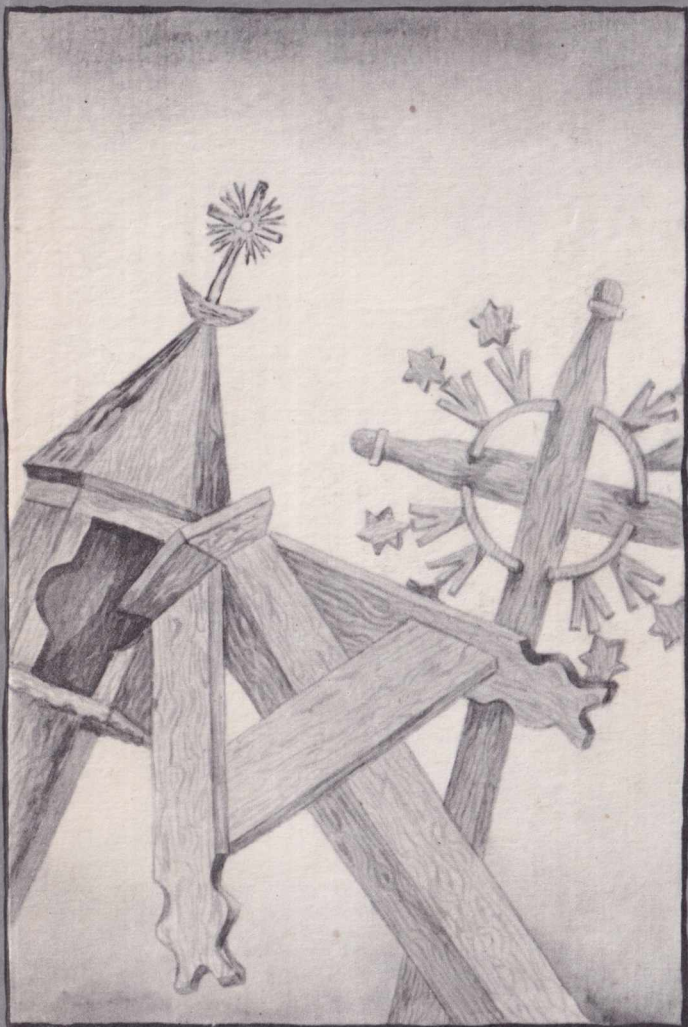

Antanas Paulavičius

*MALDA
UŽ TĖVYNĘ*

MALDA
UŽ TĚVYNEĚ

Antanas Paulavičius

*MALDA
UŽ TĖVYNĘ*

UDK 820-31

Dailininkė Edita Jakubčionytė

4703010100
L ————— 137—91
M852(08)—92

*Visą savo gyvenimą
mintimis, žodžiais ir darbais
meldžiausi
už Lietuvą*

AUTORIAUS ŽODIS

Rašinėti eilėraščius ir prozas kūrinėlius pradėjau vokiečių okupacijos metais, besimokydamas Anykščių gimnazijoje. Pokario metais, studijuodamas Vilniaus universiteto filologijos fakultete, aktyviai dalyvavau universiteto literatū būrelio veikloje, dirbau „Jaunimo gretų“ redakcijoje ir svajojau visą gyvenimą skirti literatūrai. Bet 1948 metų trėmimas sudaužė visas svajones ir palaužė mano plunksną. Tik retkarčiais prisiliesdavau prie jos, nes prisilietimas būdavo skausmingas — atrodė, kad niekam nereikia mano kūrybos. Atsigrežčiau į muziką, kuriai iš mažens buvau neabejingas.

Šioje knygoje spausdinu keletą eilėraščių bei dainų ir žiupsnelį prozos. Kadangi anksčiau neturėjau galimybės publikuoti savo kūrybos, tai ilgus metus rašiau tik sau, vis grįždamas prie vieno ar kito kūrinio — jie visą laiką jaudino mano širdį. Kiekvienas mano kūrybos puslapis turi savą istoriją.

Pirmame knygos skyriuje spausdinami eilėraščiai — ilgai nešioti, išniūniuoti, išdainuoti Sibire ar Lietuvoje, Anykščiuose, Raseiniuose ar Kaune, diriguojant chorams ar vadovaujant vokaliniais ansambliams, sėdint muzikos pamokose. Kitą kartą nebežinai, kada baigiasi žodis ir prasideda muzika: vieni mano eilėraščiai virto dainomis, kiti — giesmėmis.

Dokumentinė apysaka „Leiskit į tėvynę“ pasirodė mokytojų tremtinių atsiminimų knygoje „Leiskit į tėvynę“ (Kaunas, „Šviesa“, 1989). Dėl vietos stokos ji buvo sutrumpinta. Be to, tada dar ne visos temos buvo pageidautinos. Dabar ši apysaka publikuojama naujai perredaguota ir papildyta.

Savo istoriją turi drama „Mėnesienos sonata“. Ją pradėjau rašyti 1960 m., kompozitoriui V. Barkauskui pasiūlius sukurti libretą muzikinei komedijai. Tekstas buvo rodytas kritikams, režisieriams, bet kompozitorius muzikos, deja, neparašė. Taip libretas ir liko popieriuje. Bet atskiri personažai gyvena mano

vaizduotėje, keitėsi kartu su gyvenimu. Atsirado naujų veikėjų, naujų scenų. Kai libretas įgavo dramos pavidalą, 1986 metais jį parodžiau savo buvusiam literatūros mokytojui R. Šalteniui, kas be ko žinodamas, kad jų šeimoje yra pripažintas dramaturgas. Susilaukiau kritikos. Viename laiške jis, parodęs mano dramą savo sūnui Sauliui, rašė: „.....nepatariu su ja iš karto atsisveikinti dėl to, kad Pats gražiai rašai, gražius dialogus kuri. Aš Patį lyginu su savimi. Tuoj po karo aš irgi buvau užsidegęs, rašiau ir siunčiau Liaudies kūrybos namams. Recenzavo mano dramą Baltušis, Geda, Miliūnas, A. Vengrys... Vis patardavo taisyti. Bet aš supratau, kad iš to nieko neišeis, nes aš neturiu rašytojiškos fantazijos (pabraukta — R.Š.). O Pats ją turi, tik giliau nepagalvoji apie logiškus veikėjų ir įvykių ryšius...“ Ir aš vėl kalbėjausi su dramos veikėjais, braukiau ir kūriau toliau. Naujai sutvarkytą parodžiau studijų draugui literatūros kritikui ir rašytojui Adolfui Sprindžiui. Jis pripažino, kad drama „parašyta raštingai, nusimanančiai“ ir parodė režisieriams. Bet politiniai įvykiai taip greitai klostėsi, kad staigą viskas paseno. Tačiau gimė naujos mintys. Drama įgavo naujų bruožų, atsirado scenos, kurių anksčiau negalėjau rodyti. Kai rašydamas knygą „Kraujo upeliai tekėjo“, susipažinau su tragiškiausiais mūsų istorijos puslapiais,— pagrindinis dramos veikėjas pianistas Giedrius Papievis virto partizano sūnumi, kurio tėvas dingo prieš dvidešimt penkerius metus. Apie jo likimą niekas nieko nežinojo. Jo dingimo paslaptį atskleidė į gimtuosius kraštus atvykęs Amerikos lietuvis ir atvežęs dingusio tėvo dienoraštį. Paaiškėja, kad jį išdavė žmona, nes Papievienė neištvėrė, kai jos akivaizdoje enkavedistai ėmė kankinti vaiką. O tas vaikas — Papievių sūnus Giedrius, busimasis garsus pianistas. Ekzekucijos vykdytojas — Giedriaus sužadėtinės tėvas, buvęs „liaudies gynėjas“, dabar generolas. Visa tai atskleidė per vieną vasaros naktį, kai gražiai žydėjo Papievių liepa, kai nelaiku ir netikėtai užkukavo gegutė, išpranašavusi visas nelaimes.

I

E I L Ê R A Š Ć I A I

ANYKŠČIAI

*Pušynėliai, kalnai ir kalneliai,
Pakelėm nusidriekę beržai...
O pakalnėn vis bėgantis kelias,—
Į gimtinę tu vėl sugrįžai.
Pasitinka gražuolė Šventoji,
Jos krantai, padabinti žiedais,
Ir širdis tau džiaugsmu uždainuoja,
Tartum paukštė pakilus aukštai:*

*Anykščiai, Anykščiai —
Nėr pasaulį gražesnės dainos!
Anykščiai, Anykščiai,
Mielas mieste jaunystės manos!*

*Prie Šventosios gimiau ir užaugau,
Jos pakrantėm laksčiau ir džiaugiaus.
Niekados netikėjau: nejaugi
Ir mane su šaknim taip išraus,
Taip išplėš iš pastogės gimtosios,
Kad net sienos manęs ten raudos...
Visoj žemėj sau vietos ieškosiu
Ir nerasiu gimtinės kitos.*

*Anykščiai, Anykščiai —
Kasdieninė benamio malda...
Anykščiai, Anykščiai —
Ilgesingoji mano rauda.*

*— Tad pabūk, neišeik iš šio miesto,—
Šlama liepos ir ošia klevai,
Šaukia balsas iš mano vaikystės:
— Dar pabūk, per mažai čia buvai.
Dar pavaikščiok poetų takeliais,
Parymok prie didžiulio akmens
Ir žaliai Baranausko šilėly
Atsigerk šaltinėlio vandens.*

*Anykščiai, Anykščiai —
Plauna kojas Šventosios banga —
Anykščiai, Anykščiai,
Būkit mano giesmės pabaiga!*

1960

PAREIK, SŪNAU

*Dažnai menu gimtinės aukštus bokštus,
Girdžiu varpus, kur šaukia prie maldos,
Ir dainą tą, kurią dainuot išmokė
Motulė prie ratelio kitados.*

*Vis akys krypsta į vakarį dangą —
Tenai aš ieškau tėviškės mielos
Ir vis kartoju josios vardą brangų...
Vis akys kryps į vakarinį dangų,
Kol žemėmis taiga mane užklos.*

*Kur tik einu, kur tik minu takelį —
Ji spindi man tartum žvaigždė šviesi,
Ir vardas LIETUVA nelyg varpelis —
Kur tik einu, kur tik minu takelį —
Vis skamba, aidi mano ilgesy.*

*Vai eičiau, eičiau keliais į tėvynę
Per šaltą taigą, Sibiro keliais,
Bet grįžt namolio nedraugai užgynė...
Vai eičiau, eičiau keliais į tėvynę,
Bet į gimtinę niekas neįleis.*

*Tai ko tikies ir ko dar lauki veltui?
Atkelt gimtus vartus tau nevalia...
Juk tu prie kryžiaus tremtinio prikaltas,
Tai ko tikies ir ko dar lauki veltui?
Benamio tau skirta sunki dalia.*

*Bet mano ilgesys tas begalinis
Klaikioj naktį užmigt neduos ir šauks:
Pareik, sūnau, pareiki į tėvynę
Ir pakelėj prie kryžiaus atsiklaupk!*

1950,
Krasnojarsko
kraštas

AUKŠTAITIJA

*Per kalnelius vingiuoja siauras kelias,
Pakriaušėj bėga, ūkauja upelis...
Prasmege ežerai krūmokšniuos
Tai subanguoja, tai sušniokščia,—
Tu lyg pražydus lelija,
Aukštaitija, Aukštaitija!*

*Kai karo audros trypė tavo vardą
Ir piktas priešas tėviškę išardė,—
Nebežydėjai tu su gojais savo,
Verkiu, kai vyturėlis uždainavo,
Ir vis kartoju, žvelgdamas į ją:
Aukštaitija, Aukštaitija!*

*Kad tu žinotum, kaip tavęs ilgėjaus
Per prievartą svečion šalin išėjęs.
Be tų kalnelių, pušynėlių
Aš išsekau, likau šešėlis,—
Tu man paguoda ir gyvenimo gija,
Aukštaitija, Aukštaitija!*

1947—1988

BAIGIAS VASARA

*Aš pažvelgiau į dangų,—
Jau baigias vasara,
Pavargsta saulė ir vidudienį.
Ir josios tamsios akys, pilnos ašarų,
Man primena vėlyvą rudenį.*

*Jau baigias vasara —
Žiedais nuvytusiais
Man veidą plaka šaltas vėjas...
Per lauką bėgtumei ir saulę vytumeis,
Bet taip toli nuo tėviškės nuėjęs.
Nuo Baltijos melsvų akių...
Jau baigias vasara.
Ir aš balsu verkiu.*

*Gal dėl gyvenimo palūžusio,
Gal dėl vilčių, staiga sudužusių.
Gal saulės, slenkančios į rudenį.
Gal meilės, mirusios vidudienį.
Gal atminimų tėviškės brangių,—
Jau baigias vasara,
Ir aš balsu verkiu.*

*Jau pučia vėjas — drėgnas, rudeninis,
Per veidą bėga drumzlinas vanduo...
Verkiu, kad tremtinys, kad be tėvynės,
Kad baigias vasara, kad jau ruduo.*

1948,
Krasnojarsko kraštas

UŽMIGT SUNKU

*Iš vakaro užmigt sunku —
Nebėr sapnų, nebėr jaukių,
Kurie vaikystėj mane šildė
Ir verkiantį švelniai nutildė...
Šiąnakt sumerkti negaliu
Pavargusių melsvų akių.*

*Languos išblėsusi šviesa,
Užmigus žemė jau visa.
Už lango paukštis nebegieda,
Kažko man ašara nurieda...
Verkiu praėjusios nakties,
Verkiu sudužusios vilties.*

*Vos užmingu — ir vėl sapnai
Staiga atklysta iš tenai,
Kur tėvas dalgį plakė,
Kur dobilienoj raitės takas,
Kur likusi širdis mana,
Kur nutraukta jauna daina...*

*Virpėti ima man širdis
Ir belstis, belstis praeitis.
Einu laukan — naktis žvaigždėta,
Žvaigždelės mirkčioja iš lėto...
Vakaris krūpčioja dangus —
Ten mano kraštas, ten brangus.*

1949,
Krasnojarsko kraštas

PRIE DUBYSOS

*Pavasariu žemė alsuoja,
Lanka pribarstyta žiedų,
Už upės gegutė kukuoja,
Mane tarsi šaukia vardu.*

*Ir aš prie srauniosios Dubysos
Nelyg pakerėtas einu.
Palieku ten nuovargi visą,
Klausydamas paukščių dainų.*

*Žinau, kad ir tu atskubėsi
Pakrantėn Dubysos sraunios.
Ilgai, čia ilgai būsim dviese,
Aušra kol rytuos suliepsnos.*

*Tada tu, sraunioji Dubysa,
Atrodysi taip dyvinai:
Gimtinės laukais nusitiesus,
Nukaltus, veidais raudonais.*

*Aušra paryčiui sužėravo,
Sužvilgo po kojom rasa,
Iš džiaugsmo širdis uždainavo,
Jai pritarė žemė visa:*

*Kaip gera gyvent prie Dubysos
Ir dirbt, ir mylėti kartu.
Norėčiau gyvenimą visą
Praleist prie Dubysos krantų.*

SKRENDA PAUKŠČIAI

*Dangaus bekraščiais skliautais
Sugrižta paukščiai vėl
Ir klykia jie ten, aukštai:
— Šveika būk, tėviškei!*

*Paukščius pasveikinsiu aš
Pirma laukų gėle,
Į juos ištiesusi rankas.
Pamosiu skarele.*

*Sugrižta paukščiai
Dangaus mėlyne,
Upeliai šniokščia, veržias pirmyn.
Sugrižta meilė
Jaunon krūtinėn,
Ateina džiaugsmas staiga širdin.*

*Pražydo vyšnios baltai
Po mano langeliu,
O vyturėlis aukštai
Suskambo varpeliu.*

*Jo dainos žemę užlies —
Žydės margai lanka,
Ir mano plaukus palies
Tavo švelni ranka.*

*Pražydo gėlės
Visom palaukėm.
Baltuoja sodas žiedų žiedais.
Skubėkim džiaugtis,
Brangusis drauge,
Kol rudenėlis sodžiun ateis.*

*Dangaus bekraščiais skliautais
Išskrenda paukščiai vėl
Ir klykia jie ten, aukštai:
— Šveika lik, tėviškei!*

*Jų išlydėt aš skubu,
Ir tu eini šalia.
Pamosim paukščiams abu,
Pamosim skarele.*

*Atklydo sodžiun
Ruduo auksinis,
Išskrido paukščiai dangaus keliais,—
Bet liko meilė
Jaunoj krūtinėj,
Ir liko džiaugsmas širdy giliai.*

1960

ŠVENTASIS KARALAITI

Šv. Kazimiero garbei

*Šventasis Karalaiti,
Globok tėvynę mūs —
Laukus, gimtinės šlaitą
Ir židinius šeimų.*

*Prašyki Visagalio,
Aukščiausiojo maldauk
Palaimos mūsų šaliai.
Kentėjusiai tiek daug.*

*Išsaugok ir apginki
Tu savo šventumu
Senolių žodį gimtą
Ir kryžių prie namų.*

*Pakvieski mūsų brolius
Be tėviškės dangaus
Sugrįžti vėl namolio
Prie židinio jaukaus.*

*O Karalaiti šventas,
Leisk Viešpaties vardu
Mums amžinai gyventi
Prie Nemuno krantų.*

1984

APGINKIM NEMUNĄ

*Senasis Nemunas vaitoja —
Dumblu pavirto jo vanduo.
Krantė pušėlė nežaliuoja,
Nors mirt ne laikas, ne ruduo.
Už troškusi dumblė žuvelė
\jūrą plaukia negyva.
Krantuos, parpuolusi ant kelių,
Balsu pravirko Lietuva:*

*Apginkim Nemuną,
Apginkim Nemuną,
Apginkim Nemuną!*

*Apginkim paukštį panemunėj
Ir žolę tėviškės laukų,
Apginkim baltąją ramunę,
Kad ji nemirtų nelaiku.
Apginkim jūrą gintarinę —
Gyvybę būsimo žmogaus,—
Apginkim Lietuvą tėvynę
Ir mėlynumą jos dangaus.*

*Apginkim Nemuną,
Apginkim Baltiją,
Apginkim Lietuvą!*

1988

PARVEŽKITE KAULUS

*Benamė jaunystė praėjo
Toli nuo tėvynės, toli.
O Dieve, aš vis dar tikėjau,
Kad mirsiu gimtojoj šaly.*

*Bet grįžti gyviems mums užgynė,
Neleido pareit į namus.
Nors kaulus parvežkit tėvynėn,
Priglauskit kaip motina mus.*

*Kelius jie visus mums užtvėrė
Gimtinėn, kur bočių kapai.
Kai žemėmis kūną užbėrė,
Taigoj neskambėjo varpai.*

*Kai grįšim iš Sibiro tolių,
Iš įšalo žemės šaltos,
Mūs kaulus užkaskite, broliai,
Žemelėj šventos Lietuvos.*

II

P R I S I M I N I M A I

LEISKIT Į TĖVYNĘ

Dokumentinė apysaka

TOLI NUO SAVO GIMTŲ NAMŲ

Bandžiau viską užmiršti, užmerkti akis praeičiai, prislopinti atmintį. Sąžiningai dirbau, ėjau kartu su gyvenimu. Ir tada rodydavosi, lyg nevažiuota užkaltuose vagonuose, nevaikščiota taigoje, nebūta Sibiro šalčių ir begalinio Tėvynės ilgesio. Bandžiau užmiršti, bet Sibiro šešėlis sekė ir tebeseka mane lig šiol. Žiūrėk — nei iš šio, nei iš to imi ir susapnuoji: tave tremia. Ir toks siaubas apima, toks jausmas užvaldo, kurio žodžiais neišsakysi, kurį gali suprasti tik tas, kuriam buvo įsakyta: ruoškis — į Sibirą važiuosi! Sapne šaukiu, verkiu, maldauju: pasigailėkite, nors anūkų nevežkite!.. Atsibundu suprakaitavęs, visas šlapias. Apžiūrinėju savo butą, apčiupinėju sienas, per langą pažvelgiu — tikrai Lietuva...

Kelios dešimtys metų prabėgo nuo tų šiurpių įvykių. Nors ir be galo sunkus buvo gyvenimas Sibire, bet traukė pamatyti tas vietas, kur prabėgo mano jaunystė. Ir pasitaikė proga. Vienais metais mano dainininkams pasiūlė kelionę į Krasnojarską. Taigi išsiruošiau į šią nepaprastą ekskursiją.

Platus, galingas Jenisejus, gražūs jo krantai. Ta pati laukinė taiga, tie patys upės slenksčiai, kaip ir prieš daugelį metų. Tik pakrantėse daugiau žiburių — tankiau apgyventa. Ten, santakoje, kur susikerta Angara ir Jenisejus, išaugęs naujas miestas — Liesosibirskas. Nutiestas geležinkelis į pagrindinę Sibiro magistralę. Garlaisvis sustodavo beveik kiekvienoje pakrantės gyvenvietėje. Aplankę parduotuves, eidavome pažiūrėti, ar ten dar yra tebegyvenančių lietuvių. Jeigu rasime, tai įdomu sužinoti, kodėl jie negrįžta į Lietuvą.

Pirmos tokios paieškos prasidėjo Igarkoje. Nemaža čia gyventa lietuvių tais sunkiais laikais. Nuėjome į kapines, tiksliau sakant, į buvusias: supuvusių kryžių liekanos negailestingai mėtėsi po kojomis. Tik vieną kitą lietuvišką raidę galėjai įskaityti. Igarkos rajone yra nedidelis kaimelis — Kureika. Kureika garsi tuo, kad čia caro ištremtas gyveno pats Stalinas. Jam viešpataujant, valdžia pastatė gražų muziejų, kurį gausiai lankė tada, kai Stalinas dar genijus buvo, liaudies didžiai gerbiamas ir mylimas. O dabar iš to muziejaus nieko nebeliko, kaip ir iš Stalino.

Einame Kureikos miesteliu ir klausinėjame, ar čia negyvena lietuvių. Greit mums parodė namą — ten gyvena Piotras Sakalas. Jeigu neužtiksim jo namie, rasim jo žmoną kontoroje. Nebuvo jo namuose, todėl nuėjome pas Sakalo žmoną Olgą Stepanovną. Ant jos kabineto durų užrašas: partijos sekretorė. Suglumo ji, pamačiusi mūsų tiek daug. Į mūsų klausimą atsakė:

— Jis tenai prie upės. Skubėkite, ruošiasi greit išvažiuoti,— pasakė šaltai, valdišku tonu ir ėmėsi vėl kapstyti popieriuose.

Tikrai, prie vairo sėdi vairuotojas, variklis jau įjungtas. O kitas vyriškis belipęs į mašiną. Nusprendėme, kad tai ir bus Sakalas.

— Laba diena! — pasveikinome lietuviškai.

Negreit ir neryžtingai jis atsakė:

— Labas.

— Lipk iš mašinos ir palik visus darbus, kaip aną dieną Lietuvoj viską palikai,— pajuokavo kažkuris iš mūsų. Pasimetęs ir suglumęs Petras išlipo iš mašinos, kiekvienam paspaudė ranką, o paskui nei iš šio, nei iš to kiekvieną išbučiavo.

— Tik užbėgu į namus persirengti.

Netrukus jis atkulniavo į garlaivį, apsiprausęs, apsiskutęs, užsirišęs kaklaraištį. Suėjom visi į kajutę. Sakalas padėjo ant stalo šviežiai rūkytos žuvies. Kajutė maža, o mūsų tiek daug. Vos telpame. Bet užtat jauku. Ant stalo atsirado naminės dešros, kumpio ir tik prapjautas skilandis, taip skaniai kvepiantis lietuviškais dūmais. Moterys papjaustė naminės duonos. Bučiavo mūsų Sakalas duonos riekę iš Lietuvos laukų, vos sulaikydamas ašaras. O kai išgėrė porą taurelių „Palangos“, kai atsinešėm akordeoną ir uždainavom:

Tiktai ne šiandien,

Tiktai ne šičia —

Toli nuo savo gimtų namų...

Pravirko Sakalėlis, dzūkas geraširdis. Net mums graudu pasidarė, bet mes nesiliovėm dainavę vieną dainą po kitos.

— Kodėl negrižti į tėviškę, kas laiko čionai? — paklausėm beveik visi kartu.

— Žmona, Olga Stepanovna nenori,— pasakė, patylėjo ir vėl išgėrė taurelę.

— Ji didelė viršininkė Kureikoje,— dar pridūrė.

Išsipasakojo viską, kas seniai gulėjo ant širdies ir nebuvo kam pasiguosti. Jis turi sūnų Lionią. Armijoje tarnauja. Lionios pavardė nebe Sakalas, o Michailovas — žmonos pavardė. Nors Petru nesmagu buvo pasakoti apie tai, bet jis kalbėjo nuoširdžiai, nieko neslėpdamas:

— Kas aš per žmogus. Silpnavalis, nieko nebeliko lietuviš-

ko... Palindau po žmonos padu. O ji: kas iš jūsų tos banditų kalbos, kam ji reikalinga? Į komunizmą sparčiai žengiam, greit visi rusiškai šnekės... O sūnus pradėjo gėdytis lietuviškos kilmės...

— O dabar, kai esi laisvas, ar buvai bent kartą Lietuvoj? — pasiteiravome.

— Buvau. Ir Dzūkiją aplankiau. Pėsčias išvaikščiojau visus vaikystės takelius. Prisimaudžiau iki sočios Merky. Tik dabar atradau Lietuvą. Ir stebėjau, kodėl anksčiau viso šito nemačiau. Palaimintas Dievo kampelis... Lietuvoj nebūna nei žemės drebėjimų, nei sausrų, nei pragaištingų liūčių. Kokia valdžia besėdėtų, duonos netrūksta... Per visą savo buvimą Lietuvoj mažai miegojau. Negaliu, bijau praleisti saulės patekėjimą. Ir žiūriu, kaip ima raudonuoti rytai, brėkšta aušra, o pirmieji spinduliai ima glamonėti kalnelius. Kas žino? Gal paskutinis saulės patekėjimas Lietuvoj?.. Atgyja visa Dzūkija: sugirgžda svirtys, suloja šunys, gyvuliai ima bliauti ir šūkauja balsai iš mano vaikystės. O ji, mano vaikystė, atbėga takeliu... Ir nebeišlaikau, imu raudoti, ir lenkiuosi žemelei, mane pagimdžiusiai. Ir aiškiai žinau, kad ji man nebeprisiklauso...

Sakalas patylėjo, vėl užkando, atsiduso ir kalbėjo toliau:

— Anksčiau mes gyvenome Norilске. Žinote, kas yra Norilskas? Jei žemėje yra pragaras, tai jis tenai. Oro maža ir tas pats užterštas. Nuo dūmų juodas dangus. Pragare karšta, o Norilске šalta. Tik toks skirtumas. Saulės nėra. Tik porą mėnesių ji tešviečia. O žiemos, žiemos: vėjai, pūgos! Neįsivaizduojate. Į darželį vaikus veda, virvėmis prisirišę, kad vėjo sūkuriai jų nenuneštų ir nepasimestų vaikučiai. Ir lauki tada žmogus, kada pasirodys saulė, nors ir nešilta, mažai šildanti, bet vis dėlto saulė. O kai artėja tasai saulės pasirodymo metas, niekas kitko ir nešneka. Ir namuose, ir darbe: šiandien jau šviesiau, pažiūrėk į tą pusę — greit jinai pasirodys. Ir, atrodo, kitų troškimų, kitų siekimų jau nėra — tik saulė. Besvajodamas apie ją, aš net Lietuvą užmiršdavau... O motinos savo vaikams kalba: „Jei būsi negeras, saulelė nepasirodys, ir nesulauksi šiltesnių dienelių, ir negalėsi nuvažiuoti į tundrą žolytės paglostyti.“ Mat vasarą, kai saulė pradeda šiek tiek šildyti, tundroje pasirodo menka žolelė. Tada veža vaikus į tundrą, kad jie truputį atsigaūtų ir pamatytų, kaip atrodo gyva žolė.

— Ir žinote,— tęsė Sakalas,— iš Norilsko nuvažiavau į Lietuvą. Jūs galite įsivaizduoti, koks skirtumas! Ir kam man, durneliui, reikėjo važiuoti pavasarį! Žiemą gal nebūtau taip sukrėstas. O tada Lietuvoj buvo pats sodų žydėjimas. O kaip tuokart atrodė Dzūkija! Prisiminus net šurpas eina per kūną,—

pasakojo jis mums, lyg mes būtume Norilsko gyventojai, lyg neišsivaizduotume, kaip atrodo Lietuvos pavasariai.

— Pripilkite dar taurelę,— paprašė. Ir vėl porino. O mes klausėme, kas ant lovų atsisėdę, kas ant žemės pritūpęs.

— Bet tenai manęs niekas nelaukė. Mūsų sodyba — dabar kolūkio nuosavybė. Net pernaktoti neleido. O buvo paskutinė naktis Lietuvoj. Niekam nesakęs, slapta kaip vagis užlipau ant svirno, kad permiegotau, kad praleistau naktį. Ryt anksti, sakau sau, išeinu į traukinį,— išvažiuoju į Norilską. Bet argi užmigsi? Obelys taip žydi, taip kvepia... O kokie nakties balsai! Visai nepanašūs į Sibiro... Ir įsiklausau, ir girdžiu Merkį čiurlenantį, šunelį lojantį... Ir sučiulbo lakštingala čia pat, sode. Tai juk ta pati, kuri mano vaikystėje čiulbėjo aną cykų vakarėlį, kai mes su amžiną atilsį tėvuliu po ta obelimi sėdėjom. Ir žiūriu iš viršaus į sodą, ir atpažįstu kiekvieną medelį, tėvulio pasodintą. Sudejavo širdis. Nejaugi jau rytoj turiu išvažiuoti. O kaip norėčiau dar pabūti! Dar sėdėčiau, klausytau ir žiūrėčiau į tas obelis, kurias mano tėvulis, amžiną atilsį...— nebeišlaikė Sakalė, pasilenkė ir užsidengė veidą gyslotomis rankomis.

— Tai reikėjo su Olga Stepanovna parvažiuoti ir apsigyventi Lietuvoje,— pasiūlėm, norėdami jį paguosti.

— Bandžiau, ilgai kalbinau. Ir vieną kartą išsiruošėm. Tik pravažiavom Vilnių, pasiekėm Kauną, ir žmona pradėjo šaukti: „Atgal, atgal, nè žingsnio toliau nevažiuosiu!“ Ji išsigando, kad čia visi ne rusiškai kalba. Ir nusileidau. Turėjau grįžti. Tylėdamas grįžau iš Lietuvos. Ir Norilске du mėnesius nekalbėjau su ja. Tada ji nutarė, kad reikia išvažiuoti į kitą vietą, kur saulės daugiau ir dangus švaresnis. Štai mes ir gyvenam Kureikoje. Šiek tiek čia geriau.

Greit prabėgo pora valandų. Atėjo metas išsiskirti, nes mūsų garlaisvis jau ruošėsi išplaukti. Sakalė atsisveikino su kiekvienu iš eilės ir sunkiais žingsniais nusileido į krantą. Mes stovėjome denyje, žiūrėjome į jį, pakėlusį akis į mus, ir dainavome:

Daug daug dainelių, mieloji sese,
Aš padainuoti seniai žadu.
Tiktai ne šiandien, tiktai ne šičia —
Toli nuo savo gimtų namų.

Kartu užaugom, kartu pražydom
Senoj bakūžėj sodžiaus gale...

O kai mūsų garlaisvis tolo nuo Kureikos, Sakalėlis, stovėdamas krante, gniaužė rankas, visu kūnu linkčiojo ir delnais šluostėsi ašaras. O mes dainavom ir dainavom dar garsiau.

kad jis ilgiau girdėtų. Viena mūsų bendrakeleivė, ukrainietė, kuri stebėjo šį mūsų atsisveikinimą ir, matyt, buvo bent kartą Tėvynės ilgesio kankinta, priėjo prie mūsų ir pasakė:

— Začiem tak mučiajiete čielovieka, pieriestantie pietj!..

Ir dar vieną lietuvių sutikau toje kelionėje. Tik dar šiauriau — Dudinkoje. Šį kartą lietuvių ieškotiėjau vienas, be draugų. Kai užkalbinau pirmąjį sutiktąjį ir pasiteiravau, ar čia yra lietuvių, jis pagalvojo ir pasakė:

— Gyvena keletas. Vienas iš jų ne šiaip eilinis, o pramonės kombinato direktorius,— ir net jo pavardę pasakė: — Šakėnas Vytautas.

Įdomu buvo susitikti su tuo kombinato direktoriumi. Todėl susiradau tą namą ir, nieko nelaukęs, užėjau.

— Laba diena! — pasisveikinau. Vytautas atsikėlė nuo rašomojo stalo, priėjo prie manęs ir tvirtai apkabino. Pasisakiau, kad su lietuviais keliauju Jenisejaus upe. Išsikalbėjome. Jis ne toks, kaip Sakalas. Jau kelis kartus buvo Lietuvoj ir būtinai grįš tenai. Tik va gaus didesnę pensiją, ir surakinto jo čia niekas neišlaikys. Jo žmona, kuri buvo likusi Lietuvoj, prisikentėjo viena, prarado sveikatą ir atvažiavo į Sibirą, kad prieš mirtį pamatytų vyrą. Mirė prieš trejus metus. Tai jis iškas žmonos palaikus iš žemės, kur amžinas įšalas, ir metaliniame karste vešis į tėviškę.

— Ji, žinau, sušalusi į ledą ir išsilaikiusi kaip gyva. Kauno katedroje pastatysiu velionės metalinį karstą... Dėgs daug žvakių, užpirksiu iškilmingas mišias, visą chorą nusamdysiu. Tegu gieda Mocarto La crimozą. Ir būtinai „Marija, Marija“... Ir dar ji prašė, kad skambintų varpais, kaip būdavo mūsų augime...

Nutraukiau jo svajonę:

— Vytautai, o jeigu nesulauksi? Ar nebus su tavo kapu ir kryžiumi, kaip su anais, kurie supuvo ir lietuviškų užrašų nebe įskaityti...

— Sulauksiu, būtinai sulauksiu. Aš, Vytautas, aš — lietuvis, mano siela ir kūnas bus tenai. Tai jūs nevertinate, ką turite ir dedatės patriotais, o kartais imate ir užmirštate...— nutilo jis, neužbaigęs minties.

— Ką mes užmirštame? — paklausiau.

— Va buvo Vytauto metai, 550 metų nuo garbingojo kunigaikščio mirties. Ką? Ar jūs paminėjote? Kaip kurmiai šlepetės, lenkėte galvas ir nugaras. Buvau aš tais metais Lietuvoje. Kaip tik išpuolė mano vardinės. Pakliuvau į inteligentų balių. Mano jaunystės draugas pakėlė tostą ne tik už mane, bet ir už Vytautą Didįjį. Tai vienas toks tipelis kaip šoko: provokacija! Koks didysis, koks kunigaikštis?... O mes čia paminėjome. Net

dešimt lietuvių susirinko. Iš Kureikos, Igarkos rogėmis užšalusiu Jenisejumi atvažiavo. Valdžia nesikišo. Ir net keli rusai dalyvavo.

Mūsų valdžiai svarbu gerai dirbti. Nors aš ir nepartinis, mane tiek metų laiko direktoriaus kėdėje. O kodėl? Negaliu blogai dirbti. O ar galėčiau Lietuvoje nepartinis, buvęs tremtinys, užimti tokį postą? Ne rusai, bet savi apsidraudėliai neleistų. Ir pasakysiu, rusas — geras žmogus. Tik Stalinas užvirė tą pragaro smalą. Dar ir dabar tebevaikšto jo šešėlis, baimės rūbais apsisiautęs,— patylėjo ir paskui užbaigė:

— O jeigu numirsiu ir nesulauksiu pensijos (liko tik pora metelių), jei nesulauksiu, pasirašiau su valdžia sutartį, kad mano ir žmonos palaikus nuvežtų į Lietuvą. Nurodyta tiksli vieta, kurią aš išsirinkau aną vasarą. Ir jau sumokėjau už du metalinius karstus. Tenai, Šventosios šlaite, yra vietelė, kuri laukia mūsų...

Į RYTUS TRAUKINYS RIEDĖJO

Lyg šaltu vandeniu apipylė... Drebulys nuėjo per visą kūną... Ir aš atsibudau... Kur esu? Kas tie žmonės, šalia manęs gulintys? Kažkoks siaubas! Pamažu pradėjau suvokti, kad atsitiko kažkas baisaus. Gerai žinau, kad šiandien gegužės dvidešimt pirmoji diena. Ne... gal jau dvidešimt antroji prasidėjo. Ir metus gerai žinau: 1948-ji.

Vakar vakare Tauro studentų bendrabuty ant laiptų mane sulaikė neaukšto ūgio žmogus. Nematytas.

— Draugas,— kreipėsi į mane, aiškiai išstardamas mano pavardę ir vardą.

— Taip, aš.

— Eisim su manim. Čia visai netoli. Patikrinsime pasą.

— Aš jo čia neturiu, kambary paliktas,— paaiškinau.

— Pasiimkite,— ištarė įsakmiai.

To žmogelio palydėtas užlipau į savo kambarį paso pasiimti. Lipant laiptais aukšty, vienas kitas pažįstamas studentas mane užkalbino, aš jiems trumpai atsakiau. Kambary nieko nebuvo. Iš paskaitų dar negrižę. Ir mano brolio Broniaus dar nėra. Pasiėmiau pasą ir, žmogelio lydimas, nukaukšėjau laiptais žemyn.

Einame gatve. Jis iš dešinės. Viena jo ranka kišenėje. Nusileidome vingiuota gatve į pakalnę. Jei eisime į šiuos didžiuosius rūmus, tai aš juos gerai pažįstu. Tai Saugumas. Čia už-

slaptinta visa Lietuva. Iš čia išeina nematomos kojos ir vaikšto po Lietuvą, nematomos ausys klausosi, kas šneka prieš valdžią, nematomos akys stebi, kas pakelia ranką ne į kairę o į dešinę. Nejaugi mane ten įves? Taip, įvedė. Jis budinčiam kažką pasakė ir liepė man sekti iš paskos. Prie vienu durų stabtelėjo, atrakino ir įsakė man įeiti. Durys užsidarė, ir aš likau vienas nedidelėje vienutėje, kur tilpo tik kėdė. Kodėl mane čia atvedė? Mintyse ieškojau kaltės ir niekaip negalėjau surasti. Tik iš paskaitų grįžau. Dar turėjau nueiti į muzikos mokyklą ir pasėdėti prie fortepijono. Mat aš dar mokiausi ir muzikos mokykloje... Ir štai viskas nutrūko.

Iš tos vienutės mane nuvedė į didelę kambarą, kurioje dabar ir esu. Buvau tik valandėlei užsnūdęs. Atsibudau. Labai tvanku, trūksta oro.

— Oro negailėkite, nors langelių atidarykite! — iš visų jėgų sušuko šalia manęs sėdintis jaunuolis. Pasirodo, irgi studentas. O prie langelio, uždaryto ir užkalto iš lauko pusės, stovėjo stambus vyras ir žiūrėjo laukan... Tai Juozas, konservatorijos studentas. O toje pusėje, į kurią jis žiūrėjo, prieblandoje baltavo konservatorijos rūmai.

Šalia langelio, pasienyje ant grindų gulėjo senyvo amžiaus žmogus. Jis jautėsi šioje buveinėje kaip tikras šeimininkas.

— Nuo sausio vidurio aš čia laikiu jūsų,— kalbėjo jis.— Į Sibirą važiuosime. Dėl manęs vieno traukinio nevarys į tokią tolybę. Labai laukiau jūsų,— nusijuokė jis liūdnai.

Uždusins mus, nėra kuo kvėpuoti. Dieve, kaip trūksta oro! Kažkuris jau apalpo. Pradėjome daužyti duris ir sienas. Visi, kojomis, rankomis.

— Što tut vam, ne snitsa? — pasakė pravėręs duris kariškis.

— Oro! Oro!

Ir iš lauko pusės atidarė tą vienintelį langelį... Papūtė gairus vėjelis ir padvelkė alyvom. Už lango, matyt, augta alyvų krūmo. O dabar pats alyvų žydėjimo metas. Net triukšmingame Vilniuje jis jaučiamas.

Alyvos žydi ir ten, Anykščiuose, mano gimtajame mieste. Įsivaizduoju, kaip ten dabar gražu. Nėra pasaulio gražesnio kampelio. Visas miestelis dauboje, o aplink kalvos, pušynėliai. Tik du bažnyčios bokštai lyg dvi milžiniškos Dievo rankos kyla į dangų. Užlipęs ant kalnelio, lengvai atpažindavau savo Vilniaus gatvę, išskirdavau ją iš kitų siaurų, dulkėtų gatvelių. Ji visai netoli Šventosios. Prasideda tuoj už bažnyčios, kerta Šaltinėlių ir bėga tolyn ši gatvė, vienintelė grįsta akmenimis Jurzdike.

Taip nuo seno vadinama ši miestelio dalis už bažnyčios. Toliau mūsų gatvė baigiasi, ir prasideda dulkėtas keliukas, kertantis Marčiupį ir bėgantis į Puntuko pusę. Ir mes sakome: Anykščiai baigėsi, nes prasideda smėlėti laukai ir kalnelių virtinė — „kalnai kelnuoti, pakalnės nuplikę...“ Dabar ant tų kalnų kelmų seniai nebėra. Mano prosenelis kartu su kitais jurzdikiečiais žemdirbiais tuos kelmus išrovė, išarė ir užsėjo javais. Ir tų „žvėrių uolų“ nebėra, sumažėjo ir „paukštelių paukštyčių“. Bet šilelis tebeošia, tebešlama ir ramina širdį.

Elena, mano vyresnioji sesuo, pasakojo, kai mes jau Sibire buvome:

— Tą paskutinį vakarą Lietuvoj aš miegojau prie praviro lango. Kažkas į mano kambarį įmetė didžiulę alyvų puokštę. Kas tai padarė, nesužinojau, nes jau tą pačią naktį išvežė. Atsibudau ir nebegalėjau užmigti. Pilna lova kvepiančių alyvų žiedų. Krūmas visas... Kažkur smarkiai šuva sulojo. Sudardėjo ratai. Aš kambarį buvau viena. Onutė buvo išėjusi vardinių švęsti. Jos klasėje dvi Aldonos. Ir užsibuvo ilgiau. Tada pasidaužė į duris. Smarkiai pasidaužė.

Nusikamavęs po sunkių dienos darbų tėvukas kietai miegojo. Elena išgirdo, bet tylėjo, laukė, kas bus. Mama, pažadinta beldimo, kumštelėjo tėvukui:

— Ar girdi, tėvai?

— Kas atsitiko? — per miegus paklausė... Turėjo atidaryti duris, nes beldimas pasikartojo...

Į kamerą įvedė dar du. Ir abu mano pažįstami: vienas penkto kurso filologas Genius, o kitas mano geras draugas Jonas, irgi studentas. Su Geniumi susitikdavome literatūros būrelio susirinkimuose, dalyvaudavome įvairiuose literatūros renginiuose. Buvau tada Universiteto literatūros būrelio pirmininkas. Su Jonu dainavome vyrų oktete. Apsikabinome, pasibučiavome. Būsime kartu nelaimėje.

Vėl atsidarė kameros durys. Šikart kariškis pasišaukė vieną ir išsivedė. Po kelių minučių išvestasis grįžo. Paskui šaukė antrąjį ir vėl vedėsi. Taip visus iš eilės. Kiekvieną apklausia, kažką surašo. Atėjo mano eilė.

— Paulavičius Antanas.

— Aš.

— Paskui mane!

Už popieriais apkrauto stalo sėdėjo civiliais rūbais apsirengęs vyriškis.

Padirbėjo tomis dienomis šie ir panašūs vyrai: viską surašyti, surinkti visus šeimos narius. Gerai, jeigu rado visus vienoje vietoje. O jei kur nors išvykę ar mokosi kaip aš? Be

to, reikėjo paruošti vagonus. Gerai, jei jie be langų, jei neseniai vežti galvijai. O jeigu ne? Tada reikia užkalinėti langus, dar numatyti traukinių judėjimo grafikus. Juk veža ne šimtą ir ne tūkstantį. Ir svarbiausia — reikia pasiruošti iš anksto, slapčiomis. Bet jie moka, pripratę prie tokių operacijų. Ne pirmą kartą veža ir ne pirmą tautą tremia.

— Jūsų pavardė?

— Paulavičius Antanas, Kazimiero sūnus.

Ir ėmė klausinėti, kur aš mokiausi, kas mano broliai, seserys, tėvai ir kur jie gyvena. Klausia, o pats viską geriausiai žino. Ten popieriuose, kur guli ant stalo, viskas surašyta.

— Jūsų brolis Albertas, gimęs 1927 metais...

Aš pertraukiau:

— Nuteistas pagal 58-tąjį straipsnį. Du broliai — Alfonsas ir Balys — Amerikoje. Prieš karą išvažiavo.

— Šito aš jūsų neklausiu. Poniatna? — pertraukė mane. Patylėjo, pavartė popierius ir klausinėja toliau:

— Ar žinote, už ką jūsų brolis, Albertas Paulavičius, sūnus Kazimiero, teistas?

— Nežinau.

— Blogai, kad nežinote. O vertėtų žinoti, už ką jam Liaudies teismas priteisė 25 metus.

— Nežinau.

— O dabar įsidėmėkite: jūs, Paulavičius Antanas, sūnus Kazimiero, kaip nuteistojo Paulavičiaus Alberto brolis, perkeliamas gyventi į Sibirą. Točka. Visam laikui. Amžinai. Točka.

Jis atsistojo.

— Ar viską supratote?

— Be teismo, be jokios kaltės,— ištariau aš.

— Be kaltės,— nusišypsojo jis,— o kad jūsų šeima — liaudies priešų lizdas, to neužtenka?

Ir pakišo man popierių:

— Surašykite visus savo daiktus, bendrabutyje paliktus. Nepamirškite šiltų rūbų. Ne į Pietus važiuojate,— ir saldžiai išsišiepė. Mano daiktus turėjo surinkti brolis Bronius, kuris kažkodėl nepakliuvo į išvežamųjų sąrašus. Saugumo organams, matyt, jis buvo reikalingas. Gal jam buvo skirtas visai kitoks vaidmuo šiame tragiškame žaidime.

Sulaukėme ryto, to lemtingo ryto. Kaip didelius nusikaltėlius su gerai ginkluota sargyba išvedė į kiemą. Krapnojo šiltas lietus. Įtraukiau į plaučius drėgno, gaivaus oro. Pakėliau akis į dangų. Pasižiūrėjo ir Jonas aukštyn. O poetas Genius trynė kaktą ir šluostėsi akis.

Į geležinkelio stotį važiuosim Tauro gatve. Pro mūsų bend-

rabutį ne kartą varė nuteistųjų voras iš Lukiškių kalėjimo į geležinkelio stotį. Atsimenu, buvo ruduo. Iš bendrabučio langų galėjai matyti beveik visą Tauro gatvę. Studentai mėgdavo iš balkono ir per langus žvelgti į gražią Vilniaus panoramą.

— Vėl kalinius veda!

Susispietėme pažiūrėti. Iš viršaus gerai matyti. Su sermėgomis, auliniais batais slinko valstiečiai, nuo plūgo atitraukti ir surakinti.

— Tėveliuk, tėveliuk! — suklyko moteriškas balsas iš mūsų tarpo. Tai ketvirto kurso studentės tėvą vedė toje pasmerktųjų kolonoje. Kažin ar tėvas tada išgirdo savo dukters balsą? O tos studentės daugiau nebesimatė bendrabutyje.

Ir mus atpažins, jei pro bendrabutį varys, nes tarp mūsų yra keletas iš Tauro. Bet mūsų nevedė. Mus susodino į sunkvežimį, iš visų pusių apdengtą brezentu. Liepė susėsti ir nekalbėti. Atsisėdau ant savo ryšulio. kažkas suspaudė mano ranką. Tai buvo Jonas.

— Laikykis, Antanai...— pasakė jis tyliai. Padrąsino mane. Matyt, aš buvau išblyškęs, jčiau, kaip virpa mano lūpos, skaudžiai slėgė. Kažin ar kas nors mato, ar žiūri iš viršaus? Kur mano brolis? Pagalvojau apie savuosius Anykščiuose. Nejaugi ir su jais nutiko, kaip su manim? Nejaugi ir jų gyvenimas nutrūko?

Mus atgabeno į Panerių geležinkelio stotį. Ten jau laukė paruošti vagonai. Daug vagonų. Ne keleivių — klasės nesužymėtos. Visus suvežtuosius skirstė į vagonus. Ir pasakysiu, labai tvarkingai skirstė. Nei šūkavo, nei keikėsi. Du vagonai skirti studentams. Merginas susodino į vieną, mus — į kitą. Bet mes, vyrai, viso neužimsim. Dar yra tuščios vietos. Galima patogiai įsitaisyti, kur nors arčiau lango, nors ir užkalto. Neaklinai užkalto. Yra plyšių orui. Su protu padaryta, nieko neprikiši. Tik va, negalėsi matyti nei Lietuvos pušynėlių, nei Rusijos laukų platybės. Užrakins duris iš lauko pusės. Gyvuliai, vežami šiuose vagonuose, nenudvėsė, nenudvėsi ir tu. Juk tu viską supranti — tu žmogus. O „žmogus — skamba išdidžiai“.

— Pro plyšius oro užteks. Ir nebandykite krėsti kokios kvailystės,— įspėjo mus sargybinis.

Apžvelgiau vagoną, tą naująją mūsų buveinę. Gyventojai beveik visi tie patys, kurie buvo ir kameroje. Kai visi užėmė vietas ir pabandė atsigulti, pasirodė, kad dar yra tuščios vietos. Pustuščių vagonų nevarys į tokias tolybes. Todėl po truputį mūsų vagoną pildė vis naujais gyventojais. Šeimos įsikūrė kitame vagono gale, o pavienius tupdė prie mūsų. Vieną tokį vyriškį, akiniuotą, su skrybėle, be jokių daiktų, kelte įkėlė į mūsų

vagoną. Jis atrodė nelabai sveikas. Apžvelgęs mus pasakė:

— Tik grįžau iš paskaitų, o manęs jau belaukia. Istoriją dėstau. Tiksliau, dėščiau,— ir nusišypsojo liūdnei.— Sako, aš prisigėręs nacionalistinio tvaiko. O aš tvirtinau, kad tik pažinęs savo tautos istoriją, pamilęs savo tautą, žmogus supras žmogiškąsias vertybes. Ir tikras tragizmas, tikra nelaimė bus, jei po 50 metų mūsų vaikai nebežinos Lietuvos istorijos...

Kampe susigūžusi nebejauna moteriškė vaitojo:

— Jėzus Marija, Jėzus Marija, iš penkių vaikų nė vieno prie manęs. Vargeli mano neišvargtas...

Dvi šeimos, matyt, iš vieno kaimo meldėsi.

O mes, studentai, klausėmės profesoriaus. Nežinia, ar jis iš tikro buvo profesorius ar tik paprastas dėstytojas, bet profesoriaus vardas jam vagone greit prilipo. Kai jis bekalbėdamas smarkiai užsikosėjo ir nutilo, mes ėmėme juokauti, kad nebūtų taip liūdna. Bet iš to juoko nieko neišėjo, tik dar liūdniau pasidarė.

Į pavakarę prie traukinio pradėjo rinktis žmonės. Vieni ieškojo vagonuose savo artimųjų, o kiti gal iš smalsumo norėjo pažiūrėti, kaip atrodo tas žmonių vežimas. O atrodė visai tvarkingai: lyg pagal komandą išrikiuoti vagonai, vis dar papildomi naujais keleiviais; kareiviai su šautuvais sau vaikštinėja, kartais užsirūko, kartais nusikeikia rusiškai, kai reikia. Tvarka yra tvarka. Ant kalniuko, kiek toliau nuo traukinio, budi kareivis su šautuvu. Niekur nepabėgsi. Ir smalsuolių per daug arti neprileidžia. O jei užsinorėjai atlikti savo gamtinius reikalus, pasakyk sargybiniui: chočiu na dvor. Išleis. Čia pat krūmai. Nebijok, į kelnes nereikės krauti, kaip, sako, vienoj karalystėj buvo, kai ten karaliavo žiaurus diktatorius. Tik nebandyk per krūmus pabėgti, ir už krūmų su šautuvu stovi. Viskas, brolyti, numatyta, viskas apgalvota.

Prisirinko ne vien smalsuolių, bet ir didelis būrys savųjų beieškančių. Kadangi vagonų durys dar neuždarytos, susišaukia vieni su kitais. Nebejauna moteris ėjo išilgai vagonų (žinoma, šiek tiek toliau, nes visai arti neprileido kareiviai) ir vis šaukė:

— Aloyzai, Aloyzai, kur tu? Atsiliepk! Gal tarp jūsų ir maniškis yra?!

Nerado. Tos moters paskatinti pradėjo ir kiti drąsiau ieškoti artimųjų:

— Petrai, Jokūbai!

— Vizgirda! Ar čia yra Vizgirda iš Bikūnų kaimo?!

Neviltis ir skausmas sykiu, kurį geriausiai supras tas, kuriam buvo įsakyta: ruoškis, važiuosi...

Savo brolių Bronių atpažinau. Jis manęs dar nematė. O aš jį pastebėjau, akimis bėgiojanti išilgai vagonų ir beieškantį manęs, dar neuždaryto vagonė. Sunku surasti. Tiek daug galvų iškišta pro duris, ir visų kaklai ištiesti lyg gervių, kai jos išsirikiuoja trikampių ir lekia į pietus. Ne į pietus mes lėksime. Mus iš Lietuvos veš. Veš, ir negalėsime apkaltinti tų, kurie tai darys. O mus apkaltins: tautos atplaišos, buožės, liaudies priešai, norėję pasukti istorijos laikrodį atgal. Viena poetė trečią dieną mus išvežus parašys:

O išgamos Respublikos laisvos!

Mes viešai nieko negalėjome apkaltinti.

Brolio akys dar tebeieškojo manęs, nors aš mojau ranka, iki pusės išlindęs į lauką. Bet ne aš vienas mojavau ranka. Sunku atskirti iš tolo, kieno tai ranka. Ir todėl Bronius tebeieškojo manęs.

Mūsų šeimoje Broniukas turėjo būti kunigu. Baigs gimnazijos keturias klases, paskui stas į kunigų seminariją. Taip buvo tėvų nutarta. Visų vaikų leisti į mokslus nėra iš ko. Tik jį vieną kaip nors išmokys. Šiaip jis buvo gudriausias iš mūsų visų. Mokėjo gražiai pakalbėti, įtikinti visus. Kadangi tėvai norėjo jį leisti į kunigus, tai jam ir drabužėlis gražesnis, ir apavas pirktinis. Bronius pradėjo ir mišioms patarnauti Mes didžiuvadomės, kai matydavome jį prie altoriaus. Jo juoda galvelė išsiskirdavo iš kitų klapčiuokų. Iškilmingai kunigas laiko mišias prie didžiojo altoriaus, o Broniukas patarnaut. Ir daugiau klapčiuokų sukinėjasi ten. Aš tik jį vieną, rodos, matau. Jis lai atsiklaupia, tai vėl atsistoja. Broniuko rankoje varpelis. Jis žinojo, kada reikia suskambinti. Štai pakels ranką: dilin-dilin-dilin! — nutyla visa bažnyčia, nuščiūva poteriaujančiųjų lūpos. Ir aukštuose Anykščių bažnyčios bokštuose pasigirsta varpai, tokie skardūs, kad jų aidas girdėdavosi už kelių kilometrų. Taip skambindavo bažnyčios varpai ir kiekvieną dieną per dvylikę. O kai man išpuлдavo sekmadienį ganyti karves, kai per sumą suskambėdavo varpai, žinodavau,— Broniukas tai padare, Dakėlęs varpeli, suskambinęs ir nutildęs visą bažnyčią.

Didelėj mūsų šeimoj kiekvienas turėjo savo vietą. Ir ne tik prie stalo. Kiekvienam buvo paskirtos pareigos, kiekvienas žinojom. kuo būsim. Aš vargonininku turėjau tapti. Taip buvo nuspręsta tėvų. O jiems šitą mintį pakišo mano krikštėtėvis, Baltranas iš Šeimyniškių. Per Visų šventes tėvukas padarė miežinio alaus. Jo alus visuomet išeidavo geras. Už tai jis buvo vyrų giriamas. Ir ši kartą, matyt, alaus gero būta. Juza Balt-ranas gėrė ir labai gyrė, o alus bėgo per jo plačius ūsus. Paskui uždainavo:

Šviesi naktis mėnesiena...

Ir aš uždainavau, nes labai mėgau dainuoti ir mokėjau visas dainas, kurias Elena buvo susirašiusi į savo knygutę, iš Amerikos atsiųstą:

Oi, žirgeli juodbėrėli,
Taisyk kojas į kelelį...

Jaučiau, man gerai išeina, net ėmiau abejoti, ar čia mano balsas, kad taip gražiai skamba. Dažnai man taip pasirodydavo, kai labai patikdavo daina, kai visa širdim pasinerdavau į ją. Nieko nebematau aplinkui, nebegirdžiu, tik daina skamba, lyg pašalinio dainuojama mano balsu:

Taisyk kojas į kelelį,
Reiks tau joti vieškelėliu...

Traukiau jau likęs vienas, kiti klausėsi. Kai baigiau, Juza pasakė:

— Tau vargonininku būti. Girdi, Kazimierai,— sūnus vargonininkas bus.

Taip man ir prigijo vargonininko vardas.

— Ei vargonininke, atnešk malkų!

— Ei vargonininke, laikas į mokyklą, kelkis!

Taip buvo Anykščiuose, tame jaukiame kampely, šiltame lizdely, kuris dabar išdraskytas, ir tikras brolis neatranda manęs vagone. Nejaugi ir išsiskirsime, nepersimetę vienu kitu žodžiu, nejaugi?

— Broniau, Broniuok! Dieve mano, ar negirdi? — dar daugiau persisvėriau, iškišau ranką daugiau už kitus, ir jis išgirdo. Supratau iš to, kad jis pasisuko į mano pusę, visas sukruto.

— Aš čia, Broniau!

Jis pabėgiojo prie mūsų vagono, buvo bežengias dar arčiau, bet jį sargybinis atstūmė. Bronius kažką sako, matau, kaip smarkiai juda jo lūpos. Aš vos galiu suprasti atskirus žodžius:

— Išvežė... Anykščiuose... mamą... tėvuką... Elena...

Supratau, kad ir juos veža. Nebešauk. Supratau. Nusviro mano ranka, nebemoju. Pritilo balsas: ar užkimau, ar užspaudė kažkas man gerklę...

Vėliau man papasakojo, kas nutiko Anykščiuose. Tą naktį, kai Elenai pro langą ėmetė alyvų puokštę, kai stipriai pasibeldė, tėvukas atidarė duris. Liepė ruoštis. Tėvuką pasodino į kampą ir įsakė niekur neiti. Onutės vis dar nebuvo. Tik mama ir Elena ruošė daiktus tolimai kelionei. Laiko duota dvi valandos. Ir pabandyk susikrauti taip greitai, kas per visą gyvenimą dėta

kruopelė po kruopelės, saujelė prie saujelės. O tėvui rankų neleidžia pajudinti, nors jo viskas kaip skruzdėlės sunešta. Trobos rąstai jo rankomis suręsti, jo rankomis tvartai statyti ir sode medeliai laistyti. Viskas jo paties rankomis, jo grynu prakaitu. O ta dirbama žemė pirкта už dolerius, Amerikoje uždirbtus anglių kasyklose. Kas pasakys, kad lengvai uždirbta?! O paskui laukta, tikėtasi: užaugs vaikai, bus šviesesnė dienele ir mūsų pirkioje... O štai dabar gaspadorius sėdi, jam neleidžia daug kalbėti ir kraustyti neduoda. Kodėl jam rankas atėmė? „Geriau jau surištų, tai žinočiau, kad negaliu judėti. O dabar šilų rankų neduoda pajudinti...“

Ir jis apžiūrinėja rankas, ar iš tikrųjų čia jo rankos: gyslotos, pūslėtos nuo šakių. Nemažai mėšlo išmėžta per paskutines dvi dienas, laukas suartas, suakėtas... Lėkta, lėkta paknopstomis... Tai jo rankos, Kazimiero...

Paskui ir jam liepė keltis. Jis apžvelgė sienas, peržengė slenkstį ir sukniubo priemenėj ant molinės plūktinės aslos.

— Vstavai, chozajin,.. uspokojsia... nie plač tak gorko... nie na smertj jiediš,— kalbėjo pagyvenęs žmogus ir, paėmęs jį už pečių, pakėlė nuo plūktinės aslos...

O mano jaunesnioji sesuo tą naktį šventė Aldonines. Švęsti susirinko beveik visi abiturientai, nes po pirmojo egzamino atokvėpis. Užsitęsė pasilinksminimas. Bet kas gi čia?.. Neįpras-tas tuo laiku triukšmas gatvėje. Darda vežimai, prikrauti daiktų, su žmonėmis. Sėdi jie ratuose nekalbūs. Važiuoja į geležinkelio stotį.

— Žmones veža į Sibirą,— pasakė kažkuris. Blogas nujau-timas dingtelėjo Onutei širdin. Nors ką tik nuskambėjo „Ilgiausių metų“, bet nuotaika visų buvo sugadinta. Onutė pašoko ir išbėgo pro duris. Gatvėje dar sutiko keletą prikrautų vežimų. Grei-tai perbėgo tiltą. Gatve ji neis, geriau paupiu namus pasieks. Štai jau mūsų sodybos sklypas, vienu galu atsirėmęs į upę, o kitu — į Vilniaus gatvę. Ten, prie gatvės, ir namai. Nuo upės pusės ji lipa į kalnelį. Jau juoduoja tvartai, o už jų matosi namas. Šviečia visi langai. Onutė sustoja ir stebi iš toli. Ji mato, kaip šviesa paeiliui ima gesti visuose kambariuose. Paskui ant durų uždeda spyną, uždaro langines ir užkala. Taip aiškiai ji girdi kirvio smūgius. Ne plaktuku, kirviu užkala. Pajuda prikrautas vežimas. Blankioje mėnulio šviesoje ji atpažįsta visus: mama už kelių laiko ryšulį, Elena nori pasitaisyti skarelę, kuri krinta ir krinta ant akių. O tėvukas, nuleidęs kojas, nusitikęs nugara į savo veislinę kumelę, sėdi vežimo gale. Rankose jis nebelaiko vadelių, gal todėl ir nususukęs į kitą pusę. Vadeles laiko žmogus, užsimetęs šautuvą ant peties.

„Gal juos pašaukti, gal pavadinti? — pagalvojau. — Gal bėgti, ėlipti į vežimą ir prisistatyti: aš — Ona, imkit ir mane? Ne, ne! Bėgti, kuo greičiau sprukti. Tik truputį pažiūrėsiu ir akimis palydėsiu savuosius. Gal jau paskutinį kartą? Užlindau už beržo, kuris stovėjo prie pat namo. Žiūriu į tolstantį vežimą. Ratai nudardėjo į pakalnę. Išnyko iš pradžių tėvuko kojos, paskui galva Tik Elenos skarelė baltavo. Tada taip tvirtai apsikabinau baltą beržą, kad niekas jo, tokio savo ir artimo, negalėtų išplėšti.“

Žemės nedaug turėjome, ir ta pati smėlis. Mus priskyrė prie vidutiniokų. Trobesiai buvo miestely, o dirbama žemė — už miestelio į kapinių pusę, kur dulkėtas vieškelis veda į Puntuką. Išėik iš miestelio, kur baigiasi paskutiniai namai, — ir prieš akis atsiveria kalnelių virtinė. Dešinėje matosi Šventosios krantas, o priekyje — Anykščių šilelis. Prie pat šilelio — mūsų žemės sklypas, nusidriekęs abipus Marčiupio. Koks gražus upeliukas, kokie aukšti jo skardžiai atrodydavo vaikystėje... O dar aukštesni kalnai, kuriuos tėvukas turėdavo suarti. Užlipsi ant kalno, sušuksi, ir atsilieps tavo, ne tavo balsas. Prie pat Marčiupio nedidelis pušynėlis. Gražesnio niekur nemačiau, vėliau išvaikščiojęs pusę svieta, išbraidęs taigą. Tėvo svajonė: paaugs vaikai, išbrisis iš skolų ir kelsimės iš miestelio į vienkiemius. Tai šiame pušynėly, prie pat upelio, stovės mūsų trobesiai. O tarp trobesių augs žaliuos pušis. Statant namus stengsis jos neliesti, nes ji labai didelė ir graži. Ji tarsi visiems skelbs: čia gyvena darbštus ūkininkas Kazimieras Paulavičius...

Aukštoji pušis tebestovi tame pušynėly. Tik niekas iš mūsų ten nenueis. Buvo didelė šeima, buvo namai, buvo daug džiaugsmo Ir nieko neliko.

Tą pirmąją naktį vagone beveik nemiegojau. Tik užmerkiu akis ir šast — vėl atsibundu, miego kaip nebūta. Akys vėl stulpu stovi. Vaizduotėje lyg ekrane bėga, mainosi vaizdai, skamba žodžiai:

— Ne į pietus važiuojate, nepamirškite šiltų rūbų.

Arba Broniaus šauksmas:

— Išvežė mamą, tėvuką, Elena...

Šalia gulintieji tai sudejuoja tai rikteli nesavu balsu. Laukėme, kada pajudės traukinys. Tiksliau sakant, nelaukėme, bet vis dar galvojome, kad štai ateis ir pasakys.

— Eikite namo, jūs niekuo nekalti, nenusidėjote Tarybų valdžiai.

O į mane kreipsis:

— Antanai Paulavičiaus, Kazimiero sūnau!

As nulipsiu nuo gultų ir patvirtinsiu:

— Taip, aš — Paulavičius Antanas, Kazimiero sūnus.

— Imk savo daiktus ir eik, tu — laisvas, nes tavo šeima gyveno skurde. Tavo tėvas — tikras proletaras. Prakaitavo Amerikoje, juodas anglis šachtose rausė, nematė šviesios dienos ir Lietuvoj, nuo darbo susitraukė į kuprą. Tavo motina — tikra vargo pelė. Už ką gi jus vežti į Sibirą? Įvyko klaida, nesusipratimas.

Bet nei aš, nei kiti nieko nesulaukėme. Niekas nepasakė raminančio žodžio. Tik vidinis balsas taip kalbėjo ir guodė. Lauke pasigirdo triukšmas. Lyg barėsi, lyg ginčijosi keli vyrai:

— Už ką mane? Ką aš padariau? Tai klaida. Mane su kitu supainiojo.

O tie, kurie jį varė, jam griežtai kalbėjo įsakmiu balsu:

— O koks mūsų reikalas? Įsakyta jus pristatyti į vagoną, mes ir vykdome savo viršininkų įsakymą.

— Aš skūsiuos.

— Skūskitės, skūskitės.

Besiginčijantys sustojo prie mūsų vagono durų. Atrakino jas ir stumte įstūmė nekaltąjį. O nuskriaustasis dar labiau šaukė:

— Klaida, nesusipratimas! Dar reikėjo palaukti!

— Ko palaukti? — pasakė griežtai ginkluotasis ir uždarė duris. O šis įrodinėja:

— Aš — tarybinis žmogus, aš už šią valdžią visa dūšia ir kūnu stovėjau. Skūsiuos pačiam Stalinui. Aš — Putnos Vytauto, to žymaus revoliucionieriaus, to komisaro giminaitis. Aš didžiausiai Tarybų valdžia, tikėjau ja. Per liaudies rinkimus buvau rinkiminėje komisijoje, keturiasdešimtaisiais dalinau žemę tiems, kuriems ji priklausė. Aš skūstuos! — dar kartą pagrasino Putnos giminaitis.

— Skūskitės, būtinai rašykite,— pritarėm jam. Tada jis kreipėsi į mus:

— Gal popieriaus turite?

Kai Genius jam padavė vieną lapą, jis paprašė ir antro. Ir pradėjo rašyti, kai ką garsiai ištardamas, parinkdamas žodžius. O profesorius jį vis paskatina:

— Stalinas sužinos ir įsakys paleisti. Jei nespės Lietuvoj, lai kur nors apie Uralą išlipsite iš vagono.

— Sakote, paleis?

— Stalinas — teisingiausias žmogus pasaulyje.

O Putnos giminaitis vis dar nesuprato profesoriaus pašaipos ir įnirtingai rašė

— Aš — revoliucionierius, komisaro, karvedžio Putnos giminaitis...

Profesorius nutraukė jo mintis:

— Gal geriau neminėkite komisaro Putnos vardo.

— O kodėl neminėti? — nustebė jis.

— Ar žinote, kad tą jūsų komisarą sušaudė 1937 metais, sušaudė Stalino įsakymu? — ištarė profesorius, pabrėždamas kiekvieną žodį. Nustėro žmogus, padėjo šalin popierių.

— Negali būti... Niekad nepatikėsiu...

Putnos giminaičio žodžių niekas nebeklausė, nes išgirdome pagyvėjimą lauke: garsiau kaukšėjo žingsniai, kažkas bėgiojo nuo vieno vagono prie kito.

— Jau važiuosime,— ištarė Jonas.

Lauke prie mūsų durų kažkas stabtelėjo ir dar kartą patikrino duris, ar gerai uždarytos. Greitai, jau greitai pajudės traukinys. „Nesijaudink per daug, Antanai, per daug nesikrimsk. Be tėvynės sunku, bet dar ne mirtis“,— kalbėjo vidinis balsas ir guodė mane. Vagone įsiviešpatavo kapų tylą. Nei brazdesio, nei šlamesio. Rodės, va, štai sprogs bomba ir nutrauks šią įkyrią tylą. Bet ne bomba sprogo, o pasigirdo ilgas švilpukas. Ir sutratėjo. Iš pradžių garvežys, o paskui garvežio išjudinti vagonai. Tas ratų bildesys žaibiškai artėjo prie mūsų ir paskui stuktelėjo lyg dūris į širdį. Net aiktelėjome. Sudundėjo, subildėjo, sutratėjo — Lietuva pajudėjo į Sibirą...

— Vajėzau, iš Lietuvos veža! — pasigirdo klaidus balsas.

— Į Sibirą bolševikai veža! — pakartojo kitas.

Subruzdavo visas vagonas, išsiplėtė visų akys.

O traukinys vis labiau įsibėgėja, ratai dunda vis garsiau, vis dažniau stuksi, lyg plaktuku kaldami į galvą: tuk, tuk, tuk... Žinojome, kad greit privažiuosim pagrindinę miesto stotį, kur ant stoties pastato lietuviškai ir rusiškai užrašyta: Vilnius. O aikštėje prieš šį pastatą stovi didžiulė Stalino statula,— Stalino, kurio noru ir valia traukinys pajudėjo į Rytus. Dabar reikia kažką daryti, kad susirinkusieji stotyje girdėtų, kad čia ne galvijai vežami. Ir pradėjome visi kaip susitarę daužyti duris rankomis ir kojomis. Ir šaukėme, ir rėkėme iki užkimimo. Kol pavargome, kol jėgų nebeturėjome. O traukinys dundėjo ir dundėjo... Per tą dundesį išgirdome profesoriaus balsą:

— Ir carai trėmė, bet tik tuos, kuriuos teismas pripažino kaltais. O kuo nusikalto šitie vaikai? — paklausė jis ir parodė į vagono kampą, kur moteris žindė kūdikį. Prie jos prisiglaudęs miegojo kitas kokių ketvirtų metų berniukas.

— Motinų prakeikta diktatūra! Rask tu pasauly tokią santvarką, kad be teismo, be kaltės įrodymo viską atimtum, viską sunaikintum, sudarkytum,— profesorius smarkiai užsikosėjo. Atgavęs kvapą, vėl kalbėjo:

— O kur Vakarų demokratija? Ko tyli visi? Molotovas su Ribentropu susitaręs užgrobė Lietuvą. Sutrypta Atlanto chartija, Suvienytųjų Nacijų Organizacija pavirto žaisliuku.

Ir juo toliau jis kalbėjo, juo labiau karščiau. Nebegalima buvo jo sulaikyti.

— Lietuvos duobkasiai!.. Išveš visus, kaip Krymo totorius išvežė. Paminėsite mano žodį,— užėjo kosulys, užgniaužė kvapą, ir profesorius, susiėmęs už krūtinės, atsisėdo.

— Gal raminančių? — paklausė kažkas. Iš vagono galo atėjo moteriškė su valerijono buteliuku. Užlašino ant cukraus gabalėlio ir padavė profesoriui. Vagone pasidarė tylu. Tiktai ratai stuksėjo ir nesulaikomai mus nešė iš Lietuvos.

Kaimiečiai pradėjo valgyti. Pakvipo lašiniais, skilandžiu. Tik dabar atsiminiau ir aš, kad esu alkanas. Jau kuris laikas nieko burnoj neturėjau. Išsiėmiau sumuštinį, kurį Bronius buvo įdėjęs kartu su kitais daiktais. Reikia užkąsti. Bet ir mano draugai alkani. Pasidalijom tą sumuštinį.

Vaziavom visą dieną ir visą naktį. Sustojome mažoje stotelėj jau pradėjus aušti. Matyt, ir toliau taip bus: traukinys stas, kur mažiau žmonių. Nors tarybiniai žmonės ir labai supranta Stalino planus, bet vis dėlto, matyt, gėda.

— Kto na dvor, možietie vychoditj! — pasakė garsiai ir aiškiai. Dabar bus galima atlikti gamtos reikalus. Bet kur? Krūmų nėra. O kad čia tik vieni vyrai būtų? Bet ir moterys, ir jaunuos merginos, reikalo prispaustos, keliasi sijoną ir tupiasi netoli tavęs. O iš garsiakalbio, pakabinto ant aukšto stulpo, sklinda daina:

Široka strana moja rodnaja,
Mnogo v neij liesov, polej i riek,
Ja drugoj takoj strany nie znaju,
Gdie tak voljno dyšiet čieloviek...

Labai graži daina ir gerai dainuoja. Jauna mergina tupi šalia manęs. Man viduriai užkietėję... Žmogus toks menkas sutvėrimas. Rėk, šauk — neprisišauksi teisybės.

Nežinojo ir nenujautė dainos autoriai Dunajevskis ir Lebedevas-Kumačius, kad jų daina skamba kaip pasityčiojimas ten, kur viešpatauja prievarta ir teroras.

Atnešė valgyti košės. Kaip mes, studentai, valgėme ją, kokia ji skani buvo! O valstiečiai, kurie turėjo lašinių ir kumpių, ir pažiūrėti į šitą buizą nenorėjo. Todėl mes kirtome ne tik savo porcijas, bet ir kitų, ir stebėjomės valdžios gudrumu: numatyk tu man iš anksto, kur bus virtuvė tūkstančiams pavalgyti, surask tiek kruopų košei, kai visa šalis alkana. Bet ne pirmą kartą tremia ir ne pirmą tautą.

Pajudėjome tik vakare. Ir vėl užrakintos durys. Ir taip kiekvieną dieną — nesulaikomai į Rytus. Jau ir savaitė prabėgo kelionėje. Traukinys sustodavo tai mažose stotelėse, tai didelių miestų prekinėse stotyse. O kartais nei iš šio, nei iš to ištisą parą prastovėdavo nuošalesnėse vietovėse. Mes vagonuose susidraugavome, tarsi giminės pasidarėme. Kiekviename vagone savas gyvenimas, pilnas kančių, nerimo ir siaubo. Viename gimė berniukas, iš kito pabėgo du jauni vyrai. Sustabdė traukinį, kai sužinojo, kad trūksta dviejų, pradėjo šaudyti. Bėglių nesugavo, o šaudė, kad kitus pagąsdintų — nebandykite bėgti, šausime. Apie bėgimą daug kas galvojo. Ir mes su Jonu nutarėme bėgti. Persėsime į kokį nors prekinį traukinį, einantį į Vakarus. Svarbu pasiekti Lietuvą, o ten miškai mus priglaus. Jei mirti, tai geriau savoj žemėj. Ufoje sustojo traukinys. Mes su Jonu išlipome, apsidairėme. Šalia stovėjo prekinis. Per jo apačią išlindome, kad pamatytume, kur durys ir ar galima bus įlipti. Sargyba, visur sargyba. Ir vėl įsikraustėme į savo „kambarį“. Niekur nenubėgsi. Vagonas — mūsų lemtis. Reikia priprasti prie jo, reikia važiuoti ir spėlioti, kur apsistosime, koks tas kraštas bus, kuriame mums lemta amžinai gyventi.

Genius vis rašo į sąsiuvinį ir, sudėjęs vieną kitą posmą, garsiai skaito. Ekonomikos fakulteto studentas Gediminas kalbino visus iš eilės ir pats daug kalbėjo. Profesorius pasiklauso, apsidairo ir, kai visi prityla, pradeda kalbėti. Išdėstęs savo mintis, ilgam nutyla. Jis nieko nevalgo ir daug rūko. Štai jis dabar išsitraukė papirosą ir užsidegė:

— Baigiasi papirosai. Gal iki Uralo užteks. O paskui surūkau paskutinį ir kvit — acta est fabula,— pasakė reikšmingai, dar išvertė,— viskas baigta.

O Uralas iš tikrųjų greitai jau bus, tuojau pasieksime tą ribą, kuri skiria Europą nuo Azijos. O už tos ribos prasideda Sibiras. Dieve mano, kaip mes jo bijojome! Ką traukinys ėmė mažinti greitį, lėčiau stuksėti, žinojom, jautėme, kad jau bus Uralas, nors niekas neištarė to žodžio.

Atidarė duris. Iš vagonų pirmiausia pasipylė vaikai. Klegėjo, šokinėjo, bėgiojo ir net drugelius gaudė lyg Lietuvos margoje lankoje. Po jų išlipo tėvai ir žiūrėjo į vaikus, ir pavydėjo jiems vaikiško nerūpestingumo...

Paskutinieji išlipo pagyvenę žmonės raukšlėtais veidais, pražilusiais plaukais. Nedavė jiems numirti Lietuvoje... Du jauni vyrai, tvirti kaip ažuolai, iškėlė iš vagono raišą moterį. Supratome, ji — šių vyrų motina.

— Laikykis, mamut, atsiremšk peties,— kalbėjo vienas. O antrasis pritarė:

— O taip taip, drąsiau. Nebijok, mes laikome. Tuoju paduosim lazdas.

Moteris paėmė du ramentus ir pati atsistojo ant kojų.

— Įtrauk, mamut, daug daug oro, ir sunkumas praeis. Bus daug geriau.

Moteris pasiramsčiuodama pasisukinėjo, apsidairė, pakėlė akis į giedrą dangų ir garsiai atsiduso:

— Ačiū, Dievuliau, ir už tai, jeigu daugiau nieko nebegali mums duoti... Ačiū už žolės žalumą, už dangaus mėlynumą, ačiū, kad dar skraido drugeliai... Jeigu šėtono valdžia per daug įsigalėjo, ir tu mums, Dievuliau, daugiau nieko nebegali siūsti, ačiū ir už tai...— ir padėkos ženklan kelis kartus žemai nusilenkė.

Profesorius dairėsi aplinkui, lyg norėdamas įsitikinti, ar jau Uralas. Liūdnai pažiūrėjo į Vakarų. Jis net negirdėjo, ką jam Putnos giminaitis kalbėjo:

— O vis dėlto parašysiu pareiškimą. Ne Stalinui, bet Lietuvos Aukščiausiąjai Tarybai. Kuo čia dėtas Stalinas,— pasakė jis ir nubėgo kažko klausti ar teisybės ieškoti. Profesorius išsitraukė paskutinį popirosą, pažiūrėjo į tuščią dėžutę, išmetė ją į orą, sugavo ir sugniaužė saujoje. Paskui numetė ant žemės. Popirosas jau dantyse, degantis degtukas apglėbtas saujoje, kad vėjas neužpūstų. Prisidėgė ir užtraukė stipriai, net žandai įdubo. Traukė giliai į plaučius— buvo matyti, kaip kilnojasi krūtinė. Rūkė atsikosėdamas, gerai suprasdamas, kad rūkyti jam negalima. Bet traukė, tarsi gėrė viską, kas Lietuvą priminė. Net užsimerkdamas, net svaigdamas. Paskui išėmė iš dantų nuorūką, nervingai numetė ant žemės ir, netaręs nė žodžio, paskubomis įlipo į traukinį.

Urale į mūsų vagoną išoko jaunas kareivėlis, vienas iš sargybinių. Jis pavažiuos su mumis iki kito sustojimo. Malonus veidas, geros akys. Pasisakė esąs iš Vladivostoko.

— Nusiraminkite, vaikinai, nesijaudinkite per daug,— kreipėsi jis į mus, studentus,— visur gyvena žmonės... Ir tarp rusų yra daug gerų žmonių,— patylėjo.— Mano tėvai anksčiau gyveno Ukrainoje. Panašiai kaip jūs atsidūrė Sibire. Tėvas lageryje mirė. Motina viena mus keturis užaugino. Padėjo geri žmonės, neprapuolėme. Pripratome prie vargo, priprasite ir jūs.

Keistai skambėjo žodis — priptasite. Ir profesorius nebeišlaikė:

— Net savuosius iššaudė, tokius, kaip Putna, Uborevičius, kurie revoliucijai atidavė viską. Prisidengdamas liaudies vardu, Stalinas milijonus ištremė ir iššaudė. O akla minia šliaužioja ant kelių ir, springdama ašaromis, gieda jam himnus. Tai jis savo kruvinomis rankomis išniekino švenčiausius socializmo idealus.

Baisu pasidarė, kai profesorius tokius kaltinimus Stalinui viešai metė. Bandėme jį nuraminti, bet neįstengėme. Jis dar labiau įsiaudrino ir pradėjo grūmoti kareivėliui, lyg šis būtų kaltas dėl visų nelaimių. O jis nieko nesuprato lietuviškai, tik matė, kad profesorius vis labiau ir labiau jaudinasi, vis plačiau mosikuoja rankomis, o jo karščiuojančios akys degte dega. Štai jis dabar priėjo dar arčiau prie kareivėlio ir šaukia:

— Privykniem?! Nikogda! Nenoriu priprasti! Negaliu priprasti prie tremtinio duonos. Be Lietuvos negalėsiu...— ir smarkiai užsikosėjo, nebeatgauna kvapo. O paskui... paskui — iš burnos pasipylė kraujas. Kareivėlis išsigandęs pasitraukė atapultas prie vagono durų. Dar bandė raminti profesorių:

— Papaša, papaša, uspokojtes, vsio praidiot...

Profesoriaus akiniai nukrito žemėn, jis pasilenkė jų pakelti, bet nebegali atsikelti, neįstengia. Supuolę pakelėm jį, padarę laisvos vietos, paguldėm. Tuoj atsirado moteris su valerijono buteliuku ir cukraus gabalėliu. Bet jau nieko nebereikėjo...

— Nuvežkite mano kaulelius ant Dubysos kranto...

Kur rasti Lietuvos žemės nors žiupsnelį, jei Dubysa taip toli, jei traukinys rieda jau Sibiro žeme... Ir jis pats, matyt, supratęs, kad jo prašymas neįvykdomas, su paskutiniu atodūsiu, vos girdimai ištarė:

— Kapo duobėj... paguldykite... mane... veidu... į Lietuvą...

Kaimiečiai turėjo iš Lietuvos pasiėmę žvakę, pašventintą tėviškės bažnytėlėj. Uždegė ir pastatė prie mirusiojo galvos. Rožančių užkabino ant sunertų rankų...

— Amžinąjį atilsį duok mirusiam, Viešpatie! — užvedė vyriškis tokiu galingu balsu, kad nebesigirdėjo traukinio ratų stukėjimo.

— Ir Amžinoji Šviesa tegu jam šviečia! — pasigavo visas vagonas.

Kareivėlis stovėjo prie durų, šluostėsi akis ir nežinojo, ką daryti. Nesustabdysį traukinio. Bet traukinys, lyg gyvas padaras, supratęs, kas įvyko vagone, pradėjo mažinti greitį ir netrukus sustojo. Kareivėlis iššoko ir, uždaręs duris iš lauko pusės, skubiai nubėgo pranešti ešelono vyriausybei apie nelemtą atsitikimą. Atėjo gydytojas baltu chalatu ir keli kariškiai. Gydytojas apžiūrėjo lavoną ir kažką užsirašė. Vyresnysis pagal laipsnį kariškis pasakė:

— Po valandos ilgesnis sustojimas ir galima bus palaidoti. Visi turite laikytis rimties, kad kiti vagonai nieko nesužinotų.

Tą paskutinę valandą, kai profesorius gulėjo ant baltai užtiestų lentų, atrodė, kad dar greičiau lekia traukinys, dar garsiau stuksi ratai, dar labiau daužosi vagonai, kad tuoj ims ir už-

ges žvakė. O ji neprivalėjo užgesti, jos mirksėjimo turėjo užtekti visai valandai. Kiekvienas, paskendęs savo mintyse, tylėjo ir bijojo prakalbėti, lyg būtų kaltas dėl šios mirties.

Putnos giminaitis pakilo nuo gultų ir priėjo prie profesoriaus. Ilgai stovėjo nejudėdamas ir žiūrėjo į jo sunertas gyslotas rankas, šaltą veidą. Paskui suplėšė ilgą pareiškimą.

Po valandos, kaip buvo sakyta, traukinys sustojo, atidarė mūsų vagono duris, kiti liko uždaryti. Įlipęs kariškis kreipėsi į mus, jaunesniusius. Pirštu atskaitė šešis vyrus. Tarp jų buvau ir aš.

— Imkite lavoną ir paskui mane! Eikite nesikalbėdami, nesidairydami ir negalvokite bėgti.

Kūnas dar ne visai sustingęs, lengvas, matyt, džiovos seniai kankintas. Šešiese vykdėm, kas įsakyta. Išklėję iš vagono, leidomės į profesoriaus paskutinę kelionę. Paskubomis, lyg apsigėję priekyje ėjo vienas kareivis, o mes iš paskos. Už mūsų girdėti žingsniai dar kelių kareivių. Blyškus mėnulis, prieblanda... Čirškia žiogai, gailiai čiulba nepažįstamas paukštis. Kai priėjom giraitę, mums davė kastuvus. Sujuodavo žemė, subildėjo akmenys, atsimušdami vienas į kitą... Netoliese užkukavo gegutė... ir pasirodė, kad sujudo visa giraitė, sukrito kas gyvas nustebeš, kad svetimam žmogui čia duobę kasam. Negilią tokią. Tik metras. Taip įsakyta. Viskas numatyta. Tik ši mirtis nebuvo numatyta...

Kuo gi tu nusikaltai likimui, profesoriau, kad tave be karsto užpils žemėmis, užkas toli nuo Lietuvos nepažįstamoje šalyje nepažįstami žmonės!.. Kas gi tave aplankys šioje giraitėje, kurios vardo nežinai nei tu, nei tie, kurie tave užkas... Kas gi uždegs tau žvakę Vėlinių naktį? Kuriam kilometre nuo Lietuvos ilsėsis tavo kūnas, paguldytas veidu į Tėvynę?.. Profesoriau, nelengva tau bus ši žemelė, nejauki giraitė ir paukščių giedojimas tau ramybės neatneš...

Netikėta mirtis paveikė mūsų visą vagoną. Mes dar labiau susigyvenome vieni su kitais. Dabar kaimiečiai, valgydami lašinius ir kumpius, vaišino ir mus. Sielvartas bendras, ir valgis bendras. Išsikalbėjome, vieni kitus arčiau pažinome.

— Mane buože pakrikštijo,— kalbėjo pagyvenęs valstietis.— Už ką? Kad kėliaus su pirmaisiais gaidžiais ir guliausi su tamsa? Kad vaikus į darbą įkinkiau ir pats plušau kaip juodas jautis? Va, pažiūrėkite, kokios mano rankos,— ir parodė delnus, tamsius, juodus, pūslėtus.— Vadinas, buožė tas, kas darbštas, kas žemę myli. Po dešimt kartų apeidavau rugių lauką, varpos nepalikdavau, kiekvieną šiaudelį pakeldavau nuo žemės. Kiekvienas kumeliukas, kiekvienas veršelis mano išglostytas.

Už tai aš dabar buožė. Mane — į Sibirą. Ir nubausk tu man taip žiauriai, ir sugalvok tokią bausmę?! Būtų išskviety, išaiškinę: nesistenk, Bumbuli, nesiplėšyk, o tai — Sibiras. Ir būčiau paklausęs, kaip mat būčiau ūkį nuvaręs. Pragėręs būčiau, kibenimatj... O dabar... — nutilo valstietis.

Mūsų vagone važiavo vyras be abiejų rankų plaštakų.

— Tik praėjo frontas, tik nudundėjo už Nevėžio, o ant lentų, ant telefono stulpų pasirodė skelbimai rusų ir lietuvių kalbomis: visi vyrai, gimę 1900—1926 metais, mobilizuojami į Raudonąją armiją. Eisim mat, bėgsim. Vokiečiai kaulijo, geruoju prašė — nėjom. Kai gaudė, slapstėmės. O čia, matot, bėgsim tekini — seniai laukėm jūsų, ačiū, kad išvadavote. Į mane kiti pirštu rodo: tu mažžemis, čia tavo valdžia, kodėl bėgi nuo armijos? O aš jiems: jeigu nebūtų keturiasdešimt pirmųjų birželio, Panerių, tai gal pagalvočiau, ar čia mano valdžia,— pasakojau buvęs mažžemis.— Į mišką nuėjau. Palauksiu, nutariau. Vis tiek taip ilgai nebus. Na, ligi Velykų, ilgiausiai iki Sekminių. Vakarai susidoros su vokiečiais ir atsuks ginklus prieš rusus, nes šie alkani ir klynas kiauras. Baigėsi karas. Amerikonų nei girdėt, nei matyt — nė kvapo. Į Anglijos valdžią atėjo leiboristai ir ėmė flirtuoti su Maskva... Apsupo vieną kartą mūsų mišką visas dalinys ar pulkas. Pradėjo šaudyti iš automatų, kulkosvaidžių. O mūsų jėgos menkos. Ką mes vieni prieš tokią galybę, prieš Rusiją. Reikėjo trauktis, bėgti kuo greičiau. Bet ten, kur mums atrodė nėra kareivių, buvo užminuotas laukas. Gudriai sugalvota. Geriau iš karto visus sunaikinti. Nereiks nei teismo, nei kalėjimo, mat šie buvo perpildyti. O mes liaudies priešai — mums tik mirtis. Kiek mūsiškių susprogo, sunku pasakyti. Man rankas nunėšė, plaštakas iki riešo... O kokias rankas turėjau, ir kas beliko. Kas iš manęs, kam aš bereikalingas? Geriau būčiau visas išlėkęs į giedrą dangų,— jis pritilo, susimąstė ir vėl kalbėjo:

— Bet tik dabar taip atrodo. O tada kaip sliekas raičiausi, kraujuodamas slinkau. „Bėgti, bėgti“ — kurstė kažkas pašamoneje ir varė mane pirmyn. Proto nebeturėjau, protelis buvo skausmo aptemdytas... Kai atgavau sąmonę, prie manęs buvo palinkęs vyriškis. Supratau, ką jis kalbėjo: „Gyvens, jeigu gydysite. Aš čia vaikščioti negaliu. Turiu šeimą ir vaikus, norėčiau dar pagyventi“. Pasirodo, aš atsidūriau pas kažkokią moteriškę, žmonos pažįstamą. Ir taip žmona mane surado, slaugė, parsivedusi į namus. Kai jau pradėjau sveikti, ji mane ėmė kalbinti: „Eik į miliciją, pasiduok. Paskelbta amnestija. Dovanoja visiems. Tas ir tas jau nuėjęs ir dabar sau aria lauką ir švilpauja. O kam gi tu toks reikalingas? Kur dės tave? Į kalėjimą nesodins“. Ir nuėjau. Apklausinėjo, surašė viską. Dovanojo. Aš mažžemis,

žmonių nešaudžiau. Ir paleido. Bet tik iki šių metų gegužės 21-osios dienos. Dabar aš pasidariau priešas, banditas, nors išmokau ir be plaštakų arklį pakinkyti, lauką suarti...

O traukinys vis lėkė nesulaikomai į Rytus... Kur mes sustosim, kur reiks gyventi? Kiek dar skausmo ir nelaimių teks patirti? Persiritom per Obę, pravažiavom Novosibirską, nesustojom. Ir kelio galo nematyti... Vis tolyn ir tolyn. Kokia plati ta Rusija! Be galo, be krašto... Būk palaiminta, pati tiek iškentėjusi ir tiek daug iškankinusi kitas tautas! Tegu tavo žemes daugiau negimdo tironų, tegu ji būna svetinga mums, patekusiems į tavo glėbį nesava valia! Būk pamote, bet gera pamote! Neleisk mums atsigtulti į tavo dirvonus, tegu tavo giraitės nepriima mūsų kūnų!..

Važiavome ilgai. Visko atsitiko per tas kelias savaites. Vieni susirgo ir spėjo išgyti. Kas neišgijo, jų lavonus guldė pakelėse, užkasė negiliai nežinomoj svetimoj žemėje... O štai Juozas, konservatorijos studentas, įsimylėjo. Tai va kaip atsitinka su meile. Atėjo laikas mylėti, ir niekur nedingsi. Sutikai žmogų, ir širdis pasako: tai jis ar jinai. Nesvarbu, kad traukinys veža dievai žino kur. Meilei nesvarbu. Juozas ją pamate kitame vagone. Ada blondinė, jos akys mėlynos, kaip lubinai mano tėvo pūdyme. Ji — pedagoginio instituto studentė. Iš pradžių nesuprasdavome, ko Juozas vis bėga į kaimyninį vagoną vos tik traukinys stabteli. Už ją paima košę, virinto vandens atneša. O kai suvaro į vagonus, jis stovi duryse, kol jas užrakina. Vienąkart man prasitarė:

— Myliu Adą. Kas bus, ką daryti?

Ką gi aš jam turėjau tada patarti?

— Mylėk, kaip gali, kaip sugebi. Gal dviese lengviau bus.

Sibiro vidury, už Krasnojarsko traukinys sustojo ilgesniam laikui. Mums liepė išsikraustyti su visais daiktais ant dirvono prieš stotį. Ant priekinio geležinkelio stoties fasado buvo užrašyta — Kamarčiaga. Švietė skaisti ryto saulė, ir ne toks baisus pasirodė tas Sibiras, tėvų ir senelių pieštas juodomis spalvomis. Sibiras asocijavosi su priespauda, su prievarta, o čia mums saulute šviečia tokia meili, lyg iš Lietuvos mus atvijusi, lyg mūsų lietuviška saulelė motulė. Bet taip tik pasirodė. Tik palengvėjimas atėjo, tik prošvaistė blykstelėjo. Kai mes išlipome iš vagonų purvini, prakaitu dvokiantys, utėlėti,— prašviesėjo dangus. Vaikštinėjame, šnekučiuojamės, dalinamės įspūdžiais, spėliojame ateitį.

O Juozas laimingas. Su Ada susinešė savo ryšulius į vieną krūvą, sėdi susiglaudę, o jeigu vaikštinėja, tai susikabinę rankomis. Ir valgo iš vieno dubenėlio. Apsupome juos ratu ir juokaujame:

— Bus vestuvės! Pirmos sibirietiškos!

— Neduok, Dieve, Sibire ženytiš,— nužvelgia juos maldingosios moterėlės,— be pastogės, be kunigo.

Juozas mums sako:

— Man niekas nesvarbu. Mes laimingi.

Važiauta mūsų traukinys ir muzikantų: akordeonas, smuikas, klarnetas ir net būgnelis buvo. Ir užtraukė polką, valsą. O paskui dainą užgrojo:

Burkuoja balandis po langu,
Nusviro jurginų žiedai...
Iš tolo, iš tolo atžvengia
Širmieji žirgai pas tave.

Uždainavom visi, juo toliau, tuo gražiau. Net uniformuotieji geležinkieliečiai pakėlę galvas klausėsi. Bedainuojant įsimetė ir liūdesys. Staiga atėjo prašviesėjimas, staiga ir dingo. Tik dar labiau visu sunkumu užgulė ant mūsų Sibiras.

Į pavakarę privažiavo daug vežimų, arkliais kinkytų, daug sunkvežimių, ir mes supratome, kad traukiniu daugiau nebevažiuosim, čia mus išskirstys. Kolūkių pirmininkai, miškų ūkio pramonės direktoriai ir kiti darbuotojai sąžiningai rinkosi sau darbo jėgą: kiekvienas norėjo stipresnių, jaunesnių darbo rankų. Besidalydami net keikėsi, rėkavo. Mes, studentai, be vaikų, be senelių, pilni sveikatos. Mūsų markė aukščiausia. Vos nesusimušė dėl mūsų viršininkai. Kol du ponai ginčijosi, prie mūsų prišoko trečias ir įsakė:

— Davaite bystro v mašynu.

Ir sulipome. Į mūsų mašiną pakliuvo ir raišoji moteris su dviem sūnumis. Tas, kuris rinkosi sau darbo jėgą, iš karto nusižiūrėjo šiuos du tvirtus vyrus:

— I vy oba v mašynu.

Bet vienas iš sūnų, kalbėdamas pusiau rusiškai, pusiau lietuviškai, aiškino:

— Ėta naša mamutė. Be jos niepojiedim.

Antrasis tvirtino:

— Nikuda ne pojiedim, i vsio!

O motina, išsigandusi, kad vaikai gali ją palikti likimo valiai, ėmė maldauti:

— Sūneliai, nepalikit manęs vienos... Kiek aš betrauksiu... būkite mirties valandą prie manęs! — Ir užsikabino ant vyresniojo sūnaus kaklo.

— Be tavęs, mamut, nė žingsnio,— pasakė tasai tvirtai.

Reikėjo juos visus paimti. Ir du sūnūs savo tvirtomis rankomis įkėlė į mūsų mašiną savo raišą motiną.

Nežinia, kur važiuosim, kiek laiko užtruks kelionė. Pagal saulę nustatėm, kad važiuojam į pietų pusę. Mašinos ratai šoki-

nėja iš vienos duobės į kitą, dulkių kamuoliai seka iš paskos. Kiek pavažiavus sunkvežimis sustojo, ir mums liepė išlipti. Paaiškino, kad mūsų kelionė greit baigsis. Liko tik dvidešimt kilometrų iki Orešnos. Taip vadina gyvenvietę, kur mes važiuosim traukiniu.

Traukinėlis be dengtų vagonėlių, tik platformos. Susikrovėm savo daiktus ir riedame. Kai pasirodė gyvenvietės namukai, visi sujudome — juk čia reikės gyventi, čia bus mūsų Sibiras. Koks jis bus? Svetingumo nelaukėme. Bet gal kaip nors išgyvensime, nemirsime badu, nesušalsime. Mažoje stotelėje, kur mes turėjome sustoti, pamatėme daug žmonių. Iš kur jie, ko susirinko čia? Tai ne vietiniai ir ne rusiškai šneka. Iš pradžių nesusigaudėm, kad jie lietuviškai kalba. Netikėjome tokioje tolybėje išgirsti lietuvišką kalbą.

— Ar jūs ne iš Lietuvos būsite?! — pašaukė iš laukiančiųjų tarpo.

— Iš Lietuvos, iš Lietuvos!..

Pasirodo, tik prieš dvi dienas čia atvežė daug žmonių. Ir dabar Orešna pasipildė naujais gyventojais.

Mane atpažino... Ji, toji moteris. Sakau: moteris. Kristus, mirdamas ant kryžiaus, pamatė motiną Mariją ir tarė: „Moterie, štai tavo sūnus“. Nepasakė jai: „Mama“.

Mane atpažino ir sukliko nesavu balsu:

— Jėzau, Jėzau! Untaniukas!

MOTINA

Kiek atsimenu, visada ji buvo greita, judri. Kresna, neaukšto ūgio ji visur sukinėdavosi kaip vijurkas. Kalbėdavo labai garsiai. Kai mes, vaikai, norėdami ją pritildyti, juokaudami sakydavome:

— Mama, kaimynai girdi. Manys, kad troba dega. Subėgs Aniceto, Žemaičio ir Avyžos šeimos. Argi negalima tyliau?

— Duokit man išsirėkti,— atsakydavo. Ir iš tikrųjų išsirėkusi pritildavo ir šnekėdavo ramiau. Turėjo gražų balsą. Kad mes, visi jos vaikai, mėgdavome dainuoti, tai paveldėjom iš jos. Ji, būdavo, atsisės už stalo, užmerks akis ir traukia. O mes iš paskos:

Bijūnėlis žalias, bijūnėlis gražus,

Bijūnėlio žali lapai, raudoni žiedeliai...

Taip ir sklinda daina, taip ir liejasi, glosto širdį. Netelpa troboj. Pro praviras duris, pro langus veržiasi į lauką, į gatvę. Kai-

mynai išeidavo ant gonkų ir suklysdavo. Turiu galvoj ramius vasaros vakarus, daugiausia šeštadienius, kai visi grįždavome iš lauko darbų, išsimaudydavome vėsiam Šventosios vandeny, vyresnioji sesuo Elena nušluodavo kiemą ir išbarstydavo baltu smėliu įvairiais raštais...

Dainomis pažymėta buvo kiekviena šventė, kiekvienas šeimos įvykis. O jų mūsų didelėje šeimoje tiek daug būta. Daugelio ir šiandien negaliu pamiršti. Po tiek neramių metų vaikystės vaizdai dažnai iškyla mano atminty.

Du mano broliai išvažiavo į Ameriką. Kai pirmasis važiavo į Užjūrį, buvau vos kelerių metų. Ir nieko neatsimenu iš tų išleistuvių, tik dainą, kuri ir po šiai dienai tebeskamba mano ausyse:

Motinėlė mano, tu mane išleidai
Užu vandenėlio, už aukštų kalnelių.
Užu vandenėlio, už aukštų kalnelių
Svetimoj šalėlėj man gyventi tenka...

Matyt, buvo dainuota su ašaromis, nes Alfonso, mano vyriausiojo brolio, lagaminai jau buvo sukrauti ir pastatyti netoli durų, o jis pats jau pasiruošęs į tolimą kelionę.

Motina buvo kilusi iš Lagedžių kaimo, visai netoli nuo miestelio. Jos tėvas mažžemis ganydavo karves turtingiesiems ūkininkams. Ir kokių tik dainų jis nemokėjęs: ir kunigo Strazdelio, ir Baranausko. Todėl ir jo duktė nusidavė į tėvą, o pati mus, vaikus, išmokė visa širdimi dainuoti. Aštuoniolikos metų ji išvažiavo į Jungtines Valstijas, ten dirbo odos fabrike, ištekęjo ir susilaukė trijų vaikų.

Kai antrasis brolis Balys važiavo į Ameriką ir lagaminai buvo sustatyti prie durų, aš jau gerai atsimenu. Buvau keturiolikos. Jau gerai supratau, ko verkia visi namiškiai, kodėl bėga ašaros mano krikstatėviui Juzai Baltranui ir kitiems. Ir aš nesulaikiau ašarų — juk reikėjo skirtis su broliu, kuris išvažiuoja į tokias tolybes per jūras marias. O važiuoti reikėjo. Nepragyvensi, neišsimaitinsi iš mūsų smėlėtos, kalnuotos žemės. Ir į Ameriką išleisti ne juokai. Reikėjo skolintis pinigų šipkartei ir laukti, kol amerikona įsikurs ir pradės gražinti skolą. Juk vaikų — visa krūva. Visus reikia papenėti, aprenkti, apauti. O avėti pirktiniais burlečiais pradėdavome jau gerokai praaugę. Šiaip — basi. Vasarą visai gerai. Bet rudenį, per ražienas bėgant, duria. O kai pasirodo šerkšnas, padai suskerdėja, pirštai pamėlynuoja. Blogiausia — žiemą, basas niekur neišeisi. Kai jau nusibosdavote troboj tūnoti, visu būriu išbėgdavome basi ant sniego ir po kelis kartus nučiuoždavome nuo ledo kalnelio prie šulinio. Ir nesusirgdavome, nes kojos buvo įpratusios prie molinės aslos.

O mama vis bėgdavo, vis sukdavosi. Paknopstomis, potekom. Visus apskalbti, apiprausti, pavalgydinti, kiaulėms privirti kubilus bulvių, sukapoti kapone. O paskui išnešti į tvartą — atidarydavo plačiai duris, pati maža, kresna velka abiejose rankose pilnus kibirus ėdalo... Ir šalto oro garai užpildo visą trobą, net nematom vienas kito, nes lauke šalta, stipri žiema poškina tvorą... Mama jau priemenėj, jau atbula ranka smarkiai užtrenkė duris. Dabar ji pas gyvulius.

Jeigu apsiveršiuodavo Žaloji ar Kuprė, būtinai nubėgsi basas per sniegą į tvartą, paglostysi, pamyluosi mažąjį gyvulėlį... O paskui — karštoje krosnyje dideliame puode kepa krekenas. Kai susėdame visi už stalo, kiekvienas savo vietoje, savu šaukštu — koks neapsakomas gardumėlis! Ausis nusidraskyk! Ir dabar, po daugelio metų, kartais užsinoriu to krekeno, tokio gardaus, kokį, rodos, tik mūsų viena mama mokėjo iškepti.

Sunki buvo aštuonių vaikų motinos dalia ir dar tokiais neramiais laikais. Tai ji, išleisdama į Vilnių mus abu su broliu, atpjaudavo po gabalą lašinių ir žiūrėdavo, ar liks jiems, ar užteks iki kitų skerstuvų. Dar pripildavo po terbelę razavų miltų — išsikępsite blynų, išsivirsite kleckienės. Ir mes Tauro bendrabuty kepdavome blynus, virdavome skrylius, iškočioję su buteliu ir pasigardinę spirgučiais, skaniai valgydavome.

Kai septyniolikmetį Albertą pasodino į Lukiškių kalėjimą, mama su maisto terbelėmis siauruoju traukinėliu važiuodavo per Uteną, per Trumbatiškį iki Švenčionėlių, paskui persėdavo į platųjį traukinį, kuris atpukšėdavo jau pilnas žmonių. Ir įlipk, žmogau, kad geras, kai minių minios braunasi į vagonus. O jie jaunesni, tvirtesni... O paskui prie kalėjimo vartų kiek išstovėdavo, kiek išlaukdavo, kol priduodavo maistą. O paskui dar užsukti į bendrabutį pas studentus, palikti kai ką ir jiems. Sopa širdį ir sąžinę graužia dabar prisiminus, kodėl mes nė karto nepavadavome motinos ir neatstovėjome prie kalėjimo už ją, vargšę, — bijojom, šlepėm, kad brolis „liaudies priešas“. Tik ji nieko neslėpė, tik ji vaikų neišsižadėjo... Dabar tai aš už ją atstovėčiau dienų dienas ir naktis, neščiau ją pačią, tokią lengvutę, mažą, sudžiūvusią, neščiau ant rankų kartu su tuo maisto ryšulėliu kaliniui Albertui.

Tolimojo Sibiro stotelėje mama, mane apkabinusi, verkia balsu. Aš ją raminu, o ji:

— Duok išsiverkt, Untaniuk, duok išsiraudot...

SAJANO KALNŲ PAPĖDĖJE

Stotelėje buvo ir tėvas su Elena. Šį kartą man pasisekė, nes susitikau su savaisiais. O kitiems studentams, mano kelionės draugams, nė vienam nenusišypsojo tokia laimė. Kiti tik po metų, po dviejų gavo leidimus išvažiuoti pas savo tėvus, išmėtytus plačiai po Sibirą. O aš štai einu su saviškiais, nešinas ryšuliais. Tėvukas vis bando juos paimti iš manęs:

— Tu pavargai iš tokios kelionės. Panešėsiu aš.

Gyvenvietė įsikūrusi dauboje. Iš visų pusių kalnai — tai Sajano kalnyno pradžia. Užlipus ant aukštesnio kalno, sako, matyti Sajano viršukalnės. Per gyvenvietę sruvena nedidelis upeliukas, kurio šaltas vanduo, atbėgęs iš aukštų kalnų, girdo vietinius gyventojus. Abipus upeliuko rikiuojasi nedidelių namų eilės. Čia gyvena daugiausia miško darbininkai. Ir ši gyvenvietė atsirado tik prasidėjus miško darbams. Taigoj kerta mišką ir gabeną tuo siauru traukinėliu iki Manos upės. O paskui — Manos upe į Jenisejų ir į platųjį pasaulį. Į Dudinkos uostą atplaukia užsienio laivai ir išveža brangią medieną.

— Ten už miestelio, kur dūmai rūksta, mes gyvename,— rodo ranka Elena. O tėvukas patikslina:

— Matai namuką? — ten mes apsistojome. Sako, laikinai, kol savo trobą pasistatysime.

— Kad jie nesulauktų,— įsiterpia mama,— nieko nestatysim. Greit į Lietuvą sugrįšim. Žmonės visaip šneka.

Prie mūsų namelio dega keli laužai. Atrodo, kad pakliuvai į stovyklavietę ar koki turistinį punktą. Prie kiekvieno laužo palinkusios moterų galvos, aplink šokinėja vaikai. Čigonai — ne čigonai, turistai — ne turistai: tai lietuvių tremtinių šeimos verda vakarienę.

Visi sužiuro į mūsų pusę — Paulavičius Antanas, studentas, iš Vilniaus atvežtas. Štai mūsų artimiausia kaimynė Žemaitienė. Su Žemaičiais mes draugavome. Jų tėvas, anksti miręs, paliko gausią šeimą. Žemaitienė visus vaikus pati viena išaugino, ir jeigu ne šie baisūs laikai, būtų buvusi graži šeimynėlė. O dabar ji viena čia atvežta. Vienas sūnus kalėjime, kitas pabėgo nuo vežimo, o dukros ištekėjusios. Mane pamačiusi, puola bučiuoti kaip savąjį vaiką:

— Matai, Untaniuk, kas iš mūsų šeimos beliko. Ir kam dar mano senus kaulus į Sibirą atgabeno? Oi, kaip nenorėčiau numirti šitoj prakeiktoj žemėj...

Įėjau į mūsų namą. Tai kokių aštuonių metrų ilgio ir keturių pločio vienas kambarys. Pasieniais gultai, ant kurių sukrauti

patalai, uždengti lietuviškomis raštuotomis marškėmis. O po gultais — tarsi kaimiška kamara, prikrauta visokių daiktų, kuriuos spėjo pasiimti į kelionę. Vienas ūkininkas net pavalkus arkliui atsivežė. Buvo girdėjęs iš savo senelio, buvusio caro tremtinio, kad Sibiro žemė labai derlinga. Imk, kiek nori, dirbk, kiek išgali. Tik va, labai trūksta darbo įrankių. Kadangi jis žemdirbys, tai gaus kumelę ir ars lauką sau švilpaudamas. Juokėsi paskui iš jo vyrai, kai juos išvarė miško kirsti:

— Purvėnai, kur tavo kumelė? Mauk pavalkus ant traktoriaus ir — nuooo, bėroji!

O jis, žmogelis, liūdnai žiūrėdamas į traktorių, susitraukęs tylėjo.

Buvau išalkęs. Todėl, kai mama ant laužo pačirškino lašinių, o paskui Elena dar ištraukė neprapjautą skilandį, buvo tikra šventė. Negailėjo man tą vakarą mėsos. Šiaip valgydavo labai su saiku, vis galvodami apie juodą dieną. Ką gi tada valgysi, kai pasibaigs iš namų atsivežtas maistas? Pačiau juodžiausiai dienai turėjo dar maišiuką ruginės duonos džiuvėselių, sudžiovintų Lietuvoj dar tada, kai prasidėjo netikros dienos.

Pavalgiau, išsiprausiau šaltame kalnų upelyje, apsirengiau tėvuko drobiniais marškiniais, ko daugiau bereikia. Ant gultų man padarė vietos: visi po truputį susispaudė. Svarbiausia, kad gulėdamas galėtum apsisukti ant kito šono. Daugiau nenorėk, liaudies priešas būdamas.

Sugulėm. Dar kažkas pasako vieną kitą žodį, prisimena išvežimą iš namų, kitas sudejuoja per miegus, nusikeikia ar važiuoja arkliais — tai Purvėnas sapnuoja savo kumelę. O kitam barake girdisi: gailiai verkia moteriškė.

Mums buvo įsakyta rytojaus dieną būti komendantūroje. Ten nurodys mūsų teises ir pareigas, patikrins, ar visi yra.

Du kariškiai sėdėjo už stalo, žiūrėjo į sąrašus ir kiekvieną įspėjo:

— Neturite teisės niekur išvykti iš šios gyvenvietės. Du kartus per mėnesį reikės ateiti čia užsiregistruoti.

Kiekvienam išdavė popieriuką, kuris atstos dabar mūsų pasą, nes ten surašyta tavo pavardė, vardas, gimimo metai ir kad tu esi specpereselencas (specialiu įsakymu perkeltas gyventi į kitą vietovę). Ne tremtinys. Dabar Tarybų valdžia, tremtinių nėra — ne caro laikai, brolyti!

— Gyvensite čia amžinai. Negalvokite apie pabėgimą, — dar įspėjo. — Visur Tarybų valdžia, pabėgėlius suras. Už tai — kalėjimas.

Pasirašėm, patvirtinom: niekur nebėgsim, viską supratom, net ir tai, kad čia skirta amžinai gyventi. Liūdėti nebuvo kada,

nes tame pačiame pastate buvo ir kadru skyrius, kur mus pasiskirstė į darbus — mes, studentai, tiesime geležinkeliuką. Traukinėlis ateina tik iki Orešnos, ir dabar reikės nutiesti bėgius tolyn į taigą. Atsirado darbo jėgos, užvirė taiga: virsta galingi kedrai, burzgia buldozeriai, šūkauja, keikiasi darbininkai. Laukti nėra kada. Iki Spalio švenčių turi būti nutiestas dešimties kilometrų kelio ruožas. Gavę buhalterijoje po kelis rublius avanso, valgykloje nusipirkę duonos gabalėlį, kiek skirta kiekvienam dirbančiajam, įsijungėme ir mes į darbą. Studentai alkani, be specrūbų mėto kastuvais molį iš griovio. Juokinga ir graudu žiūrėti į merginas: aukšti batukai ir šilkinės suknelės nelabai tiko tam darbui. O vietininkai žiūri ir garsiai juokiasi:

— Kulaki, fašysti, banditi, vragi naroda — tak im i nado.

Atsimenu, buvo pirmas mūsų sekmadienis Orešnoje. Susirinkome prie vieno didelio barako, kur gyvena daugiausia lietuvių. Kiekvienas stengėmės apsirengti kuo gražiau, kad parodytume vietiniams, jog mes savo išvaizda neblogesni už juos, dar tebenešiojančius kareiviškas palaidines ir frontinius batus. Žalia pievelė marguliavo įvairių spalvų skarelėmis ir vyrų kaklaraiščiais. Gal ne vienas pagalvojo: ką darysime, kai suplys mūsų rūbeliai, kai alkis pažiūrės tiesiai į akis. Dar tik pradžia...

Ypač sunkiai gyveno poetas Genius. Ir Vilniuje mes buvome įpratę jį matyti apskurusį, pusalkanį. Nesudurdavo galo su galu, niekad neturėdavo pinigų. Amžinai užsisvajojęs. Kurdavo eilėraščius, pilnus skausmo ir deklamuodavo su užsidegimu. O dabar Sibire jis visai nuskurdo... Susitikę toje mūsų pievelėje (taip vėliau ir vadinome: mūsų pievelė) išsikalbėjome, prisidainavome. Tada keli vyrai attempė didžiulį kryžių, apkaišytą berželių šakomis. Mat buvo jau birželis. Ir pastatė. Nugriauš, tai nugriauš. Bet tegu bent šiandien pastovi mūsų pievelėje. Tada Genius išsitraukė iš kišenės popieriaus lapą, atsistojo aukščiau, kad visi matytų ir girdėtų, garsiai pasakė: Tremtinio malda.

Visi nutilo, nukreipė žvilgsnius į Genių. Žinojau, kad jis nepasižymėjo religingumu. Bet ta užgriuvusi nelaimė: tėvynės netekimas, jos ilgesys — šaukėsi maldos. Genius skaitė:

— Viešpatie, mes gimėme gražiausiame ir jaukiausiame žemės kampely. Tavo palaimintoje šaly... Kryžiais paženklintos sodybos ir pakelės su rymančiais rūpintojėliais liko be mūsų balso, be mūsų akių žvilgsnio. Dieve, argi daugiau nebepamatsime tėvų žemės?!

Jis vis skaitė ir skaitė, lūpos virpėjo, veidą išmušė raudonos dėmės, akys sudrėko. O mes pagauti religinio jausmo, jam įkan-

din kartojome žodžius, lyg seniai būtume žinoję šią malda. Genius kalbėjo:

— Savo dievišku balsu pašauk mus į Tėvynę!

Mes atkartojome:

— Meldžiam Tave, Viešpatie!

— Sušildyk atšalusias rankas ir kojas gimtųjų namų židiny!

— Meldžiam Tave, Viešpatie!

— Išalkusius ir ištroškusius gražink mus į Tėvynę!

— Meldžiam Tave, Viešpatie!

— Ligtus ir iškankintus gražink mus į Tėvynę!

— Meldžiam Tave, Viešpatie!

— Neleisk mums sušalti Sibiro ledynuos!

— Meldžiam Tave, Viešpatie!

— Apšalusiomis kojomis ir rankomis gražink mus į Tėvynę!

— Meldžiam Tave, Viešpatie!

— Šalčio išsukinėtais sąnariais gražink mus į Tėvynę!

— Meldžiam Tave, Viešpatie!

— Per tundrą, per šaltą taigą leisk keliais pareiti į tėvų namus!

— Meldžiam Tave, Viešpatie!

— Kūčių naktį leisk pabūti tėviškėje!

— Meldžiam Tave, Viešpatie!

— Leisk pasiklausyti, kaip Velykų rytą bažnyčių varpai gaudžia Aleliuja!

— Meldžiam Tave, Viešpatie!

— Leisk per Vėlines uždegti žvakelę ant artimųjų kapo!

— Meldžiam Tave, Viešpatie!

— Po ilgų klajonių leisk ir mums atsigulti tėviškės kalnely!

— Meldžiam Tave, Viešpatie!

— Gerasis Dieve, o jeigu mus užkas svetimoje žemėje, suvadink mūsų klajokles vėles į tėviškę!

— Meldžiam Tave, Viešpatie!

— Nuo Lenos, Angaros ir Jenisejaus krantų, nuo Laptevo jūros leisk tautiečiams surinkti kaulėlius mūsų ir gražinti į Lietuvą!

— Meldžiam Tave, Viešpatie!

— Neleisk Rusijos žemei daugiau gimdyti tironų!

— Meldžiam Tave, Viešpatie!

— Niekur niekad, per amžių amžius tegu nebūna žmogui atimta Tėvynė!

— Meldžiam Tave, Viešpatie!

Amen.

Po maldos raišoji moteris, kuri buvo atvesta į pievelę, kelis kartus persižegnojo ir garsiai atsiduso:

— Apsalo širdis, palengvėjo. Ačiū, Dievuliau, ir už tai, jei mums daugiau nieko siūsti nebegali, jei šėtono galybė per daug įsigalėjo...

Nuo pirmadienio eisiu į kitą darbą. Man nebereikės su kastuvu mėtyti žemės iš griovio. Dabar kirsiu krūmus ten, kur turės eiti nauja geležinkelio linija. Kad netrukdytų krūmai matuoti, teks juos iškirsti. Parodė man vidutinio amžiaus žmogų — aš jo klausysiu ir viską vykdysiu, ką jis palieps. Einame abu į taigą. Jis pirmas, aš iš paskos. Jis nešasi rankoj metrą, aš kirvį. Abu tylime. Kai nuėjome dešimt kilometrų, jis prašneko. Ukrainietis. Atsėdėjo kalėjime skirtą laiką, grįžo į namus ir staiga be niekur nieko vėl suėmė ir atvežė į taigą. Dabar jis tremtinys. Kai sužinojo, kad aš domiuosi literatūra ir muzika, dar kalbesnis pasidarė.

— Daina — man gyvenime viskas. Be jos nėra prasmės gyventi. Kalėjimas iš manęs atėmė sceną, dainas, visas svajones...— kalbėjo jis.

Atsistojo po galingu kedru, atsisuko veidu į saulę ir uždainavo:

Tą naktį šviesią, tykią
Aš pamačiau tave...
Suskambo arfos stygų
Melodija žavi...

Vėliau aš ne kartą girdėjau Nadiro ariją iš Bize operos „Perlų žvejai“. Girdėjau dainuojant įvairius garsius dainininkus, bet nė vienas man nepaliko tokio įspūdžio, kaip tasai tremtinys. Jo dainavimo buvau sukrėstas ir nieko daugiau negalėjau pasakyti, tik:

— Sposibo, bolšoje sposibo!

Dar nelabai gerai mokėjau rusiškai ir nesuradau kitų žodžių padėkai išreikšti. Ne tik mane, bet ir jį patį paveikė ši arija. Rodės, ir pušys, ir kedrai, ir visa taiga nustėro, išgirdusi šitaip dainuojant.

Su šiuo dainininku dirbau visą savaitę. Iškirtau numatytus krūmus, jis išmatavo, ir mūsų darbas baigėsi. Kai aš vėliau jį sutikdavau, mano ausyse skambėdavo Nadiro arija. Už tai jam žemai lenkdavausi. Paskui jis kažkur dingo, sako, jį suėmė, nuvežė į Krasnojarską ir vėl teisė kaip aršų liaudies priešą.

Orešnos profsąjungos komiteto pirmininkas atkreipė dėmesį į mūsų saviveiklą, nes laisvomis valandomis kapela trenkdavo polką, valsus, o vyrai gražiai dainuodavo. Paprašė manęs vadovauti saviveiklai, nes girdėjo, kad mokiausi muzikos. Bus ir meno vadovo etatas, gausiu atlyginimą. O kas gi nesusigundys, kas nebėgs nuo geležinkelėlio darbų. Vienas ketvirto kurso studen-

las medikas įsitaisė ambulatorijoje, ekonomistas Gediminas pradėjo dirbti sąskaitininku kontoroje, o aš nuėjau į klubą saviveiklos organizuoti.

Čia kas antrą vakarą demonstruoja kino filmus, daugiausia apie karą: „Žvalgo žygis“, „Sakmė apie Sibiro žemę“ ir kitus. Žmonių susirenka visuomet daug. Kiek būna juoko, kai kine parodo vokiečių kvailumą. Visi žiūrovai be išimties gliando kedro riešutus ir spjauo ant grindų. O valytoja po kiekvieno seanso kantriai šluoja nepykdama. Taip turi būti, taip įprasta.

Kampe stovėjo juodas pianinas, knygomis ir įvairiomis brošiūromis užgriozdotas. Jau daug metų jo niekas nejudino. Vietiniai pasakojo, kad prieš karą buvo atvažiavęs vienas muzikantas. Paskambinęs „Tris tankistus“, „Katiušą“, išvažiavo. Daugiau nesirodė.

Atkėliau dangtį ir užgavau kelis klavišus. Skamba neblogai. Pats sustyguosiu ir galėsiu skambinti. Užsienietiškos firmos instrumentas, matyt, konfiskuotas iš buožės. Repetuosim tik vakarais. Taigi bus nemažai laisvo laiko ir pasiskambinti tuo senu instrumentu. Vis labiau susidraugavau su Geniumi. Kiekvieną naują eilėrašį jis tuoj pat parodydavo man. Užbėga aną dieną į klubą dar purvinomis rankomis nuo kastuvo ir skaito:

Nekrisk, žvaigždele sidabrine,—
Dangus lig ryto liks šviesus.
Tėvyne, ak brangi tėvyne,
Aš su tavimi ir vėl esu!

Rudens dangum klegena žąsų.
Ranka joms modamas, vejuos.
Dar žiburėliai neužgesę
Išmėtyti laukuos plačiuos.

Man sidabrinio Paukščių Tako
Čia niekas niekas nesudrums.
Kažkas į ausį tyliai sako:
— Pakelk akis aukštyn. Dangum

Praplaukia debesys neįjaukūs,
Primindami, kur tu esi...
Šaukiu žvaigždelei atsiklaupęs:
Spindėk lig rytmečio šviesi.

Susijaudinome abu. Tiek daug jausmo pritvino širdyje. O kas bus toliau, kaip numaldysime šitą ilgę?..

Sunkiausia mums buvo, kai pirmoji Sibiro vasara pradėjo artėti į rudenį. Ypač kai atėjo rugsėjo pirmoji. Vaikai ir čia ėjo į mokyklą ir mums priminė paliktas auditorijas. Pasirodė pirmasis šerkšnas...

O paukščiai jau skrido į pietų pusę, į Sajanus... Po kelių mėnesių Genius išvažiavo pas tėvus į Irkutsko sritį. Ar jis rašė toliau eilėraščius, ar ne, nežinojau. Laiškuose apie tai tylėjo.

Niūrus ir sunkus buvo pirmasis ruduo Sibire. Baigėsi maistas, atsivežtas iš Lietuvos. Vis dažniau tekdavo nueiti nuo stalo alkanam. Atsimenu sėkmadienį, kai visai nebuvo ko valgyti. Tada mama išsiruošė į turgų parduoti staltiesės ar išmainyti į bulves. O tokius daiktus labai vertino vietiniai. Ilgai ji vartė rankose gėlėtą, gražiai išsiuvinėtą staltiesę. Ją namuose tiesdavom ypatingomis progomis: per Kalėdas, Velykas ar sulaukus garbingo svečio. Gerajam kambarį stovėjo ažuolinis stalas, ant jo užtiesta staltiesė, o vazoje jurginų puokštė.

— Tai gal dar nenešti į turgų, Aliut, gal kaip nors dar išsiversime? — kreipėsi į Elena, nes jos rankų išsiuvinėta šita staltiesė. Bet kaipgi išsiversi?! Pinigų nėra. Aš už savo darbą klube vis dar negaunu pinigų — etato dar nėra.

Šiek tiek palengvėjo, kai pradėjome gauti siuntinius iš Lietuvos. Tiktai juos atsiimti iš pašto buvo labai sunku. Siuntinių tiek daug užplūdo pašto skyrių, kad reikėdavo valandų valandas išstovėti, kad atsiimtum savo.

Stoviu eilėje prie siuntinių. Senoji Žemaitienė, mūsų kaimynė, iš anksčiausio ryto stojo į eilę, todėl jau dabar gauna siuntinį. Drebančiomis rankomis paėmė iš paštininko, peržegnojo, pabučiavo, paėjusi toliau atplėšė ir balsu pravirko... Prieš mane dar daug žmonių. Visi tylūs, susimąstę. Pamačiau eilėje lyg pažįstamą, kažkur matytą žmogų. Ir prisiminiau: čia tasai pats Baltranas Juza, mano krikštatėvis. Kaip susenęs, koksai suvargęs.

KARALIENĖ

Stovėjo Šeimyniškiuose gražus namas su salkomis, skardiniu stogu, kuris šviesdavo iš tolo ir visiems sakydavo: čia gyvena ne šiaip ūkininkas, o valakininkas, buvęs amerikonas. Kai aš gimiau, sako, buvau labai guvus berniukas. Tai mano tėvas į kūmus pakvietė savo gerą pažįstamą iš Amerikos laikų — Juzą Baltraną. Garbė visai mūsų giminei, kad jis sutiko su mumis susigiminiuoti. O į kūmas jam parinko Rudokaitę Pet-

ronėlė. Kas žino, gal iš jų išeis graži pora. Juk Baltranas vis dar neišsirenka sau žmonos. O už Petronėlę geresnės niekur nesurasi: ir graži, ir darbšti, ir visur tinkanti. O jau liežuvis, o jau balselis!

Matyt, mano krikštynos labai smagios buvusios, kad apie jas ilgai kalbėjo. Jos pasiekė mano ausį, kai aš jau pradėjau suvokti, kad gyvenu ant šio svieta. O mano kūmai, pasakoja, labai susidraugavę, susimylėję. Visi laukė vestuvių. Laukė metus, laukė kitus — vestuvių nėra. Petronėlė gi taip mylėjusi Baltraną, taip jo norėjusi, kad apie nieką kitką ir nekalbėjusi, tik apie jį vieną. O tas ėmė ir apgavo ją, vedė kitą, daug turtinęsnę merginą. Petronėlė, niekam nesakiusi, kad esanti sunkumoj, išbėgusi iš namų ir net kelintoj parapijoj pagimdžiusi berniuką. Bet jis greit miręs. Nepakėlusį Petronėlė antros tokios nelaimės, kurios didžiausias kaltininkas buvo Juza. Susimaišė mano krikštamočiai protelis. Eina ji nuo vieno vienkiemio prie kito, nuo vienos sodybos prie kitos ir vis kalba: prakeiktasis Liuciperis sugriovė gyvenimą, pasmaugė sūnelį. Ir į ašaras leidžiasi, ir barsto prakeikimus.

Šovė jai į galvą, kad ji pasidarysianti karalienė ir atkeršysianti tam šėtonui, ir Juza šliaužysias po jos kojomis. Šitą jos mintį palaikė žmonės. Kai tik Petronėlė įsiaudrina, įsikarščiuoja ir isterijoj pradeda gailiai raudoti, žmonės ją ramina:

— Tu gi karalienė, čia viskas tavo, mes tavo tarnai.

Ir ji nusišluosto ašaras, prašviesėja jos akys, pradeda svajoti. (Kiekviena kvailystė yra protingo žmogaus padarinys.)

— Karalienė, Karalienė ateina! — šaukia Paulavičiaus vaikai, pamatę ją greitais žingsniais atšmitruojančią su ryšulėliu rankoje. O ji, plačiai atvėrusi duris, įžengia į trobą, kaip ir dera įeiti karalienei. Mėgo ji mūsų namus. Ir ne tik ji viena. Visiems mūsų durys buvo praviros. Čia troboj visuomet judru, gyva. Vaikų kaip pupų: ir šašuočių, ir snarglėtų, ir gražių pupuliukų. Visiems ūkininkams, kurie atvažiuodavo iš kaimų į miestelį, mūsų kiemas būdavo kelio galas. Per įvairius kermošius čia tiek pristatydavo arklių, kad sunku būdavo praeiti.

Ir Karalienė pas mus buvo dažna viešnia. Traukė ją užėti gal ir todėl, kad mano tėvas ją pakvietė į kūmus. Bet apie tai ji niekuomet neužsimindavo. Man buvo labai gaila Karalienės. Suvalgusi, sumenkusi, nė šešėlio pirmykščio grožio. Ir tada aš, dar vaikas būdamas, nutariau: jei pasaulyje yra nelaimingiausias žmogus, tai jis — Karalienė. O kokios jos būta! Dar ir dabar ii darbščiausia moteris. Jei ji stoja šieno grėbti — palieka visas grėbėjas, net mūsų Eleną aplenkia. O jei per rugiapjūtę ima rugius iš pradalgės — laikykis, pjovėjėli: ant kulnų ir ant

kulnų. Užtat žmonės ją kviesdavosi pas save per darbymečius. Tada ją myli, pataikauja. Visi tik: Karalien, Karalien! Sau dirbi, čia viskas tavo, mes tik pavaldiniai. Ir Karalienė patenkinta pluša, skirsto visiems pareigas:

— Tave, Kaziuk, uždėsiu prezidentu — būsi Smetona (ji daug kartų yra buvusi prie Ukmergės, kur Smetonos dvaras, todėl viską gerai žinojo), o tu, Stasy, būsi generolas kaip Raštikis...

Bet pračina darbymetis, jinai jau neberekalinga, ima ja bodėtis, nori atsikratyti. Tada tik užpykdyk, sugriauk jos svajonėse sukurtą karalystę,— ir ji verkdam, rokuodama savo vargelius, išeina, tikriau, išbėga, prakeikdama visus, paversdama žmones gyvatėmis, juodvarniais, žvėrimis. Bet kur nueisi, kur apsistosi? Vasarą gerai, daug kur galima permiegoti ir be pastogės.

— Aš kaip gegutė: išsikukuuju, išsiverkiu... Gražu vasaros naktį miške. Paukšteliai turėtų miegoti, bet kur tau — jie čiulba ulba man, karalienei. Visi vabalėliai mano... Jie vaikšto rankomis, ropoja per sūrų veidą. Aš nedraudžiu tiems Dievo sutvėrimėliams. Pasikalbu su jais, nusiraminu ir užmiegu.

Atsimenu, negaliu užmiršti, kaip Karalienė ir mums pasidarė neberekalinga. Bulvės jau buvo nukastos, ir ražienos niūriai alsavo rudeni. Už langų krapnojo. O troboj taip jauku. Karalienė gulėjo ant šilto pečiaus. Mes, vaikai, žemėj šokom ratu ir dainavom: Oi, džiumo — bus gražumo, oi, džiumo — bus gražumo!

Mat tėvukas nupirko kortinės medžiagos, atvažiuos siuvėja ir visiems pasiūs naujas drapanėles.

Paskui išgirdau, kaip mama kalbasi su tėvuku:

— Nėra kur dėtis. Kaip sutilpsim, kai atvažiuos siuvėja.

— Bet kaip jai pasakyti,— tyliai kalba tėvukas,— negi vysi per lietu?

Visą vakarą tėvukas trepinėjo, negalėdamas Karalienei užsiminti. Bet paskui kažin katras prasarė. Bijau kaltinti vieną iš tėvų, bet Karalienei buvo pasakyta. Ji pašoko nuo pečiaus, trenkė kailinius tiesiog prie tėvo kojų, o pagalvį — motinai į veidą.

— Neberekalinga jau, išsunkta, iščiulpta. Tai šita Ulia,— kreipėsi ji į motiną,— šita paleistuvė, ragana, velnio apsėstoji veja mane lauk. Prakeiksiu visus, paversiu varnomis, rupūžėmis, kurmiais,— ir pradėjo savo žiauriausius užkeikimus: šaukia, rėkia išsidraikiusiais plaukais. Paskui atslūgo. Taip jai visuomet po įtūžio užaina graudulys. Ir iš kur ji turėjo tiek ašarų? Argi dar neprisiraudojusi per savo amželį? Iš kur tiek

žodžių, kuriais ji išrokuoja savo nedalią?

— Kaip liepelė palei vieškelį pilką, kaip smiltelė po kojomis... nuo pat jaunumės. Kaip paukštelis be lizdo miškely... Ir vabalėliai turi kur pasidėti. Tik aš viena neturiu, tik man vienai nėra vietos ant šio svieta... Oi, kaip aš išvargsiu, oi, kaip iškentėsiu savo kryželį? Kurgi nueisiu, kas priglaus mane, nabagėlę? Kam pagimdei, močiut, kam mylavai ant rankelių mane mažutėlę? Geriau jau būčiau nežinojusi, kaip gera, kai galvelę glosto, kai meilus žodis sopamą širdį sušildo...

Man labai pagailo Karalienės, ir aš garsiai pravirkau. Ir kiti vaikai manimi pasekė. Susigraudino ir tėvukas.

— Tai gal neik, būk, sutūpsime kaip nors visi,— pasakė jis. Bet Karalienės dabar nebeišlaikysi. Nusišluostė visu delnu ašaras, apsirišo galvą apiplyšusia skara — lauke tebelynojo — dar prakeikė kiekvieną iš eilės ir spyrė į duris,— tos su tokiu trenksmu atsidarė, lyg perkūnas sugriaudė...

Užeidavo Karalienė pas mus ir po to išvaymo. Užmiršo nuoskaudą. Kaip neužmirši, kai jų tiek daug ant šio svieta. Susimaišo, kas, kada ir kaip uždavė širdį. Gal kitur ją dar labiau nuskriaudė?.. Keitėsi laikai, keitėsi ir Karalienės svajonių pasaulis. Vokiečių okupacijos metais Hitleris buvo jos dešinioji ranka, sostinė ne Kaune, o Berlyne. Po karo jos pavaldiniai sėdėjo Kremliuje. Tai vis žmonės sukūrė jai tokį pasaulėvaizdį.

Kai mus išvežė į Sibirą, sako, Karalienė ilgai vaikščiojusi aplink trobas ir nesupratusi, kodėl užkaltos langinės ir durys, o viduj taip tylu. Ji padaužiusi duris:

— Kaziuk, Aliut, atidarykit, įsileiskit, nebijokite manęs.

Kai Karalienė iš kaimynų sužinojo, kad mus į Sibirą išvežė, pasakiusi:

— Tai ne aš padariau. Maža ko, kad aš kartais pagrasinu. Bet gink Dieve, to niekad nepadaryčiau. Išvežti iš namų!.. Greičiau man rankos nudžiūtų... Tai to velnio darbas, Juozapo to,— turbūt turėjo galvoj Staliną.

Aš tebestoviu eilėje prie siuntinių. Tebestovi ir mano krikštėvis Juza Baltranas, taip žiauriai suluošinęs žmogaus sielą. Jam Sibiro per maža.

Prieš pat Spalio šventes mane pakvietė į Orešnos vidurinę mokyklą padėti paruošti šventinę programėlę. Beveik visi mokytojai turėjo specialų vidurinį išsilavinimą. Tik viena, istorikė, buvo baigusi pedagoginį institutą. Su šia mokytoja artimai susipažino Gediminas ir tarp jų prasidėjo romanas. Vyrų mokykloje buvo tik keli. Jie dar tebenešiojo kareiviškas palaidines — tai buvę frontininkai. Įdomų pokalbį turėjau su biolo-

gijos mokytoju. Tai buvo nuoširdus vietinis gyventojas. Stoviu kartą aš prie žemėlapio: kokia plati Rusija, koks neišmatuojamas Sibiras! O Lietuva — tik kruopelė. Priėjo prie manęs biologijos mokytojas ir paprašė, kad parodyčiau žemėlapyje savo tėvynę.

— Ar pas jus auga obuoliai?

— Žinoma, ir labai daug būna,— atsakiau.

— Bet juk buvo buržuazinė santvarka, ir jūs nežinojote Mičiurino mokslo.

Ką aš jam turėjau atsakyti?

Repeticijoms klube skyriau daug laiko. Norėjosi gražiai pasirodyti. Dainuodavome, šokdavome ir grodavome kiekvieną vakarą. Į programą įtraukėme ir lietuviškų dainų bei šokių, todėl į koncertą susirinko daug lietuvių. Lietuviškai šnekučiuojasi, juokauja. Atsidūrėme tarsi lietuviškoje gegužinėje. Po koncerto šokiai. Jaunimas yra jaunimas. Nesvarbu, kad alkani, kad tremtiniai — trepsi polką, suka vaisą, grakščiai vingiuoja tango. Visas linksmybes užbaigėme suktiniu, jį šoko ir vietiniai.

Po Spalio švenčių vėl nuėjau prie geležinkelio tiesimo darbų. Naujoji geležinkelio trasa jau nusitiesė dešimt kilometrų už mūsų gyvenvietės. Niekas į darbą neveža. Reikia pėsčiom kulniuoti tokį kelią. Atsikeli penktą valandą ryto, pavalgai, susitvarkai, ir paskui visi iš mūsų barako išeiname kartu. Vorelė vingiuoja per kalnų šlaitus. Visi tylūs, neišsimiegoję. Darbas baigiasi šeštą valandą, bet tik apie dešimtą pasiekiamo namus... Taigi, kad būtų namai. O čia tik landynė, kur mus žiemai sukraustė. Tik vienas langas, kad sibirietiškas šaltis neišgarintų šilumos. O mūsų dvidešimt. Ir vaikų, ir paauglių. Ir visi eina į darbą: juo daugiau šeimoj dirbančių, juo daugiau duonos gauni. Todėl bėga vorelėje paknopstomis ir dešimtmečiai, nenorėdami atsilikti nuo suaugusiųjų. O vienas keturiolikmetis berniukas kiekvieną rytą į darbą vedasi savo šešiametę sesutę. Jų motina mirė traukiny. Genutė, tvirtai įsitvėrusi broliuko, bėga, trepsi, kad tik jos nepaliktų namuose, nes labai bijo viena būti. Čia ji pati pabėga, čia paneša broliukas, čia vyrai jį pakeičia. Paskui, nuėjusi į darbo vietą, ji susigūžia į kailinius, nes rytą šaltoka. Tik pakilus saulutei motulei aukščiau, ji atsistoja, susiranda pagaliuką ir eina į netoliese esančią dirvą, kur neseniai nukastos bulvės. Pakrapšto pakrapšto pagaliuku, žiūrėk, suranda vieną kitą bulvę. Koks džiaugsmas! Kai tik ras daugiau, vyrai sukurs ugnį, ji keps bulves. Pirmąją broliukui duos

Maloniausia grįžti iš darbo šeštadieniais. Einame pamažu neskubėdami, pasirinkdami kedro riešutų. Laimingi — ryt ne-

reikės anksti keltis.

Pasiūlė Jonas gundančią mintį — bėkim. Iki Kamarčiago apie šešiasdešimt kilometrų pėsčiomis, o paskui traukiniu ir į Lietuvą. Oi, kaip viliojo jau vien žodis Lietuva. Negalėjau užmigti. Stuksėjo širdis kaip pašėlusį. Varčiausi ir varčiausi.

— Kas gi tau, Untaniuk, gal karščiuoji? — apygarsiai paklausė mama. Šnabždėti ji nemokėjo, jai neišeidavo. Mes su Elena gulėjome iš kraštų, o tėvukas su mama vidury — susispaudę, nes artinosi žiema, ir juo arčiau vienas kito, tuo šilčiau.

— Nieko, mama, tuojau užmigsiu.

— Užsiklok kailinius, tu nuo krašto, tau šalčiau,— pasiūlė praplėšęs akis tėvukas.

Jie užmigo, aš nemiegojau. Iki Kamarčiago — pėsčiom. Dar vienas draugas bėgs kartu su mumis. Pasiruošiam, kai ateis kitas šeštadienis — į kelionę.

Rytą mes valgėm pusryčius. Stalo neturėjom. Vietoj jo pastaityta dėžė. Ant jos garuojantis puodas viralo. Mes keturiese, susėdę ratu aplink „stalą“, srėbėme karštą buizą. Kad niekas negirdėtų iš pašalinių, tyliai prasitariau apie savo ketinimą. Iškriti iš motinos rankų šaukštas, tėvukas atsilošė, nusilaižė šaukštą ir, rodos, tvos į kaktą, kaip būdavo Anykščiuose, kai mes už stalo nei iš šio, nei iš to pradėdavome prunkšti, o tėvukas vienam į kaktą, kitam: „Varias, ar nenutilsta!“ Taigi tėvukas nulaižė šaukštą. Elena persižegnojo. Mama ištarė:

— Kaipgi mes be tavęs liksim, Untaniuk?

— Pagaus, ir supūsi lagery, sugadinsi sveikatą ten, kur baltos meškos,— perspėjo rūsčiai tėvukas. O Elena liūdnai kalbėjo:

— Argi blogai buvo, visi kartu?

Bet manęs neperkalbėjo, ir jie susitakė su šia mintimi.

— Tu mokytas, geriau žinai,— tyliai pasakė tėvas.

— Kad tik Dievas neapleistų tavęs ir mūsų,— pamaldžiai ištarė Elena. Pasidarė tylu. Rodės, kad į mūsų tylą įsijungė ir visas barakas, lyg nugirdęs mano paslaptį. Net išsigandau, apsidairiau. Juk niekas neturėjo žinoti, kad ruošiuosi bėgti. Bet barakas gyveno savo gyvenimu: kas valgė, kas šnekučiavosi, kas aimanavo.

Visą savaitę mama mane geriau valgydino, nenuleisdama akių. Visur jutau jos įbestą žvilgsnį. Nusisuku, rodos, ji mane kiaurai veria, pasilenkiu krauti į portfeli būtiniausių daiktų kelionei — jos tamsios akys smenga gilyn į mano sąžinę ir šnabžda: „Untaniuk, iš penkių sūnų tik tu vienas čia, Sibire, su mumis esi ir kodėl palieki mus?“

Atėjo šeštadienio vakaras, neramus, jaudinantis. Kaip tyčia

pilnas barakas žmonių, niekur niekas neišėjęs. Nežiūriu į pašalinius, nestebiu ir savųjų. Imu portfelį. Jis lyg tyčia iškrenta iš rankų. Tada pasilenkiu, pakeliu nuo grindų ir, neatsisukęs į saviškius, išbėgu pro duris. Namiškiai laikosi, kad nepravirtų ir neišduotų manęs.

Mano bendrakeleiviai turėjo manęs laukti ant kalno sustartoje vietoje. Jiems bėpigu, jie vieni, be saviškių. Kol išėjau iš barako ir užlipau ant kalno, praėjo apie dešimt minučių. Kas dėjosi manyje, sunku apsaityti. Ir dabar, po tiek metų, prisiminus tas dešimt minučių, užverda kraujas, o blaivus protas kaltina: „Kaipgi tu galėjai ryžtis šitam žygiui, kaip galėjai palikti savuosius likimo valiai...“ Susitikau savo draugus ir pasakiau:

— Aš nebėgu, pasilieku su savaisiais.

Tas pats Jonas, kuris kelionėje į Sibirą spausdavo man ranką ir sakydavo: laikykis, Antanai, dabar pažiūrėjo į mane ir piktai pasakė:

— Apgavai mus, būtume pasirinkę žmogų, kuris moka laikytis žodžio.

Ir neatsisveikinę nužingsniavo. Gal ir negirdėjo mano žodžių, o gal nenorėjo išgirsti, nes jie skambėjo tarsi ne jiems:

— Aš negaliu palikti senų tėvų... Saugokitės! Tegu jums padeda Dievas!

Kai grįžau į baraką, buvo laimingiausia minutė mano gyvenime. Susėdom ratu aplink mūsų „stalą“, apsikabinome ir palinkome į priekį. Kiti barako gyventojai niekaip negalėjo suprasti, kodėl mes niekur nieko, susėdę ratuku, sukišę veidus, verkiamo. Juk niekas nemirė...

O mano draugų pabėgimas turėjo gana liūdnų padarinių mums, Orešnos lietuviams, nes valdžia suprato, kad čia nepatikima vieta jauniems žmonėms: netoli geležinkelis, praeinama taiga. Kiekvienas gali susigundyti bėgti. O juk Sibire yra daug saugesnių vietų, kur irgi reikalingos darbo rankos. Taip, man atrodo, mąstė po kelių pabėgimų Krasnojarsko komendantūros viršininkai.

Buvo, man rodos, jau vasario mėnuo. Sniegas dar stipriai laikėsi, ir mūsų barako langai buvo užmūryti storu ledu. Visas mūsų namas užneštas sniego kalnais. Vos pajėgi atidaryti duris. Sniegas sulaiko ledinį vėją, sniegas užtemdo, ir tarsi jaučiau pasidaro, lyg atsirandi devynioliktojo amžiaus dūminėje gryčioje. Tą rytą šaltis truputį atlėgo, gal jau artėjančio pavasario tolimas aidas.

Į mūsų baraką atėjo keli kariškiai su vietiniu komendantu ir skaito iš popieriaus:

— Paulavičius Antanas.

— Aš.

— Paulavičius Kazimieras.

— Aš,— atsakė tėvukas.

— Paulavičienė Julija.

— Tai aš būsiu Paulavičienė.

— Imkite daiktus, kur lengvesni, ir paskui mus.

O Elena nežino, kodėl jos nepaminėjo.

— Aš irgi iš šios šeimos,— įsiterpė jina.

— Apie tave mes nekalbame,— pasakė griežtai. Po to išvardijo dar kelias pavardes ir liepė eiti iš paskos. Daiktų daug neėmėme, kaip buvo įsakyta. Velkamės, o Elena bėga įkandin. Kariškis ją atstumia. Ji įsitveria, lyg mažytė būdama, mamos rankos:

— Aš Paulavičiaus Elena, duktė Kazimiero, iš Anykščių.

Bet jie ištraukia ją iš silpnų motinos rankų. Tada mes su tėvuku paėmėm ryšulius į vieną ranką, o kitom tvirtai suspaudėme Elenos karštus delnus.

— Aš jums rusiškai sakau: ji su jumis nevažiuos, paliks čia iki tam tikro laiko,— nukirto lyg kirviu ir daugiau nieko neaiškina. Gal ir jie patys nežinojo, kur mus veža. Ir taip Elenos nepaėmė, išplėšė jos rankas iš mūsų suspaustų delnų.

Atsimenu, kai ji buvo ketvirtame skyriuje. Ji — ketvirtokė, o aš — pirmokas. Gal ji įstrigo tada į mano atmintį todėl, kad nešiojo šviesią suknetę su mėlynais taškučiais, tokiais mėlynais, kaip ir jos akys, kurios buvo mėlyniausios mūsų šeimoje. Ir man rodė, kad ji pati geriausia ir nuoširdžiausia iš mūsų. Juk toks akių mėlynumas! Akis ir širdies jautrumą ji paveldėjo iš tėvo. Ir dabar, kai noriu pasaulyje rasti gerumo ir švelnumo bent žiupsnelį, kai jų pasigendu, užsimerkiu ir pamatau ją, mūsų Eleną. Nuo pat vaikystės, kai pradėjau atsiminti, ji vis striksi su ta suknele mėlynais taškučiais, kaip tada, kai pirmąkart įstrigo atmintin. Tuomet ji, baigusi keturias klases, ėjo į namus, nešina pradinės mokyklos baigimo pažymėjimu. Mama jai pasakė:

— Aliut, dabar būsi šeimninė ir padėsi man.

Ir Elena bėga, striksi ne tik daržely tarp jurginų, bet ir paskui kiekvieną. Plauna marškinius, lopo kelnes, padeda mamai prie ruošos. O kai mama kur nors išeidavo, palikdavo ją namuose sakydama:

— Būk gaspadinė, prižiūrėk mažesnius.

Ir mes glausdavomės prie jos, kai įsipjaudavome pirštą, liesdavome, kad ji aprištų. Darbų jai buvo per akis. Juk tiek vyrų šeimoje, kaip reikalingos moteriškos rankos! Mėgo viską,

kas gražu. Kai paūgėjo, pasodino tokį rūtų darželį po langais, kokio nebuvo mūsų gatvėje, o gal ir visame miestely. Ir tulpės, ir gvazdikai, ir rūtos. Ypač gražiai raudonavo jurginai ir žavėjo kiekvieną praeivį.

Kartą žiemą, prieš Kalėdas, per kalėdojimą vargonininkas patikrino Elenos balsą ir pasakė:

— Altas, būsi choristė.

Nuo tada prasiplėtė jos pasaulis, atsirado daugiau draugių. Du kartus per savaitę ji eidavo į repeticijas. Buvo šventas įsakymas: jei metas eiti, ji meta greblį, šakes, pasipuošia švariai ir išskuba. Nei mama, nei tėvukas nedrįsdavo pažeisti šios tvarkos. Grįždavo iš repeticijų linksma, švytinti.

Buvo Anykščiuose dar kitas, Šaulių choras. Viena kartą tie abu chorai suėjo į krūvą ir kartu užgiedėjo Č. Sasnausko kantatą „Broliai“. Mat buvo Vasario 16-ji, Lietuvos Nepriklausomybės dvidešimtmetis. Ir aš buvau to gražaus renginio dalyvis: stovėjau choro priekyje su keliais berniukais ir laikiau trispalvę vėliavą. Kai choras dainuodamas vaizdavo caro priespaudą, aš turėjau nuleisti vėliavą, o kai išaušo laisvės rytas, aš iškėliau vėliavą ir tvirtai laikiau, žiūrėdamas į Elenos pusę. Ar ji mato mane? Ji žiūrėjo į mane ir šypsojosi.

Elenai neleido eiti kartu. O mus uždarė į didelį sandėlį. Suvarė daugiausia jaunus. Išskyrė Juozą su Ada. Taip jie ir nespėjo sukurti šeimos. Vis ruošėsi, tikėjosi, kad prasigyvens, kokį nors kampą susiras. Ir štai Juozas sėdi kartu su mumis, o ji slankioja aplink mūsų sandėlį. Ir Elena vis eina aplink, verkdamą ir prašydama sargybinių, kad ją paimtų. Bet niekas jos verksmų nepaiso. Taip jau nutarta: mus nuveš į Šiaurę, iš kur tikrai nepabėgsi, o ji liks čia, saugos daiktus. O kai ateis vasara, Jenisejuje išplauks ledai, jai lieps susikrauti daiktus, kurių mes negalėjome pasiimti, ir ji atvažiuos ten, kur mes jau būsimė įsikūrę. Taigi visai gudriai sugalvota. Bet Elenai ir mums tuokart nieko neaiškino.

Anksti rytą mus susodino aikštėje prieš komendantūrą. Stovėti negalima — mes nusikaltėliai. Sėdim valandą, sėdim kitą ant ryšuliu. Žmonės eina pro šalį, su gailėsčiu žiūri į mus ir klausia prižiūrėtojų, kuo mes nusikaltome.

— Tak nado,— atsako trumpai drūtai.

Paskui atvažiavo traktorius su prikabintomis rogėmis. Šukelėm daiktus. Elena žiūri ašarota į mus, jau pradėjo mojuoti rankomis. Paskui staiga kažką atsiminė, nubėgo tekina į baraką ir grįžo uždususi, rankoje laikydama džiuvsėlių terbelę. Jie buvo laikomi juodai dienai, ir dabar ta juodoji diena jau atėjo.

Suriaumojo traktorius dar garsiau ir pasuko į Šiaurės pusę. Jau jis važiuoja su mūsų daiktais, o mes slenkame iš paskos. Per traktoriaus gausmą nebegirdėti nei mūsų Elenos, nei Juozo Ados. Tik rankos ištiestos moja ir žegnoja mus. Ir tolsta...

Gedimino niekas neatėjo išleisti. O jis tikėjosi, kad ateis istorijos mokytoja Olga. Juk su ja praleido ne vieną vakarą. Vaikščiodavo, kalbėdavosi ir visuomet jų kalbos baigdavosi ginčiais Nors jie buvo labai skirtingų pažiūrų, bet kažkas juos rišo. Todėl Gediminas tikėjosi, kad Olga būtinai ateisianti. Ir iš tikrųjų, kai jis dar kartą atsisuko pažiūrėti į Orešnos pusę, pamatė ją. Pamojavo jinai jam kelis kartus, pastovėjo ir nuėjo savo keliu.

Žinojom, kad mus veža į Šiaurę. Eidamas paskui traktorių, stengiausi įsivaizduoti, kaip atrodo poliarinės naktys, bandžiau ramintis: gal nebus taip blogai, gal ir ten rasime kokį nors kampaną prisiglausti. Bet kodėl mėto mus iš vienos vietos į kitą kaip didžiausius nusikaltėlius? Mintyse bandžiau rimuoti eiles, bet niekas neišėjo. Paskui kažką keikiau, kaltinau, be ašarų apraudojau žmogų.

Koks tu menkas, Antanai, koks bejėgis! O tu tikėjai žmogaus protu, jo pergale prieš blogį. O štai tave kaip plunksnelę mėto kur tik nori. Tavo motina, žiūrėk, slenka paskui traktorių pakniopstomis, tėvukas vos bepaeina — kojas jam sutrynė, jis šlubuoja. Šauk, Antanai, rėk visa gerkle! Tegu sustabdo traktorių ir pasodina tavo tėvus. Netylėk, Antanai!

Manęs paklausė, tėvus susodino į traktoriaus priekabą. O mes taip paskui traktorių nužingsniavom dešimt kilometrų iki pat rajono centro Šalo. Čia turėjome kažko laukti. Vėl susodino ant žemės. Mums taip besėdint, iš kažkur atsirado Olga. Pasirodo, čia jos tėviškė. Ji atnešė Gediminui valgyti. Jis vaišino mus pyragaičiais ir, atsukęs į mus, lietuviškai kalbėjo:

— Nežinau, myliu ją ar nemyliu. Tarp mūsų nieko nebuvo.

Kai mus susodino į sunkvežimį, Olga pasiprašė, kad ir ją paimtų. Ji neverkė, bet vis kalbėjo:

— Za što vas tak, kak priestupnikov, za što? — šnekėjo ir glaudėsi prie Gedimino.— Vy že čiesno rabotali, vy kulturnyje liūdi. Za što, nikak ne ponimaju.

Krasnojarske mus privežė prie kalėjimo. Pasodins?.. Olga turėjo skirtis su Gediminu. Ji pasisukinėjo, patrepsėjo vietoje, prisiartinio prie Gedimino ir kad pravirks.

— Kokia trumpa mūsų laimė, Gediūša, kad dar nors iki pavasario, nors truputį ilgėliau!

Ir Gediminas neišlaikė, apkabino ir pabučiavo blondinę į lūpas, kaktą.

Kameroje dešimt vyrų. Mamą nuvarė kartu su kitomis moterimis į kitą kamerą. Tikras kalėjimas: ir valgyti atneša žuviensės su kvapeliu, ir varo pasivaikščioti po kiemą visus organizuotai.

— Na pragulku! — atidaro duris ir paskelbia. Taip mes žąsele kiekvieną dieną išeiname į lauką. Vieną kartą, einant koridoriumi, aš pasimečiau su tėvuku. Matyt, jis pirmas išėjo pro duris. Einame ratu, aš ieškau akimis jo ir nerandu. Paskui kitoj pusėj šmėstelėjo pažįstama eisena. Nedidelio ūgio, palinkęs į priekį, nukirptais plaukais, nes mes — kaliniai, ir taip priguli. Gal todėl jo ilgai neatpažinau, nes pripratęs buvau matyti jį su gražiais plaukais. Tai jis eina kitoje pusėje, mūsų tėvukas.

TĖVAS

— Vaikai, šiandien važiuosim į Ameriką,— sako jis. Mes kaip vijurkai šokam į ratus, lipam į didelę pintinę, undere vadinamą, kuria nešdavo šieną gyvuliams. Susispaudžiame lyg viščiukai. Tėvukas uždeda dangtį.

— Nuoooo,— užsimoja botagu, ir ratai dardėdami akmeniniu grindiniu rieda į mūsų lauką. O kaip mums smagu važiuoti į Ameriką, kaip gera, kaip linksma! Atvežęs į lauką, mus paleidžia prie Marčiupio. Bėgiojame skardžiais, braidome upe lyje, tvenkiame, statome užtvankas, leidžiame laivelius ir paskui alkani, nusilakstę grįžtame underėje į namus.

Tėvas išbuvo Amerikoje dešimt metų. Išvažiavo su savo vaikystės draugu Jurgiu Blažiu. Dirbo abu mainose (taip vadino anglių kasyklas). Tenai vedė. Susilaukė kelių vaikų. Paskui dėjo dolerį prie dolerio ir siuntė į Lietuvą. Caras buvo nuverstas, ir dingo visi pinigai, iškeisti į rublius. Ir vėl kaupia, vėl riečia nugarą šachtose, kad greičiau užkaltų tiek pinigų, už kuriuos galėtų nusipirkti bent dešimt hektarų žemės. Atvažiavo į Lietuvą ir ėmė dairytis žemės sklypo. Labiausiai jį traukė žemės gabalėlis prie Marčiupio. Jį ir atpirko iš savo brolio Aniceto, nes mano tėvui dalia nepriklausė — jis išleistas į Ameriką.

O jo draugui Blažiui Jurgiui gyvenimas susiklostė nekaip. Šachtose ant jo užgriuvo akmenis anglys ir sutrenkė smegenis. Gydė, gydė, nebeišgydė. Ir išsiuntė į Lietuvą jau psichiškai nebesveiką. Nusišnekėdavo, ne visuomet atpažindavo savuosius. Tik mūsų tėvuką gerai atskirdavo nuo kitų žmonių, gerai žinojo ir mūsų namus. Kaimynai juokdavosi:

— Sekasi Paulavičiui ant durnių.

Ir tikrai — čia Karalienė sukinėjasi, čia Jurgis atkulniuoja. Barzda apšepęs, apiplyšęs Jurgis Blažys atėidavo nuo bažnyčios, nuo Šaltinėlio, atsistodavo prie mūsų lango ir kalbina tėvą:

— Kaziuk, ar važiuosma Amerikon?

— Važiuosma, važiuosma, Jurgi. Va išmėžiu mėšlą, ir važiuojam,— atsako tėvukas.

Ir Jurgis vėl dūlina į Šaltinėlio pusę, kur jis gyvena. O kai mano brolis Alfonsas išvažiavo į Ameriką, Jurgis, sustojęs prie lango, klausia:

— Ar paims Alpukas į Ameriką?

— Paims, paims.

— O kada atsiųs šipkartę?

— Iškuliam javus, parašau laišką, ir gauni šipkartę.

Ir vėl Jurgis Šaltinėlio pusėn. Bet kartais jam užėidavo siutas, kad ilgai jo nepaima į Ameriką. Kartą pas mus buvo daug svečių. Visi gerė tėvuko alų, ir staiga dilin, dilin lango stiklai. Akmuo kaip obuolys ant stalo nusirito. Tėvukas, įkaitęs po kelių alaus stiklinių, tiek įsiaudrino, kad niekas jo nepajėgė išlaikyti. Išbėgo į lauką, pagriebė Jurgį — reikia vieną kartą baigti šią komediją — ir trenkė jį žemėn. O tas nepasiduoda. Pasikėlė nuo žemės, stvėrė tėvukui už lūpos ir įplėšė. Jis atbėgo į trobą visas kruvinas. Mes išsigandome, atrodė, kad tėvukas greit mirs.

— Nemirk, tėvuk, nemirk,— verkėme ir prašėme jo. Jis sėdosi į svečių pakinkytą vežimą ir nuvažiavo pas gydytoją. Susiuvo lūpą, bet dar ilgai vaikščiojo apsirišęs. O randas išliko iki šiai dienai...

— Ar paims Alpukas į Ameriką? — vėl klausia po kiek laiko Jurgis, lyg niekur nieko nebuvo.

— Paims, paims, tik apsitvarkau su darbais, po Kalėdų parašau laišką, gauni šipkartę ir — į Ameriką.

Pats tėvas ne kartą gailėjosi, kam grįžo iš Amerikos. Sunku verstis. Žemė — smėlynas, krūva vaikų. Gerai, jeigu javai užderėdavo. O jeigu ne? Atsimenu, labai sunkūs metai buvo. Iš pavasario labai trūko lietaus. O paskui tiek ėmė lyti, kad negalima buvo pjauti nei rugių, nei vasarojaus, nupjovus negalėjai sudoroti. Stovi gubos laukuose — jau ir pajuodavo, jau ir sudygo rugiai, o lietaus galo nematyti. Atrodo, jau išsigiedrijo, jau pasirodė prošvaistė, žiūrėk — ir vėl krapnoja. Vaikšto tėvukas aplink gubas, pakyloja kiekvienos kepurę, pačiupinėja.

— Nors šauk į dangų, kad tau perkūnas! — pasiskeryčioja rankomis, pasikrapšto pakaušį ir niūrus grįžta namo. Kaip

suvežė į klojimą, nebeatsimenu. Tik žinau, kad visą žiemą valgėm suplėkusią duoną. O kaip tada laukėme naujo derliaus duonelės! Tėvukas vis ramina mus ir kalba:

— Dar pakentėkit. Jau greit, visai greit sniego nebeliks ant laukų.

Paskui, grįžęs iš lauko, džiaugiasi:

— Pažiūrėtumėt, kaip gražiai žaliuoja!

Kitą kartą:

— Jau žydi, gražumėlis rugių! Kaip mūras.

Ir pagaliau vieną dieną pasakė:

— Rytoj už dalgių!

Ilgai tą vakarą plakė dalgius, skambėjo plienas nuo plaktuko smūgių, ir aidas atsiliepė Marčiupy.

Grįžti į Ameriką jis jau nebegalvojo, nes buvo nugirdęs, kad nebeįsileidžia kitataučių, ne Amerikos piliečių. O į Kanadą kažkodėl galima išvažiuoti. Jau kažkas iš anykštėnų nuvyko ir gražiai įsikūrė. Ir jam šovė į galvą ši mintis. Net žemę buvo išnuomavęs ir susiruošęs važiuoti. Bet nežinau, kas jį sulaukė, kas perkalbėjo, kad mes likom Lietuvoj gyventi.

— Knisim žemę ir toliau Marčiupy,— kalbėjo Balys, kuris tuomet dar nebuvo išvažiavęs į Ameriką.

Kad būtų lengviau verstis, kad atsirastų vienas kitas papildomas centas, tėvukas apsiėmė vežioti paštą į Anykščių miestelį paštas atkeliavo siauruku traukinėliu, o pašto rūmai stovėjo toliau nuo geležinkelio stoties. Apie du kilometrus. Tai tėvukas stotyje sukraudavo siuntinius, visą korespondenciją ir kartu su paštininku važiuodavo į pašto rūmus. Už tai gaudavo penkiasdešimt litų per mėnesį. Koks didelis pinigas atrodė mums! Ir apavo galėjai nusipirkti, ir muilo, ir kitų būtiniausių daiktų. Pinigų iš niekur kitur neprasimanysi. Nei pieno, nei bekonų neparduosi, nes patys viską suvalgydavome: gerklių daug ir pilvai nemaži. O darbas vežti paštą ne per sunkiausias. Du kartus per dieną: anksti rytą ir vėlai vakare tėvukas pasiruošdavo lineiką, kinkydavo kumelę ir darr darr per bruką pro Šaltinėlių, pro bažnyčią. Dariaus ir Girėno gatve iki pašto. O iš ten į stotį.

Labai ramu, labai gera būdavo vakare laukti tėvuko grįžtant. Žinai, kad apie vidurnaktį jis bus vėl namuose. Jei neužmigai iš vakaro, išgirsi iš toli atidardant. Iš to dardėjimo atpažįsti, kada jis važiuoja pro bažnyčią, pro Šaltinėlių. O kokia graži Anykščių bažnyčia naktį! Ir aš, kai buvau didesnis, kartais veždavau paštą, kai reikėdavo pakeisti tėvuką. Tada žiūrėdavau į tuos bažnyčios aukštus bokštus. O koks gilus, tamsiai mėlynas dangus ties ta vieta, kur bonios sminga į dangų ir praskiria

žvaigždes! Būta tokio dangaus, būta tokių naktų tenai...

Užsimaniau smuiko. Noriu groti. Išgirdau vieną vakarą, kaip groja Šaltinėlio Pereckiokas. Surošė tada Balys ir Elena mūsų kieme vakarušką. Grojo armonika ir smuikas. Iš pradžių smuiką čirpino Navickas — batsiuovys iš mūsų gatvės. Nieko nepasakysi, gerai grojo. Bet kai paėmė tasai Pereckas — negalėjau atsitraukti: polkos, viena už kitą smarkesnės, valsai — „Ant bangų“, „Baltoji rožė“... Smičius slankiojo aukštyn ir žemyn. Kai paims ant storųjų stygų, o paskui ant plonųjų — lai ne groja, tai dainuoja, tai verkia nelaimingo žmogaus balseliu. „Nieko nenorėčiau gyvenime, tik taip išmokti groti“, — galvojau atsišliejęs obels, stebėdamas smuikininką.

Pradėjau prašyti tėvuką, kad nupirktų man smuiką. Netikiu, kad nupirks, bet vis tiek kauliju. Žinojau — pinigų nėra. Balys ruošėsi važiuoti į Ameriką. Vieną dieną, matyt, tėvukas buvo labai piktas, pervargęs nuo darbų — jo pirštai buvo juodi, stori, krumplėti — o aš kauliju:

— Nupirk smuiką, nieko daugiau neprašysiu, būsiu visuo-
met geras.

Ir pamačiau, kaip tėvukas nusijuosė diržą, kas gi dabar bus? Užsimojo ir pradėjo mane vanoti.

— Ar tu nesiliausi kaulijęs, ar neatstosi nuo mano biednos galvos!

Ne tiek skausmą jutau, kiek širdį maudė ir labai daug ašarų tekėjo. Susirangiau ant pečiaus ir tyliai verkiu. O ant aslos stovi Bronius ir juokiasi iš manęs, šaiposi:

— Va tau skripka, va tau skripka,— išsižergęs prieš mane rodo čyravimą. Sakoma, kad tėvai, sudavę vaikui, patys daugiau kenčia už jį. Matyt, ir ši kartą taip buvo. Tėvukui pagailo manęs, kadangi Bronius dar tyčiojasi. Ir jis tuo pačiu diržu kad tvojo Broniui, tam klapčiukui, kad jis, susiėmęs užpakalį, išdūmė į kamarą.

O smuiką vis dėlto nupirko, nors aš daugiau nebeprašiau. Po dviejų savaičių nupirko. Pakinkė kumelę, tą pačią, kur paštą veždavo, pasisodino mane — ir važiuojam į Liūdiškes pas Pipirą. Jis turėjo smuiką, pats pasidirbęs.

— Labai geras, neatskirsi nuo fabrično,— pasakė Pipirio-
kas ir pagrojo. Gražiai skamba, nieko neprikiši. Davė ir man pačirpinti. Aš tik bijau, kad tėvukas neapsigalvotų. Ir apsi-
džiaugiau, kai jis ant stalo paklojo dvidešimt litų.

Pradėjau pats mokytis groti. Natas mokykloje jau pažino-
jau. Jei sveikoji nata — išmušu koja keturis kartus, jei pusinė —
du, o jei ketvirtinė, užtenka ir vieno sumušimo. Muzikos mo-
kytojas Šulga davė smuiko pradžiamokslį, parodė, kur yra do,

kur re ir kitos natos. Grodavau po kelias valandas neatsitraukdamas. Užsidarydavau kambary, kuris buvo į bažnyčios pusę palei beržą, o pro langą matydavosi dėdės namai, Šaltinėlis, ir smuikuodavau. Smuiko garsai skambėdavo ausyse, kur tik aš bebūdavau: ir gatvėj, ir vargonų muzikoj per votyvą aš at-rasdavau panašius į smuiko garsus.

Kai grįžome į kamera, tėvukas susierzinęs kalba man:

— Aš prižiūrėtojai sakau: „Vot moj syn“, ir ranka rodau, ir aiškinu, kad noriu šalia eiti, kad tai tikras mano sūnus, mano vaikas, o tas:

— Neogliadyvaisia, batiuška!.. Paskutinė tvarka, paskutinė valdžia!

Dantų tėvukas visai neturėjo. Kumelė buvo išspyrusi. Reikia stebėtis, kaip jis galėdavo suvalgyti kietą plutą. Jos neišmesdavo, bet ilgai čiulpdavo, ir ta suminkštėdavo.

Norisi valgyti. Tėvukas pasiima džiūvėsėlių terbelę, kurią Elena įdavė Orešnoje, išsiima vieną džiūvėsėlį ir paduoda man, o kitą juodą duonos riekę varto delnuose — ta sudžiūvusi, susitraukusi. Ir jo delnai sugrubę, susitraukę... Jis mintyse grįžta atgal. Riekė atpjauta nuo kepalo, kuris iškeptas ten Anykščiuose, tame name, kur dabar langinės užkaltos, tame pečiuje, kurį pernai prieš Sekmines Kamarauskas išmūrijo... Grūdus jis vežė į Vilnonio malūną, iškūlęs savais pinigais pirқта kuliama. Dar prieš tai vežė į klojimą — gero derliaus būta — o dar anksčiau sėjo, akėjo, dešimt kartų ėjo lauku aplink rugių rėžį ir žiūrėjo, ar užaugs, ar bus duonelės iki sočiai jam ir jo vaikams... O dabar jis sėdi kalėjime kaip nusikaltėlis. Už ką?! — Darbo žmogui padaryta skriauda, kurios jau nebegalima atitaisyti, jos išpirkti negalima. Nėra atpirkimo.

— Paskutinė valdžia,— pasakė garsiai tėvukas.

Balandžio pradžioj atsidarė mūsų kameros durys, mums liepė pasiimti daiktus ir išvedė į kiemą. Čia pamačiau motiną. Prašviesėjo jos akys, kai mūsų žvilgsniai susitiko. Parodžiau ją tėvukui. Jis pamojo jai ranka ir, nusiėmęs kepurę, parodė pliką galvą. Ji nusišypsojo, ir pasirodė dar labiau suvargusi ir sudžiūvusi. Milicininkas jos paklausė:

— Za što vy, babuška, za što popali v tiurmu?

— Za politiku,— atsakė išdidžiai, nors gerai nesuprato šio žodžio prasmės. Jis jai panašiai skambėjo kaip za rodinu.

Sulipę į mašiną, bučiavomės su mama, o ji garsiai verkė ir nesidavė raminama.

— Duokit išsiverkti.

Bet išsiraudojimui laiko daug nebuvo, greit pasiekėm aero-

uostą. Supratom tik dabar, kad skrisim lėktuvu. O kur, niekas neaiškina.

Mes jau lėktuve, jau kylame. Tėvai pirmąkart skrenda. Autobusais buvo daug važinėję, traukiniais irgi. O laivais — Atlanto vandenynu pirmyn ir atgal. Lėktuvu pirmąkart skrenda, ir ne kur nors šiaip, o į Šiaurę, prieš savo valią lekia. Mama peržegnojo mus ir pati persižegnojo. Tėvukas laikėsi ramiai. Šis skrydis atrodė jam įprastas. Anykščiuose jis mėgo žiūrėti į dangų ir stebėti, kaip jo karveliai nardo padangių aukštybėse, net aukščiau už bažnyčios bokštus. Jis buvo geriausias visoj apylinkėj karvelininkas. Ant tvarto pasiūrėję jiems buvo atitveręs nemaža vietos. Užsikrėtė karveliavimu ir Balys. Jie abu grožėjosi, gėrėjosi burkuonėliais, kai šie, pabėrus grūdus, lesa, poruojasi, burkuoja. Tai tėvukas, tai Balys beria grūdus visa sauja ir: liu, liu, liu — meiliai juos šaukia. Kai Balys prieš karą išvažiavo į Jungtines Valstijas, pradėjo nykti ir karveliai. Kai užėjo sunkūs laikai, nebuvo kam karveliais rūpintis, jie visai išnyko.

Ar ne apie balandžius galvoja tėvukas, kai variklis taip smarkiai ūžia, kad net visas lėktuvas dreba? Ar ne apie mūsų aukštą pušį, kuri augo miškely ir savo aukštumu garsėjo visoj apylinkėj? Staiga tėvukas manęs paklausė:

— Kažin kur dabar mūsų Aliutė?

Ne apie dangaus aukštybes jis galvojo.

Leidžiamės. Skrista apie pusantros valandos. Turėtų būti nepertoliausia nuo Krasnojarsko. Tai dar ne visiška Šiaurė. Per lėktuvo langą matyti miškai, o tarp jų vingiuojanti juosta. Tai upė, užšalusi, padengta ledu. Lėktuvui nutūpus, išlipom su daiktais. Jau nebeskrisime. Kaip paprastai, atsidūręs naujoj vietoj akimis permeti nepažįstamą plotą — iš visų pusių kalnai, miškais apaugę. O slėnyje medinių vienaaukščių namų gyvenvietė. Mums paaiškino:

— Tai Bogučianai, rajono centras. O ten — didelė Sibiro upė — Angara.

Vėliau čia gyvenantys lietuviai kalbėjo:

— Angara — kaip keli Nemunai. Nematyti, kas dedasi antrame upės krante. Kai ateis ledonešio metas, įsitikinsite, kokia galinga, kokia baisi ta laukinė Angara.

PRIE ANGAROS

Sibiro ežerų karalius Baikalas turėjo daug vaikų. Dauguma jų sūnūs. Ir kai gimė duktė, labai apsidžiaugė Baikalas ir davė jai Angaros vardą. Gražuolė Angara šeimoje buvo jauniausia ir todėl tėvų ir brolių labai mylima. Bet suviliojo ją Jenisejus, Sibiro upių valdovas. Ir Angara, ištrūkusi iš Baikalo glėbio, per taigą, per kalnynus, per uolas pabėgo pas Jenisejų.

Visos upės ir upeliai subėga į Baikalą, ir tik vienintelė Angara išteka iš jo. Gal todėl ir atsirado ši legenda. Vietiniai žmonės, kurie gyvena prie Angaros, vadinami čialdonais. Tai tikri sibiriečiai, paangarės gyventojai. Ir jie didžiuojasi šiuo vardu.

— Aš juk čialdonas ir nieko nebijau. Niekis man šaltis ir speigai,— giriasi. Angara čialdonams viskas. Pagal Angarą tarsi skaičiuoja metų laikus. Rudenį, spalio pabaigoj, kai ledai sukausto sraunųjį vandenį, nutrūksta ryšys su pasauliu. Tik lėktuvas lieka. Todėl čialdonai labai laukia pavasario — atplauks galingos baržos su maisto ir kitais kroviniais, pajudės žmonės. Ir vandenį ištisis metus geria iš Angaros — šulinių nėra. Gurkšnoja čialdonai ir giria:

— Tyriausias, skaidriausias ir skaniausias — Angaros vanduo. Jis kvėpia taiga, kvėpia kedrų riešutais. O kokios žuvies galima sugauti Angaroje!

Iš tikrųjų čia gausu žuvies. Daugiausia čialdonai žuvimi ir maitinasi. Prisigaušo iš rudens, kol upė dar nepadengta ledu, ir visą žiemą valgo sūdytą, šaldytą ir su kvapeliu. Jiems labai skanu, kai žuvis truputį dvokia. Tokia žuvis labai tinka prie spirito.

Geriausia ir vertingiausia mediena Sibire — paangarės miškai. Ilgi, platūs sieliai vasaros metu vienas paskui kitą plaukia į Jenisejų, o iš ten — iki Igarkos. Ten kraunami, rūšiuojami ir laukia laivų iš Vakarų.

Gražuolė Angara! Nesužavėsi tu mūsų savo turtais ir tais ramiais vakarais, kai ten vakarinėj pusėj taip gražiai leidžiasi saulė ir skęsta į tavo šaltą vandenį. Nesužavėsi ir tavo pakrančių raudonos uolos, kriokliai ir verdantis vanduo tuose slenksčiuose, kurių čia tiek daug. Nepamėgsime ir tavo vandens, kvėpiančio kedrų riešutais. Angara, Angara! Kodėl kažkam šovė baisi mintis padaryti tave tremtinių upe, kad tave amžinai keiktų?! Kuo gi tu nusikaltai?

Nuvedė mus visus į vieną namą. Ten galėsime permiegoti, o rytojaus dieną mus išsklaidys po visą taigą į miško darbus.

Kai susikrovėme kampuose savo daiktus, užsinorėjome pasidairyti po gyvenvietę. Įdomu sužinoti, ar nėra čia lietuvių. Kur nebus! Yra, ir nemažai. Nurodė artimiausią namą, kuriame tik lietuviai gyvena. Einame trise: Juozas, Gediminas ir aš.

— Šis namukas, čia jie gyvena,— patvirtino sutikta moteriškė. Pabarbenome, pakvietė į vidų. Mums prašnekus lietuviškai, jie buvo maloniai nustebinti. Viena mergina, plovusi grindis, paskubomis baigė darbą ir prisistatė:

— Bronė.

Iš kito kambariuko išlindo šio buto šeimininkas, o iš pasokos — jo sūnus. Visi žemaičiai. Mes buvome alkani, ir jie kaip lik laiku pasiūlė mums bulvių košės. Skaniai valgėme, o šeimininko sūnus Algis juokavo:

— Studentai, ar skani Sibire žemaitiška košė?

Linksmas vyrukas, ir mes bematant radome bendrą kalbą.

Aš pasisakiau jam, kad nenoriu į taigą, kad pageidaučiau pasilikti čia, Bogučianuose. Reikia tik rasti darbą ir suderinti su komendantūra. Kadangi Orešnoje buvau pradėjęs dirbti mokykloje, tai pabandyčiau ir čia įsidarbinti. Gal kartais pavyks, gal čia nėra muzikos mokytojo? O Algis, pasirodo, mokėsi Bogučianų vidurinėje mokykloje kelis mėnesius. Ir šios merginos lankė mokyklą. Bet dabar jos nesimoko. Kodėl, neklausinėjau. Algis pasiūlė man parodyti, kur vidurinė mokykla, ir net nuvedė pas direktorių.

Dviejų aukštų medinis pastatas, erdvus, didelis. Tai viintelė vidurinė mokykla visame rajone. Mokyklos direktorius vokietis, per karą atkeltas iš Pavolgio. Tada visi vyrai kariavo, nebuvo kam dirbti mokykloje. Todėl tiko ir tremtinys. Mane jis maloniai sutiko. O aš vis varžiausi, kad esu plikas, kad mano kostiumas sutrintas, sulamdytas ir nevalytas. Kiti mano rūbai Orešnoje palikti. Direktorius suprato mano nerimą. Matyt, pats buvo nuėjęs panašų kelią.

— Reikalingas muzikos mokytojas. Bogučianuose dar niekas nedėstė muzikos,— pasakė jis. Apsidžiaugiau. Tik bėda, kad neturiu kokio pažymėjimo apie mokslą. Direktorius panoro įsilikinti, ar aš ką nors nusimanau muzikoje. Surado žurnalą „Ogoniok“, kur buvo išspausdinta Blanterio daina-lopšinė. Ant sienos kabėjo mandolina. Man ją padavė. Susistygavau ir paskambinau tą dainą. Gerai, tinku. Direktorius telefonu paskambino švietimo skyriaus vedėjui, o šis susitarė su komendantūra — aš paliekamas gyventi ir dirbti rajono centre. Žinoma, man buvo pasiūlyta daug sąlygų. Bet su visomis sutikau. Ir mano tėvai pasiliks čia. Pergalė! Miegoti duos sargo kambarėlyje.

Su pavydu žiūrėjo į mane mano kelionės draugai, kai aš

nuėjau pasiimti savo daiktų ir pranešti tėvams gerą žinią.

Kai grįžome į mokyklą, sargas mums skirtą kambarėlį jau buvo iššlavęs ir savo daiktus kitur išsinešęs. Geras buvo tas senukas iš Ukrainos Ivanas Ivanovičius, atitremtas čia dar prieš karą, matęs šilto ir šalto.

— Mane jis visuomet užkalbindavo, paglostydavo lyg savo tikrą dukrą,— pasakojo vėliau Bronė.— Verkiu vieną kartą, mokyklos koridoriuje stovėdama. Pamatė jis mane, priėjo, paklausė, kas man yra, ir paguodė.

Kaip ji neverks. Buvo ko verkti.

Juk Lietuvoje jie buvo išplėsti iš klasių. Ir Sibire niekas nesirūpino, kad „liaudies priešų“ vaikai mokytųsi. O ką reiškia jaunam žmogui, kai jį išvedė iš klasės, iš draugų tarpo. Svajoti neužginsi, gal tik sužalosi svajones, jaunystės godų neuždarysi į vagonus, gal tik suluošinsi. Ir tremtyje neišblėso jų noras mokytis, o priešingai. Juk tai vienintelė galimybė ištrūkti iš taigos. Todėl vieną ankstų rytą Bronė su drauge Birute išsiruošė į Bogučianus mokytis. Girdėjo, kad ir lietuvius priima į mokyklą. Kelias tolimas. Paeis pėsčiomis, gal kas pavėžės. Kai knygą išplėšė iš jos rankų, Bronė buvo baigiamoje klasėje. Laikė abiturus egzaminus. Spėjo tik lietuvių kalbos rašinį parašyti.

— Būk dora, vaikeli, saugokis piktų žmonių,— pasakė motina, pabučiavusi ir paglosčiusi ją. Bronė gerai mokėsi vienoje Žemaitijos gimnazijoje, buvo puiki deklamuotoja, sportininkė, visur jos buvo pilna.

Labai norėtų mokytis ir jos broliukas Nykas. Jis eis šiandien su tėvu į mišką, kapos medžių šakas, stengsis daugiau prikirsti ir padirbėti ir už Bronelę, kad tėvams būtų lengviau. „Kas žino, gal ir aš vieną dieną išsiruošiu į mokyklą“,— pasakė, palydėjęs seserį, ir pravirko. O mažoji Almute dar pabėgėjo kartu su seserimi, palaikė ją už rankos paskui sekė akimis, kol dvi merginos ėjo Angaros pakrante. Paskui užstojo krūmai, ir jos dingo.

Tremtiniam keliauti iš vienos vietovės į kitą galima tik komendantui leidus. O šios merginos išvyko be jo žinios. Ir jausdamos, kad pasielgė negerai, su baime užėjo į komendantūrą.

Visokių būna komendantų: vienas piktas, antras irzlus, trečias nuolat šypsosi, o velnią galvoja. Toks komendantas sutiko Bronę su Birute.

— Aš, specpereselenka Bronė Rupainytė, atvykau iš Jarkų mokytis. Girdėjom, kad mums nedraudžiama.

— O jūsų pavardė? — kreipėsi į Birutę su lengva šypsena komendantas.

— Birutė Jociūtė.

— Kas jums leido važiuoti į Bogučianus? — paklausė jau piktokai.

Nėra kas atsakyti.

— Mokytiis norim.

— Kas jus priims? Mokslo metai jau prasidėjo.

— O gal priims, pabandysim.

— Už režimo pažeidimą jus teks pasodinti,— vėl saldžiai nusišypsojo. O merginos šypsotis nenorėjo. Maldavo, atsiprašinėjo, sakėsi nežinojusios, kad tame pačiame rajone draudžiama keliauti iš vienos vietovės į kitą.

Palaikė uždarytas dvi paras ir paleido, prigrasinę niekam nepasakoti apie jų sulaikymą. Suvargusios, prisikankinusios ir prisiverkusios iki sočiai jos nuėjo į mokyklą. Direktorius jas priėmė kaip ir kitus lietuvius sąlyginai, kadangi jokių pažymėjimų iš Lietuvos jos neturėjo. Jei stengsis, jei daug dirbs, jeigu išmoks rusų kalbą taip gerai, kad galės laisvai rašyti rašinius ir pasakoti rusų rašytojų kūrinų ištraukas.

— Jums šie metai—baigiamieji. Ar supratote, ką reiškia abitūros egzaminai? — paklausė direktorius pabrėžtinai.

— Viską supratome. Labai norime mokytiis.

Jas bevedant į klasę, Bronės draugė pasisakė, kad bijanti eiti į baigiamąją klasę, jai bus per sunku. Tad ją nuvedė į devintąją. Tik Bronė atsidūrė dešimtoje klasėje. Joje buvo tik aštuoni mokiniai. Visi jie labai draugiški. Jau pertraukos metu ją apstojo ir viską išklausinėjo.

— Padėsime visi, kiek galėsime,— pažadėjo.

Prasidėjo mokslas, labai sunkus, varginantis.

— Kalu, kalu eilėraščius atmintinai. O jie nesuprantami, nelenda į galvą. Vieno nespėjau išmokti, jau užduotas kitas ir trečias,— skundėsi ji.

Aš ryt eisiu į mokyklą, praversiu mokytojų kambario duris. Mane sutiks žvilgsniai: plikai nukirptas, suglamžytom kelnėm, kiaurom alkūnėm. Atsistosiu nedrąšus prie durų, prie manęs prieis mokymo dalies vedėja Klavdija Iljinična ir pristatys mokytojams: eto učitelj po muzykie Anton Kazimirovič,— o po to parodys pianiną.

Taip prasidėjo pirmoji diena mokykloje, nepamiršamos pirmosios pamokos. Po kiek laiko, kai aš jau buvau susipažinęs su mokytojais, jie man pasakojo, kaip varganai tada atrodžiau. Ir jie mažai ko tikėjosi iš manęs. O aš ėmiausi darbo karštai, su visa jaunatviška energija. Juk nuo to priklausys mano rytdiena, mano visa ateitis. Pirmiausia sutvarkiau pianiną, nes buvo nestyguotas daug metų, neveikė kai kurie klavišai. Paskui pasakiau, kad ruošiu koncertą. Keistai jiems skambėjo žodis koncer-

tas. Juk čia, tolimam užkampy, taigos prieglobsty, dar nėra buvę koncerto. O aš organizuosiu. Dvi vokiečių kalbos mokytojos — Pavolgio vokiečių — gerai dainuoja, atsirado ir kitų mokytojų, mėgstančių dainą. Štai ir ansamblis. Vakare pirmoji repeticija. Suskambėjo Blanterio „Lopšinė“, dar visai negirdėta daina, o paskui antra ir trečia. Suorganizavau orkestrėlį ir vaikų chorą. Atsirado skaitovų, šokėjų. Sujudimas, sukrutimas, kokio lig šiol dar nebuvo Bogučianuose.

Bet niekas nenujautė, kokios mums buvo sunkios dienos. Pinigų nė kapeikos. Neturėjom valgyti, badavom. Tie, kurie atvažiavo kartu su mumis į Bogučianus ir buvo išsiųsti į miško darbus, gavo po kelis rublius avanso. O mūsų tuščia kišenė ir pilvas.

Atsimenu, buvo Velykos. Iš vakaro, kai visi sugulėm ant grindų mažam sargo kambarėly, mama ilgai pasakojo, kokios būdavo Velykos seniau, jos augime. Didįjį šeštadienį vaikai ir paaugliai eidavo parsinešti šventos ugnies, daužydavo margučius, o paskui visą naktį lazdomis mušdavo Judošių: bažnyčios šventoriuje pagaliais daužydavo į lentą, mušdavo būgnus ir laukdavo ryto. O kokie gražūs Velykų rytai būdavo mano vaikystėje! Iš vakaro išsimaudę pirtyje, apsirengę šventiškais rūbais, prisimarginę kiaušinių ir pasidaliję po lygiai — ne mažiau kaip po dešimt margučių kiekvienam — laukdavome ryto, kada suskambės visi Anykščių bažnyčios varpai. O iš kaimų pažįstami ir giminės tik važiuoja ir važiuoja į mūsų kiemą, pririša arklius prie tvoros, eina į trobą ir garsiai sveikinasi:

— Sveiki sulaukę šventų Velykų!

— Su tamstom! — atsakom visi choru.

Elena anksčiau išėjusi. Ji chore giedos Aleliuja, pritariant dūdų orkestrui. O Broniukas raudona kamža su varpeliu dilin-dilin-dilin...

Neužmiršome mes, kad šiandien Velykų rytas. Atsikėlėm anksčiau, sudėjom patalus, ant kurių miegojom,— ne mūsų patalai, valdiški. Susėdom ant patalų — kėdžių nėra — ir tylim, vienas į kitą nežiūrėdami, lyg būtume kuo kalti. Valgyti nėra ko. Tėvukas nervingai daužo pirštus į grindis, pasikrapšto pakaušį, lyg norėdamas ką sakyti. Bet šnekėt nėra apie ką. Mama neišsilaikė ir puolė į ašaras.

— Niekad nemaniau, niekad netikėjau, kad sulauksim tokių Velykų. Kas bus? Iš bado mirsim!

— Dar nemirštam,— prašneko tėvas,— dar vakar valgėm, ir duonos buvo. Ir tu kaip ta merga: „Įkris spalvis ir bus žabalius...“ Mūsų šeimoje labai gyvas buvo mamos pasakojimas apie merginą, kuri nuolatos be reikalo verkšlėndavo. Kai jos

paklausdavo: „Ko verki, Magdut?“ Ji atsakydavo: „Aš užaugsiu, surasiu vyrą, ženysiuos, turėsiu vaiką, bet jam į akį įkris spalvis ir jis bus žabalius.“ Dar nei vyro, nei vaiko nėra, dar neįkrito spalvis, o ji jau verkšlena. Taigi ir dabar neverta verkti. Tik liūdnoka, kad nėra pinigų. Tėvukas tik pradėjo dirbti mokykloje ar kliniku. Pinigų dar negavo. Skolinti neisi, nes beveik nieko dar nepažįsti... O kiek dabar taip sėdėsi ant grindų? Ir tėvukas liovėsi barbenęs į grindis, pakilo eiti. Tarpduryje bestovįs Ramūnas, Algio tėvas, ir sveikinas žemaičiuodamas:

— Sveiki sulaukę šventų Velykų!

— Su tamstom!

— Einam pas mus, sakau, turim šį tą pavalgyti,— pasiūlė nuoširdžiai.

Ir nusivedė mus, pasodino už stalo. Buvo keli margučiai, buvo baltos duonos ir gabalas dešros. Mat jis dirbo dešrinėje ir parsinešdavo iš ten šį bei tą į namus. Atsirado ir stikliukas. Prašviesėjo akys, gražesnis pasidarė pasaulis. Tėvukas linksmai kalbėjo:

— Ar aš nesakiau, nereikia iš anksto raudoti. Bus dar ir geresnių dienų. Tarp žmonių gyvename.

Atsirado ir tos merginos, kiekviena saujoj atsinešė po margutį. Ko ne šventės? Ko ne Velykos? Ir uždainavom, ir polką patrepsejom be muzikos.

Rytojaus dieną gavau avansą. Ir iki šios dienos negaliu pamiršti, kokių gerų mokytojų būta. Tokia buvo mokymo dalies vedėja Klavdija Iljinična — neapsakomai gera, jautri kito nelaimėi. Nors aš nieko nesakiau, nieko neprašiau, bet ji, nujausdama, kokiam skurde mes gyvename, susitarė su buhalterė ir išrašė man avansą, kurio jie tuo laiku negaudavo. Gerai atsimenu, kad tai buvo 350 rublių. Tai gal ir buvo mano gyvenime brangiausi pinigai. Tik užbaigiau pamoką ir dumiu į namus. Mama sėdi už stalo tokia pat liūdno kaip ir vakar. O mano saujoj pinigai! Ji pamatė, pašoko, nubėgo pranešti tėvui. O paskui tekina į parduotuvę. Mes pradėjom gyventi. Per pietus, kai sočiai prisivalgėm, tėvukas erzina motiną:

— Ar nesakiau, kad bus gerai. O ji rauda: mirsim iš bado. Taigi — įkris spalvis ir bus žabalius.

Mamai nėra kas sakyti. Ji nusišypso ir patraukia kelis kartus nosį. Kai neturi ką sakyti, ji visuomet taip daro. Tėvukas ir sunkiausiomis minutėmis neprarasdavo vilties. Jis visuomet tikėdavo, kad bus geriau.

— O ką, ar negeriau čia, prie Angaros? Ir darbas geresnis ir lengvesnis, ir visi vietoj dirbame. Va atvažiuos Aliutė, ko bereikės?

Mokykla turėjo kelis arklius malkoms, šienui ir vandeniui parsivežti. Tėvukui reikėjo prižiūrėti arklius ir aprūpinti mokyklą vandeniu. Keldavosi anksti, pašerdavo juos, paskui kinkydavo vieną arklį į roges, kuriose buvo didelė statinė vandeniui. Važiuoja prie Angaros. Ten iškirstos kelios eketės, iš kurių semia vandenį. Ant trimetrinės karties pritvirtintas kibiras. Tėvukas išlipa iš rogių, kiša kibirą į eketę ir, pasėmęs šalto vandens, pila į statinę. Iki dvidešimties kibirų supila ir veža į mokyklą. Pakeliui dar užveža mokytojams, jei jie paprašo. Kiekvieno bute stovėdavo dešimties kibirų statinė. Vieną kartą per savaitę pripildai, ir užtenka vandens visiems reikalams. Kai pritrūks, vėl sakys:

— Kazimir Petrovič, u nas vodička končilas!

O aš kiekvieną rytą einu į mokyklą. Tvarakaraštyje atsirado muzikos pamokos penktoms ir šeštomis klasėms. Ligi šiol nebuvo. Nupirko ir akordeoną. Persimetu per pečius ir į klasę. Oi, nelengva buvo. Kartais ir rusiškų žodžių pritrūkdavo, susijaudinęs imdavau lietuviškai šnekėti. Vaikai šaiposi, triukšmauja. Bet dainuoti mėgsta. Artinosi Gegužės šventės ir mano pirmasis koncertas. Repetavome įtemptai. Programoje dalyvavo ir buvę mokiniai: Algis, Bronė, Birutė. Algis groja orkestrėlyje, Bronė su Birutė šoka čigonų šokį: trepsi linksmi, muša būgnelį su skambaliukais, čigoniškai apsirengusios ir veidus išsigrimavusios. Koncertas pasisėkė. Žiūrovai plojo, ir mes turėjom kartoti daug numerių. Tą patį koncertą parodėm ir miesto visuomenei. Taigi aš pasidariau reikalingas žmogus. Gavau ir butą: vienas kambarys ir virtuvė. Ir kokie mes laimingi buvome! Laukėm Elenos. Kai ji atvažiuos, mums nieko nereikės. Vasarą jį turi atplaukti, kai Angara išneš leduš ir pradės plaukioti krovininės baržos.

Eidavome dažnai į Angaros pakrantę, bet upė lyg didžiulis milžinas gulėjo sukaustyta ledų, nejudanti ir mįslinga. Ji lyg kalbėjo: „Palaukite dar mėnesį ir pamatysite, kokia aš, Angara, galinga — keli Nemunai!“ Draugavau su Algiu, o su Brone vis dažniau vaikščiojau Angaros pakrante. Širdis kalbėjo: „Turi įvykti, kas man seniai pažadėta. Turi įvykti anksčiau, negu ledai Angaroj išplauks.“ O įvyko ne anksčiau. Galima sakyti, vienu metu.

Pajudėjo Angara: tarsi gyvas sutvėrimas įtraukė į krūtinę orą ir, sulaukęs valandėlei kvapą, iš visų jėgų pasimuistė, sutraukė ledinius pančius. O šie raitėsi, vartėsi, draskė su trenksmu kranto akmenis... Ir pasirodė Angaros vanduo, tarsi verdantis, besimaišantis su ledais visoj savo didybėj ir platybėj. Žiūrėjau užkerėtas, be žado...

Vakare palydėjau Bronę į namus, ir be žodžių supratom, kad mes vienas kitam skirti, kad čia, prie Angaros, susiejo mūsų keliai.

Bronė pradėjo dirbti laborante prie grūdų paruošų ir ją ke- liems mėnesiams išsiuntė dirbti už kelių šimtų kilometrų.

Savotiškai graži būtų vasarą laukinė taiga: be takelių, be ke- lelių, vietomis visai nepraeinama, nemačiusi žmogaus pėdos. Gražūs būtų ir Angaros krantai, uolėti, statūs, ir jos vandens platybės būtų gražios vasaros metu, jei ne tos muselės. Aš jų dar nematęs, neįsivaizduoju, kaip jos atrodo, bet visi apie jas kalba su pasibaisėjimu. Algis pasakojo:

— Birželio pabaigoj užskris. Tokios mažytės, kandžios, ru- siškai moška vadinamos. Užskris ir niekur be tinklelio nepa- sirodysi. Dar rankas degutu reikės išsitepti. Baigsis Sibiro gro- žybės.

Man papasakojo, kaip buvo pernai, kai birželio pabaigoj tremtinius baržomis atvežė ir išlaipino ant upės kranto: gyven- kite, kaip norite!

— Iš pradžių nesupratome, kas darosi. Jų, tų muselių, de- besys virš galvos. Neapsiginsi. Lenda į akis, į burną ir kanda, įkastos vietos tuoj parausta ir ima niežtėti. Vaikai pradėjo šaukti, rėkti. Nuo draskymosi sutino veidai ir rankos. Mote- rys iš ryšulių išsitraukė marškas, vyniojo vaikus ir pačios vyniojosi.

O vienas pagyvenęs žmogus, artojas nuo Vainuto, nesi- gynė nuo moskitų. Pastovėjo ant Angaros kranto ir nuėjo į vakarų pusę, iš kur tremtinius baržos atvežė. Kiek jis laiko ėjo, nežinia, bet čialdonai rado jį po kelių dienų. Vietoj akių — duobės, iki kaulų suėstas veidas ir rankos. Kad čia lietuvio būta, atpažino iš kryželio ant kaklo.

Buvo Bogučianuose dideli vaikų namai, pastatyti karo metu labai gražioje vietoje. Ant paties Angaros kranto. Čia gyveno vaikai, surinkti iš kelių rajonų. Jų tėvai žuvę karo metu arba dingę be žinios. Mane pakvietė dirbti muzikos vadovu. Turėjo tokį etatą. Mokysiu našlaičius dainuoti, šokti ir organizuosiu įvairius vakarus. Tai antraeilės mano pareigos. Nebūčiau užsiminęs apie šiuos namus, jei nebūčiau čia sutikęs vaikų iš Lietuvos.

Sakoma, kad vaikai vakare labiausiai pasiilgsta savųjų. Nori, kad kas pasėdėtų prie jų, paglostytų. Taip ir man būdavo vaikystėje, kai gyvenau prie Sventosios. Pats vakaras su artė- jančia tamsa, vėstantis oras, kažkokia nežinia ir baimė trauk- davo prisiglausti prie artimo, švelnaus...

Išpuolė tą vakarą budėti. Vaikai pavakarieniavo, sugulė.

Kol jie užmigs, reikia pabūti miegamajame korpuse. Aš vaikštau koridoriumi ir klausausi, ar visose patalpose tylu, ar kur netriukšmauja. Durys į koridorių praviros, kad budėtojas viską matytų ir girdėtų. Jau tylu. Visi sumigę. Dar patikrinsiu mažųjų palatą, ten miega vaikai iki ketverių metų. Įtartinas garsas, toks tylus, kad vos girdėti. Verkia. Tai vaiko raudojimas. Stabtelėjau, dar pasiklausiau ir tyliai įėjau į palatą. Visi mažiukai miegojo, jie pripratę ir prie didelio triukšmo gali užmigti. O čia tik tylus verksmas. Jo lovutė pačiame kampe. Pamatęs mane, jis pasisuko į sieną, bet nesiliovė verkęs. Tai kokių trejų metų berniukas. Prisėdau prie jo lovos.

— Kas gi tau yra? Ar skauda kas? Ko verki?

Tylėjo.

— Gal nuskriaudė kas?

Neatsakė.

— Kuo tu vardu? — vėl klausinėjau.

Jis tyliai kūkčiodamas atsakė:

— Al-al-Algiukas...

Prakalbinau jį lietuviškai, rusiškai jis, matyt, nesuprato. Staiga jis atsisuko į mane, pagriebė mano ranką ir stipriai suspaudė. Gal jam pasirodė, jog aš jo tėvelis, kad suprantamai šneku. Jis liovėsi verkęs ir laimingas užmigo.

Kaip vėliau sužinojau, jis prieš kelias dienas buvo atvežtas į vaikų namus. Tėvas Lietuvoje sėdėjo kalėjime. Motiną su vaiku atvežė prie Angaros. Prieš dvi savaites didžiulis medis užvirto ant jos, ir trejų metų Algiukas atsidūrė vaikų namuose... Miegok, miegok! Užmiršk visas nuoskaudas. Priprask prie našlaičio dalios. Iš mažens priprask. Svetimaj šaly priprask. Dar daug vargelio teks tau patirti: ir juoksis iš tavęs, ir šaipysis iš tavo vardo, ir erzins tave, kai lietuviškus žodžius maišysi su rusiškais.

O dabar miegok ramiai, Algiuk!

Gera ir derlinga žemė palei Angarą! Kairysis upės krantas, kur tęsiasi slėniai, lygumos, nuo seno dirbama žemė. Dabar tuose slėniuose kolūkiai. Namai daugiausia pustuščiai. Maža darbo rankų. Jaunimas stengiasi kaip nors ištrūkti iš šio užkampio: vyrai, atitarnavę armijoje, nebegrįžta į kolūkius, merginos stengiasi ištekėti kur nors į miestą. Nėra kam auginti javų. Todėl, kai artinasi derliaus nuėmimo metas, partijos ir vykdomuosiuose komitetuose vyksta pasitarimai, kaip padėti kolūkiečiams darbo jėga, materialiai ir dvasiškai. Viename iš tokių pasitarimų buvo nutarta sudaryti agitmeninę brigadą ir pasiųsti į kolūkius, kad po darbo žemdirbiai atsikvėptų, išgirstų naujausių „čiastušku“ iš jų gyvenimo ir gardžiai pasi-

juoktų. Su brigada turiu važiuoti aš, dar galima įtraukti savo nuožiūra kelis muzikantus bei dainininkus. Brigadoje labai pravers Bronė, kadangi ji gerai dainuoja ir šoka, reikalingas ir Algis, grojantis akordeonu. Aš pasiimsiu smuiką. Partijos komitetas į brigadą įtraukė lektorių ir dvi vietines „čiastušku“ atlikėjas. Mus susodino į krovinių katerį, kuris, prikabinęs kelias baržas su maisto produktais ir įvairiais krovinių paangarės gyventojams, plauks prieš vandenį apie šimtą kilometrų. Mus paliks Čiadabce, tolimiausiame kaime nuo rajono centro. Ten prasidės mūsų koncertinė kelionė. Sėsime į laivelį ir leisimės žemyn į Bogučianų pusę, aplankydami su koncertais kiekvieną kaimelį.

Angara nepaprasta upė: srauni, klastinga, su daugybe slenksčių, akmenų iškyšulių. Nežinant jos būdo, nejučiant, kur koks akmuo pasislėpęs, kelionė gali baigtis nelaimingai. Šį kartą prie katerio vairo stovi prityręs angarietis, čialdonas, ne vieną kartą išmaišęs Angarą išilgai ir skersai. Vania žino kiekvieną jos krioklį, kiekvieną slenkstį. Jis katorgininko sūnus ir labai didžiuojasi, kad jo tėvas ėjo prieš carą ir už tai buvo ištremtas į Sibirą. Jis žino, kad mes irgi tremtiniai. Tik jam niekaip nesuprantama, kaip mes galėjome eiti prieš Tarybų valdžią, kadangi ši valdžia mus ištrėmė.

Jis ėmė pasakoti mums, pirmąkart kylantiems Angara, apie pavojingą Muro slenkstį. Kiek nelaimių atsitinka, kiek žmonių nuskęsta, jei kateris atsitrenkia į akmenis.

— Budtie spokoiny, ja vas nie podviedu,— užtikrino jis. Jo padrąsinti mes nieko nebijojome, susėdę patogiai, žvelgdami į rytų pusę, stebėjome, kaip kateris, įveikdamas laukinę Angaros jėgą, plaukė į priekį. Algis paėmė į rankas akordeoną, aš — smuiką, ir pasigirdo vandens platybėse „Plaukia sau laivelis“. Nustebtų koks nors lietuvis, tenai pakrantėje išgirdęs šią dainą. Netikėtų savo ausimis, kad už kelių tūkstančių kilometrų, taigoj, virš laukinės upės skamba lietuviška daina.

O Muro slenkščio vertėjo bijoti. Iš kalnų atbėgusi srauni upelė Mūra įsminga į Angarą, šioje vietoje akmenuotą, putojančią, siaubingai šniokščiančią. Slenkstis tęsiasi kelis kilometrus. Mums reikia juo pakilti neužplaukiant ant akmenų. Kateris vienas be krovinių nesunkiai įveiktų srovę, bet dar dvi baržos pakrautos. Todėl kapitonas Vania vieną baržą palieka apačioje akmenuotame krante ir veža tik mus ir kitą baržą. Mes stebime raumeningas Vanios rankas, gyslotas, tatuiruotas, žavimės, kaip jis mikliai sukinėja vairą čia į kairę, čia į dešinę. Su baime žiūrime į akmenų iškyšulius. Dar truputį, dar pasistenk, Vania, ir bus nugalėta pavojingiausia

vieta, o po to galėsi atsikvėpti. Kad viskas sėkmingai praėjo ir pavojus nugalėtas, mes sužinojome išgirdę Vanią švilpaujant melodiją „Slavnoje morie — sveščiennoj Baikal.“ Atsikvėpėm lengviau, nusišypsojom. Vania mus išlaipino krante, o pats grįžo paimti paliktos baržos.

Antros dienos vakare pasiekėm Čiadabčą, gyvenvietę prie to paties pavadinimo upės. Ilsėtis nebuvo kada, nes susirinkę žmonės jau laukė koncerto. Kolūkio kontora pilna žmonių. Publika dar nebuvo girdėjusi panašių koncertų. Per radijo taškus, kurių visur privedžiota, jie galėjo klausytis muzikos ir dainų. Bet kai išgirdo gyvas dainas, kai akordeonas grojo valsus „Amūro bangos“ ir „Mandžiūrijos kalvo-se“, klausėsi išsižioję. O paskui prasidėjo šokiai. Kol vietinis bajanistas grojo, kol jaunimas trepsėjo, kolūkio pirmininkas mus vaišino: atnešė dubenį grietinės ir plokštainių, rusiškų „kalačių“. Mes laužėme juos, mirkėm į šviežią grietinę ir pasigardžiuodami valgėme. Taip praėjo mūsų pirmasis koncertas. Pamatėm daug žmonių, susipažinom su nuoširdžiais kolūkiečiais. Kitą rytą, gerai išsimiegoję, nusiprausę šaltame Čiadabcos vandeny, sėdome į didelę valtį ir leidomės pasroviui žemyn Angara. Valtyje sėdint Angara atrodo dar platesnė;

Žinojom, kad kairiajame Angaros krante yra stambus miškų ūkio pramonės punktas Galtevena. Tas pats, kur nuvežė mano vagono ir Orešnos draugus Juozą, Gediminą ir kitus. Čia, Galtevineje, medis mirtinai prislėgė ir Algiuko motiną. Kai artinomės prie Galtevinos, pasiūlėm mūsų vadovui užsukti ir pas miško kirtėjus. Vadovas sutiko.

Jau iš tolo pasimatė rąstų kalnai. Čia juos suvežą žiemą, sutempia traktoriais ir sukrauna ant kranto. O vasarą stačiu Angaros šlaitu ridena žemyn į vandenį, suriša didelius sielius.

Mūsų agitbrigados vadovas susitarė su vietine valdžia dėl koncerto. Didžiulis barakas, prikrautas ryšulių, skrynių. Mes sustūmėme viską į šalis, padarėme aikštelę scenai. Pradėjo rinktis žmonės. Žemaitiškai kalba, juokauja. Atsirado nemažai ir rusiškai šnekančių. Visi nori pasiklaudyti mūsų koncerto. Jį pradėjome daina „Lieti v Moskvu, solovuška, niesi rodnomu Stalinu“... Be panašios dainos koncertas būtų ne koks. Paskui uždainavom ir lietuviškai:

Vai eičiau, eičiau keliais į tėvynę

Per šaltą taigą, Sibiro keliais...

Ir taip tylu buvo salėje, kad girdėjai kiekvieną atodūsi, tylų verksmą... Atsiminimų sužadinti ir sugraudinti visi tylūs slinko į savo barakus. Pamiegos, pailsės ir rytą vėl prie Angaros.

Kai rytą susėdome į valtį, atsistūmėme nuo kranto, žemai-

čiai miško kirtėjai ilgai mums mojo ir žvilgsniais lydėjo į vakarus.

Greitai prabėgo koncertinė kelionė, pilna įspūdžių ir netikėtų susitikimų. Atgal grįžtant ir Muros slenkstis jau ne toks įspūdingas atrodė. Prie visko žmogus greit pripranti, ir viskas atrodo paprasta. Mano mintys lėkė pas tėvus. Žinojau, kad jie manęs labai laukia. Turi greit atvažiuoti ir Elena.

Į pakrantę išėjome dar prieš valandą. Nors žinojome, kad laiko dar yra pakankamai.

— O kas žino? Gali ir anksčiau atplaukti,— kalbėjo mama.— Tai kaipgi Aliutė pasijustų, jei mūsų nepamatytų krante?

Ji visą naktį nemiegojo, nors gerai žinojo, kad garlais naktį neatplauks. Kaip ji laukė, kaip ji laukė! Baltą skarelę užsirišo, su gėlytėmis, tą amerikonišką, kurią saugojo kaip savo akį ir dėvėjo tik ypatingomis progomis.

Pasirodė garlais. Iš tolo atpažinom Elena, stovinčią su ryšuliais abiejose rankose.

— Aliut, Aliut, vaikeliai brangiausias! — mama brenda vandeny, nesulaukdama, kada numes lieptą. O tėvukas ją prilaiko, bet ji nesiduoda, nustumia jo ranką. Lieptas jau nuleistas. Aš bėgu juo aukštyr ir imu Elenos daiktus, nėra kada čia stovėti ant liepto ir sveikintis, kai žmonių srautas mus stumia žemyn. Abu su Elena leidžiamės, o mama, stovėdama vandeny, ją žegnoja ir pati žegnojasi... O tėvukas trepsi, nenustovi vietoje, Elenos skruostais bėga ašaros, kurių negali nusišluostyti, nes abi rankos užimtos daiktais, ji nemato pro ašaras, kur eiti... Net tėvukas, kuris retai kada verkdamas, ėmė ir pravirko... Dar nepasakiau, kad krante stovėjo visi mūsų pažįstami ir žiūrėjo į jaudinančią susitikimą.

Prieš pat Naujuosius metus į Bogučianus lėktuvu atgabeno grupę žmonių. Tai buvę kaliniai, atsėdėję skirtą laiką ir jau sugrįžę į namus. O dabar juos vėl surinko ir ištrėmė: aštrėjo klasių kova. Pagal Stalino teiginį: juo arčiau komunizmo, tuo priešas aršesnis. Ir tarptautinė padėtis pablogėjo — Korėjoje prasidėjo karas. Sioje grupėje buvo daug mokytų vyrų iš Leningrado: universiteto dėstytojų, diplomatų, gydytojų. Dauguma įsitaisė mokykloje dėstytojais. Matematiką dėstė Leningrado profesorius, geografiją — diplomatas, dirbęs Tokijuje tarybinėje atstovybėje, mokąs daug kalbų. Į kultūros namus nuėjo dirbti geras pianistas. Mūsų mokykla pasidarė panaši į universitetą ar institutą. Pertraukų metu įdomūs pokalbiai, aukšto lygio šnekos. Matematikos profesorius buvo labai plačios erudicijos žmogus. Domėjosi

filosofija. Ypač jam artimi buvo rusų kultūros filosofai Solovjovas ir Berdiajevas. Žavėjosi Vakarų egzistencialistine filosofija.

Gaila, kad šie mokyti vyrai neilgai dirbo mokykloje. Iš Maskvos atėjo žinia, kad jie neturi teisės ten dirbti, negali auklėti jaunosios kartos. Jie labiau nusikalte Tarybų valdžiai negu aš. Man dar leidžiama būti mokytoju. Šių inteligentų gyvenimas pasidarė nepaprastai sunkus. Vyresnio amžiaus žmonės, silpnos sveikatos, negalėjo dirbti fizinio darbo. Tik geografijos mokytojas — Japonijos diplomatu jį žmonės vadino — turėjo dar jėgų ir pasidarė kroviku. Vasarą krovė prekes iš baržų, vežė į sandėlius. O žiemą, užšalus Angarai, jis kaip ir mano tėvukas — vandenvėžys. Sėdi rogėse prie didelės statinės su vandeniu, kuris šaltyje garuoja, ir, jei nespėsi laiku nuvežti, užšals. Lauke 40 laipsnių šalčio. Darbas nelengvas. Gal todėl jis ir pradėjo išgėrinėti. Spirito vežėjas visuomet suras.

Diplomatas ėmė vis dažniau ir garsiau dainuoti. Žmonės ne kartą matė jį nuvirtusį prie arklidės. Parvesdavo į namus, kad nesušaltų.

Matematikos profesorius kažkur sargavo, kiti pusbadžiu gyveno. Pianistui Michelsonui leido laikinai dirbti kultūros namuose, kur jis kartu su talentingu režisieriumi, atvežtu prie Angaros, statė įdomius spektaklius. Bet Michelsono sveikata jau lagery buvo palaužta. Išdžiūvęs, sausu veidu, o kai sėdėdavo prie pianino ir skambindavo Šopeno noktiurnus, man labai primindavo didįjį lenkų kompozitorių iš atviruko, kur jis Viduržemio saloje Majorkoje sėdi šalia Žorž Sand ir skambina.

— Mane visi užmiršo. Kratosi manęs, net mano vardo bijo. Dukra, kai tik mane pasodino, skubiai ištekėjo už pirmo pasitaikiusio, kad tik pavardę pakeistų,— pasakojo jisai,— ir dabar tyli. Nerašo ir broliai. Žmona, kol gyva buvo, dar pasiūsdavo žinių.

Patylėjo susimastęs, paskui vėl tęsė:

— Negaliu kaltinti dukters ir prikaišioti jai. Ne ji sukūrė tokią tvarką, kur net tėvų vardo reikia bijoti.

Pavasarijant jo sveikata visai pablogėjo. Kartą jį aplankiau, padovanėjo daug natų, ilgus metus rinktų. Man pasakė:

— Jei su manim atsitiktų nelaimė, praneškite jai,— ir padavė dukters adresą.

Dar ledams Angaroj neišplaukus, džiova jį nuvarė į kapus, į laidotuves atskrido dukra, nes buvęs politikalinys ir liaudies priešas dabar jau nebepavojingas. Stovėjo ji prie kapo

duobės ir apraudojo nelaimingą tėvą. O gal ir save?

Kai mes su Brone tapome vyras ir žmona ir jau gyvenome keturių metrų kambarėly (ankstesnį butą palikome tėvams), gavome žinią iš Onutės, mano sesers, kuri tą lemtingą naktį nebuvo namie ir neiškeliavo į Sibirą. Pirmą žinią po tiek metų tylėjimo. Su Broniumi mes susirašinėjome. Jis buvo išvarytas iš universiteto. Toks potvarkis buvo: nei mokytis aukštujoje mokykloje, nei pedagoginį darbą dirbti neleidžiama iš-tremtųjų šeimos nariams. Iš Onutės sužinojome, kad ji gyva ir sveika.

1952-ji metai buvo labai sunkūs. Niūrūs, slogūs metai. Be jokių prošvaičių, be pragiedrulių. O jau ruduo, ruduo buvo tais metais: šlapias, purvinas, darganotas kaip niekad. Neatsi-menu kito tokio rudens... Tada į Bronės ir mano gyvenimą atslinko prašviesėjimas, į mūsų kambarį prasimušė švieselė, kaip paprastai būna, kai gimsta vaikas. Ir tą švieselę pavadiname Sauliumi.

Auk, Sauliuk, būk tvirtas! Gal tau bus lemta gyventi tavo tėvų žemėje. Gal prašviesės gyvenimas. Auk sveikas ir doras! O kai užaugsi, būk sąžiningas žmogus! Juk tu didele kaina atėjai į šį pasaulį, vos nenuvaręs į kapus prie Angaros savo motinos.

Auk, Sauluti, auk!

Bronės tėvai atsikėlė gyventi į Bogučianus, kad galėtų kitus du savo vaikus leisti į mokyklą. Tėvas nesunkiai įsitaisė dirbti malūne, nes buvo geras malūnininkas. Greit sutvarkė apleistas gernas, gavo lūšnelę, kur vos tilpo trys lovos. Nusipirko karvę, kurią galės laikyti čia pat prie malūno tvartely. Bet didžiausias vargas buvo su šieniu. Aplink pievos, taiga, bet ne tau. Pasiūlė dykynę už dešimties kilometrų taigoje, kur anksčiau augo miškas ir dabar tik kelmai belikę.

— Išsikirkite krūmokšnius, išsiraukite kelmus, išlyginkite kemsynus, ir pieva bus jūsų,— pasakė profsajungos atstovas.

Išsiruošėm abu su Bronės tėvu į taigą. Pradžioje mes tik abu apžiūrėsime ir numatysim, ką reikia dirbti, o paskui pasikviesim daugiau žmonių talkon. Išsitėpėm rankas degutu, užsimovėm ant galvos tinklus — tik taip galima apsiginti nuo tų muselių. Kitos apsaugos nėra. Net gyvuliai neatlaiko. Veršelius negyvai užėda. Užtat vidurvasarį, kai muselių daugiausia, galvijus į lauką gena tik naktimis, tada jos nekanda. O dieną gyvuliai tvartuose. Jei dieną su arkliais reikia važiuoti į taigą, juos ištepa storai degutu. Ir, rodos, sunku įsivaizduoti, kad kažkur yra šalis, kur, išpjovęs pradalgę, gali prigulti ant kvepiančio šieno kuokštos ir gėrėtis mėlynu dangumi. Toli, už tūkstančių kilometrų, yra toks kraštas.

Bogučianuose tuo metu gyveno apie du tūkstančius gyven-tojų. Čia buvo siuvykla, kirpykla ir kepykla. Be to, miškų ūkio pramonės centras, kuriam priklausė visi paangarės miško apdirbimo fabrikai. Tai didelė organizacija. Dar buvo kelios parduotuvės, na, žinoma, ir visa rajono valdžia. Didžiausias šviesulys kultūriniame ir visuomeniniame gyvenime buvo vidu-rinė mokykla. Joje mokėsi apie septynis šimtus mokinių ir dirbo daugiau kaip keturiasdešimt mokytojų. Beveik visų viršininkų žmonos čia dirbo, todėl didžiųjų švenčių proga visi poky-liai vykdavo mokykloje. Nukrauna stalus įvairių rūšių žuvimi: ir kepta, ir sūdyta, ir truputį dvokiančia. Labai gerai būna, jei papjausto dešros. Ir prasideda balius. Kilnoja taureles spi-rito, mat šio gėrimo niekuomet nestinga. Skalsesnis, lengviau atgabenti. Po tostų pradeda dainuoti:

Vypjiem za Staliną, vypjiem za rodinu,
Vypjiem i snova naljom...

O kai pakankamai išgeria, kreipiasi į mane:

— Nu, Anton Kazimirovič, sygraj pliasavuju.

Ir aš pradėdu tampyti akordeoną, o jie po vieną, po du trepsi, sukasi. Kartais paprašo ir valso „Amūro bangos“. Ir aš turiu įvykdyti visus jų norus. Nes jie dideli viršininkai, o aš — tremtinys.

Ne tik tėvukas dirbo mokykloje, bet ir Elena. Ji valytoja. Tuo metu mokyklos direktorių vokiečių pakeitė jaunas, labai energingas vyras Akulovas. Buvęs frontininkas tuoj ėmėsi ir mokykloje įvedė griežčiausią tvarką: dažniau lankydamo pamokas ir planus tikrindavo. Per pertraukas buvo pavyzdin-giausia tvarka. Visi traukdavo dainas. Antrame aukšte, kur vyresnės klasės, aš su akordeonu dainuoju:

Jam į vakarus eit liepė,

Jai žygiuoti į Rytus.

Šitaip ėjo komjaunuoliai

Į pilietinius karus.

Ir susikibę rankomis, aplink eidami, dainuoja mokiniai, skamba visas koridorius. Kas nenori dainuoti, turi tvarkin-gai vaikštinėti koridoriu. Pamatau bevaikštinėjantį aplink ir Bronės brolių Nyką. Jis, atsikėlus tėvams į Bogučianus, pradėjo mokytis devintoje klasėje. Dabar jau dešimtokas. Mokosi labai gerai. Ne tik matematika jam sekasi, bet ir rusų kalba. Silpniesiems klasės draugams jis paaiškina rašybos tai-sykles. Labai pyksta Bronės tėvas, kai pamato namie tokius mokinius, kuriems Nykas aiškina rusų kalbos gudrybes.

— Kur matyta, kad rusiukus jų kalbos mokytų lietuvis.

Pirmame aukšte prie laikrodžio sėdi Elena. Jai išpuolė

šiandien budėti. Nelengvas valytojos darbas, už kurį ji kiekvieną mėnesį parneša po 180 rublių (senais pinigais). Iš vakaro Elena turi prinešti malkų, kad per naktį pradžiūtų ir geriau degtų, išplauti grindis, vieną kartą per savaitę jas ištepti žibalu dėl dezinfekcijos. Anksti rytą keliasi, užkuria pečius, pripila žibalo į lempas ir prieš pamokas uždega. Elektros tuo laiku dar nebuvo. Be to, kas kelinta diena ji turėdavo budėti ir skelbti pamokų pradžia ir pabaigą. Šiandien Elena stebi, kaip aš tampau akordeoną. Gal ir jai smagu, kad Antonas Kazimirovičius toks reikalingas, kad, jam dirbant mokykloje, visos klasės pradėjo dainuoti ne tik pertraukų metu, ne tik koncertuose, bet ir už mokyklos ribų. Štai dabar pavasarėjant, prieš kovo aštuntąją, viso Bogučiano moterys sumanė surengti didelį koncertą, kokio čia dar nebuvo. O koncertą pradėsime „Daina apie Staliną“. Kitaip negalima, koncertas be tokios dainos išeitų pilkas, tuščias. O tą 1953-jų metų kovo mėnesį Stalinas susirgo. Per radiją pradėjo pranešinėti apie jo sveikatos būklę. Kažkas neįprasta: toks žmogus, toks genijus, tvirtovė ir — susirgo.

Tai va, per pirmąją pertrauką aš tampau akordeoną. Elena žiūri į mane ir kažką galvoja. Prie manęs priėjo direktorius:

— Gal linksmų dainų nereikėtų. Sunkiai serga...

Jei reikia, galiu ir liūdnesnes arba visai negroti. Bet Elena tada pakėlė varpelį ir paskambino — baigiasi pertrauka.

Aš šeštoje klasėje. Kažkodėl neįprastai ramūs šiandien mokiniai. Šiaip jie nelabai tylūs būdavo, ypač berniukai. Dainuoti juos sunku priversti.

— Ką jūs, Antonai Kazimirovičiau, man dainuoti? Gal juokaujate?

Bet šįkart dauguma dainavo. Mat jiems labai patiko daina „Mūsų mokykla“. Po dainos kaip paprastai įsivyravo tylą. Šįsyk — ypatinga tylą. Net girdžiu, kaip koridoriumi kas nors praeina. Išgirdau, kaip lauke, prie vykdomojo komiteto ant stulpo pakabintas garsiakalbis išmušė šeštą valandą. Maskvoje šešios, o prie Angaros dešimta. Staiga prabyla Levitano balsas. Ne tik aš bet ir mokiniai girdėjo: mirė Stalinas... Aiškiai, suprantamai Levitano pasakyta. Per klasę nubėgo šnabždesys:

— Stalin umer... Stalina nie stala...

Staiga iš koridoriaus su trenksmu atsidaro durys, įbėga šeštos klasės auklėtoja. Ji dar ir dėsto šioje klasėje literatūrą. Jautri, subtili, labai gražiai deklamuodavo Isakovskio eilėraštį „Žodis Stalinui“. Dabar ji atidarė duris ir skausmingai ištarė:

— Stalinas mirė... Ar jūs suprantate, vaikai? Stalinas, — ji

nebaigė kalbėti, nes springo ašaromis. Stovi duryse ir verkia. Mokiniai atsistojo, kai kas šluostėsi ašaras. Klasės vadovė išėjo, palikusi atdaras duris, o ką man daryti? Kitos klasės jau paleistos. Paleidžiu ir aš ir kartu su mokiniais einu į koridorių. Elena stovi su varpeliu ir klausia manęs:

— Tai skambinti ar dar ne? Dar dešimt minučių iki pamokos galo.

O ką aš galiu pasakyti, ką patarti, kai Stalinas mirė.

— Eisiu į namus pasakyti mamai ir tėvukui, kad Stalino nebėra,— pasakė Elena.

O paskui buvo mitingas kultūros namuose. Pirmasis kalbėjo partijos komiteto sekretorius:

— Juk Stalinas mirė, ir aš nesigėdiju savo ašarų. Žmonija neteko dvidešimtojo amžiaus mokslų korifėjaus, o Tarybų šalis — savo vado, mokytojo ir mylimojo tėvo. Nesigėdiju aš savo ašarų.

Laidotuvių dieną į aikštę prie vykdomojo komiteto suėjo visos organizacijos. Žmonių pilna aikštė. Per radiją transliuoja Stalino laidotuves. Vienas paskui kitą kalba keturi žymūs valstybės veikėjai, kurie apsiėmė vadovauti šaliai šią sunkią valandą. Į mitingą buvo atvarytas ir mokyklos arklininikas, mūsų tėvukas. Prie jo priėjo Bronės tėvas ir pasakė:

— Bus permainų!

O Japonijos diplomatas, sako, taip prisigėrė, kad per visą mitingą išgulėjo paslikas prie arklidės. Čialdonai ėjo pro šalį ir kalbėjo:

— Iš skausmo žmogus nežinai, ką gali padaryti. Vieni verkia, kiti prisigeria.

O Galtevinos lietuviai, sako, tą dieną, kai laidojo Staliną, susirinko prie Angaros ir užgiedojo:

Linksmą dieną mums prašvito,
Visi troškom džiaugsmo šito,
Aleliuja, aleliuja, aleliuja!

Gavome žinią — į Bogučianus atvažiuoja Onutė, mano jaunesnioji sesuo. Laiške nerašė, kodėl atvažiuoja, kuriam laikui. Labai retas atvejis, kad į Sibirą važiuotų savo noru. Na, jeigu žmona pas vyrą arba atvirkščiai, tai dar suprantama. O dabar... Todėl nekantriai laukėme.

Tą pavakarę pakrantėje susirinko beveik visi mūsų pažįstami. Tėvukas šviesiais marškiniiais, apsiskutęs, linksmi šnekučiuojasi, vis žvilgčiodamas į vakarų pusę, iš kur turi pasirodyti garlavis. Ir mama labai geros nuotaikos, kažką vis kalba

Elenai, nuolat patraukdama nosį. Bronė laiko ant rankų Sauliuką. Jis dar vaikščioti nemoka, o į vandenį veržiasi. Ir Bronės tėvai čia, ir Japonijos diplomatas, kuris pastaruoju metu visai nebegeria.

Garlaivis sustojo ir išmetė lieptą. Mūsų akys sužiuro į tą pusę, kur pasipylė žmonių srautas. Jos dar nematyti. Kur Onutė? Ar taip pasikeitė per tuos nesimatymo metus, kad pažinti negalima? Išvydome pagaliau ir ją.

Neverk, mama, neliek ašarų... Dar prisiverksi iki valiai, kai sužinosi, kokį kryžiaus kelią nuėjo ji, likusi viena, ta jaunesnioji, ta mylimoji tavo dukra...

NUOSPRENDIS SUŠAUDYTI

Negreit mano jaunesnioji sesuo sutiko pasakoti, kodėl atvažiavusi į Sibirą.

— Man vietos Lietuvoje nebeliko,— pasakė, kai jau po kelionės buvo išsipraususi, pailsėjusi,— nebegalėjau ten likti. Man rodėsi, kad Sibire bus saugiau.

Kartą mudu išėjome prie Angaros, atsisėdome ant aukšto šlaito, nuo kurio atsiveria didinga, srauni Angara, retkarčiais praplaukiantys sieliai, kateriai. O kitoje upės pusėje mėlynuoja taiga. Pavakarys. Tokiu laiku labai smagu sėdėti prie didingos upės, žvelgti į vakarų pusę, kur nusileis saulė, kur nuplauks sieliai, kateriai, nusinešdami mūsų mintis.

— Tą gegužės 22-tosios naktį, kai netekau namų ir savųjų, su klasės drauge Aldona Laurinavičiūte nuėjom į jos kaimą — Traupį. Paskui atsidūriau Varkujuose pas Genę Vaiginytę, pas tą, kuri pas mus gyveno iki nelemtingos ištrėmimo dienos. O kaip gyventi, kai esi ieškoma, pabėgusi nuo išvežimo? Reikia naujų dokumentų, nes jie kartu su tėvais iškeliavo į Sibirą. O tuose kraštuose nuolat maišydavoši partizanai. Genė — jų ryšininkė. Gerai pažinojo vieną iš „Šarūno“ rinktinės vadų — „Aro“ būrio vadą Klajūną. Tik vėliau sužinojau jo tikrąją pavardę — Teodoras Kviklys. Dar nebuvau susitikusi su juo, o Genė jau daug papasakojo apie jį, apie jo narsą ir drąsą. Genė gerai pažinojo ir visą jų šeimą, kadangi jie gyveno du kilometrai nuo Varkujų — Žaliosios kaime. Graži šeimynėlė, net penki sūnūs kaip ažuolai: Jonas, Antanas, Vladas, Teodoras ir Juozas, kuris, besiartinant rusams į Lietuvą, pabėgo į Jungtines Valstijas.

Įstrigo atmintin Genės pasakojimas apie miškinių susidūrimą

su skrebais Papšių kaime. Tuokart Klajūnas su keliais vyrais apsisusto ūkininko Miškinio sodyboje. Staiga jiems pranešė, kad Papšių kaime pasirodė Debeikių skrebai, vadovaujami Smirnovo, visos apylinkės pabaisos. Jie ėjo per žmones nuo vienos sodybos prie kitos ir platino obligacijas. Bauginami, grūmojami žmonės turėdavo atiduoti paskutinius rublius. Kadangi žaliukai jau nebeturėjo laiko išbėgti iš namo, sulipo ant aukšto. Užėjo skrebai ir į Miškinio trobą. Jau gavo pinigų ir buvo beeina — subrašė ant aukšto.

— Kas ten? — parodė į lubas Smirnovas.

— Gal vištos kapstosi? — atsakė visa persimainiusi Miškinienė.

— Užlipsim, pažiūrėsim, kokios ten vištos,— pasakė Smirnovas ir jau karias ant aukšto. Klajūnas vietoj nupylė jį, o kiti obligacijų platintojai išsilakstė. Žaliukai greitai nušoko nuo aukšto, išbėgo į kiemą, ant arklių — ir joja. O į Papšius, išgirdę šūvius, atskubėjo Vyšonių skrebai, kurie dalijo obligacijas kitame kaime.

— Stoji — šaukia Klajūnui. Jis jau neturėjo kur dingti, bet susigaudė ir atsakė:

— Mes — Debeikių obligacijų platintojai. Mus banditai užpuolė. Trūksta šovinių — padėkite!

Tie iš toliau, matyt, neatpažino, kad Klajūnas su šaulių uniforma, neatskyrė nuo kitų uniformuotųjų.

— Negalim padėti, nes kiekvienas turim tik po vieną šovinį,— atsakė skrebukai.

— Tai aš turiu,— ištare Klajūnas ir paleido iš automato ugnį ir visus iki vieno išguldė. Paskui nušoliavo link Šventosios.

Taigi Genė apsiėmė pasišnekėti su Klajūnu dėl mano dokumentų. Aš žinojau, kad nelengva bus, nes visur pilna saugumiečių, aplink knibždėte knibžda šnipeliai. Bet Genė užtikrino, kad Kaune Savanorių prospekte gyvenęs patikimas, geraširdis inteligentas Juozas Bernotas, kuris ne vienam padėjo tuo reikalu. Genė pati ne kartą pas jį buvusi rezistencijos reikalais. Niekas tada dar nenujautė, kad Bernotas saugumo agentas. Patikėjo juo, nes jis ir ginklais padėdavo apsirūpinti. Kartą Gerkonių kaime Matuliauskų sodyboje, kurios pati šeimininkė buvo ryšininkė, jis sušaukė ryšininkų pasitarimą. Aplink išstatyta sargyba, bet mes vis tiek bijom. Pasirodė, kad kažkas įtartinas vieškeliu važiuoja. Jau pasimetėm iš baimės, o jis, Bernotas, mus ramina:

— Nebijokite, jei aš nebijau. Manęs niekas nedrįs paliesti, nes aš kartu su Paleckiu prie Smetonos kalėjime sėdėjau.

...Tas pasitikėjimas juo vėliau daug kainavo. Ir aš pati per jo „malonę“ pakliuvau į saugumo žabangas.

Susipažinau su Klajūnu — Teodoru Kvikliu. Kad kas tada būtų pasakęs ar pati širdies gilumoje būčiau nujautusi, kad su šiuo žmogumi susiriš mano keliai, kad neišmazgomais ryšiais susiraizgys, susipins mūsų likimai,— kad būčiau žinojusi, būčiau bėgusi iš to krašto kur tik akys užmato, tuoj pat būčiau sėdusi į traukinį ir važiavusi į Sibirą. Ne dabar būčiau atsidūrusi čia pas jus, kai jau praėjo ketveri tragiškiausi mano gyvenimo metai ir kai jau jam paskelbtas nuosprendis SUŠAUDYTI!.. Nutilo mano sesė, susimąstė. Jos žvilgsnis beprasmiškai bėgiojo po plačiąją Angarą. Gal ji ir nepastebėjo ten, tolumoje, plaukiančio laivelio, kuris kaip mažytis taškelis nuo ano upės kranto leidosi žemyn palei vandenį.

— Pas Vaignytę išgyvenau daugiau kaip metus. Anykščių saugumo ausis pasiekė žinia, kad aš gyvenu Varkujuose. Mane norėjo užverbuoti, bet nepasidaviau. Vis neramiau darėsi gyventi. Tuo laiku nušovė Šamą, Tekliutės vyrą,— pasakė ji susijaudinusi.

Mamos tėviškėje Lagedžiuose gyveno dvi mūsų tetos. Vyresnioji, Anelė, ištekėjo už geležinkeliečio ir persikėlė gyventi į geležinkeliečiams priklausantį namą. O Tekliutė liko mamos tėviškėje. Sunkiai vertėsi. Jos vyras, Lietuvos savanoris, kiek atsimenu, vis važinėjo į Kauną, kad iš vyriausybės gautų žemės, kuri jam, savanoriui, priklausė. Bet trūko kažkokių dokumentų, patvirtinančių jo savanorystę. Visą amžių žmogus svajojo apie žemės gabalėlį. Atėjo 1940 metai, pradėjo dalinti žemę ir jam atrėžė 10 ha. Bet vos tik jis subėrė grūdą į savo dirvą, užėjo karas, vėl neteko žemės. Antrą kartą sugrįžus bolševikams, jis buvo paskirtas seniūnu. Visus apylinkės žmones jis pažinojo, todėl turėjo pasitikėjimą, su visais gerai sugyveno. Bet kažkas jį apkaltino ir įskundė miškiniams, šie jį ir nušovė. Ta žinia mus pasiekė jau Sibire. Mama labai verkė ir gailėjo Tekliutės. Onutė dabar smulkiau papasakojo apie tą atsitikimą.

— Buvo ankstyvas rytas. Seniūnas dar miegojo, o Tekliutė jau ruošėsi apie namus,ėjo vandens į šulinį. Susitinka vieną vyrą. Tas klausia, ar seniūnas namuose. „Namie“,— atsakė sau ramiausiai teta, nes daug kas įvairiausiai reikalais užsukdavo pas jos vyrą. Ir išgirdo — pykšt! — šūvį. Iškrito kibiras iš jos rankų. Kai atsisuko į trobos pusę, pamatė nubėgantį vyriskį... Paskui laidotuvės. Po to įvykio aš su širdgėla prikaišiojau Klajūnui apie šitokius partizanų „žygius“. O jis buvo labai humaniškas, be reikalo nepakeldavo ginklo. Jis ilgai

aiškinosi su Šeimyniškélių partizanais dėl seniūno mirties. Kai Tekliutė po laidotuvių atvažiavo pas mane į Varkujus pasi-
guosti, išsiverkti, rado ir Klajūną. Teodoras jai paspaudė
ranką, šilčiausiais žodžiais išreiškė užuojautą.

Vis labiau manim ėmė domėtis saugumas, vis pavojingiau da-
rėsi gyventi pas Genę Vaiginytę, ir aš pasitraukiau iš jos, pradėjau įvairiose vietose, ir net miškuose, slapstytis.

— Ar teko kariauti? — paklausiau sesers.

— Teko. Užpaliuose susidūrėme su skrebais, kitąkart — ne-
toli nuo Burbiškio, prie Pečiulių kaimo. Atsimenu, tai atsi-
tiko 1950 metais. Buvo toks bjaurus, bolševikų paskirtas
kolūkio pirmininkas (pavardės nebeatsimenu). Tikras šuva,
daug prisidėjęs prie žmonių trėmimo. Partizanai nutarė su
juo suvesti sąskaitas. Vieną kartą per ryšininkus sužino-
jome, kad jis su keliais skrebais važiuos iš Anykščių į Burbiškį.
Pasiruošėm jį sutikti. Žinojom, kuriuo keliu važiuos. Mūsų
buvo labai daug, pilni krūmai. Pranešė, kad jau iš Anykščių iš-
važiuo. Pasiruošę laukiam. Pasigirdo ratų dardėjimas,
pasimatė dulkių debesys. Kai visai priartėjo, kryžminė ugnis
visus išguldė. Vyrai iš nukautųjų surinko ginklus, paskui per
laukus pasileidom į Kupiškio pusę ir atsidūrėme Žaliojoj
girioj, nes žinojom, kad prasidės enkavedistų ir skrebų siautė-
jimas... Arba vėl tais pačiais metais kitas susidūrimas prie pat
Debeikių. Keliavę visą naktį, išvargę, išalkę, apsistojome pažis-
tamo ūkininko klojime. Čia pat Debeikių miestelis. Pavalgėm,
truputį nusenūdom ir šnekučiuojamės. Staiga — bumpt akmuo į
klojimo sieną. Per plyšį žiūrim — ginkluoti kareiviai. Ir nemažai
jų. Matyt, ėjo iš kokių nors kautynių ir nugirdo mūsų šneką.
Norėdami įsitikinti, ar tikrai klojime kas nors slepiasi, metė
akmenį. Mes tik devyni. Negalima laukti, kol mus apsups. Beliko
tik staigiai pulti. Nuo netikėtos ugnies jie pasimetė, keli kareiviai
vietoje krito, o kiti atsitraukė. Mačiau, kaip Klajūnas pri-
šoko prie vieno nukautojo, paėmė jo ginklą ir dokumen-
tus, kurį miškiniams labai praversdavo. Po to greitai nudū-
mėme į Šventosios šlaitus...

— O kur tu miegodavai? — paklausiau sesės.

— Visur ir visaip. Kur pakliūdavo. Tekdavo ir bunkery
nakvoti. Bet ar tai galima pavadinti gyvenimu? Tai urvas kur-
miui, ne žmogui. Atsimenu, netoli nuo Šventosios, Šventupio
kaime, mes lindėjome po žemėmis ir buvome išduoti. Aplinkui
vaikšto kareiviai su skrebais ir bado durtuvais žemę. Mes užsi-
kimšome visas skyles. Oro nėra. Dūstame, net žibalinė lempa ir
ta be deguonies gęsta, nenori degti. O kaip mums, žmonėms?
Arba kitą kartą gyvenome labai drėgname bunkery. Pradėjo iš

apačios pro lentas sunktis vanduo. Jau lentas semia. Ėmėm tą vandenį pumpuoti į lauką. Dieną naktį vyrai pasikeisdami darbavosi. Kaip baisu, kai negali į orą išlįsti, nes ten, kur saulė šviečia, kur grynas oras, nevalia rodytis — pavojus. O tu pavojų 1951 metais vis daugėjo ir daugėjo,— nutilo sesuo, ir jos žvilgsnis atsirėmė į valtėlę Angaros vidury. Retai tada teko matyti, kad paprastu laiveliu žmonės keltųsi iš anos pusės. O jie, keli vyrai, atkakliai grumiasi su vandens srove, kuri juos neša pasroviui. Niaukstosi dangus, gali užėti smarkus lietus ar net audra, nes kyla vėjas ir gena juodus debesis iš rytų, nuo Baikalo.

— Nepamiršiu bunkerio Kurtinių kaime prie Debeikių,— pradėjo ji vėl kalbėti, bet staigiai trenkė perkūnas, prapliupo lietus ir nutraukė jos kalbą. Iš išgąščio ji palinko į mano pusę.

— Lįskim kur nors į pastogę,— pasakiau aš,— nespėsime grįžti į namus.

— Ar suspės valtėlė pasiekti krantą? — paklausė sesuo, žiūrėdama, kaip žmonės iš paskutiniųjų jėgų iriasi į mūsų pusę, o juos neša įsisiautėjusi Angara, mėtydama kaip plunksnelę jų valtį. Mudu sulindome į pašiūrę, jau spėję sušlapti. Nebaigusi pasakoti apie tai, kas atsitiko Kurtinių kaime, ji grįžo į 1949 metus. Gal audra ir lietus prie Angaros, gal nuo juodų debesų diena, pavirtusi naktimi, grąžino ją į šviesų birželį tėviškėje.

— Buvo sekminės. Labai graži, šviesi, šventa diena. Dar kukavo gegutė, nebaigusi gegužės mėnesio giesmelės... Atsimenu tą dieną, nes šventėm mano ir Teodoro jungtuves. Prie Andrioniškio, Inkūnų kaime... Bažnytelė miško vidury... Žiedų pasikeitimas, rankų surišimas, priesaika... Ak, Dieve brangiausias! Kodėl nei mano, nei jo tėvų tenai nebuvo, kodėl nestovėjo prie švento altoriaus nei broliai, nei seserys? Ir žvakučių mažai mirgėjo, ir vargonai labai tyliai grojo... Tik šeši žmonės dalyvavo. Lygiai dvyliką valandą nakties nusiėmiau rūtų vainikėlį ir paleidau Šventąja. Tegu praplauks pro tėvų namus...

— O kova vis sunkesnė ir beprasmiškesnė darėsi. Kai jauėjo 1951-ji, Klajūnas vis dažniau prakalbo apie pavojus, kurie gresia ne tik jam, bet ir man. Kilo mintis legalizuotis. Buvo ir kitų partizanų, kurie nebegalėjo pašilikti miške. O tuo laiku vienas paskui kitą žūva Gaidys, Alius, Šarūnas... Dėl mano legalizavimosi niekas iš partizanų neprieštaravo. Taip pat ir dėl Jankausko-Alksnio, nes jis visiškai prarado sveikatą, mat pradėjo partizanauti nuo 1944 metų. Visai paliego: kosė-

jo, sunkiai kvėpavo, dejavo, glostydamas išsukinėtus reumato sąnarius. Niekas nekėlė balso ir dėl Morkūno-Diemedžio, visai jauno vaikigalio, kurio tėvai ir du broliai atsidūrė Sibire.

Mintį apie legalizavimąsi per tetulę Anelę perdaviau Broniui, ir jis ieškojo būdų, kaip man ir kitiems padėti. Bet „Šarūno“ rinktinės štabe nepasitikėjo Broniumi ir net patį Klajūną pradėjo įtarti, kad ir jis užverbuotas. Klajūnas turėjo ilgai aiškintis, įrodinėti, kol pagaliau patikėjo, kad gerų norų vedamas Bronius ryžosi šiam žingsniui. Dar ir pats Klajūnas susitiko su juo. Ir 1951 metų birželio mėnesį sutarčioje vietoje gavome arklį, du vyrai su ginklais ir aš išvažiavome į Anykščių MGB. Žinojome ir savo akimis matėme, kad visi aplinkiniai krūmai buvo kareivių apsėsti. Bet mūsų nelietė. Anykščiuose MGB vartai jau atdari — mus priima, išduoda dokumentus ir paleidžia.

Visi trys važiuosim į Sibirą, kadangi Lietuvoje ramybės nebus. Be abejo, jeigu jiems reikės, jie pasieks Angarą, Leną, nes saugumo rankos labai ilgos. Bet vis dėlto geriau nesimaišyti Anykščių skrebukams po kojomis. Tuoj po mūsų legalizavimosi saugumiečiai užsipulė Bronių, kodėl iš miško neišėjo pats aršiausias priešas — Klajūnas. O brolis išsisukinėjo, įtikinėjo juos, kad Klajūnas likęs miške kitų partizanų įkalbėti, kad ir jie legalizuotųsi. Neilgai išsilaukė Klajūnas. Kadangi jis buvo vienas iš paskutiniųjų partizanų vadų tuose kraštuose, už jo galvą paskyrė dvidešimties tūkstančių rublių premiją. Buvo išduotas tokios pat audros metu, kaip ir dabar. Tik tada tamsiau buvo, daug baisiau, — ta lapkričio naktis buvo tokia juoda, ir kai sugriaudėdavo, sužaibuodavo, atrodė, kad plyš Lietuvos dangus... Tą naktį, jau po registracijos, aš Lagedžiuose pas Tekliutę nakvojau. Nenujaučiau, kad jis tada išduodamas, bet kažko taip neramu buvo, sunkumas užgulė krūtinę ir visą naktį neatleido. Kitą dieną atvažiuoja į Lagedžius Viliukas, mane įsodina ir nuveža į Saugumą. Klausia manęs: „Kaip gyveni?“ Aš: „Neblogai.“ Jie: „Ar susirašinėji su sibiriečiais?“ Aš: „Susirašinėju.“ Jie: „Ar ką nors žinai apie Klajūną?“ „Nieko nežinau,“ — atsakiau. O jiems labai svarbu buvo sužinoti, ar aš jau girdėjau apie Teodoro suėmimą, ar ši žinia pasiekė kitus. O kodėl jiems to reikėjo, paaiškėjo vėliau. Dabar papasakosiu apie jo suėmimą, apie kurį sužinojau iš pažįstamų. Klajūnas irgi pasakojo kalėjime per mūsų susitikimą.

Kadangi jau beveik visi partizanai buvo išgaudyti, iššaudyti, tik jis vienas su keliais vyrais belikęs, MGB griebėsi klastos.

Į šį niekšingą darbą įtraukė mokytojus, kurių pavardžių nenoriu minėti, nes pats likimas su jais atsiskaitė. Varkujuose pradžios mokykla buvo įkurdinta išvežto į Sibirą ūkininko Skardžiaus sodyboje. Ne to Skardžiaus, kurio du sūnūs, Juozas ir Petras, mokėsi Anykščių gimnazijoje, o jų dėdės namuose. Į tą mokyklą atkėlė mokytoją su vyru. Pasirodo, jie buvo užverbuoti. Ir aš dar prieš legalizavimąsi buvau užėjusi su Klajūnu pas tuos mokytojus. Žmonės kaip žmonės. Išdaviko iš akių neatpažinsi. Atrodė, inteligentai, gražiai kalba. Pati mokytoja tokiu maloniu, gražiu veideliu. Juk Klajūnas labai norėdavo pabendrauti su apsišvietusiais žmonėmis, papolitikuoti. Ir tą lemtingą naktį, lapkričio trylik-tąją, kai siautė audra, jis ir Kazys Ivanauskas-Aras užėjo pas juos. Šlapi, sumirkę iki kaulų, norėjo drabužius išsidžiovinti, apšilti, užkasti, persimesti vienu kitu žodeliu. Ne trisdešimt Judo grašių suviliojo mokytojus, o 20 tūkstančių sovietinių rublių.

— Sėskitės už stalo,— pasiūlė mokytoja,— sušilsite, atskvėpsite.

Vyras atsinešė buteliuką ir užsveikino:

— Ant sušilimo.— Ir pats išgėrė. Tada Klajūnas ir Aras pakėlė stikliukus ir šeimininko pavyzdžiu gurktelėjo. Neįtarė, kad į degtinę įpilta migdomųjų. Ir viskas — užmigo prie stalo. Tuoj pat atsirado kareiviai ir suėmė. Vėliau Klajūnas per pasimatymą kalėjime man pasakojo:

— Nieko neatsimenu. Atsibudau tik pusiaukelėje į Vilnių; apsigėmęs...

O tuos mokytojus, kaip pasakoja žmonės, nuvežė į Uteną. Patardė, pakamantinėjo ir paleido. Vėliau jie abu atsidūrė Klaipėdos krašte ir vėl mokytojavo. Pasakoja, kad ta gražioji mokytoja naujoje klasėje norėjusi susipažinti su mokiniais. Šaukia, vardina juos pagal alfabetą. O klasėje mokėsi Teodoro brolio Vlado, kuris gyveno tame krašte, duktė.

— Kviklytė! — pasakė mokytojai mokinė... Niekur nedingsi, išdavystės šmėkla dar ilgai juos persekios... Suėmus Klajūną, po kelių dienų mane vėl tapė saugumiečiai.

— Ar girdėjai apie suėmimą?

— Girdėjau.

— Gal dar netiesa?

— Gal ir netiesa. Ir lyg niekur nieko su manim atsisveikina ir paleidžia. Tik beeinant prie durų mane sulauko ir pasako, kad ryt reiks važiuoti į Vilnių. Nurodo laiką, kada turiu ateiti į stotį.

Važiuoju traukiniu, mane lydi nepažįstamas žmogus, kuris Vilniuje mane pristato į Saugumo rūmus. Palieka kuriam laikui vieną kabinetą. Paskui ateina kariškis ir veda mane koridoriais. Stabteli prie didelių durų, atidaro — didžiulė salė. Prisėdę daug kariškių ir civilių. Aš irgi atsisėdu. Netrukus prasi-veria durys, ir pasirodo jis toks, kokį aš jį pirmą kartą miške pamačiau — išdidus, žalia uniforma, tik be ginklo. Mano širdis pradeda plakti, pašėlusiai daužytis. O jis, nieko nesiklausdamas, ar stovėti, ar sėsti, eina tiesiai prie manęs, apsikabina ir bučiuoja. Per mano veidą bėga ašaros, vos matau jį. Klajūnas atsiklaupia, bučiuoja man rankas ir kalba tyliai;

— Ar matai, Onut, kur aš pakliuvai?

Netoliese stovintis kariškis burbteli:

— Aišku. Sėskis! — parodo jam vietą kiek toliau nuo manęs. Paskui tas pats kariškis patikslina:

— Pažįstami?

— Pažįstami,— atsakome.

Manęs klausia:

— Kaip jis čia atsirado sveikas, nesužeistas?

Nežinau, ką jam atsakyti. Po to vėl kamantinėja:

— Iš kur girdėjai, kad jis suimtas?

Aš tyliau.

— Ką žmonės kalba?

— Nieko nežinau,— atsakiau. Išskyrė mus. Jį išvedė, mane paleido.

Tik vėliau, per antrąjį mūsų pasimatymą iš Teodoro sužinojau, kodėl saugumiečiams taip svarbu buvo patirti, ar jau žmonės žino apie jo areštą, ar ši žinia jau pasiekė tas vietas, kuriose jis partizanavo.

— Mane pririšo prie ilgos grandinės,— pasakojo Teodoras,— ir kelias naktis vežiojo po kaimus, norėdami sužinoti, su kokiais žmonėmis susieidavau, su kuo ryšius palaikau. Man įsako: eik į tą trobą, pasibarbenk, pasisakyk savo vardą, kad tave įsileistų. Aš kaip šuva ant lenciūgo prisiartinu, barbenu, tariu savo vardą. Neįsileidžia. Veda į kitą sodybą, tie irgi neįsileidžia. Vadinasi, kad aš suimtas, visi jau žinojo.

Kai Aukštaitijoje nieko nepešė, buvo numatę Klajūną vežti į Žemaitiją, kur jo brolis gyveno. Bet kažkodėl atsisakė tų planų. Per antrąjį pasimatymą mes daug kalbėjome, nekreipdami dėmesio, ar ten kas klausosi mūsų kalbų.

Buvo ir trečias, paskutinis pasimatymas, kai aš jau susiruošiau į Sibirą važiuoti. Nepamiršiu tos dienos, to paskutinio susitikimo. Tai buvo paskutinioji diena ir Anykščiuose, atsisveikinant su tėviške. Nuėjau prie mūsų namo ir apsiptyliau ašaromis ne

todėl, kad ten jau gyvena kiti žmonės, bet todėl, kad mūsų Elenos darželis visas išdarytas: su šaknimis išrauti jurginai, nasturtos... Tik lysvės paliktos, tik takučiai, kuriais ji vaikštinėjo, belaistydamą gėles. Sunkių minčių prislėgta, nuvažiauvau į Vilnių. Leido pasimatyti su Klajūnu. Jis buvo labai liūdnas.

— Ką žmonės kalba apie mane?.. Kokia man bausmė bus? — paklausė. Iki šiol negaliu sau atleisti, kam man reikėjo ištarti tą žodį PAKARS, kurį aš buvau girdėjusi iš žmonių. Teodoras krūptelėjo, paskui lėtai, nuleistu balsu ištarė:

— Man vis tiek... Nebijau... Tegu karia Anykščių aikštės vidury... tegu šaudo... Man vis tiek.— Ir ištraukė iš kišenės juodą rožančių.— Iš duonos nulipdžiau... Meldžiausi baisiomis naktimis, nes nieko nebeliko, tik tikėjimas. Pasiimk atminimui. Ir artimiesiems parodyk. Gal ne taip keiks mane,— nutilo. Paskui dar ištarė: — O man sakė, kad nuosprendis bus SUŠAUDYTI...

Audra dar nesiliovė siautusi, dar griaudė, dar blykčiojo, dar pylė kaip iš kibiro, ir atrodė, kad visa Angara iš dangaus užgriuvo mūsų pašiūrę. Staiga per vandens šniokštimą pasigirdo balsai:

— Na pomošč! (Gelbėkite!)

Valtelės nematyti, tik tolimi šauksmai. Išbėgau iš pašiūrės, nusileidau slidžiu šlaitu prie vandens. Ir daugiau žmonių atsirado. Per liūtį žiūrime į šniokščiančią Angarą, bet jau nieko negirdėti ir nematyti.

— Proglotala voda ich. (Prarijo juos vanduo),— pasakė vienas čialdonas, ir visi ėmė skirstytis.

Grįžau į pašiūrę visas permerktas ir pasakiau sesei:

— Nuskendo.

Abudu ilgai tylėjome. Kai ėmė sklaidytis debesys ir prašvieėjo, Onutė baigė savo pasakojimą:

— Iki Maskvos Bronius palydėjo. Toliau viena važiauvau ir vis kalbėjau rožančių, per pirštus leisdama juodus duonos rutuliukus. Nujaučiau, kad Klajūno teismas turi įvykti tomis dienomis, o gal net tomis valandomis, kai aš iš Lietuvos bėgu... Įsėdau į garlaivį. Nuo Jenisejaus ir Angaros santakos garlaivis pasuko į rytų pusę. Vis mąščiau apie jį, Teodorą... Ir štai — aš pas jus, prie Angaros. O teismas jau turėjo įvykti. Nuosprendis tikriausiai jau paskelbtas... Kažkodėl man rodosi, kad šią valandą, šią minutę jis bus įvykdytas... Jaučiu... Kaip baisu!.. Todėl ir norėjau šiandien su tavim išsikalbėti...— ištarė šiuos žodžius ir pradėjo balsu raudoti...

Ir vėl mūsų dienos bėgo sena vaga. Visoj šitoj gyvenimo tėkmėj buvo kažkas visiems bendra — ilgesys. Jeigu jau negali-

ma grįžti į Lietuvą, tai svajojome apie ką nors šviesesnio, norėjome kur nors išsikelti į geresnę vietą tame pačiame Krasnojarsko krašte. Man kilo mintis išvažiuoti į patį Krasnojarską. Žinojau, kad bus nelengva. Tik mokytis leidžiama išvažiuoti ir tik laikinai. Baigus mokslą, tavo dalia — vėl taiga. Sugalvojau nuvykti į Krasnojarsko mokytojų poilsio namus. Todėl jau žiemą pradėjau rūpintis kelialapiu ir nesunkiai gavau. Vasaros metu, ilsėdamasis poilsio namuose, apsižiūrėsiu, apsiuos-tinėsiu, kokios galimybės ten įsikurti. Svarbu surasti darbą ir gauti leidimą apsigyventi mieste. Kai atėjo atostogų metas, kai Angara išnešė ledus, paskui juos ir aš išplaukiau garlaiviu.

Pastaba. „Aro“ būrio vadas Klajūnas-Teodoras Kviklys sušau-dytas 1952-ųjų metų rugpjūčio mėnesį

SURIKOVO TĖVIŠKĖJE

Kiekvienas miestas turi savo upę. Krasnojarsko upė — Jenisejus. Jis kerta miestą į dvi dalis. Kairysis jo krantas — tai senasis Krasnojarskas, miesto centras su aukštosiomis mo-kyklomis, teatrais, bibliotekomis. O dešiniajame krante su-telkta beveik visa pramonė. Aukšti kaminai ir padūmavęs dangus rodo naujai atvykusiam — čia pramoninis Krasnojarskas. Abiejuose krantuose tuo laiku gyveno apie pusę milijono gyventojų. Taigi didelis miestas. Kiekvienam turistui, atvykusiam į Krasnojarską, gidai pasakoja apie miesto praeitį, dabartį ir ateitį. Ir visuomet pabrėžia: Krasnojarske gyveno Leninas. Geležinkelio stoties memorialinėje lentoje parašyta, kad Vla-dimiras Leninas, caro vyriausybės ištremtas į Sibirą, 1897 metų kovo 4 dieną atvyko į Krasnojarsko geležinkelio stotį. Buvo čia ištremti ir kiti žymūs revoliucionieriai. Tiktai niekas neužsi-mena, kad tarybinė vyriausybė ištrėmė dešimtis tūkstančių pap-rastų žmonių — be kaltės, be teismo. Kada gidai parodys tas kapines, kur palaidota tūkstančiai lietuvių, nelaiku atgulusių į svetimą žemę?

1954 m., kai atvykau į Krasnojarską, miestas buvo statomas. Čia vienur, čia kitur kilo nauji namai bei fabrikai. Juos statė daugiausia politiniai kaliniai. Statybų aikštelėse, ypač miesto pakraščiuose, jauteisi lyg lagery atsidūręs. Miesto centre dar-bavosi tremtiniai, kuriems nebuvo reikalingas palydovas su šautuvu.

Poilsio namai už miesto ant gražaus Jenisejaus kranto. Ten gyvendamas, važinėjau į miesto centrą ir vaikštinėjau po vidurines mokyklas, klausinėdamas, ar nereikalingas muzikos mokytojas su penkerių metų pedagoginiu stažu, galys vadovauti chorui. Į švietimo skyrių bijojau eiti, nes tuoj paklaus, ar turiu pasą. O tremtinys jo neturi. Mokyklos direktorius, jei jam labai reikalingas specialistas, ras būdų susitarti su švietimo skyriumi, kad mane priimtų į darbą bet kokiomis sąlygomis: ar laikinai įdarbinti, ar kito asmens vardu. Apėjau kelias mokyklas.

Vienos mokyklos direktorius, sužinojęs, kad galiu vadovauti chorui ir orkestrui, pasiūlė man vieno kambario butą su sąlyga, kad jo mokykloje dirbsiu pirmaeilėse pareigose. Sutikau, nes jokio kambarėlio, kur galima būtų prisiglausti su vaiku, niekur negalėjau rasti. Mane, kaip tremtinį, priėmė laikinam darbui. Dar turėjau gauti leidimą iš komendantūros, kad man leidžiama gyventi Krasnojarske. Tokio leidimo neduoda. Nėra tokios teisės. Jeigu ir mokyčiausi, tada prašau: galite laikinam darbui. Tada nuėjau į muzikos mokyklą, išlaikiau egzaminus į chorinio dirigavimo skyrių ir nunešiau pažymą į komendantūrą. Gavau leidimą gyventi mieste, ir žmona išleidžiama iš Bogučianų. Taigi kliūtys beveik visos įveiktos. Liko tik išmokti groti dūdomis, kad neapvilčiau mokyklos vadovų. Dar laiko yra, dar mėnuo iki rugsėjo pirmosios. Per tą mėnesį išstudijavau kiekvieną instrumentą, atvažiavo Bronė su vaiku, ir mes pradėjome naują gyvenimą. Noro užteko, jėgų nestigo, o įsitikinimas, kad kitos išeities nėra, nugalėjo visas kliūtis. Spalio švenčių proga mano orkestras pražygiavo su vieninteliu maršu, bet tai buvo sensacija ir garbė mokyklai. O švenčių išvakarėse choras padainavo dvi daineles. Viso to pakako, kad įsitvirtinčiau mokykloje.

Tuo laiku prasidėjo represijų atoslūgis. Atėjo Chruščiovo laikai. Buvo peržiūrimos politinių kalinių bylos. Mūsų Albertas sėdėjo Kolymoje. Viename laiške jis pranešė, kad peržiūrėta jo byla. Galimas daiktas, kad jį greit paleisią. Po kiek laiko, pavasarėjant, gavome žinią, kad jis jau laisvas. Tik į Lietuvą grįžti negalima. Todėl jis važiuosiąs į Bogučianus. Dar užsidirbs pinigų kelionei ir važiuosiąs. Lauk telegramos.

Jis visuomet buvo linksmas. Tokį aš jį įsivaizdavau ir lageryje. Keista, kad mano atsiminimai, susiję su Albertu, siekia labai seniai. Atsimenu jo krikštynas. Dabar, kai jo jau nebėra tarp gyvųjų, šis prisiminimas mane labai jaudina.

Mūsų name buvo keturi kambariai ir kamara. Du kambariai buvo nuomojami, todėl visi turėjome tilpti dviejuose kambariuose. Aš miegodavau virtuvėje. Atsimenu, tada gulėjau lo-

voje prie lango, kai jį atnešė, Albertėliu pakrikštiję. Toliau migla. Tai seniausias atsiminimas, įstrigęs į mano sąmonę.

O Albertukas, kaip vėliau supratau, nelabai lauktas buvo šiame pasaulyje. Sūnų užteko. Jau penki lakstė po molinę aslą. Tėvai dukters norėjo. Albertukas ir augo blogiau už kitus. Ilgai nevaikščiojo, kalbėti pradėjo trečius eidamas. Jo galva, atsimenu, buvo visa šašuota. Kur tik eidavo, vis rauda, zirzia. Bet mūsų didelėj šeimoje niekas dėmesio nekreipdavo į jo verksmą. Mama sakydavo: — Paraudos ir nustos.

Vėliau jis pradėjo lankyti ir mokyklą. Nelabai jam sekėsi. Ypač negražiai rašė, nes buvo kairiarankis. Jam užteks ir keturių skyrių. Taip buvo nutarta tėvų. Bet ir keturių Albertas nebaigė, nes nebuvo kam ganyti karvių. O tai labai nelengvas darbas, kaip mums tada atrodė. Mūsų žemės sklypas buvo už miestelio, ir karves reikėjo ganyti žmonių, už tai tėvukas gaudavo po kelis litus per mėnesį. Laikydavome nemažą būrį avių. Tai tokią didelę bandą ne taip jau lengva suvaldyti. Bet svarbiausia, baisiai nesmagu eiti paskui karvių uodegas, kai mato kiti vaikai, miesčioniokai.

Visiems teko karves ganyti: ir Alfonsui, ir Baliui, ir Stasiui. O paskui atėjo mano eilė. Bet nežinau, kodėl man vienam ganyti ištisą vasarą neteko. Aš jau lankiau penktą mokyklos skyrių. Tada karves ganėm trise: aš, Bronius ir Albertas. Būdavo, baigiasi mano karvių ganymo diena, ir aš perduodu botagą Broniui. Bet perduodu ne bet kaip — šaipausi iš jo, traukiu per dantį:

— Šiū paskui Kuprės uodegą, Broniuk, šiū į Marčiupį. Pargyk, Broniuk, pargyk, klapčiuk!

O jis nusiminęs perima iš manęs botagą ir laukia, kada ateis eilė jam pasijuokti iš Alberto. O pasišaipyti ir pasityčioti Bronius mokėjo geriau už visus.

Sunkiausia būdavo ganyti, jei ganymas išpuldavo per kokią nors šventę. Netoli mūsų ganyklos — Barausko šilelis, ten būdavo gegužinės. Paskui karvės uodegą sekiodamas girdi, kaip dūdų orkestras režia maršą „Nedėlios rytėlį“, kaip dailiai skamba „Baltoji rožė“. Žinai ir gerai įsivaizduoji, kaip Bronius ir Albertas toj gegužinėj dabar valgo ledus. Mat per visą savaitę sutaupęs penkis centus, juos suspaudęs saujoj, bėgi prie „moroženo“, paduodi žydeliui pinigą, jau visą prakaituotą. Ir aš esu sutaupęs penkis centus — pardaviau tuščius buteliukus nuo vaistų. Bet negaliu būti gegužinėje, reikia paskui karves sekioti: šiū, Margoji, šiū, Kupre, kad tave griausmas! Ir kas tik išmislijo šituos padarus!

Kai jau buvau šeštame skyriuje, nuėmė nuo manęs šitą našta.

Išsisuko ir Bronius: kažkaip nepatogu klapčiukui ganyti. O jei iš tikrųjų bus kunigas? Ir tokiu būdu karves ganyti atiteko vienam Albertui. Ganė ne vienerius, ne dvejus metelius, o ištisus penkerius. Jautė šitą skriaudą Albertas, bet kitos išeities nebuvo. Kai jau paaugo, dažnai prikaišiodavo:

— Kuo aš blogesnis, kad manęs neleido mokytis?

O mama atkirsdavo:

— Man visi vaikai vienodi. Va kirsk visus pirštus iš eilės, kuris labiau skaudės — visi vienodai.

Bet Albertas nelaukdavo šitos dainelės pabaigos:

— Ne visi vienodi, ne visi lygūs. Kuriam čirškini rytais bulves ant keptuvės? Ar ne Broniukui? Kuriam skanesnė bandelė — ar ne Onutei?

Paaugusiam Albertui įdavė plūgą. Ir dalgiu mosikavo jis ilgiau už mus, nes du broliai Amerikoje, Stasys išėjo į durpyną pinigų užsidirbti, kiti mokėsi. Paskutiniaisiais vokiečių okupacijos metais jis jau buvo kaip reikiant naukęs. Vietoj šašų ant galvos užaugo gražiausi plaukai. Ir ūgiu jis buvo aukštesnis už mus. Tėvukas jau privengdavo jį stumdyti ir įsakinėti kaip anksčiau, o ypač po vieno atsitikimo. Matyt, Albertas tada buvo išvargęs ir nusibaigęs po darbų, kuriems ir galo nematyti. O tėvas liepė jam eiti mėšlo mėžti. Čia ir užvirė mūsų Albertas. Karšto būdo buvo. Kai užsidega, nesimaišyk po kojomis.

— Metu viską velniop ir išeinu iš šitų prakeiktų namų! — trenkė mėšlinas šakes žemėn taip, kad jos sužvangėjo ir susiraitė jų pirštai.— Kam man reikalingi namai be šviesios dienos. Viskas tik mokytiems per gerklę ir per užpakalį vaikšto. Ir aš išeisiu kaip Stasys į durpyną.— Apsisuko ir nužingsniavo į klojimą, atsigulė ant šieno ir žiūri į palubę. Jis net nepastebėjo, kai mama atėjo vadinti jį vakarieniauti. Tylėjo dantis sukandęs, kai motina kalbino:

— Nepyk ant tėvo. Jis ne iš blogumo... Per darbus pats į žmogų nepanašus, galo su galu nesuduriu. Skolų už amerikonus niekaip negalim atiduoti...

Susitaikė. Bet tėvukas pasidarė nuolaidesnis ir atsargesnis.

1944 m. vasarą traukėsi vokiečiai, artėjo frontas. Albertas maišosi miestely, apžiūrinėja, kaip vokiečiai palieka sandėlius ir ruošiasi bėgti. Atsineša Albertas cukraus maišą, ant pečių užsimetęs. Tik pagalvokit — visą maišą. Pripylėm į didžiausią puodą vandens, pridėjom žolelių ir išsivirėm kvapnios arbatos. Dejom cukraus kiekvienas kiek tik geidžia širdis ir gėrėm, nuo kaktos braukdami prakaitą. Rytojaus dieną Albertas atitempė iš pieninės visą dėžę sviesto. Elena tuoj prikasė „kapčinių“ bulvių, visi supuolę nuskutom. Mama užkaitė kiaulinį puodą,

išvirė ir papylė tiesiog ant stalo:

— Tepkit iki sočios.

Sviestas šviežių šviežiausias, bulvės minkštos, tepi sviestą storai negailėdamas, užsiberi druskos ir į burną. Valgyk ir ausis nusidraskyk.

Paskui kitą dieną Albertas pakinkė kumelę ir išdardėjo. Grįžta su bačka vyno: Karazijos vyno fabrikas be šeimnininko, žmonių pilna. Braido visi po vyno klanus ir dainuoja. Nedraudė tada ir mums tėvukas truputį paragauti, nes pats buvo jau kaip reikiant įkaitęs. Ir Stasys, tik grįžęs iš durpyno, ragavo vyną ir dainavo;

Kad vis taip būt, kad vis taip būt,

Kad visos tokios dienos būt...

Visas linksmybes nutraukė frontas. Turėjom kraustyti iš miesto. Pasiėmėm būtiniausius daiktus ir išvažiuom pas dėdę, tėvuko brolių, kurio sodyba maždaug už pusantro kilometro nuo miestelio. Anykščiai dauboje matyti kaip ant delno. Prasidėjo susišaudymas, pirmieji gaisrai, o paskui visa mūsų gatvė paskeno dūmuose. Su nerimu žiūrėjom, ar nedegs mūsų sodyba. Rusų kariai paskui staiga puolė ir užėmė Anykščius. Vyrai, žiūrėdami į degantį miestą, kalbėjo:

— Vokiečiai tyčia įleido į miestą rusus, kad šie prisigertų vyno.

Kai kitą dieną rusai buvo išmušti iš miesto, vyrai nusprendė, kad jų spėliojimai pasitvirtino. Atsiveda tada Albertas gražiausią arklį, rusų paliktą. Dabar jis bus jau mūsų, nes vyrai nutarė, kad rusai galutinai sutriuškinti. Bet kur tau! Jie taip staiga puolė, kad visi vokiečiai išlakstė ir paliko Anykščius. Gaila buvo atiduoti tokį gražų arklį.

Negrįžta brolis Stasys. Užėjus frontui išėjo pas pusbrolių ir jau kelinta diena jo nėra. Jau frontas nudundėjo, išdeginęs visą miestelio centrą ir supleškinęs mūsų klotimą. Jau grįšime į namus, o Stasio vis dar nėra. Einam su Albertu pas tą pusbrolių, kur Stasys turėjo būti. Ten jo nerandam. Užsukam pas kaimynus, ir tie nežino. Tik vienas girdėjęs: — Svoloč, svoloč! Ir paskui nuaidėjusi automato serija. Po medžiu radom Stasį negyvą. Vos beatpažinom...

Tai buvo mūsų šeimoje pirmoji mirtis: sukaltas neobliuotų lentų karstas, užkastas kapinėse tyliai, be giedojimų, tik. bažnyčios varpų palydėtas į paskutinę kelionę.

Vėliau paaiškėjo, kad Albertas tuokart, kai atsivedė rusų paliktą arklį, radęs ir daug paliktų ginklų. Vieną gražų šautuvą paėmė sau, o kitą draugas. Paslėpė tuos ginklus. Visa tai paaiškėjo po dvejų metų, kai jau mokiausi Vilniuje. Bylai suda-

ryti tada daug įrodymų nereikėjo. Albertas gavo penkerius metus. Sėdėjo Lukiškių kalėjime. Mama vežiojo maistą. Vieną kartą, užėjusi pas mus į bendrabutį, pasakė:

— Gal reiktų paduoti apeliaciją, gal sumažintų metus, o gal ir visai išteisintų. Koks čia nusikaltimas: piemuo, snarglys šautuvą rado.

Parašėm prašymą, tikėdamiesi, kad padės, nes šeima iš vidutiniokų, skurdžiai gyvenom Smetonos laikais. Peržiūrėjo bylą ir ne sumažino kalėjimo, o pridėjo — gavo dvidešimt penkerius.

Daug iškentėjo, daug išgyveno iš jaunų dienelių į tokį pragarą pakliuvęs. Vengė pasakoti, nes per baisu buvo prisiminti. Anglių kasyklose sugadino sveikatą.

— Mano plaučiai kaip kiaura armonika,— vis dar juokaudavo jis,— groja įvairiais balsais.

Su Albertu kalbų buvo daug. Turėjom apie ką pasipasakoti. Bronė privirė skaniausių virtinių, aš išsiprašiau iš pamokų: valgėm, grojom, dainavom. Tą pačią dieną išsikvietėm telefonu pasikalbėjimui Bogučianus. Jie nepatikėjo, kad šalia manęs Albertas stovi ir nori kalbėti, tik išgirdau:

— Jėzau Marija... Albertas!..

Tuo ir baigėsi viskas.

Albertas išbuvo pas mus iki vasaros, kol ledus išnešė Jenisejus, kol Angara išsilaisvino. Išlydėtas iš Krasnojarsko ir šiltai sutiktas prie Angaros, Albertas pradėjo tremtinio gyvenimą. Dirbo miške, susirado žmoną, iškėlė sibirietiškas vestuves, susilaukė dukters ir, be abejo, nenustojo svajojęs apie Lietuvą. O kas nesvajojo, kas neplanavo, kurio negundė naujais pažadais nors maža vilties kibirkštelė?

Mūsų gyvenimas Krasnojarske ėjo sena vaga. Darbas mokykloje sekėsi neblogai. Bronė pradėjo mokyti pedagoginėje mokykloje neakivaizdiniu būdu ir gavo darbą vaikų daržely, kur du kartus savaitėje pagrodavo akordeonu, padainuodavo su vaikais. Žodžiu, buvo muzikos vadovė. Sauliukas greit augo, lakstė su vaikais kieme, maišė lietuviškus žodžius su rusiškais...

Gruodžio penktąją turėjo būti Stalino Konstitucijos diena — šventė. Ir tada pirmą kartą paskelbė, kad konstitucija visai ne Stalino. Įsižiebė nauja vilties kibirkštelė: gal pradės įvykiai klostytis nauja vaga.

Niekad nepamiršiu vieno susirinkimo. Buvo sukviesti visų mokyklų mokytojai svarbiam pranešimui. Didžiulė salė prisirinko žmonių, nuo kurių priklauso busimųjų kartų ateitis. Laukėme su nekantrumu to pranešimo. Miesto partijos komiteto

atsakingas darbuotojas pradėjo skaityti slaptą CK laišką. Sėdim, klausom, stebimės. Įvairūs žmonės, įvairi reakcija. Iš tremtinių tikriausiai tik aš vienas buvau toje auditorijoje. Šalia manęs sėdėjo istorijos mokytojas, fronte netekęs vienos rankos. Jis buvo fanatiškas stalinietis. Šventai tikėjo kiekvienu Stalino žodžiu. O koks jis buvo geras oratorius! Jį kviesdavo visur ir visokiomis progomis kalbėti. O dabar štai partijos darbuotojas skaito laišką, atskleisdamas visas niekšybes, nekaltų žmonių žudynes, kurios buvo vykdomos su Stalino palaiminimu. Ir, svarbiausia, kad buvo žudomi ir revoliucijai ištikimi žmonės. Matau, kaip tas istorijos mokytojas nervingai vienintele ranka gniaužo kažkokį popierėlį, sutrina jį į miltus. O pranešėjas toliau skaito apie masines deportacijas. Čia aš ir nusitvėriau už šito posakio „masinės deportacijos“. Įsitveriau ir nebegaliu nusėdėti. Kaip čia greičiau Bronei pranešti ir kartu pasidžiaugti, pasvajoti.

Parbėgau į namus, o su ja jau kalba mūsų buto kaimynė. Ir jų gamykloje skaitė tą laišką, ir ji, frontininke, negali atsisėbėti, kaip galėjo būti, kad visi taip šventai tikėjo Stalinu, net su jo vardu ėjo į mirtį.

Krasnojarske tuo metu buvo kelios aukštosios mokyklos. Beveik kiekvienoj mokėsi ir lietuviai. Daugiausia jų buvo Miškų technikos institute, kur buvo ruošiami specialistai miško pramonei. Visi lietuviai mokėsi gerai, nes suprato, kokia kaina jie išleisti iš namų. Juokdavosi lietuviukai, kad garbės lentoje iškabintos pavardės tik su galūnėmis -is: Vingrys, Rupainis, Rastenis... Tame institute mokėsi ir Bronės brolis Nykas. Buvo labai pareigingas, darbštus studentas. Paramos iš namų nebuvo ko tikėtis. Tai jis su draugais eidavo į geležinkelio stotį padirbėti kroviku. Naktis darbo, ir atsiranda papildomas rublis prie stipendijos. Vasaros metu eidavo kasti duobių aukštos įtampos elektros stulpams. Dulkėtas, žemėtas grįždavo pas mus po darbo, nes bendrabučio vasarą negaudavo. Ir šiaip mokslo metais Nykas buvo dažnas mūsų svečias.

Buvo 1956 m. balandžio pabaiga. Sauliukas miegojo, ir aš jau ruošiausi gulti. Bronė sėdėjo virtuvėj prie stalo, kad mums netrukdytų miegoti, ir ruošėsi kažkokiam egzaminui. Atvažiavo iš instituto Nykas ir pradėjo pasakoti visokiausias naujienas. Apie CK laišką žinojo jau ir studentai. Dėstytojai plačiau komentavo laišką paskaitose. Tarp dėstytojų buvo ir be pasų, ir ne rusų tautybės žmonių.

— Paleidžia visus dėstytojus tremtinius. Visi gaus pasus ir bus laisvi,— pasakė Nykas. Šie žodžiai įstrigo mano galvoje ir nebepaleido. Jau nebeužmigau tą naktį. Svajojau, svarsčiau.

Jau vaikščiojau Vilniaus gatvėmis, sėdėjau auditorijoje, aplančiau Anykščius, nuėjau į Marčiupį ir atsigėriau jo šalto vandens.

Pradėjo koridoriuje kaukšėti žingsniai — skubėjo į darbą rytinės pamainos darbininkai. Kambario langai pradėjo šviesti. Atsikėliau ir išėjau į balkoną. Dešinėje pusėje už miškelio ruošėsi tekėti saulė. O kairėje — bundantis Krasnojarskas: dūzgia mašinos, šaligatviais skuba praeiviai, valytoja šluoja šaligatvį... Tik sulaukti pusės devynių. Turiu dvi pamokas, o paskui — į komendantūrą. Viską sužinosiu.

Pasitvirtino Nyko žodžiai. Reikia tik švietimo skyriaus pažymos, kad esi dėstytojas. Pabrėžė žodį „dėstytojas“. Mokytojų kol kas šis potvarkis neliečia. Kai gavau pažymą, kai jau turėjau tris nuotraukas, atsistočiau eilėje prie paso. Jūs tik pagalvokite — būsiu laisvas! Toks, kaip ir kiti piliečiai, kur norėsiu, ten ir važiuosiu. Kai knygoje pasirašiau, kad gaunu tokios serijos, tokio numerio pasą ir pasų stalo viršininkas jį įteikė — taip palengvėjo ant širdies, nes vis dar abejoju: o gal dar bus kas nors ne taip, gal pasakys, tu mokytojas, koks gi tu dėstytojas. Su nauju pasu pardūmiau į namus.

Dabar prasidėjo naujų rūpesčių etapas, nes žmona vaikų daržely dirbo muzikos vadove, o jai reikėjo žodžio dėstytoja. Ir ji padarė viską: gavo pažymą, kad dirbo dėstytoja. Komendantas vartė vartė pažymą ir stebėjosi:

— Nežinojau, kad darželyje yra dėstytojų.

Bet kas jam. Yra pažyma, yra žodis dėstytoja — jis ir rašo pasų skyriui pažymą.

Smagu galvoti apie gyvenimą Lietuvoje. Mūsų planai buvo tokie: kai tik baigsis mokslo metai, aš su vaiku skrendu į Lietuvą, žmona atvažiuoja vėliau, kai išlaikys egzaminą. Tai buvo paskutiniai, valstybiniai egzaminai. Turės rankose diplomą.

Vaikštinėju gatvėmis ir galvoju: žmonės, aš dabar lygus su jumis, man dabar nebereikės du kartus per mėnesį vaikščioti į komendantūrą registruotis ir vis slapstytis, kad niekas iš mokytojų nepamatytų. Dabar aš laisvas.

Mokytojų kambaryje jau visi žino, kad aš kitais metais nebedirbsiu šioje mokykloje. Kai kurie net bandė perkalbėti:

— Ar blogai čia buvo: darbas geras, uždarbis pakankamas ir butas valdiškas.

Oi jūs žmonės, žmonės! Jūs nežinote, kas yra tėvynės ilgesys. Jūs net nenujaučiate, kiek svajota, kiek minčių galvoje gimdavo ir beviltiškai mirdavo. Jūs nesuprantate, ką reiškia žodis tėviškė, kai ji tau per prievartą atimta.

Pasibaigė mokslo metai. Jau išlaikytas vokiečių kalbos pas-

kutinis egzaminas, gautas atsiskaitymo lapelis, atlyginimas, grąžintos knygos.

Tik bilieta reikia nusipirkti, susikrauti lagaminą ir išsiųsti telegramą Broniui: birželio 21 d. 22 valandą būsiu Vilniuje.

O ta diena, paskutinioji Sibire, buvo nuostabiai graži. Kodėl dažniausiai būna tokios dienos, kai širdis dainuoja? Kelios dienos iš eilės buvo apšiniaukusios, dažnai krapnojo. Dabar, žiūrėkite, saulė pasirodė! Žiūrėkite — virš padūmavusio Krasnojarsko ten, kur kaminų kaminai, toks mėlynas dangus! Net tamsūs fabrikų dūmai neužtemdo to mėlynumo. Ir Jenisejaus vanduo atrodo skaidresnis, primenantis Lietuvos upes.

Taksi vairuotojas jau žino kryptį: į aerouostą. Mano pasakyta kelis kartus. Sauliukas spurda, žiūri čia į praeivius, čia į Brone. Nesupranta, kodėl mamytės ir tėtuko akys taip švyti. Nesupranta ir žodžio Lietuva. Tik vėliau, Lietuvoje lakstydamas su vaikais stebėsis: kodėl čia tiek daug lietuviškų vaikų?!

Jau sėdame į lėktuvą. Sauliukas ir aš mojame rankomis. Ko tu, Brone, šluostaisi dabar akis? Tik neverk! Dabar nėra ko verkti, kai tariame: iki susitikimo Lietuvoje!

EPILOGAS

Per kelerius metus visi namiškiai sugrįžo į Lietuvą. Nelengva buvo pradėti gyvenimą iš naujo. Niekas Lietuvoje mūsų nelaukė, nekviatė ir nepasakė: eikite ir gyvenkite — štai jums butas ar bent vienas kambarėlis. Kai nuėjau prašyti darbo, į mane kreivai, su nuostaba pažiūrėjo: kaip čia gali būti? Tik šalinom iš mokytojų visus tuos, kurių tėvai buvo išvežti, o dabar pats buvęs tremtinys nori mokytojauti. Taip ir pasakė man Ministerijoje. Už gerą pedagoginį darbą Sibire turėjau puikią charakteristiką ir daug Garbės raštų. Gerai, kad buvo laikai kiti. Todėl parašiau į CK raštą ir greitai gavau teigiamą atsakymą: galiu mokytojauti ir Lietuvoje. Paskyrė dirbti į rajono centrą. Bet kai ten nuvykau, mane pasiuntė į kaimo mokyklą. Švietimo skyriuje pasakė:

— Ten toliau nuo centro, jums patiems bus ramiau. Supraskite patys. Jūsų padėtis...

Daug sunkiau buvo mūsų tėvams pradėti gyvenimą Lietuvoje. Mano tėvukas atvažiavo jau pensininkas, gaudamas trisdešimt rublių per mėnesį. Apsigyveno laikinai pas Bronių, kol suras kokią nors lūšną, kad grįžusieji sibiriečiai turėtų kur nors prisiglausti. Tėvukas ir Alberto šeima turėjo susitaupę tris

tūkstančius rublių. Nusiziūrėjo tėvukas trobelę prie Vilniaus, bet labai brangu, neišnešė jų kišenė, be to, labai jau traukė Anykščiai.

— Ten visi mano giminės, visi pažįstami,— pasakė Broniui ir išsiruošė į tėviškę. Grįžo atgal į Vilnių liūdnas, nekalbus. Po kelių dienų prašeko:

— Geležinkelio stotis ta pati, kur paštą vežiojau dvidešimt metų, gatvė ta pati, kur į mūsų namą veda, ir troba ta pati, ir beržas tebestovi, kurį mažas sodinau,— tik aš nebe gaspadorius. Kaip vagis užėjau iš pradžių į pirtį — atvira kažkodėl, paskui į namą užsukau. Kontora ten dabar. Nužvelgė mane nuo galvos iki kojų, ko aš taip sienas apžiūrinėju, ir viena panelė paklausė:

— Ko tamstai reikia?

Aš tai žinau, ko noriu, bet ką jūs veikiate mano troboje, norėjau pasakyti, bet išėjau, nė žodžio neprataręs, lyg kuolą prarijęs. Daugiau nevažiuosiu į Anykščius.

Po kiek laiko vėl išvažiavo į tėviškę. Apsišniukstinėjo, apsiuostinėjo, ar negalima būtų surasti kokią nors pastogę sibiriečiams prisiglausti. Nors laikinai. Paskui Albertas ieškos prieglobsčio savo šeimai, o Elenos, vyras Mykolas— savo. Visi nori gyventi Anykščiuose. Po ilgų ieškojimų tėvukas surado mažą kambarėlį su bendra virtuve. Netoli bažnyčios prie šaltinėlio. Per langą matyti gimtieji namai. Parašė laišką į Sibirą. Greit parvažiavo motina. O 1960-tųjų metų vasarą per pačią Dainų šventę sugrįžo visi likusieji: Elena ant rankų nešėsi vaiką, jos vyras už rankos vedėsi antrąjį. Ir Albertas su Danute turėjo įpėdinį — trejų metų mergaitę. Tik ji nevaikščiojo, nekalbėjo ir nieko negirdėjo — invalidė buvo.

Po Sibiro Lietuva, po Bogučianų Dainų šventė pritrenkė ir apsvaigino buvusius tremtinius. Dar labiau norėjosi kaip galima greičiau įsikurti, už ko nors užsikabinti. Visi apsistojo Anykščiuose, lūšnoje prie Šaltinėlio. Ankšta, nēr kur apsisukti. Nakčiai vaikus guldė ant grindų, o Albertas, tėvukas ir Mykolas miegojo pas pažįstamus ant šieno. Onutė susirado savo draugę, ten ir prisiglaudė. Paskui kiekvienos šeimos galva pradėjo ieškoti pastogės ir darbo. Labai irzlus ir piktas buvo Albertas: apeina visus pažįstamus, pasiklausinėja kaimynų, užsuka į kaimą netoli miesto — nėra vietos, niekas nepriima su vaiku ir dar invalidu. Keikiasi Albertas, keikiasi rusiškai:

— Kam važiavau į tokią Lietuvą, kur žmogui vietos nėra... tvaju matj...

Važiuoja Albertas pas pusseserę į Jurbarką — ir ten niekas nelaukia. Grįžta dar piktesnis ir niuresnis. Palengvėjo jo padėtis,

kai invalidę mergaitę priėmė į vaikų namus. Dabar geriau — laisvos žmonos rankos.

Šiaip taip praėjo pirmoji žiema be nuolatinės pastogės. Vis ieškojo nusipirkti kokį nors namelį. Ir tėvukas prie geležinkelio stoties surado — parduoda pusę namo. Susidėję su Albertu krūvon pinigų nusipirko. Ta sena trobelė su siaurais langais, kiauru stogu, nedideliu sodeliu prie namo ir tapo mūsų antrąja tėviške. Per kiekvienas šventes čia rinkdavomės: atvažiuoja Onutė iš Klaipėdos, kur ji mokėsi žemės ūkio technikumė, Elena ir Mykolas ateina su vaikais, atvažiuojame ir mes su Broniumi kartu su savo šeimomis. O tėvukas vėl jaučiasi gaspadorius: sodina prie stalo, vaišina:

— Sėskitės, ką turėsim, tuo ir pavaišinsma. Va ir bačkėlą įsigijau, alučio padariau — paragausma.

Ant stalo jau stovi ašotis su putojančiu alumi. Mama atnešė dubenį margučių — Vėlykos. Ji laiminga, sulaukusi brangių svečių. Juk motinos visuomet labiau ilgisi už vyrus. Jų laukimas pavirsta nepaprastu džiaugsmu, kai už stalo susėda vaikai. Mes ir vėl dainuojame kaip prieš daugelį metų. Tik dainos jau kitos.

O jinai sėdi už stalo, užsirišusi baltą skarelę su raudonomis gėlytėmis, tą amerikietišką (kaip ji ir išsaugojo tiek metų), spindi iš džiaugsmo ir kalba:

— Vyskupo taip nelaukiau, kaip jūsų...

Taip būdavo per šventes. O kasdienybėje visko atsitikdavo. Albertas mažai uždirbdavo, blogėjo sveikata. Susirgo Elena nepagydoma liga ir po poros metų atgulė į kapines netoli Marčiupio. Mama susilaužė koją. Du kartus darė operaciją, ir niekas nepadėjo. Liko invalidė. Vaikščiojo tik ramentais pasiramsčiuodama. Mirė tėvukas, nebesulaukęs, kol jam gražins namus. O vis dar tikėjosi, dažnai apeidavo trobesius, pastovėdavo, pastovėdavo prie jų ir susimąstęs grįždavo namo. Nebesulaukė.

Kol mama buvo dar gyva, ir Albertas dar švokštė lagery sugadintais plaučiais,— brandinom viltį, kad atvažiuos mūsų aplankyti broliai iš Amerikos. Juk daugelio pažįstamų giminės pabuvojo Lietuvoje, nesispjaudė, o kai kam netgi labai patiko. O mūsų neprisivadinsi. Juk Alfonsas jau į aštuntą dešimtį persirito, o Balys jau laukia pensijos. Ir ko neatvažiuoja? Mes, broliai, praradom kantrybę su jais tuščiai susirašinėti. Tik Onutė nenutraukė ryšių. Ir štai, kai mirė Albertas, kai iš mūsų gausios šeimos liko tik keletas, jie išsiruošė į Lietuvą.

Apie Alfonsą ne ką beatsimenu, nes išvažiavo prieš pusimtį metų. Mes visi maži buvome. Balys išvažiavo į Jungtines

Valstijas 1938 m., todėl jį gerai atsimenu. Jis buvo vyriausias iš mūsų, Lietuvoj gyvenančių, mums buvo autoritetas. Linksmas, geras dainininkas ir puikus muzikantas. Artinosi jo į kariuomenę šaukimo metas. O kadangi jis buvo gimęs Amerikoje, tai išvažiuodamas tenai, galėjo išvengti kariuomenės ir tokiu būdu neprarasti Amerikos pilietyvės. Todėl tėvukas labai norėjo jį išleisti į užjūrį, kur gyvenimas daug lengvesnis. O ką čia veiks: vaikų pulkas ant to smėlyno. Piemenų Marčiupy užtenka, bekelių pilna troba. Pats Balys nelabai norėjo važiuoti. Tai tėvukas jam nupirko „peterburgską“ armoniką už tris šimtus litų, kad jis noriau važiuotų svetimon šalin. Jis ją vešis į Jungtines Valstijas. Žinoma, pirkto už skolintus pinigus ir šipkartę už skolintus pinigus. O Balys, įsigijęs armoniką, kiauras dienas groja ir visai nebenori važiuoti į Ameriką. Taip ir pasakė:

— Nenoriu važiuoti. Man ir čia gerai. Visi myli, visi gerbia. O kas tenai laukia? Ar atsimenat, kaip Alfonsas kiekviename laiške rašė ir raudėjo Anykščių ir Marčiupio: Anykščiai, Anykščiai, jūs sostinė mano...

— Betgi dabar priprato ir net neužsimena apie tai,— perkalbinėjo abu tėvai. Ir Balys labai nenoromis išvažiuavo.

Štai, po daugelio metų nebuvėliai parvažiuoja į Lietuvą. Parvažiuoja taip dažnai minėti, ilgai laukti, ne kartą mamos apraudoti. Gegužės dvidešimt pirmąją bus Vilniaus aerouoste. „Visų pasiilgome, visus norime pamatyti, bet labiausiai su mama norim susitikti,“ — rašė jie iš tolimų kraštų.

O kaip mama norėjo juos pamatyti! Motinos visuomet labiau ilgisi tų, kurie toli. Kad ir kartais primiršdavo juos, bet, žiūrėk, nei iš šio, nei ši to ima ir pradeda minėti jų vardus. O Albertas, kol gyvas buvo, kai jam užeidavo neviltis dėl pablogėjusios sveikatos, imdavo prikaišioti mamai:

— Kokie tavo vaikai! — laišką tingi parašyti, nekalbant jau apie siuntinius. Užmiršo. Nereikalinga jiems.

Žinoma, pyktis praeidavo ir viskas vėl gerai. Bet mama neužmiršdavo Alberto žodžių, lyg teisindamasi sakydavo:

— Kodėl neatvažiuoja, kodėl žmonių vaikai jau po kelis kartus pabuvojo Lietuvėlėj...

O dabar, kai sužinojo, kad šį gegužį jie atvažiuos, džiaugsmui galo nebuvo. Laukia ir vis tą patį kalba, pasakoja, kokie jie maži buvo, kaip vaikščiojo, kaip kalbėjo. Visai mažai bemiegodavo. Juo labiau artėjo tas išsvajotas gegužis, tuo daugiau ji silpo. Per sunki aštuoniasdešimt penkerių metų moteriai laukimo našta. Mes ją dabar dar dažniau lankydavome. O ji lyg per sapną:

— Va apsiprausiu, užsirišu baltą skarelę ir einu jų pasitikti.

Tik kažin traukiniu ar autobusu atvažiuos? Išvažiavo tai autobusu. Gerai atsimenu, autobusas, mano paprašytas, sustojo prie vartelių. Gal ir dabar šitaip bus... Užsirišu baltą skarelę... Oi, kaip pasiilgau jų, Untaniuk, kaip laukiu! Keliais eisiu pasitikti, šliaušiū prie vartelių...

Ir kokia likimo ironija! Per didelis noras susitikti ir per menka sveikata — mirė nesulaukusi sūnų, neužteko jėgų dideliu laukimui.

Už savaitės po mamos mirties jie pasirodė Vilniaus aerouostė. Ateina abudu su žmonomis, gerai nusiteikę, linksmi. Jiems nebuvo pranešta apie mamos mirtį. Bronius iš tolo moja jiems ranka ir šaukia:

— Anykščiai, Marčiupys!

Džiaugsmas ir ašaros kartu. Jie iš pradžių nesuprato, kodėl Onutė dėvi gedulo kostiumėlį.

— Kaip mama? — buvo jų pirmasis klausimas.

— Viską papasakosim. Dabar važiuojam į viešbutį.

Ir viešbutyje, susėdus atsikvėpti, Balys vėl klausia:

— Kaip mamos sveikata, kada važiuosim į Anykščius?

Nesupranta ir nežino, kad Tarybų šaly neleidžiama važinėti, kur nori. Net tėvų negalima aplankyti, net prie jų kapo negali pastovėti.

— Mirė mama,— staiga nebeišlaikiau,— prieš kelias dienas mirė.

Nelinksma buvo jų viešnagė Lietuvoje. Ypač pirmosios dienos. Kalbasi jie su savo žmonomis angliškai, žiūrėk, ir šluostosi akis. Mes juos priėmėm, kaip galėjom. Susitiko su giminėmis, prisikalbėjo, prisiklausė dainų. Įspūdinga buvo Anykščiuose, kur mes juos nuvežėm slapta. Buvo sekmadienis, vidurdienis. Kad suskambo bažnyčios varpai, kad sugužėjo žmonių minios į bažnyčią. Atlaidai buvo, ar kas? Kodėl tiek daug žmonių? Ir mes paskui krikščionis suvirtome į bažnyčią. Klaupiasi amerikoniai, žegnojasi, žvalgosi aplinkui. Atpažįsta viską: ir Nukryžiuotąjį didžiajame altoriuje, ir Mariją, ir šventą Antaną, ir visus šventuosius, tebestovinčius taip pat, kaip vaikystėje stovėjo. Užgrojo vargonai, ir choras užgiedojo „Pulkim ant kelių“ giesmę.

Kur jūs, broliai, be tėviškės dangaus, kur buvote lig šiolei, kodėl mažai rašėte į Lietuvą, kodėl pavėluotai atvažiavote? Dabar klūpokite, muškites į krūtinę ir šluostykitės ašaras.

Iš bažnyčios nuėjome į kapines, pastovėjome prie kiekvieno artimojo kapelio.

— Į Marčiupį einam! — pasiūlė Balys ir Alfonsas kartu. O nuo kapinių iki Marčiupio tik keli šimtai metrų. Prisiminė amerikoniai, kaip karves ganė, kaip basi braidė po upelį, kuris

ir dabar siaura juostele tebesruvena. „Kur tas šaltinėlis, kur aš jaunas gėriau“, — užvedė Balys, o paskui susigraudinęs glostė Marčiupio žolę ir bučiavo pažįstamą akmenį.

— Niekur nevažiuosiu iš Lietuvos, — pravirko jis balsu, — čia ir atsigulsiu amžinai šalia mamos ir tėvuko mielo...

Penkios jų viešnagės dienos prabėgo labai greitai. Pilni įspūdžių ir gaudulio jie išskrido atgal, daug pamatę ir ne viską supratę. Niekai jiems negalėjom išaiškinti, už ką mus buvo į Sibirą ištrėmę. Nesuprato.

— Ką tėvukas negero padarė? Gal žmogų užmušė ar mirtinai sužalojo?

— Nieko neužmušė, nieko nesužalojo.

— Tai gal valstybės pinigus pasisavino ar paštą veždamas pasiėmė sau, kas jam nepriklausė?

— Nieko nepasisavino, nieko sau nepasiėmė.

Taip ir išvažiavo nesupratę, kaip galima be kaltės iš žmogaus viską atimti, atplėšti nuo tėviškės ir išvežti į tokias tolybes.

Ir aš nesupratau, ir tu, tėvuk, ir tu, miela močiut, nesupratai. O jūs, šimtai tūkstančių tremtinių, ar supratote, už ką jus vežė iš LIETUVOS?

1988

ISTORIJOS PAMOKA

1944 metai. Vasario šešioliktoji. Anykščių gimnazija. Baigiamoje klasėje, kur aš mokiausi, pirmoji pamoka bus istorija. Ateis mokytojas Bronius Juška.

Tik pereini tiltą per Anykštos upelę, pakyli į kalniuką, ir prieš akis išnyra mūsų gimnazija. Tarp medžių, tarp alyvų krūmų slėpėsi trys mediniai namai, kurie ir priklausė gimnazijai. Didžiausias ir gražiausias — centrinis. Ten anksčiau sutilpdavo visi 120 mokiniai, kai buvo tik progimnazija. O dabar jau gimnazija, joje mokosi keli šimtai moksleivių. Mūsų klasė, į kurią ateis istorijos mokytojas, — nedideliame pastate arčiau Anykštos. Mes — pirmoji abiturientų laida.

Kelios dešimtys metų praėjo nuo tos vasario šešioliktosios, bet ją gerai atsimenu. Ypač gerai pamenu mažą, pailgą mūsų klasę, kurioje mes, 22 mokiniai, vos tilpome. Dabar, po tiek metų, galiu tiksliai pasakyti, kur vinis sienoje buvo įkalta, kur paveikslas kabojo, kur gėlytė žydėjo. O giliausiai įstrigo atmintin klasės draugai. Žinau, atsimenu ir vietas klasėje. Galiu tiksliai pasakyti, kur kas sėdėjo. Tik dvi suolų eilės. Jei žiūrėsi į lentą, — tai dešinėje mergaičių eilė, o kairėje — berniukų.

Liks tuščia vieta
Klasėj iš kairės,
Liks širdis liūdna —
Suolo neregės.

Ši daina, mūsų klasės išgyvenimų liudininkė, gali patvirtinti, kas kur sėdėjo. Ji dabar suskambo mano ausyse, kaip ir visuomet, kai Sibiro taigoj šaltyje brisdavau per sniegą, kai staiga ilgesys užgriūdavo,— tada jaja marindavau ilgesį...

Štai berniukų eilėje priekyje prieš mane sėdi Juozas ir Henrikas. Abudu vienodo ūgio, bet labai skirtingų charakterių. Juozas Bulota į mūsų klasę atėjo kiek vėliau, ne nuo pirmosios klasės. Geras, labai darbštus mokinys, vėliau baigęs Žemės ūkio akademiją, studijavęs Lietuvos dirvožemį ir už tai gavęs valstybinę premiją. Bet tai buvo daug vėliau. Dar turėjo baigtis karas, dar nutilti baisusis pokaris, kada guldė vyrus miestelių aikštėse. O dabar štai mano atsiminimuose jis sėdi mūsų baigiajame klasėje viename suole su Henriku Stauryla. Henrikas, pagal tautybę lenkas, į Anykščių gimnaziją atvažiavo iš Ukmergės, kai ten buvo uždaryta lenkų gimnazija. Jis labai domėjosi istorija ir kitais visuomeniniais mokslais. Todėl, karui praūžus, nuvažiavo į Vilnių teisės studijuoti. Tik, deja, neilgai mokėsi sostinėje. Į kalėjimą pakliuvo, į lagerį nukeliavo. O paskui Lenkijoje atsidūrė. Varšuvoje baigė teisės mokslus ir dabar dirba prokuratūroje. O šiandien jis mūsų klasėje. Štai jau atsisėdo į savo suolą, nes greitai nuskambės skambutis, prasidės pamoka, ateis istorijos mokytojas. Henrikas dar atsisuka atgal ir kalbina Antaną Baltakį, busimąjį lietuvių išeivijos vyskupą.

Antanas į Anykščius atvažiavo 1941 metais, praūžus frontui, kai į klases vėl sunešėm kryžius, prieš pamokas vėl kalbėdavome maldą, prašydami Dievą, kad suteiktų mums stiprybės ir valios visai mokslo dienai, kad laimingų mūsų tėvynę. Pamokų tvarkaraštyje vėl atsirado tikybos pamokos. Kalbina Henrikas Antaną, bet šis nelabai linkęs šnekėti, vis žvilgčioja į Šapokos Lietuvos istoriją — nori pasikartoti. Į pirmąją pamoką ateis mokytojas Juška, kurį jis labai gerbia. Ir ne tik Antanas — visi gerbia. Jo pamokos neeilinės. Jis nuostabiai dėstė, nuostabiai kalbėjo. Pats elegantiškas, visuomet gražiausiai apsirengęs, berte bėrė žodžius, kurie krito į mūsų jaunas širdis ir pasiliko ilgam, ilgam. Į istorijos pamokas ateidavo nešdamasis krūvas knygų, cituodavo pirmuosius istorijos šaltinius lenkų, rusų, vokiečių, lotynų kalbomis. Galingu tenoru dainuodavo arijas iš operų, kurių mes, provincijos gimnazistėliai, dar nebuvo girdėję. Užtat klausydavomės išsižioję, gėrėdavomės ir žavėdavomės savo mokytoju. Atsinešdavo jis į pamokas Rafaelio, Rembranto,

Rubenso reprodukcijų, rodydavo mums nuogus angeliukus, pusnuogius vyrus ir moteris. Žiūrėdavome mes ir rausdavome iš drovumo bei smalsumo... Mokytoją Jušką į Anykščius atkėlė 1940 metais iš Kauno Jėzuitų gimnazijos, kai toji buvo bolševikų išardyta, o mokytojai išbarstyti po visą Lietuvą. Išvijus rusus iš Lietuvos, jis tapo mūsų mokyklos direktorium. Neilgai direktoriavo. Apie porą metų, iki to laiko, kai tarp jo ir mūsų klasės įvyko tasai konfliktas, apie kurį buvo ilgai kalbėta ne tik mūsų gimnazijoje, bet ir Anykščių visuomenėje, kurį ir dabar, kai tik susirenkame į klasės susitikimus susenę, metų naštos prislėgti,— vis prisimename. O buvo taip.

Mūsų klasėje mokėsi daug gabių mokinių. Mes kelis metus iš eilės buvome vyriausioji klasė mokykloje, kol gimnazija augo, kol klasių skaičius didėjo ir ji virto gimnazija. Todėl mes ilgai vadovavome visai kultūrinei veiklai. Beveik visi buvome aktoriai, literatai, kritikai. Ruošdavome minėjimus, literatūros vakarus, kuriuose dažnai dalyvaudavo ir rašytojas A. Vienuolis. Mūsų gimnazija tais slogiais karo metais buvo lyg koks šviesus žiburėlis Anykščių padangėje. Dalyvavau ir aš visur, visuose renginiuose. Mėgau literatūros pamokas, kūriau eilėraščius, kurių nebuvo kur spausdinti. Buvau Anykščių gimnazijos literatūros būrelio pirmininkas. Bendravau su A. Vienuoliu. Atsimenu jį gerai nuo pat ankstyvosios vaikystės...

Tuomet, kai Anykščių namų stogai dar šiaudiniai buvo ir tik miestelio centre kur ne kur blizgėjo skarda, aplink Barausko aikštę knibždėte knibždėjo mažos krautuvėlės. Čia stovėjo ir vaistinė, kurioje darbavosi A. Vienuolis. Negalėčiau pasakyti, kelių metų buvau, kai mane mama pirmąkart pasiuntė vaistų parnešti. Tik jau žinojau, kad vaistininkas buvo ir rašytojas, kad jo knyga „Viešnia iš Šiaurės“ labai sujaudino mūsų mamą, kad ji dažnai verkdamo pasakodama vargšės Aldonos likimą. Nuo to sykio aš įdėmiau stebėdavau A. Vienuolį. Ir ne tik tai vaistinėje. Dažnai vakarais jis praeidavo gatve pro mūsų namą į Barausko šilėlį, gunktelėjęs, pasiramsciuodamas lazda, stabtelėdamas ties koplytėle senose kapinėse. Tik vėliau supratau, kodėl jis ten sustodavo — ten Put-Puterleckio poilsio vieta, Put-Puterleckio, kurį jis aprašė savo apysakoje „Vėžys“...

Mes laikėm du arklius. Vienas buvo prastas, tikras kuinas, o va kumelė dar jauna, gražiai nuaugusi, labai tikdavo, kai ją pakinkydavo į miestietišką vežimą su minkšta sėdyne, paimta iš autobuso ir pritaisyta vežime. Tuo laiku autobusai dar nevažinėjo iš vieno miestelio į kitą. Todėl Anykščių ponai dažnai prašydavo, kad mano tėvas ta karieta pavėžėtų juos kur nors su reikalais. Žinoma, ne už dyką — gaudavo vieną, kitą litą.

Atsimenu, vieną vakarą atėjo pas mus A. Vienuolis ir prašo, kad tėvas jį rytojaus dieną pavėžėtų iki Kurklių. O tėvas labai laiko neturėjo, nes buvo ruduo, ir jis eidavo pas ūkininkus su savo kuliama ja javų kultū. Negalėjo pavėžėti aptiekoriaus. Pasiūliau aš. Jau mokėjau arklį pakinkyti ir pavaduodavau kartais tėvą. Nenuėisiu vieną dieną į mokyklą — mokiausi jau šeštoje, jau buvau skaitęs „Prakeiktuosius vienuolius“. Labai norėjau pavėžėti rašytoją.

Iš vakaro pasiruošiau kelionei — švariai išploviau vežėčias, anksčiau atsiguliau. Kai rytą atėjo rašytojas, vežimas jau buvo paruoštas kelionei, kumelė nekantriai prunkstė, dar iš vakaro gerai pašerta avižomis. A. Vienuolis pažiūrėjo į mane, paklausė, kiek metų aš turįs, ir atsisėdo į vežimą. Tik išdardėjom iš miestelio — prieš mus sunkvežimis atbilda. Kumelė pradėjo baidytis. Kad aš tau ją sutramdyčiau. A. Vienuolis pagriebė iš manęs vadeles, stipriai trūktelėjo ir pasuko į šalį. Mašina pradūmė, ir mes vėl važiuojam. Tikėjau, kad rašytojas dabar grąžins man vadeles. Bet jis paėmė ir botagą iš manęs, užsimojo juo, pasuko ratą virš galvos: nuooooo, greičiau, bėroji, pajudėk! Ir ši gražia ristele, pasiprunkščiuodama nešė pro Marčiupį, pro Slavę, pro Puntuką į Kurklius. Patiko, matyt, rašytojui kelionė, ir jis įsikalbėjo. Paklausė manęs, kuriam skyrriuje aš mokausi, ar jau moku „Anykščių šilelį.“

— Moku, moku,— atsakiau ir pradėjau deklamuoti:

Kalnai kelmuoti, pakalnės nuplikę,

Kas jūsų grožiu senoviniu tiki...

A. Vienuoliui patiko, kad gerai deklamuoju, pagyrė mane. O man to ir reikėjo. Ir aš, jo padrašintas, dar ir uždainavau:

Miškan būdavo eini, tai net akį veria...

Sukluso rašytojas, net arklį pristabdė ir klausėsi. Paskui pasiteiravo, iš kur aš išmokęs taip dainuoti.

— Iš mamos, ji dažnai mums dainuodavo,— paaiškinau. O mamos tėvas, mano senelis, ganė karves kartu su busimuoju vyskupu ir poetu A. Baranausku. Todėl prisiminimai apie jį pasiekė ir mano ausį. [strigo atmintin mamos pasakojimas, kaip Jurkšas Baronas įlipdavo į medį, sakydavo pamokslus, o paskui užgiedodavo: dominus vobiscum. Ir ima krapyti iš medžio žemėj stovinčius piemenis šiltu sūriu vandenėliu. Žinoma, šito pasakyti A. Vienuoliui aš nedrįsau, bet kad senelis kartu su Baranausku piemenavo Ėgliakalny, tai pasakiau.

— Ar žinai? — paklausė rašytojas,— kad ten, kur dabar stovi jūsų, Paulavičių, namas, anksčiau buvo Baranauskų sodyba? Ir klėtėlė ten stovėjusi. Tik vėliau, kai Baranausko senelis kėlėsi iš Jurzdiko į Užupiečius, ir klėtėlę perkėlė tenai.

Šito tai aš nežinojau, ir niekas iš mūsiškių nežinojo.

— Vyskupo Baranausko senelė buvo Paulavičiūtė,— dar pridūrė A. Vienuolis man visai negirdėtą naujieną.

Po tos kelionės į Kurklius aš dar įdėmiau pradėjau stebėti A. Vienuolį: grįždamas iš mokyklos, stabtelėdavau prie vaistinės lango, visiems siūlydavausi parnešti vaistų iš Žukausko vaistinės. O kai įjėęs į vaistinę pasakydavau laba diena, rašytojas tuoj atpažindavo mane ir klausdavo, kur mes dabar abu važiuosime.

Beveik visus mus, vyresniųjų klasių mokinius, jis pažinojo. Dalyvaudavo mokyklos literatūros būrelio veikloje ypač tada, kai ruošdavome literatūrinius konkursus.

Nepamiršiu vieno vakaro minėjimo. Tai buvo 1942 m. balandžio 7 dieną — A. Vienuolio šešiasdešimties metų jubiliejus Anykščiuose. Dalyvavo ir Anykščių visuomenė. Suvaininome, atsimenu, jo apsakymo „Grįžo“ inscenizaciją, dainavo choras, grojo orkestrėlis, kurį aš ta proga organizavau. Norėjome viską parodyti, ką tik galėjome ir ką mokėjome. Visi labai stengėmės, nes pirmoje salės eilėje sėdėjo patsai jubiliasas. Vakaro pabaigoje į sceną pakilo ir jis pats. Tarė žodį mums, susirinkusiems jį pagerbti. Labai susijaudinęs. Kalbėjo apie lietuvių tautos išlikimą, apie literatūros misiją šiuo sunkiu laikotarpiu. Paskui staiga nutilo — pravirko scenoje. Mes žinjom, ko jis verkė — jo sūnus Stasys į Sibirą ištremtas... Susitvardė, nusišluostė veidą ir užbaigė žodžiais: „Aš tikiu, kad rudieji barbarai neilgai mindžios lietuvišką žemę, kad po visų sukrėtimų, po visų išbandymų Lietuva užims savo vietą Europos tautų šeimoje...“

Sumanėm suruošti literatūrinį mokinio teismą. Tokie teismai tada buvo labai populiarūs. Jie vykdavo ir kitų miestų mokyklose. O Anykščiuose toks literatūrinis teismas — pirmą kartą. Jo iniciatorium buvo vokiečių kalbos mokytojas Leonas Jovaiša. Tai labai gabus, talentingas mokytojas, nors ne ką vyresnis už mus, bet kur kas daugiau matęs, daugiau patyręs, net Vokietijoje pabuvęs, todėl mokėjo vokiečių kalbą, kurią mums ir dėstė. Jis ir nurodė, kaip organizuoti renginį, o viską darėme mes patys. Taigi teisime mokinį už tai, kad jis apsilėidęs, tinginys, rūkorius ir dar antrametis. O pastaruoju metu dar ir apsigogė. Tą mokinį vaidino Vytautas Sedelskis, kuris buvo didelis juokdarys, todėl gerai tiko šitam vaidmeniui. Antanas Baltakis — prokuroras, aš — gynėjas; kiti turėjo įvairiausių darbų, nes buvo ir kaltintojų, ir liudininkų. Teisėjauti pakvietėme tikrą Anykščių teismo teisėją. Susirinko daug žiūrovų, kaip paprastai būna nagrinėjant įdomią bylą. Tik kažkodėl neatėjo mokyklos

direktorius Juška. Pakiliai, su dideliu pasisekimu praėjo literatūrinis teismas. Po tokios didelės sėkmės suruošėm arbatėlę. Be direktoriaus žinios. O tada, 1943 m. žiemą, negalima buvo nei šokti, nei dainuoti, nes vokiečių generolo Pauliaus armija prie Stalingrado sutriuškinta — paskelbtas gedulas. Pašokom, padainavom ir išsiskirstėme. Direktorius nepritarė tokioms linksmybėms, kai visa žmonija pavojuje, kai Lietuva pavergta. Kilo konfliktas tarp mokytojų, kurie dalyvavo pobūvy, ir tarp direktoriaus. Mes stojom mokytojų pusėn ir sumanėm rašyti į Vilnių pareiškimą, nukreiptą prieš direktorių. Ir prasidėjo, ir prasidėjo, ko dar nebuvo visoj mokyklos istorijoje. Net mūsų klasė suskilo. O mus šešis berniukus, svarbiausius organizatorius ir parašų rinkėjus, išvarė iš gimnazijos. Ne šiaip sau išvarė, o dramatiškai. Per pamoką ateina mokyklos inspektorius ir skaito mokinių pavardes. Ir aš tarp jų, ir man reiks palikti mokyklą. Kviečia direktorius. Širdis kaip pašėlusiai daužosi krūtinėje. Mokytojų kambary su įsakymu rankose stovi mūsų mylimas mokytojas, mūsų direktorius. Jo rankos dreba.

— Bučiuokite dabar mane, kaip Judas Kristų, jį išdavęs, pabučiavo,— per jo veidą bėga ašaros...

Išvaryti. Kur nueisi, kaip grįši į namus? Einam būreliu per miestelį ir nežinom kam pasiguosti. Užsukom pas A. Vienuolį ir viską išsipasakojom. Aprimom, drąsiau pasidarė.

Po kurio laiko gal rašytojo Vienuolio dėka atėjo gera žinia iš Vilniaus, kad mes gražinami į mokyklą su sąlyga, kad būsime pavyzdingi mokiniai ir gerai mokysimės. Mokytoją Jovaišą iškėlė iš Anykščių, pakeitė ir direktorių. Iš Ukmergės gimnazijos atvažiavo Rapolas Šaltenis, kuris tapo direktoriumi ir mūsų literatūros mokytoju. Iki šios dienos džiaugiuosi, kad dvejus metus jis dėstė literatūrą. Mūsų klasikai: Maironis, Vaižgantas, Krėvė — kaip gyvi iškildavo prieš akis ir tarsi patys ateidavo į klasę. Mokytojas aistringai pasineria į jų kūrybą, skaito prozas ištraukas, deklamuoja, vis nusiimdamas ar pasitaisydamas akinius. Prieš studijuodamas literatūrą, jis buvo baigęs Panevėžio gimnaziją, kuriai vadovavo Lindė Dobilas. Todėl ir jo dvasią atsinešė į Anykščius. Visus užklasinius būrelius sujungė į vieną būrį — Meno kuopą, kokią Panevėžy buvo sukūręs Dobilas. Dabar įvairiausių pomėgių moksleiviai Meno kuopoje galėjo rasti savo vietą.

Bronius Juška liko tik istorijos mokytoju. Mums rodėsi, kad jis dabar dar geriau dėsto istoriją, kad kiekviena jo pamoka tampa įsimintina ir nepakartojama — tai šventė, tai suma bažnyčioje, tai tyla per pakylėjimą... Šiandieną, vasario šešioliktąją, pirmoji pamoka — istorija. Ateis mokytojas Juška.

Kad ir nedidelė mūsų klasė, bet jauki ir labai švari. Patys valome. Štai vakar iki vėlumos triūsėme: mergaitės šveitė, plovė suolus, mes juos stumdėme, alyva tepėme grindis. Labai darbščios mūsų mergaitės: Stasė Miškinytė, Onutė Pajėdaitė ir kitos. Ir ji, Onutė, sėdėjo mūsų klasėje. Tada gal ir ji pati nenujautė, kad prabėgus nemažai metų, kai bus baigusi universitetą, kai daug metų atiduos mokiniams, atras savo tikrąjį pašaukimą — įamžinti fotografijoje žymius Lietuvos rašytojus ir kitus darbuotojus. Bet tai bus daug vėliau. Dar nutekės daug vandens Nemune, Neryje, Šventojoje. O dabar, miela Onute, sėsk į savo suolą, grįžk su kitomis draugėmis, tebegyvenančiomis Lietuvoje ar išblaškytomis po platųjį pasaulį,— grįžk į mūsų klasę. Čia jauku, čia gera. Čia mūsų jaunystė ką tik išsiskleidusi gyvena.

Kodėl ši neramų 1991-ųjų metų sausio vakarą prisiminiau praeitį? Kodėl pasimečiau nuo prisiminimų bangos, pagavusios mane? — Prieš kelias dienas iš miego pažadino baisaus pavojaus sirenos... Užėmė televizijos bokštą... Buvo daug aukų. Tik palaidojome bokšto gynėjus... Nejaugi atlaikėme? Nejaugi priešas atsitraukė?.. Ir koks didelis tas laisvės troškimas! Kur tik žengi, vis tas žodis LAISVĖ: ant barikadų prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų, ant sienų, šūkiuose, plakatuose — mūsų smegenyse, mūsų kraujuje. Koks nenumaldomas laisvės troškimas!—

Ir tada, tą vasario šešioliktąją, mes labai tikėjome ir laukėme laisvės. Bet, pasirodo, tas laikas buvo dar tik visų kentėjimų pradžia, dar tik prasidėjo išbandymai,— dar mus išmėtys, išblaškys po pasaulį... Bet dabar sugrįžkime į savo klasę. Sėskitės, draugai, sėskitės drąsiau į suolus. Čia juk ta pati pailga, su dviem suolų eilėmis mūsų klasė. Netikite? Pažiūrėkite per langą — ten Anykšta, Paliūnės, alyvų krūmai. Žinoma, dabar alyvos nežydi. Bet ar pamenate, kaip jos žydi gegužės mėnesį, kaip jos svaiginančiai kvepia! Ar pamiršote, mano mieli draugai?..

Gal jokios kitos klasės taip nepalietė laikas kaip mūsų. Deivintoji banga mus pačiupo... Jau pirmaisiais sovietiniais metais viesulas įsisuko į mūsų klasę. Jau 1940 metais suėmė vieną mūsų klasės draugą— penkiolikmetį Vladą Sližį.

Jis į mūsų klasę atėjo labai anksti. Kai tik baigė keturius skyrius Burbiškyje, atvažiavo į Anykščius — į pirmąją gimnazijos klasę. Atsimenu gerai: jis jau turėjo gimnazistišką kepurę, o aš dar ne. Nors ir labai norėjau būti gimnazistas ir nešioti tokią pat kepuraitę, bet mano tėvukas dar vis jos nenupirko. Du litai kainavo. Brangoka. O Vladas su ta kepure jau į Anykščius atvažiavo. Kada jis ir spėjo ją įsigyti? Ruda aksominė,

truputį pakreipta ant šono, ji labai jam tiko. Kai po ilgo kaulijimo tėvukas ir man nupirko lygiai tokią pat kepuraitę, abu buvome labai panašūs: ir ūgio vienodo, ir abiejų sielos į meną linkusios.

— Aš būsiu dailininkas,— pasakė jis kartą, kai knygyne nusipirko spalvas ir piešimo sąsiuvinį,— eime parodysiu, ką vakar nupiešiau.

Parodė jis tą vakarą ne tiktai savo vakarykštį darbą, bet ir daug visokių piešinių. Vieniame — jo tėviškė Pečiulių kaimė: trobesiai, aukštai iškelta šulinio svirtis, žalios liepos, kryžius pakelėje. O kiek įvairiausių spalvų ir atspalvių pamačiau kituose piešiniuose, kokie nuostabūs šešėliai vakarėjančiame danguje!

Vlado polinkis piešti didėjo, jo meniniai sugebėjimai vis labiau ryškėjo, ir mūsų klasėje niekas neabejojo, kuo jis bus užaugęs... O aš įsitveriau smuiko ir nebepaleidžiu. Dienų dienas groju, neatsitraukiu. Laikas bėga labai greitai. Nebuvo kada stabtelėti ir apsidairyti, įsidėmėti, kas dedasi plačiajame pasauly. Nors dienos ir įvykiai atrodė vieni į kitus panašūs, bet iš tikrųjų taip nebuvo. Jau karas prasidėjo. Lenkai pralaimėjo. Labai džiaugėmės, kad Vilnius Lietuvai sugrižo. O kai atėjo 1940-ji ir pirmąkart Anykščių gatvėse pamatėm tiek daug tankų,— supratome, kad gyvenimas labai greitai keičiasi. Miestelio aikštės vidury pastatė aukštą stulpą, o jo viršūnėje įtaisė penkiakampę žvaigždę. Per spalio revoliucijos šventes ta žvaigždė užsidegė, sumirgėjo, sužibėjo raudonomis lemputėmis. Mes, vaikai, apspitę tą stulpą, žiūrėjome į viršų, galvas atmetę,— gražu... Švietė, mirguliavo įstaigų ir parduotuvių languose įstatyti Markso, Engelso, Lenino ir Stalino paveikslai. To anksčiau nebūdavo. O klasėje uždainavome visai naują dainą:

Lietuva — šalis gražioji,

Sodai lūžta obuoliais.

Užsimojo šaunūs vyrai

Eiti Stalino keliais.

O man labai patiko daina, kurią su pasigėrėjimu traukdavau, vingiuodavau jos vingriąją melodiją:

Negrįš ta diena, kur praėjo,

Ir upės neplauks atgalios.

Išbėgo gauja prispaudėjų

Iš tėviškės mūsų žalios.

Bus labai gražus gyvenimas, gera gyventi, nes tik dabar teisybė įsiviešpatavo.

Suėmė jį rudenėjant. Į mūsų klasę atėjo nepažįstamas, tamsiais akiniais vyras ir išsivedė Vladą. Už ką, niekas ne-

žinojo. Tik pradėjo po klases ir namus vaikštinėti tasai juodais akiniais tardytojas ir klausinėti, liaudies priešų ieškoti. O mūsų Vladas dar šešiolikos neturėjo. Ką jis matė, ką išgyveno iš jaunų dienelių pakliuvęs į bolševikų pragarą? Tik vėliau nenorom, su siaubu prisimindavo. Prasiidėjęs karas jį išgelbėjo. Kiek pasiruošęs per vasarą, vėl atėjo į mūsų klasę. Dabar jis vėl tarp mūsų, laukia istorijos pamokos. Į pirmąją pamoką ateis mokytojas Juška. Mes, aštuoniolikmečiai ir devyniolikmečiai, jau gerai susigaudome visuose įvykiuose. Frontas artėja į Lietuvą. Baimė, nežinia, pavojai, kuriuos nešė grįžtantys bolševikai, slėgė visus, dar labiau jungė. Bet ši rytą mes gerai, šventiškai nusiteikę. Kiekvienas vaikas į atlapą įsisegęs Vyties ženkliuką. Kai liko tik kelios minutės iki pamokos, sugiedojom „Marija, Marija“. Vladas išėjo prieš visus ir parodė naujai nupieštą paveikslą: virš karo dūmų, virš sugriautų miestų kyla trispalvė... Antanas Baltakis padeklamavo „Trakų pilį“... Paskui, suskambėjus varpeliui, užgiedojom „Lietuva, tėvyne mūsų“. Taip jautriai, taip jausmingai giedojom, kad net negirdėjom, kaip į klasę įėjo istorijos mokytojas. Tik paskui pastebėjom, kai jis nuėjo prie lentos, atsisuko į mus ir giedojo. Jo lūpos kartu su mumis tarė žodžius:

Tegul meilė Lietuvos

Dega mūsų širdyse...

Jo rauplėtu veidu tekėjo ašaros. Jo ašaros ir himno žodžiai ištirpdė sieną, kuri stovėjo tarp mūsų ir mokytojo nuo to laiko, kai jis, būdamas direktoriumi, išvarė mus iš gimnazijos. Sugriuvo ji galutinai, ir jis visas su savo žmogiškomis silpnybėmis, su mokytojo talentu sugrižo į mūsų širdis ir pasiliko visam laikui.

Vardan tos Lietuvos

Vienybė težydi...

Jis nusišluostė veidą, pasisuko į lentą, kur kabėjo žemėlapis. Raudona linija apvestos Lietuvos sienos, žymekliais pažymėtos vietos, kurėjo frontas. Mokytojas perkėlė tuos žymeklius dar arčiau Lietuvos. Nuo paskutinės pamokės frontas dar labiau priartėjo. Jis kalba:

— Išlikti, svarbiausia jums išlikti! Kodėl mūsų protėviai savo istorijos pradžioje sustojo čia, prie Baltijos, šioje didžiojoje kryžkelėje? Vargas mums, kad likom tokia maža tauta. Ir kas tik mūsų nespardė, kas netrypė šio žemės lopinėlio? Bet mes tebegyvename čia, nes mus laiko tas begalinis noras išlikti... O kas laukia jūsų visų? — uždavė klausimą ir nutilo. Paskui nukrypo į filosofiją. Mokytojas labai mėgo rusų kultūros filosofus Solovjovą, Berdiajevą. Jais dažnai remdavosi pamokose,

norėdamas pagrįsti savo mintis. Jaučiame, kad jis šiandien kaip niekad nori išsikalbėti, nes mes geriausia jo auditorija. Klausantis jo žodžių, tvyro nepaprasta tyła. Stebim jį ir matom kiekvieną jo veido raumens trūktelėjimą, akių mirksėjimą, rankų mostus. Kalba mokytojas šiandien apie Dostojevskį:

— Jeigu nėra nemirtingumo, jeigu žmogus tik įrankis busimajam rojui žemėje sukurti (socializmui, komunizmui ar kitokiam izmui), jei jis, anot Jono Karamazovo, tik mėšlas ateinančioms kartoms,— tada viskas leistina, es ist alles erlaubt,— dar ištaria vokiškai tą pačią mintį,— tada nėra nusikaltimo, ir vienas gyvulys-žmogus gali ryti kitą iki begalybės, tada galima iššaudyti visą tautą, galima kiek tik nori vergų išvežti į Sibirą,— ištare jis paskutinį sakinį, kiekvieną žodį pabrėždamas pakiliu balsu, rankų mostais sutvirtindamas mintį.

— Užmuškime žmoguje nemirtingumo idėją, išvaduokime jį iš begalinių sąžinės kentėjimų, pažadėkime jam tik garbę ir duoną — sukurkime žemėje rojų, ir žmogus tariamai bus laimingas... Bet Kristus atmetė visus šėtono gundymus...— nutyla istorijos mokytojas, tylim ir mes. Už lango nuo stogo nukrito pirmasis tirpstančio sniego lašas — žadėjo būti ankstyvas pavasaris.

Tada mes dar nežinojom, kas laukia mūsų visų. Net nenujautėm, kokį sunkų kelią turės nueiti ši, pirmoji abiturientų laida. Kai po kelių mėnesių generolas Plechavičius kreipsis į Lietuvos jaunimą ir pakvies stoti į Vietinę rinktinę, beveik visi mūsų klasės vaikinai nuvažiuos į Marijampolės kariūnų mokyklą. Išlydės visa mokykla, geležinkelio stoty A. Vienuolis pasakys gražią kalbą, mūsų mergaitės pro ašaras mos ir linkės laimės. O mes dainuosim mūsų pačių sudėtą dainą:

Oi, gimnazija,	Liks tuščia vieta	Jūs, pedagogai,
Kokia tu brangi —	Klasėj iš kairės,	Vedėt mus keliais,
Aš palieku ją,	Liks širdis liūdna,	O dabar knygas
Nes kovon žengiu.	Suolo neregės...	Šautuvai pakeis.

Šios dainos žodžius subūrė Jonis Riauba, labai švelnios lyriškos sielos mokinys. Jis daugiausia ir nukentėjo, kai vokiečiai išvaikė Vietinę rinktinę. Mes greitai išsibarstėm iš tos rinktinės,— dar nespėję užsivilkti kariškos uniformos, grįžome į namus. O Jonis pakliuvo į vokiečių armiją, paskui į rusų nelaisvę. Vienus klasės draugus besitariananti Raudonoji armija nubloškė į Vakarus, kitus Lietuvoje priplojo prie žemės, treitiems buvo lemta pagyventi Sibire. Mūsų dailininkas, besislapstydamas nuo bolševikų, nuėjo į mišką, nes nieko gero jis, buvęs politkalinys ir plechavičiukas, nelaukė iš tarybų valdžios. Tik kelias savaites pabuvo miške. Sužeistas išbėgo iš apsupties ir

gyveno visaip — legaliai ir nelegaliai. Sužalota ranka išgijo. Tai buvo dešinė ranka, labai reikalinga dailininkui. Bet jis piešė ir piešė, baigė dailės institutą. Buvo kupinas drąsiausių svajonių, kurios vieną gražią dieną, jo giliu įsitikinimu, taps didžiais atradimais. Vladas Barauskas ir Vytautas Šakėnas į mediciną pasuko, tapo gerais chirurgais. Žinoma, ne taip lengvai, nes kiekvieną lietė mobilizacija arba persekiojo liaudies priešų šmėkla. Be Antano Baltakio, kuris atsidūrė Užjūryje, į kunigus išėjo dar ir kitas mūsų klasės vaikinai — Vytautas Griganavičius.

O dabar grįžkime į istorijos pamoką. Ji dar nesibaigė. Chirurgai, baikite operacijas, sustatykite sulaužytus kaulus į vietas ir grįžkite į jaunystės miestą prie Šventosios. Kunigai, vyskupai, dabar jūs tikriausiai laikote mišias. Tuoj suskambės varpelis — Pakylėjimas. Pakelkite Ostiją, paskui — agnus Dei,— ir skubėkite į istorijos pamoką. Ji dar nebaigta. Iš Kanados grįžk, Emilija, iš Jungtinių Valstijų, Vanda. Jūsų laukiame! O tu pats, istorijos mokytojau, bolševikų mėtytas vėtytas, niekintas ir žemintas už tai, kad taip gražiai dėstei Lietuvos istoriją,— ar gali grįžti pas mus į 1944 metų vasario šešioliktąją, ar gali, jei tavo karštą prieš kelis metus užbėrėme žemėmis? Bet būk su mumis, mūsų mintyse, kol mes dar gyvi esame, kol vis dar renkamės kas kelinti metai į klasės susitikimus ir minime savo audringą jaunystę.

ETAPAS

Ir slinko metai melo, vaidmainystės

Į užmarštį visos tautos kančia...

Nebetikėjom niekada išvysti

Teisybę, šviesą vėl sugrįžtant čia.

Buvusi tremtinė N. Rimkienė

1988 metais gimė Sąjūdis — nutrūko tylėjimas, pasigirdo teisybės žodis, išiziebė viltis. Liepos 30 dieną susikūrė Tremtinių klubas. Spalio 29 dieną buvę tremtiniai ir politkaliniai susirinko į pirmąjį savo suvažiavimą Kaune. Pirmą kartą buvo viešai kalbėta apie nekaltai kankintus žmones, apie tautos genocidą. O baigiantis suvažiavimui daugiataukstantinė salė atsiėjo ir užgiedojo: „Leiskit į tėvynę, leiskit pas savus“. Pagyvenę vyrai, moterys dainavo iš širdies, su ašaromis. Šalčiai, speigai taigoje, spygliuotos vielos lageriuose nepajėgė prakiurdyti balsų, neįstengė nutraukti balso stygų. Todėl ir susikūrė

pirmasis Tremtinių choras Kaune, o paskui ir kituose Lietuvos miestuose ten, kur buvo tremtinių. O raskite miestą ar miestelį, bažnytkaimį ar kaimelį, kur nėra tremtinių ar politkalinų.

Tomis dienomis, kai kūrėsi Kauno tremtinių choras, kuriam aš vadovavau, į mano rankas pakliuvo Juozo Gražulio eilėraščių rinkinėlis „Prarastos dienos“. Jame užtikau eilėraščių „Etapas“. Jis sujaudino mane savo nuoširdumu bei lyriškumu. Tada Tremtinių chorui dar neturėjau repertuaro. Todėl parašiau muziką J. Gražulio eilėraščiui. Liudas Dambrauskas savo prisiminimų knygoje „Kančių keliais“ aprašo, kaip gimė šis J. Gražulio eilėraštis: „Tik per plauką išliko gyvas 1949 m. balandžio 1 pėsčiųjų etape į Spasko lagerį. Pakirto „zekus“ (kalinius) klampojimas iki kelių per sniegą — vieni krito nebegyvi, kiti tik netekę jėgų, tretį sukaupę paskutines pastangas, palydovų keiksmazodžių ir šunų lojimų skatinami, klampojimo pirmyn. Numirusių ir nualpusių nepaliko — nebuvo laiko ir greičiausiai specialisto nustatyti, kas gyvas, o kas jau miręs. Visus nukritusius sąžiningai krovė ant užpakalyje važiuojančių jaučiais kinkytų rogių. Svarbu buvo, kad kokio „zeko“ netrūktų, — kad gyvųjų ir kritusiųjų suma sutaptų su etapo lydraštyje pažymėta. Lavonus suskaitė — jų buvo septyniolika — ir lagery nurašė, o apšalusius (virš šimto) ligoninėj apipjaustė. Kas numirė, vadinasi, jau persiauklėjo, o kas išliko be kojų ar rankų — amžiams prisimins, kad tarybinė tėvynė bėdoj jų neapleido...

Gražulis pasiekė Spaską ne savomis jėgomis. Jį temte attempė įsikibę už rankų du jauni tautiečiai, neleisdami nugriūti į sniegą...“ (Vilnius, „Vaga“, 1957)

Buvę tremtiniai uoliai rinkosi į choro repeticijas, daina „Etapas“ ėmė skambėti vis darniau, nes į chorą būrėsi vis daugiau gerų dainininkų:

Per pusnynus raitosi etapas,
Nei pradžios, nei galo nematy...

Kiekvieno dainininko veide galėjai įskaityti jo praeitį, jo nueitą kančių kelią... Vieną vakarą, kai choristai dainavo ypatingai įsijautę, tarsi patys eitų tuo baisyuoju etapu, pastebėjau, kad viena moteris nedainuoja. Norėjau nutraukti dainą ir sužinoti, kas jai yra, bet dainininkai pasigavo naują posmą:

Pasakykit Lietuvai sugrįžę,
Kad jos vardą mirdamas tariau —
Ir kantrus nešiau jos sunkų kryžių,
Kad kitiems gyventi būt geriau...

Nedainuojanti moteris susvyravo. Tada aš rankos mostu nu-

traukiau dainą... Atsigavusi ji pasakė:

— Aš dalyvavau tame pačiame etape, apie kurį dainuojame.

Tai Vanda Leiputė (dabar Pukinskienė). Tada jai, Karagandos kalinei, buvo devyniolika. Turėjo nepaprastai ilgas kasas... Paskirstymo punkte surinko virš 500 kalinių. Varys etapu į Spasko lagerį. Vanda Leiputė pasakojo:

— Buvo ankstyvas balandžio pirmosios rytas. Švietė saulė, taip norėjosi gyventi! Pajudėjo etapas. Sniego iki juosmens. Pirmieji ėjo vyrai, kad pramintų taką per stepių sniegynus. Iš pradžių žygiavome tvarkingomis gretomis, kiekvienoje po penkis žmones. Šalia manęs ėjo geriausia draugė Marytė Kuklerytė. Ar buvo šiame etape ir daugiau lietuvių, dar nežinojome. Dar tik kelionės pradžia, dar niekas nežinojo ir nenujautė, kad ji bus tokia baisi. Alkani, be vandens kuo toliau, tuo sunkiau slinkome. Lydėjo mus ir varė pirmyn šunų skalijimas ir palydovų keiksmais „pagražinti“ raginimai: skorėj, skorėj!.. Pirmasis krito pagyvenęs vyras, o paskui ir antras, nebetekęs jėgų. Peržengėme jų lavonus.- Etapo gale važiavo rogės, jaučiaus kinkytos. Į jas ir krovė mirusius... Dieve, Dieve, kaip pavargau!.. Pakilusi saulė tirpdė sniegą. Mūsų veltiniai prisigėrė vandens, darėsi vis sunkesni. Kojos nebeklausė. Juo toliau, juo garsiau rėkė palydovai: skorėj, skorėj, tvajumat..! O vakarop, jau nakčiai artinantis, pradėjo smarkiai šalti. Veltiniai stingo į ledą. Kaip pavargau, kokios sunkios mano kojos! Visai nebeklauso manęs. Dar žingsnį, dar vieną žingsnelį... „Nebegaliu“,— pasakiau Marytei. „Laikykis, Vandute, laikykis! Dar mažumėlę, dar trupučiuką pasistenk,— kalbėjo ji man, norėdama palaikyti mano jėgas,— pagalvok apie brangiausią žmogų Lietuvoje, ir atsiras jėgų.“ Kai atslinko tamsa, dar sunkiau pasidarė. Tarsi visu svoriu užgulė ant mūsų etapo dangus, toks juodas, tamsus, grėsmingas. Kažkur tolumoje pasirodydavo ir vėl išnykdavo žiburėliai. O kaliniai, einantys iš paskos, rodos, griūva ant manęs. Viešpatie geras, nebegaliu. „Tu neturi pasilikti šioj alkanoj stepėj. Dar pasistenk, pažiūrėk į tolimą žvaigždę... aure, tenai,“ — drąsino mane Marytė.

Dainininkai klausėsi Vandos Pukinskienės pasakojimo, sėdę ant choro laiptų. Buvo taip tylu, kad galėjai girdėti kiekvieno atodūsi. Gal jie prisiminė savąjį etapą, gal troškulį gyvuliniam vagone.

Vanda atsiduso ir pasakojo toliau:

— Kažkas prieš mane sukniubo. Aš užkliuvau už jo galvos ir parvirtau. Išsigandau, kai pamačiau jo atmerktas akis, žiūrinčias į tamsų dangų, ir iš baimės vėl įgavau jėgų. O Marytė verk-

dama vis kartojo: „Tu neturi pasilikti šioje stepėje, tavęs laukia Lietuvoje...“

„Svoloči, počiamu ostanovilis?!“ — rėkia kažkur prižiūrėtojas. Jie žinojo, kad, jeigu tik stabtels etapas, jo jau nebepakeis: sukniubs visi vietoje, netekę jėgų, alkani ir ištroškę. Nors ir pamažu, nors žingsnelis po žingsnelio — vis tiek etapas juda į priekį. Kai kurie prižiūrėtojai geruoju prašo: „Postoraites, milyje, ješčio nemnožko, už ne daleko...“

Paryčiui turėjo pasirodyti saulė, o jos vis dar nematyti. Jį užslinko tokie tamsūs debesys, pradėjo pustyti. Nebejutau kojų, nebejutau rankų. Akyse atsirasdavo mirażai ir vėl dingdavo... Ir sukniubau. Bandė Marytė pakelti. Nebepakėlė, nes ir ji pati labai nusilpusi. Verkiu, šaukiuosi Aukščiausiojo, kad leistų užmigti, kad netekčiau sąmonės. Marytė maldaujančiu balsu prašo vyrų, kad mane paimtų. Bet ir jie patys vos slenka. Pamačiusi, kad į ją niekas nekreipia dėmesio, Marytė atsiklaupė ant kelių, lyg maldai sudėjo rankas ir verkdamą ėmė prašyti: „Vyrai, nepalikite Vandutės, lietuviai, jeigu esate čia, pasigailėkite!“ Etape būta ir lietuvių, nes aš išgirdau lietuviškai kalbant tą, kuris mane pakėlė... ir ėmė vilkti. O aš dabar jau bandžiau atsispirti kojomis, kad palengvinčiau jam našą.

Bet koks siaubas ir neviltis apėmė visus, kai kelio beliko apie dešimt kilometrų. Neviltis, kad nebeįveiksime tos atkarpos, kad ji pati sunkiausia, nes visų jėgos išseko. Ir lyg susitarę visi ėmėme šaukti, kaukti, kaip kaukia šunys klaikią naktį, ėmėme mykti, kaip mykia alkani galvijai. To kaukimo, to riksmo, to mykimo aš po šiai dienai negaliu pamiršti. Ir dabar, po keturiasdešimties metų, kartais susapnuoju tą etapą. Kaip įgelta šoku iš miego ir, įsitikinusi, kad jau nebe kalinė, sukniumbu guolyje ir verkiu... Paskui meldžiuosi...

Nebeatsimenu, kaip atsidūriau lagery. Tik žinau, kad sukniubau, nukritau kaip maišas. Šalia gulėjo Marytė ir viena ranka glostė man veidą. Tik vėliau sužinojome, kad šis etapas buvo pats žiauriausias: 20 sustingusių lavonų atvežė rogėse, apie šimtas atsidūrė lignoninėje, nes reikėjo amputuoti kojas, rankas...“

Klausėsi choristai, šluostėsi ašaras ir tylėjo, lyg kažko laukdami. Tada Vanda dar papasakojo atsitikimą, kuris giliai įsirėžė į jos atmintį.

— Pakliuvau kartą už nieką į karcerį. Mat gavau siuntinį iš namų. O ten tabako įdėta, kad į duoną iškeisčiau. Aš taip ir padariau, ir už tai gavau septynias paras karcerio. O moterų zonoje jo nebuvo, tik vyrų zonoje. Man uždėjo geležinius antrankius ir veda į vyrų zonos karcerį, veda ginkluotas prižiūrėtojas, mane bjauriaisiais žodžiais keikdamas. Vyrų zonos kaliniai girdi tuos

keiksmus ir seka mane akimis. Tada iš jų tarpo išbėgo jaunuolis ir susijaudinęs ėmė maldauti prižiūrėtoją: „Gospodin načialnik, snimite s etoj devuški cepi i nadente mne.“ Prižiūrėtojas atsisuko į kalinį ir nusikeikė: „Pošol ty von!“ Jaunuolis dar kartą užbėgo prieš mane ir prižiūrėtoją, bet nepermaldavo jo.

Mano dainininkai ir šios istorijos klausėsi įtemptai, sulaikę kvėpavimą. Tada iš bosų tarpo pasigirdo balsas:

— Tai aš buvau.

Visi atsisuko į jo pusę. Tai buvo gal kokių šešiasdešimties metų vyras, visai neseniai atėjęs į chorą. Jis nulipo nuo laiptų, išėjo prieš chorą ir apkabino Vandą. Jonas Ausmanas. Labai susijaudinęs jis kalbėjo:

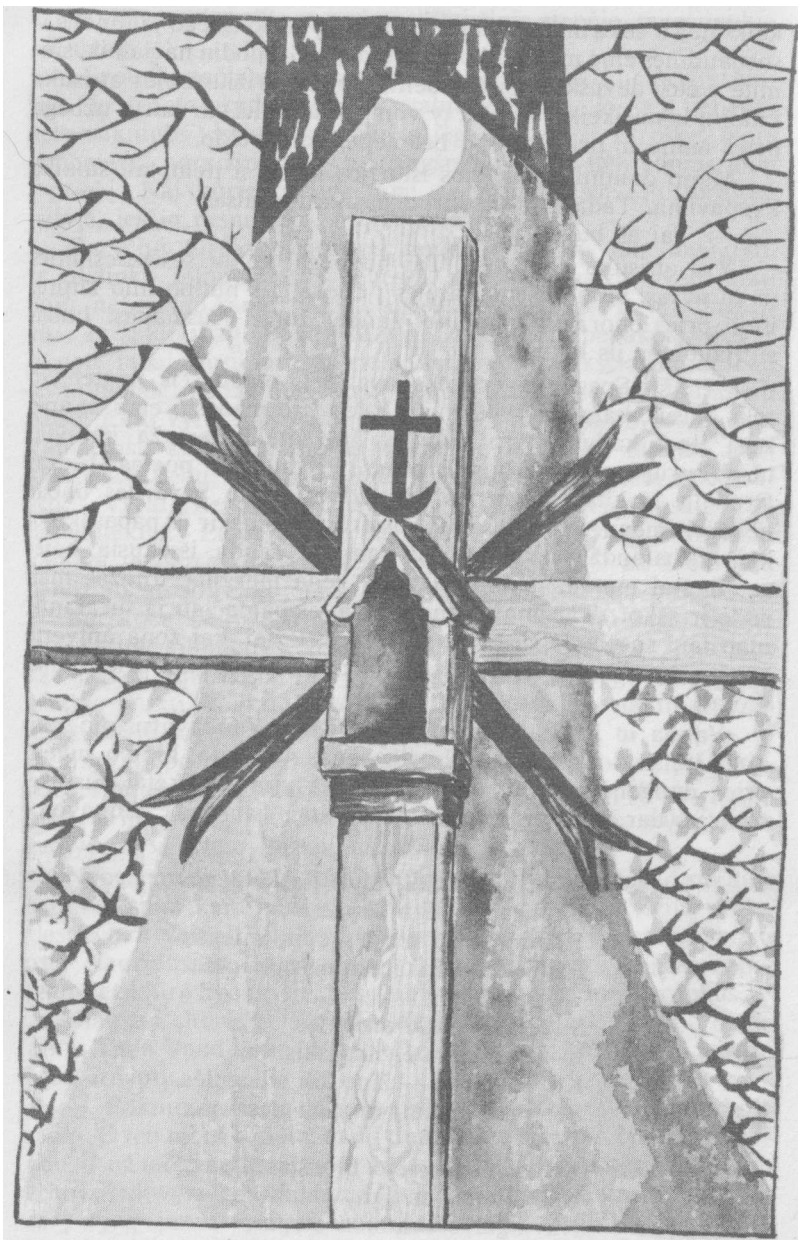
— Aš į Spasko lagerį atkeliavau irgi etapu. Tik jis nebuvo toks baisus, kaip tas 1949 metų balandžio mėnesio etapas, apie kurį ilgai kalbėta tarp kalinių. Juo atėjo nemaža lietuvių, tarp kurių — skulptorius Bronius Petrauskas, poetas Juozas Gražulis ir kitas Juozas iš Suvalkijos, kurio pavardės dabar nebeprisimenu. Bet mes su juo susidraugavome, ir jis papasakojo, kaip tą balandžio pirmąją nešė ilgakasę Vandą, išsekusią, bejėgę. Ir štai matau, per mūsų zoną veda merginą. Juozas man rodo ir sako: „Tai jinai, Vanda.“ Kai aš pamačiau ją surakintą, man taip suspaudė širdį. Kam gi tie retežiai, kai zona aptverta aukšta spygliuota viela? Nebeišlaikiau ir išbėgau prieš ginkluotąjį...“

Vanda ir Jonas užlipo į savo vietas. Vanda atsistojo tarp altų, Jonas — tarp bosų. Netoli vienas nuo kito, likimo suvesti prieš daugelį metų ir dabar štai vėl visai netikėtai susitikę. Choras, dar tebegyvendamas sužadintais jausmais, dainavo:

— Eikit, eikit!.. Man išseko jėgos
Ir mirażai dega akyse...—
Vyšnių žiedu moja stepių sniegas
Pamiegot minkštučiuos pūkuose.

Sudejavo tyliai atsigulęs
Ir užmerkė mėlynas akis:
Ko jis verkė,— žino tik sniegulės,
Bet jos niekam, niekam nesakys...

Tyliai miega vėjo blokštas lapas,
Užliūliuotas snaigių patalų — — —
Nuvingiavo tolumon etapas,
Ir aplinkui taip tylu, tylu!...

III

„MĒNESIENOS“ SONATA

T r i j ū   v e i k s m ū   d r a m a

VEIKĖJAI

1. GIEDRIUS	— pianistas
2. BALYS	— Giedriaus brolis
3. PAPIEVIENĖ	— jų motina
4. GODA	— Giedriaus sužadėtinė
5. MISTERIS PETREIKA	— Amerikos lietuvis
6. AUŠRINE	— jo dukra
7. LAŠELIS	— Papievių giminaitis
8. NEPAŽYSTAMASIS	
9. TĖVO BALSAS	

Veiksmas vyksta kurortinėje vietovėje mūsų amžiaus septintame dešimtmetyje

ADAGIO SOSTENUTO

Vakaras vasarvietėje. Scenos gilumoje matyti ežeras. Dešinėje scenos pusėje — vila su balkonu. Netoli vilos stovi liepa. Prie jos suoliukas ir stalas. Praviros balkono durys. Iš ten sklinda Bethoveno „Mėnesienos“ sonatos I-ji dalis — Adagio sostenuto.

PAPIEVIENE (priskynusi pintinę uogų, ateina iš sodo, stabteli, klausosi muzikos). Kažkoks sunkumas šįryt užgulė širdį ir visą dieną nepaleidžia. It gniužulas koks slegia, spaudžia... Prieš dvidešimt penkerius metus... (pauzė). O koks vakaro ramumas! (Pakelia akis į dangų). Dievulėliau, koks neišpasakytas šios žemės gražumėlis!.. Ir kaip sutvarkytas žmogaus gyvenimas! Sutvėrei, Dievuliau, tokį gražų pasaulį, tai kam gi leidai žmogui tiek kentėti, kad kitą kartą per sopulį ir saulės nebeįžiūri... Gerai, kad grožį žmogui leidai suvokti, kad muziką davei... (Pauzė). O tu, Giedriau, skambink ir nieko nežinok... Iš mažumės turėjo gražų balselį, tokį ploną, mielą... Ir jautrią širdį iš mažumės turėjo... Vieversėli, tu mano...

Įeina Lašelis su pjūkle ir kirviu rankose. Jis susitinka Nepažįstamąjį, ateinantį iš kitos pusės.

NEPAŽIŠTAMASIS. Ar dar neatvažiavo?

LAŠELIS. Kas?

NEPAŽIŠTAMASIS. Matau, kad dar neatvažiavo. Tai aš ir eisiu. (Išeina)

LAŠELIS. Ir ko jis laukia, kad antrą dieną vis klausinėja: ar dar neatvažiavo? (Papievienei) Ko taip susimąsčiusi? Džiaugtis reikia. Toks oras! Rytą atsikėliau — kalendorius rodo liepos 15-tąją. Pats vasaros vidurys. Ir dar — tavo sūnus grįžo iš sėkmingų gastrolių. Džiaugtis reikia.

PAPIEVIENE. Man kartais nei ši šio, nei iš to užaina sunkumas. Rodos, viskas ir neblogai sekasi... Giedriaus koncertai užsieny...

LAŠELIS. Laikraščiai rašo apie jo gastroles Berlyne. Mūsų Paliūnės dar labiau išgarsės. Ne Sočyje, ne Jaltoje ir ne Palangoje, o mūsų kurorte gyvena garsusis pianistas Giedrius Papievis (Apeina aplink liepą, pažiūri į jos viršūnę).

PAPIEVIENE (deda uogas ant stalo). Šviežio pieno dar atnešiu. Jis labai mėgsta. (Nori išeiti)

LAŠELIS. Tau, kaip giminei, noriu pasakyti... Žinai, ir aš nutariau sutvarkyti savo gyvenimą. Laikas vesti. Ir žmoną, galima sakyti, nusižiūrėjau. Jau lyg ir suderėjom.

PAPIEVIENĖ. Ir ženykis, kas tau trukdo.

LAŠELIS. Suprask pati, kuri gi eis į tokį pulką, kuri patikės, kad čia viskas mano.

PAPIEVIENĖ. Likai senbernis visai ne dėl to, kad mes čia pas tave gyvenam.

LAŠELIS (pradedą nervintis ir todėl ima kalbėti užsikirsdamas). Senbernis, senbernis... Koks gi aš senbernis... Prie Smetonos gal tokių metų ir būčiau senbernis. Dabar kita tvarka ir kitos pažiūros į amžių. Keturiasdešimt metų — koks gi senbernis,— pačiam stiprume. Ir prašau neužgaudinėti širdies. Ta, kurią nusižiūrėjau, nors man ir nelabai patinka...

PAPIEVIENĖ (nutraukdama). Tai ir kelk vestuves, kas tau trukdo.

LAŠELIS. Aš tik retkarčiais užsikertu, kai pradėdu jautriau kalbėti, kai pirštis imu. O mergos juokiasi: mikčius jau peršasi. (Pamažu atslūgsta, nusiramina. Išsiima metrą ir matuoja nuo vilos iki liepos)

PAPIEVIENĖ. Va, Giedrius sukurs šeimą, ir išvažiuoju pas jį į miestą anūkų supti. Ir gyvenk sau vienas be mūsų... Šiandien turėtų atvažiuoti Giedriaus išrinktoji.

LAŠELIS. Manai, kad atvažiuos, susipažinsite, tai jau ir vestuvės, tai jau ir pabirs anūakai? Ne taip greitai tokie dalykai daromi.

PAPIEVIENĖ (tuo pačiu tonu). Galgi ir Balys susitvarkys.

LAŠELIS (sėdasi ant suoliuko). Per daug geria Balys.

PAPIEVIENĖ. Ar ne per tave?

LAŠELIS. Kaip per mane? (Žiovauja) Velniai žino, koks tas mano organizmas — atsisėdai, tai arba valgyk, arba užmigi.

PAPIEVIENĖ (pasiūlo Lašeliui uogų ir pakyla eiti). Tas darbas, į kurį jį įkinkei, gerai nesibaigs.

LAŠELIS. Kur bedirbtų, jeigu jau linkęs į stiklelį, tai suras ir sugėrovų. Ir aš kartais išgeriu. Bet tik retkarčiais, kai pasitaiko ypatinga proga, kai pasiūlo ir į rankas įbruka stikliuką. Tada ant grindų nepilsi,— išgeri žmogus. O Balys pripūtęs ir pripūtęs... Jeigu nori, kad mašina būtų jo, turi su manim padirbėti.

PAPIEVIENĖ. Jau antrą vasarą dėl tos mašinos vergauja. Kad darbas būtų kaip darbas. O dabar — vagystė, ne vagystė. Jaučiu — baigsis negerai.

LAŠELIS. Prekyba, nieko nepadarysi, prekyba. Sako, kai tik žmogus išmoko prekiauti, išmoko ir apgaudinėti. Prekyba,

visuomeninis maitinimas... Per tai, matai, kokią vilą surenčiau: su garažu, su suomiška pirtimi. Užsinorėjo vasarotojas — lenda į ežerą, užsinorėjo — še vantą ir į pirtį.

PAPIEVIENĖ. Bet ir ilgai negrižta Balys. Kur išsiuntei?

LAŠELIS. Gražins maisto likutį į parduotuvę. Žinai, valgykloje lieka.

PAPIEVIENĖ. Lieka, kur neliks. Bet kodėl su valdiška neišsiuntei, o su sava?

LAŠELIS. Pirma, ji kol kas dar ne Balio ir sava dar nevadinkit. Dar padirbėti reikia. Antra, privačių mašinų niekas netikrina, važtaraščio nereikia. Kurortas — daug privačių mašinų. (Pakyla nuo suoliuko. Pasiima pjūklą, dar kartą matuoja atstumą tarp vilos ir liepos)

PAPIEVIENĖ (stebi Lašelį). Tai ką čia sugalvojai daryti?

LAŠELIS. Liepa ne vietoj užaugo.

PAPIEVIENĖ. Ne vietoj... Nei tavęs, nei manęs nesiklausė, kai iš žemės išdygo. Be paklausimo užaugo tokia graži, be paklausimo ir žydi.

LAŠELIS. Statysiu verandą iš šitos pusės, o ji kliudo. (Dar kartą matuoja)

PAPIEVIENĖ. Bene ruošiesi nupjauti?

LAŠELIS. O ką darysi? Teks. Balys pasirodys, ir abu džiru, džiru...

PAPIEVIENĖ (nutraukdama). Šitokią liepą, Papievio prosenelio sodintą...

LAŠELIS (nutraukia). Kaip man reikės, taip ir padarysiu, įsidėmėk.

PAPIEVIENĖ. Toks medis! Auga, gyvena lyg gyvas sutvėrimas. Su juo galima ir pasikalbėti, ir paslaptis išsakyti. Tokį karą ištvėrė, pokarį iškentėjo. Sako, prie jos vienas partizanas palaidotas... Toj vietoj (rodo) kelis metus žolė tamsesnė augo.

LAŠELIS. Savo vyrą prisimeni? Jis ne čia palaidotas.

PAPIEVIENĖ. Vienas Dievas žino kur: gal Vorkutoj, gal Igarkoj, o gal čia kur nors prie berželio žalio ar prie liepos...

LAŠELIS. Kas čia begulėtų, liepą reikės kirsti, jau suderinta su architektu...

PAPIEVIENĖ. Tai jau suderinta, nutarta... Tokia ilga diena, ir vakaras per ilgai užsibuvo... (Išeina)

LAŠELIS (likęs vienas). Savo trigrašį kiša, nurodinėja. O Lašelis pasielgs, kaip jam reikės.

Įeina Nepažįstamasis

NEPAŽIŠTAMASIS. Tai dar neatvažiuo?

LAŠELIS. Kas turėjo atvažiuoti, ir ko, tamsta, laukiate?

NEPAŽIŪSTAMASIS. Matau, kad neatvažiuo. Tai aš ir eisiu. (Išeina)

LAŠELIS. Per ilgai užtruko Balys. Mano galva, jau turėjo grįžti. (Pasigirsta mašinos signalas. Lašelis stebį atvykusius) Taksi, ne „Žiguliukas“. Nepažįstami žmonės. Štai ir Balys išlipo. Šlubuoja. O kur mašina? Keista. (Ruošiasi sutikti svečius)

Įeina Balys, misteris Petreika ir Aušrinė. Iš pastarųjų ap- rangos matyti, kad jie užsieniečiai. Petreika sustoja prie liepos ir apžiūrinėja ją

LAŠELIS (Baliui). Kodėl be mašinos?

BALYS. Taip ir maniau, kad to pirmiausia ir paklausi.

AUŠRINĖ (sveikinas). Heilo, mister!

MISTERIS PETREIKA. Laba diena!

LAŠELIS. Vakarėlis labas! (Baliui) Tai kur mašina?

BALYS. Nuo jo nenuslėpsi. Klok viską ant stalo.

MISTERIS PETREIKA. Norim trumpam pas jus apsistoti.

LAŠELIS. Gražus laikas. Pats vidurvasaris. Visi kampai ap- gyvendinti. Toks kurortas Paliūnės! Niekur geriau nerasite. O ežeras koksai, o kalnelių gražumėlis paežerėje! Pažiūrėkite! (Baliui). Tai kur mašiną dėjai?

MISTERIS PETREIKA. Mes abu su dukra...

LAŠELIS (nutraukdamas). Ne žmona? O aš maniau... lyg per jauna būtų... (Aušrinė nusijuokia)

MISTERIS PETREIKA. Daug kas taip pagalvoja. O kol žmona gyva buvo... Jos abi labai panašios, o aš į dukrą visai nepanašus... Sakydavo, kad ji ne mano... Seniai buvau šituos kraštuos. O kaip tik jūsų giminaitis pasiūlė pas jus apsistoti keletai dienų.

LAŠELIS. Ar iš toli būsite?

MISTERIS PETREIKA. Mes—Amerikos lietuviai, iš Štatų.

LAŠELIS. Taip?

BALYS. O dėdė nelabai gražiai sutikote tokius tolimus svečius.

LAŠELIS (labai meiliai ir mandagiai). Malonu, labai ma- lonu, kad nepamirštate tėvų žemės. Čia rasite visus patogumus, galėtumėte ir ilgiau pavasaroti.

MISTERIS PETREIKA. Matote, draugas tamsta, mūsų vieš- nagės laikas jau baigiasi... Vis kalbėjau sau — reikia aplankyti tėviškę. Ką žinai, gal jau ir nebeteks pamatyti jos. O Lietuva — gražiausias kampelis visam pasauly. Tik per mažai joj buvau, kaip toje dainoje poetas dainavo...

LAŠELIS. Poetas Vaičaitis: Yra šalis, kur upės teka... daugiau nebeprisimenu.

MISTERIS PETREIKA. Čia gi mano gimtinė. Labai jau traukė pabuvoti šituos kraštuos. Be to, reikalą turiu.

LAŠELIS (mato, kad Balys nori išeiti). Kur tu? Dar mes nebaigėme kalbos su tavim.

Balys grįžta ir vėl ieško progos išvengti nemalonaus pokalbio

LAŠELIS. Kambarys, tiksliau, beveik du kambariai bus antrame aukšte (rodo).

MISTERIS PETREIKA. Taigi priimate. Jeigu taip — būkime pažįstami: Petreika.

LAŠELIS. Draugu jus vadinti gal nelabai tinka. Karvių kartu neganėme. Misteris Petreika! Gražiai skamba.

PETREIKA. Ir mis Aušrinė.

LAŠELIS (prisistato). Lašelis. Galite vadinti ir draugu Lašeliu. O jei pavadinsite misteriu Lašeliu, nesupyksiu. Čia Balys — mano giminaitis.

MISTERIS PETREIKA. Irgi Papievis. Mes jau susipažinome.

LAŠELIS. Taip, taip. Dar jis turi brolių ir motiną.

AUŠRINĖ (kalba anglišku akcentu). Okey! Yra jis, jis čia.

MISTERIS PETREIKA. O šeimos galvos, tėvo Papievio, neturite?

LAŠELIS. Po karo dingo. Pas mus po karo čia dėjosi tokie dalykai, kokių kare nebūna. Guldė vyrus kaip ąžuolus. Tiktai ne girioj guldė, o ant bruko. Ir Papievis dingo, prasmego. Ar Lietuvoj buvo nušautas, ar lagery supuvo, ar į užsienį pabėgo. Visai žmonės pasakoja. O Papievienė vengia kalbėti.

BALYS (norėdamas, kad Lašelis pernelyg neišsiplepėtų, nutraukia jo kalbą). Aušrinė nori mūsų Giedrių pamatyti. Pakelyje apie jį klausinėjo.

LAŠELIS. Tai kur mašiną dėjai?

AUŠRINĖ. Su pianistu Giedriumi Papieviu noriu pasimatyti.

LAŠELIS. Yra, yra garsusis pianistas. Čia jo tėviškė — čia jis gimė. Kiekvieną vasarą jis Paliūnėse, kiekvieną atokvėpį praleidžia čia.

AUŠRINĖ. Okey. Jis čia... Pernai Leningrade buvo „Baltosios naktys“.

MISTERIS PETREIKA. Taip vadinosi tas muzikos festivalis. Aušrinė — smuikininkė. Dalyvavo toje šventėje, ir jie susitiko, susipažino.

AUŠRINĖ. Žinoma, aš nepasiekiau tokių muzikos viršūnių kaip Giedrius, bet šventėje dalyvavau. Giedrius pakvietė mane: kai būsite Tarybų Sąjungoje, aplankykite mus!

MISTERIS PETREIKA. Aš ir seniau norėjau aplankyti Lietuvą, o kai dukra papasakojo apie pianistą iš šitų kraštų, išsiruošėm...

LAŠELIS (žavėdamasis Aušrine). Labai maloni pažintis.

Paširodo Nepažįstamasis. Jis iš tolo stebi užsieniečius

LAŠELIS. Šis asmuo jau antrą dieną klausinėja, ar neatvažiavo svečių. O kokių, nesako. Yra keistų žmonių!

MISTERIS PETREIKA. Žinote, kai tik kas nors iš mūsų pajuda į Lietuvą, tuoj visi sužino ir laiškais praneša, kad toks ir toks bus Lietuvoje ten ir ten. (Žiūri į tolį) Sakykite, juk čia netoliese turėjo būti Gegučių kaimas.

LAŠELIS. Yra, tik daug kas jame pasikeitę. Tik upelis ir pušynėlis tie patys pasilikę.

Balys nepastebimai išeina

LAŠELIS (šaukia). Giedriau! Ar girdi? Pažiūrėk, kokių svečių sulaukėme!

GIEDRIUS (pažiūrėjęs iš balkono). Ką aš matau! Sunku patikėti. Aš tuojau! (Laiptais nubėga žemyn)

Aušrinė ruošiasi susitikimui: pasižiūri į veidrodį, pasitvarko plaukus.

GIEDRIUS. Mis Aušrinė! Tai maloni staigmena! Garsioji Amerikos smuikininkė Paliūnėse! (Sveikinas). Visai nelauktai.

AUŠRINĖ. Adresą turėjau. Nutariau iš anksto nepranešti. Čia — mano tėvelis. (Pristato). Labai norėjau aplankyti tėvų žemę.

GIEDRIUS. Mis Aušrine, lietuviškai dabar jau daug geriau kalbate.

MISTERIS PETREIKA. Nuo jūsų susitikimo Leningrade pradėjo įnirtingai mokytis lietuvių kalbos. Laikraščius lietuviškus skaito, gauda kiekvieną žinią apie Lietuvą.

AUŠRINĖ. Aš juk sakiau, kad užsispirsiu ir išmoksiu lietuviškai. Iš lietuviškų laikraščių sužinojau apie jūsų sėkmingas gastroles Berlyne. Žinau, kad kitas rečitalis Varšuvoje.

GIEDRIUS. Daug tenka koncertuoti.

AUŠRINĖ. Apie jūsų Bethoveno interpretaciją skaičiau ir viename angliškame laikraštyje. Žurnalistas rašė: pianistas iš Lietuvos su randu ant rankos skambino „Mėnesienos sonatą“...

GIEDRIUS. Jie viską mato, viską pastebi.

AUŠRINĖ. O aš to rando ant rankos visai nepastebėjau.

GIEDRIUS (nusuka kalbą). Ar jau dėl būsto susikalbėjot su mano dėde?

LAŠELIS. Apsigyvensite tenai (rodo) antrame aukšte. Kambarys su veranda į ežero pusę. Dėl kainos susitarsime. Aš ne brangininkas. Gyvenkite, kol atsibos, kol prisisotinsite iki valios lietuviško oro.

MISTERIS PETREIKA. Mes tik trumpam galim čia pabūti. Žinote, pas jus viskas negalima, visko bijoma. Tai mes pusiau nelegaliai. Doleriai padėjo.

GIEDRIUS. Mama, priimk svečius!

MISTERIS PETREIKA (reikšmingai). Ir dar turiu pasakyti, kad jums siurprizą atvežiau.

Baikščiai įeina Papievienė. Jie sveikinasi.

PAPIEVIENĖ (Giedriui). Tai šita tavo išrinktoji?

GIEDRIUS. Ne, mama, čia svečiai iš Amerikos.

AUŠRINE (Petreikai). Ar jis turi išrinktąją?

MISTERIS PETREIKA. Nežinau. Paašškės. Viena aišku, kad jis dar nevedęs.

GIEDRIUS. Dabar, malonūs sveteliai, laikas įsikurti.

Giedrius ima lagaminus, jie išeina

PAPIEVIENĖ (palydi akimis). Petreika... lyg girdėta pavardė. Ar tik nebus iš Gegučių kaimo? Ten anksčiau gyveno Petreikos, amerikonais vadinami.

LAŠELIS. Taip, iš to paties kaimo. Bet kas jo per dukra... Ugnis — ne moteris.

PAPIEVIENĖ. Per senas apie tokias galvoti.

LAŠELIS. Vėl ji man užmeta. Senas. Koks gi aš senbernis — pačiame stiprume mano organizmas. (Pastebi, kad nėra Balio) Baly!.. Vėl pasislėpė. Iškrėtė jau ką nors, kad be mašinos grįžo. Ir neišgėręs. Nejprasta.

PAPIEVIENĖ. Pražudysi vaiką. Oi, kaip bijau! Ir dar tie išgėrinėjimai...

LAŠELIS. Pasakysiu atvirai. Mėgstu atvirumą. Pati daug kuo kalta, kad jis toks.

PAPIEVIENĖ. Kalta aš, labai kalta. Per mažai jam dėmesio skyriau. Bet koks mūsų gyvenimas buvo... Tie pokario metai... Kad į Sibirą neišvežtų, su dviem vaikais basčiausi po svieta. Vyresnįjį palikusi tai vienai giminei, tai kitai, su mažuoju Giedriuku ant rankų kaip elgeta, išmaldos beprašydama...

LAŠELIS. Bet kai jau Vilniuje buvai įsikūrusi ir Giedrių į Meno mokyklą įtaisiusi...

PAPIEVIENĖ. Žinau, reikėjo dažniau atvažinėti pas jį. Nors jis ir pas močiutę gyveno, ne pas svetimus, bet vis tiek ne motina...

LAŠELIS. Viskas tik Giedriui, viskas tik pianistui. O Baliui

pritiko, kas nuo muzikanto liko.

PAPIEVIENĖ. Bet iš kur aš viena galėjau?! Dieve tu mano, vis drebėjau, kad į Sibirą neišvežtų, vis slėpiausi nuo žmonių, kol pasidarė šiek tiek ramiau.

LAŠELIS (atsiminęs Balį). Kur jis prapuolė? Baly! (Išeina ieškot)

Iš kitos pusės įeina Balys

BALYS. Nelaimė atsitiko, mama.

PAPIEVIENĖ (išgąstingai). Kas? Žmogų suvažinėjai?

BALYS. Ne, susidūriau su „Volga“ ir „Žigulius“ aplamdžiau. Ne aš kaltas, o „Volgos“ vairuotojas.

PAPIEVIENĖ. Ar nesusižeidei?

BALYS. Koją sutrenkiau labai. Ką dėdei sakyti dėl mašinos?

PAPIEVIENĖ. Vaikeli, būk protingas ir mesk tą nešvarų biznį. Gėda žmogui pasakyti, net nuo savų reikia slėpti. Klausė Giedrius: kaip Baliui sekasi darbe? Ir ką gi jam turėjau pasakyti? Jau ką ne ką, o gerti tai jau mesk. Dar turi valios. Šiandien grįžai kaip žmogus, blaivus.

BALYS. Autoinspekcija kabinosi. Įsitikino, kad nė lašo burnoj neturėjau, kitaip ėmė kalbėti.

PAPIEVIENĖ. Matai, kaip gerai, kai ta smarvė neužpila akių. Dievas dar saugo.

BALYS. Kaip Lašeliui pasakyti?

PAPIEVIENĖ. Sakyk, kaip yra — teisybę.
įeina Lašelis

LAŠELIS. Va, kur jis. (Griežtai) Tai kur mašiną dėjai? A?! Avarija?!

PAPIEVIENĖ. Kaltas ne jis.

LAŠELIS. Aš tamstytės neklausiu.

BALYS. „Volga“ išniro iš šalutinio kelio.

LAŠELIS. Išniro, išniro! O kur pats buvai, kad nesusi-
gaudei? Reikia nežiopsoti, kai vairas rankose. O kaip su mašina, kodėl nieko nesakai?

BALYS. Nedaug aplamdžiau. Jis kaltas ir padengs visus nuostolius. Pas kaltininką ir palikau. Variklis nebetrūkia.

LAŠELIS. Variklis nebetrūkia? Aha, tai jau ne šiaip aplamdei, o kaip reikiant sukniuždinai.

BALYS. Greit viską sutvarkys, neliks nė žymės.

LAŠELIS. Nė žymės neliks, džiaukis. O žinai, kad po avarijos mašina nustoja pusės vertės? Iš manęs nė kapeikos nesitikėk. Taip ir žinok, užsirašyk šiuos žodžius.

BALYS. Nieko iš jūsų ir nesitikiu, nors avariją padariau, jūsų darbą dirbdamas. O kad aš gyvas vos likau, tai nepak-

lausėt. Jums mašina svarbiausia.

PAPIEVIENĖ. Matai, vos bepaėina. Argi to dar negana? Ko kabiniesi kaip erkė!

BALYS. Dėl jūsu viską darau, ir dar kaltas. Mesiu viską velniop, ir žinokitės.

PAPIEVIENĖ. Juk aiškiai pasakė, kad nekaltas. Ir blaivus grįžo.

LAŠELIS. Kad ne avarija, kažin koks butų grįžęs. Po darbo susimeta ir šutina.

BALYS (trenkia raktus žemėn). Pasiimk savo raktus, pasprink savo mašina! Nusibodo, iki gyvo kaulo įgriso! Ubagas aš, ar ką? Invalidas, ar rankų neturiu, ar kojų nebepavelku, kad būčiau pastumdėliu?!

LAŠELIS (atslūgęs). Na gerai, gerai... nesikarščiuok...

BALYS. Metu viską ir važiuoju į Bama...

PAPIEVIENĖ. Nesipykite, viskas susitvarkys.

LAŠELIS. Galgi, kaip sakai, avarija ir nedidelė, išlaidų didelių nebus. Pasidalysim (Ima raktus nuo žemės).

BALYS. Aiškiai pasakiau, kad jis visas išlaidas padengs.

LAŠELIS (duoda Baliui raktus). Imk — juk tu mašinos savininkas. Kiek čia beliko išsimokėti. Juokas.

PAPIEVIENĖ. Nusiramink. Va, uogu užvalgyk. Atsigerk šviežio pieno. Argi aš jo dar neatnešiau? Tai mano galvelė. Visai išgvero, nebenutuokiu... (Išeina).

LAŠELIS. Nebesipykime. Juk savi. Jeigu kas ir ne taip... neimk į galvą. Man liežuvis kartais pridaro tiek jovalo, kad paskui pačiam gėda darosi. Išlenda, kur nereikia ir sugadina visus popierius. O va, kur reikia gražiau, jausmingiau pakalbėti, jis me-me vartaliojasi burnoje, lyg ne mano liežuvis, lyg kas tyčia svetimą įspraudė tarp dantų, kad sugadintų visą reikalą. Pykstu ant savo liežuvio... Jeigu tau kas ir pasimatė, neimk į galvą.

Balys atslūgsta, užsirūko, bet nieko nekalba

LAŠELIŠ. Geriau eikš čia, padirbėsime trupučiuoką ir susitaikysim. Darbas — geriausias gydytojas, darbas — sveikata. Ramina visus nervus.

BALYS. Tai ką sumanei daryti?

LAŠELIS. Nupjauti reikia (rodo ranka į liepą). Pristatysiu verandą. Su architektu suderinta. O juk trūksta verandos iš šitos pusės?

BALYS. Gal.

LAŠELIS. Eis iki čia (rodo).

BALYS. Liepa trukdys. O kaip su ja?

LAŠELIS. O kaip tau atrodo?.. Ar galima sieną mūryti

ant augančio medžio?

BALYS. Tai liepą kirsi?

LAŠELIS. Nesuprantu tavęs. Aiškiai pasakiau: veranda eis iki šitos vietos, taigi liepą reikia nupjauti.

BALYS. Juokaujate, dėde.

LAŠELIS. Juokauju! Eikš, imk pjūklą!

BALYS. Tokį medį! Senelio sodintą sodybos galulaukėje. Ir pats ne kartą sakei, kad ir vasarnamį čia pasistatei dėl liepos.

LAŠELIS. Sakiau sakiau, bet dabar trukdo ji man.

BALYS. Atsimenu, senelis kalbėdavo: šventas medis. O jis pjaus. Ne, negalima.

LAŠELIS. Ir vėl pykstatėms, per valandą du kartus baramės.

BALYS. Tokį medį! Ne, neleisiu! Giedriau, Giedriau!

LAŠELIS. Neleisi?! Vadinasi, neleisi...

Įeina Giedrius.

BALYS (Giedriui). Liepą kirs, Papievių liepą. Dėl verandos. Jam vis maža ir maža.

LAŠELIS. Taigi išeina, kad neįeisite?!

GIEDRIUS. Jūs, dėde, šito nepadarysite. Turėkite širdį, čia toks turtas.

LAŠELIS (vis labiau užsikirsdamas). TTTurtas... ddddurniai! Lyg būtų jų nuosavybė... Taigi išeina, kad nnnneleisite. Taip jis (rodo į Balį) ir pasakė: Nnnneleisiu! (Pagriebia kirvį ir bėga prie liepos, Giedrius jį sulaiko, Balys atima kirvį)

LAŠELIS (susijaudinęs sunkiai kalba, rodo rankų gestais). Vvvvisus... išvvvvvysiu... vvvvelniop! (Išbėga)

BALYS (vaikšto susierzinęs). Senelio sodintą liepą, visko mačiusią... Mama kažkodėl nenoriai pasakoja apie tuos pokario laikus. Sako, kad kai tėvelis išėjo į mišką... ne, gal jau vėliau, kai dingęs jau buvo... Atvažiavo mūsų į Sibirą vežti... Močiutė, mane pagriebusi, spėjo krūmuos pasislėpti. O mamai nebebuvo kur dingti: tave pagriebusi, į liepą įsikorė; nieko neradę, išvežė visus daiktus, užkalė langines. Taip tušti namai kelis metus stovėjo, kol Lašelio tėvas iš valdžios už kelis šimtus rublių nupirko. O liepa vis stovėjo, kiekvienais metais vis žydėdavo...

GIEDRIUS. Iš tų sunkių laikų aš atsimenu tik baisią ugnį ir skausmą... Mamos klausdavau, iš kur randas ant mano rankos, nesakydavo, nutylėdavo... Atsimenu, kai Vilniuje gyvenau su mama kažkokiam sandėliuke. Ten stovėjo senas pianinas. Mama sargiene dirbo meno mokykloje. Aš girdėdavau, kaip kiti vaikai groja pianinu, ir aš labai norėjau skambinti...

BALYS. Aš dar ir tėtį atsimenu... Aš su močiute kažkokiam kaime gyvenau... jis atėjo su keliais ginkluotais vyrais. Davė man šautuvą pačiupinėti.

GIEDRIUS. Man rodos, mama slėpė nuo mūsų šeimos praeitį ir dabar nenori kalbėti... Neklausinėdavau, nenorėdavau jos skaudinti... Bet atsimenu ugnį... baisią, skausmingą... tai seniausias mano atsiminimas...

BALYS. Tu pasiekei savo. O iš manęs nieko neišėjo. Nemoku gyventi aš, Giedriau. Man visur nesiseka. Žmona paliko. Sako: silpnavalis, nevykėlis, girtuoklis... Toks ir esu. Ko čia pykti, jei teisybė akis bado. Gal toks ir liksiu. Kuprotą grabo lenta ištiesins.

GIEDRIUS. Na ką tu čia. Perdaug prastai apie save galvoji.

BALYS. Kad man nesiseka. Jau, rodos, užsikabinu už gyvenimo, jau įsuku į vėžes, ir staiga vėl griūvu į duobę... Avarija šiandien...

GIEDRIUS. Mama pasakojo.

BALYS. Pyksta Lašelis, siunta.

GIEDRIUS. Mažmožis. Kad tik koja greičiau sugytų.

BALYS. Vis dėl tos mašinos. Gal ir su žmona pradėjau nesutarti dėl jos. Nereikėtų man išgėrinėti. Jau mesiu, sakau sau, eisiu pas žmoną taikytis... Bet išlenda proga ir vėl... iš naujo viskas prasideda. Nueini pas traktorininką: suark arus. Suarė. Aš jam rublius už darbą kišu. O jis: Baly, kaip aš iš draugo galiu pinigų imti. Ir aš binzu binzu į parduotuvę. Ir taip prasideda... Aną dieną užspringo variklis. Dar nemoku remontuoti. Butelį į kišenę ir einu pas pažįstamą meistrą. Geriausias būdas atsiskaityti... Gerai, kad tau netenka susidurti su tokiais dalykais. Pavydžiu tau... Tik atvažiavai iš ryto, o visi tešneka apie tave.

GIEDRIUS. Kiekvienas turi savo rūpesčių, kiekvienas ko nors siekia. O tai ir neduoda nurimti. Vis maža ir maža. Rodos, gerai paskambinau, publika plojo, o aš nepatenkintas... Sunku siekti grožio, eiti į nepasiekiamą idealą. Rodos, jis jau arti, jau čia pat. Dar labiau įtempiu jėgas, pakyla jausmai... Ir šioje pragariškoje įtampoje pamatau, kad man toli iki idealo. O gal iš viso jėgų nebeužteks, gal aš per menkas?.. Sunku eiti į idealą...

Pasigirsta traukinio švilpimas

GIEDRIUS (pažiūri į laikrodį). Dar ne šis traukinys. Dar kelios minutės. Bet jau greit Goda bus Paliūnėse.

BALYS. Tai jie ne lengvąja mašina atvažiuos, o traukiniu? Kažkaip neįtikėtina, kad generolas su dukra traukiniu važinėtų.

GIEDRIUS. Paskambino, kad ji viena atvažiuos traukiniu. Tėvas, matyt, negali.

BALYS. Valstybiniai reikalai... Tai bent žmoną turėsi. Generolo duktė!

GIEDRIUS (nusišypso). Aš jau eisiu į stotį jos pasitikti (Išeina).

Balys renka įrankius — pjūklą, kirvį. Tuo metu įeina motina su ąsočiu pieno ir duonos kepalu.

PAPIEVIENĖ. O kur Giedrius?

BALYS. Į stotį išėjo nuotakos sutikti.

PAPIEVIENĖ (pripila stiklinę pieno ir duoda Baliui). Atsigerk. Šviežias, tik pamelžtas. Ir duona tik iš pečiaus ištraukta, dar šilta.

BALYS (gerdamas). Ačiū... Sekasi Giedriui. Pasitiks savąją, pristatys motinai, su visais supažindins. O aš be susipažinimo vedžiau kaip laukinis.

PAPIEVIENĖ. Gal viskas taip kvailai ir išėjo. Iširo šeima: nei tau vaikų, nei man anūkų.

BALYS. Limpa merginos prie Giedriaus. Matau, kad ir toji amerikietė eina iš galvos dėl jo. Visą kelią apie Giedrių ir teklausinėjo: ar dažnai parvažiuoja į namus, ar dar nevedęs. O kai susitiko, visa ištirpo.

PAPIEVIENĖ. Maža ko... kas kam patinka. Nenorėčiau, kad Giedriaus žmona būtų ne mūsų krašto mergina. Nors ir šios, vilnietės, nepažįstu, net pavardės nežinau...

BALYS. Dar nežinia, kokia ji bus. Ir kas jos tėvai. Kalba...

PAPIEVIENĖ. Ką kalba?

BALYS. Kad tas milicijos generolas už nuopelnus pokaryje taip greit iškilo iki tokio laipsnio...

PAPIEVIENĖ (sunerimusi). Apie ką tik nori ir kalba, visais nepatikėsi.

BALYS. Aš tik taip pasakiau, gal nieko panašaus ir nebuvo. Pasimatysit, išsikalbėsite. (Išgėręs pieno stiklinę, padėkoja motinai). Išnešiu instrumentus, o tai maišosi po kojomis. (Išeina)

MOTINA. Ir man reikia apsitvarkyti: apsiprausti, skarelę pasikeisti. (Išeidama)... Milicijos generolas... Sunki diena... per ilgai užsitęsė.

Įeina Giedrius ir Goda. Goda balta suknele su raudonų rožių puokšte. Giedrius neša jos lagaminą.

GODA (dairosi aplinkui). Kaip čia ramu... Koks ežeras!.. O gėlynas koksai! Matyt, rūpestingos rankos prižiūri.

GIEDRIUS. Mano motinos rankos. Darbštesnių ir švelnesnių pasauly nėra. Pamatysi, Goda, kokią motiną turiu. Norėjau, kad tavo tėtis susipažintų su ja.

GODA. Aš turiu tau kai ką pasakyti ir paaiškinti, kodėl tėtis neatvažiavo.

GIEDRIUS (nutraukdamas kalbą). Dar išsikalbėsime. Ne vieną dieną būsime kartu. O dabar — nieko nėra svarbesnio, kaip tavo pirmas vakaras Paliūnėse... Pamatysi mano mamą, visų geriausią, visų švenčiausią. Mama, tu ir muzika,— vien dėl to verta gyventi.

GODA. Kalbėk, Giedriau, kalbėk...

GIEDRIUS. Paklausiau kartą mamos po koncerto, kuriame ji buvo ir klausėsi mano skambinimo, ar tu laiminga? (publika labai ilgai plojo, daug gėlių gavau) Atidavęs visas gėles jai, taip ir paklausiau: ar tu, mama, laiminga? Atsakė: vis dar kažko laikiu... O sunkumas lyg kupeta užgulęs nuo anų laikų, ramybės neduoda. Neklausinėk, Giedriau, tau geriau nežinoti... Pati nežinau, ko dar tikiuosi, gal... kad dangus būtų aukštesnis... Po koncerto ji ilgai tylėjo, jaučiau, kad kažką išgyvena.

GODA. Tavo muzika visus priverčia jaudintis... O kaip pasisekė tavo paskutinis koncertas Berlyne? Skaičiau, kad lydėjo didžiulė sėkmė, bet viską noriu žinoti iš tavo lūpų.

GIEDRIUS. Publikai patiko mano interpretacija. Bethovenas nelengvas. Jo sonatų tragiškai audringas romantizmas veda į visai naują pasaulį, ir negalima iš jo ištrūkti. Negalima nevirpėti... Kai paskambinau „Patetinę“, kilo ovacijos, pasipylė gėlės. Neramu pasidarė — kaip seksis „Mėnesienos“ sonata? Ar sugebėsiu viską jai atiduoti? Susivaldžiau, susikaupiau. Publika nuščiuvo. Žvilgtelėjau į salę — pirmoje eilėje sėdėjo Berlyno konservatorijos fortepijono katedros profesorius Reinfeldas... rimtas, susikaupęs. Atrodė, pats Bethovenas veria mane akimis... Ir pradėjau. Lygus, vienodas triolių akompanimento tonas, plati melancholiška viršutinio balso melodija... O paskui, paskui, paskui tragiška kulminacija, ir aš, rodos, nebematau ir nebegirdžiu nieko, lyg apkurtęs nelaimingas kompozitorius. Tik viduj, smilkiniuose skamba... Nuo karščio sudrėko akys, į pirštus sutvinko kraujas... nebematau pirštų, tiktai randą... Štai kas yra „Mėnesienos“ sonata, cis-moll, quasi una Fantazija...

GODA. Kalbėk, Giedriau, kalbėk...

GIEDRIUS. Kiek daug jėgų pareikalavo iš manęs! (Pauzė). O aš vis galvoju... kaip pats Bethovenas, kurdamas tokius še-devrus, kaip jis galėjo ištvirti tokią dvasinę įtampą! Rodos, ne žmogaus išgalėms. Ir kaip kiekvienas kūrėjas pakelia tokią kūrybos našta?

GODA. Dar kalbėk. Giedriau!

GIEDRIUS. Vokiečių filosofas Heidegeris rašė, kad Dievas mirė. Taip tvirtini ir daugelis egzistencinės filosofijos atstovų. O aš sužinojau, kodėl jis mirė... jis neišlaikė kūrėjo įtampos —

sukurti tokį pasaulį! — mirė ir uždėjo tą kūrybos našą žmogui. Dabar žmogus kamuojasi kurdamas, kamuojasi atlikdamas tuos sukurtus šedevrus ir jaudina visus, kurie įsijaučia ir iš naujo išgyvena tą kūrybos procesą.

GODA. Dabar žinau, kodėl tavo skambinimas taip jaudina visus — niekas negali būti abejingas tavo muzikinei poezijai. Kažkas nesuvokiamai romantiška ir netgi tragiškai baisu... Kaip aš norėjau šiandien su tavim susitikti! Nors galėjo nebūti šio susitikimo...

GIEDRIUS. Kodėl?

GODA. Papasakosiu... vėliau. Užtat aš dar labiau norėjau pamatyti tave. Minutes skaičiavau... O traukinys dundėjo, riedėjo artyn prie Paliūnių. Dievuliau tu mano... Širdis taip plakė. Kad tik neatsitiktų kas nors netikėta, kad tik pamatytčiau tave. Štai aš jau čia, ir mano Giedrius prieš mane...

GIEDRIUS (apkabina Godą). Nieko nėra aplink, tik tu visa švytinti, visa deganti... (Šaukia) Mama, mamut! Kurgi tu?! (Godai) Ji visuomet kukli, tyli, lyg bijotų kažko.

į e i n a m o t i n a

GIEDRIUS. Mama, tai ji. (Rodo į Godą)

Goda su gėlėmis nedrąsiai prisiartina prie motinos. Nieko nesakydama, bučiuoja jos abi rankas, kaktą, skruostą. Giedrius sutrikęs ir laimingas apkabina motiną. Jautri pauzė.

PAPIEVIENĖ. Dabar jūs abu mano vaikai. (Pravirksta, paskui džiaugsmingai juokiasi). Matai, kokia šaunuolė!

GIEDRIUS. Neveltui ilgai rinkausi.

PAPIEVIENĖ. O kodėl tėvelis neatvažiavo?

GODA (išsisukinėdama). Tik paskutinę dieną atsisakė važiuoti... Aš papasakosiu... Giedriui paaiškinsiu, kodėl taip atsitiko.

GIEDRIUS. Po kelionės ji išsvargusi.

PAPIEVIENĖ. Taigi vesk ją tenai (parodo), tegu atsikvėps.

GIEDRIUS. Aš ją palydėsiu, parodysiu kambarėlį.

GODA. Iki rytdienos! Labos nakties, mama!

A b u i š e i n a
Į e i n a L a š e l i s

LAŠELIS (ieško pjūklo ir kirvio). Kas išnešė, kam parūpo svetimi įrankiai?

PAPIEVIENĖ. Balys nunešė į sandėliuką. Aptvarkė kiemą, per daug užverstas buvo. Nepatogu... atvažiavo Giedriaus būsimoji.

LAŠELIS (piktai). Atvažiavo, atvažiavo... Kur atvažiavo,

pas ką atvažiavo? Mano trobos,— ant mano sprando atvažiavo.

PAPIEVIENĖ. Viską perdedi. įsierzina, ir viskas negerai. Pats sutikai priimti. O kai sakai — ant tavo sprando atvažiavo, neteisybę kalbi. Argi aš nedirbu? Iš pat ryto kiemus apšluoja, vasarotojų kambarius išplaunu, paskui su kauptuku į daržą, su pintine į sodą... Delnai sueižėjo, nagai atšerpėjo...

LAŠELIS. Aš kai geruoju, tai geruoju. O kai man bando atsisototi skersai kelio... Papievių liepa! Tfiu! (Nusispjauna)

PAPIEVIENĖ. Pieno atsigerk. (Atkiša jam puoduką)

LAŠELIS (išmuša iš motinos rankų puoduką, paskui dar koja jį paspiria). Eik šalin!.. Parodysiu aš jiems Papievių liepą!

PAPIEVIENĖ. Viskas negerai, viskas ne taip. (Numoja ranka, pakelia nuo žemės puoduką ir išeina)

Įeina Nepažįstamasis

NEPAŽIŠTAMASIS. Tai jau atvažiavo iš Amerikos?

LAŠELIS (piktai). Ko tamsta pristojai prie manęs? Kas turėjo atvažiuoti?

NEPAŽIŠTAMASIS. Iš Čikagos.

LAŠELIS. Neklausinėju iš kur, o patys nepasisakė.

NEPAŽIŠTAMASIS. Turėtų būti iš Čikagos... Tai aš ir eisiu. (Dar pastovi, pagalvoja). Tai jau ir eisiu.

LAŠELIS. Tai gal tamsta man padėtumei?

NEPAŽIŠTAMASIS. Ką padėti?

LAŠELIS. Su pjūkle padirbėti.

NEPAŽIŠTAMASIS. Mielai.

LAŠELIS. Aš tuojau atnešiu pjūklą (išeina ir greitai grįžta pjūkle nešinas). Prašau į talką!

NEPAŽIŠTAMASIS. Seniai bepjoviau, bet gal dar nepamiršau.

LAŠELIS (duoda vieną pjūklo galą). Pradėsime.

NEPAŽIŠTAMASIS. Tai ką pjausime?

LAŠELIS. Šitą medį.

NEPAŽIŠTAMASIS. Šitą liepą? Ar negaila?

LAŠELIS. Kliudo verandos statybai. Medis kaip medis. Tokių girioje daug.

NEPAŽIŠTAMASIS (apžiūrinėdamas liepą). Čia ne paprastas girios medis... Vakar vakare stebėjau: koks kvėpėjimas!.. Pačiam žydėjime!

LAŠELIS. Tai padėsite man nupjauti?

NEPAŽIŠTAMASIS. Ir šiandien vidurdienį stabtelėjau — jau bičių dūzgimas!...

LAŠELIS (nekantraudamas). Tai ar padėsite?

NEPAŽĪSTAMASIS (paleidžia pjūklą iš rankų). Negaliu, širdis neleidžia.

LAŠELIS. Širdis neleidžia, negaliu... Ot yra žmonių! Ką gi, rasiu kas galės, kieno širdis leis.

Įeina misteris Petreika

LAŠELIS. Noriu paklausti, kaip įsikūrėte?

MISTERIS PETREIKA. All right! Puikiausiai. Pilnas komfortas. Tik gaila, kad taip trumpai teks pabūti. Galima sakyti, mes tik kelioms valandoms. Man labai norėjosi tėviškę pamatyti.

LAŠELIS. Dera ne tik gimtąsias vietas pamatyti, bet ir jaunystės darbus prisiminti. Tai gal padirbėsime kaip jaunystėje? (Rodo pjūklą)

MISTERIS PETREIKA. All right! Mielai, prisiminsiu, kaip jaunystėje su tėvu malkas pjaudavome tokiu pjūklu (ima pjūklą). Nelengvas, bet smagus darbas. Pjūklas dziru-dziru groja, dainuoja, rankų raumenys kaista.

Nepažįstamas stebi iš šalies

MISTERIS PETREIKA (pakelia galvą). Tai ką pjausime? Ar ne šitą liepą?

LAŠELIS. Šitą. Su architektu suderinta. Trukdo statybai.

MISTERIS PETREIKA. Palaukite, palaukite, draugas tamsta, nesuprantu.

LAŠELIS. Verandą statysiu.

MISTERIS PETREIKA. Vis tiek nesuprantu.

LAŠELIS (lėtai dėsto). Verandos statybai trukdo liepa, ir mes abu su misteriu ją turime pašalinti — tai yra nupjauti.

MISTERIS PETREIKA. Supratau (Paleidžia pjūklą)... Taigi nuo šitos liepos, galima sakyti, ir prasidėjo tas mano ilgesys. Keista ar nekeista, bet tik išvažiavus, būdavo, užsimerkiu ir matau šią liepą. Kodėl ją, pats nežinau. O paskui ežerą matau... Ne, negaliu. Prašykite jo (rodo į Nepažįstamąjį). Gal, draugas tamsta, padėsite padaryti šį darbą, o aš negaliu. Aš tik pažiūrėsiu, kaip jūs darbuojatės. Pjaukite, pjaukite... Darbuokitės į sveikatą... O aš žiūrėsiu, kaip pjūklo dantys įsikabins į liepos kamieną... kaip pabirs pjuvenos... ir paskui susvyruos medis... susiūbuos, suoš paskutinį kartą ir trenksis į žemę — liepžiedžiai plačiai išsibarstys...

LAŠELIS. Ir šitas negali.

MISTERIS PETREIKA. Atvažiavau į tėviškę, pirmiausia liepa mane pasveikino. Prisiminiau vaikystę, lyg marškinius drobinius užsivilkau. Paskui nuėjau prie buvusios sodybos. Trobesių nėra, bet viskas kaip buvę. Ir šulinys tebestovi... Atsigėriau vandens iš kibiro ir pravirkau...

LAŠELIS. Negalite ir nereikia. (Numoja ranka, pasiima pjūklą ir išeina)

MISTERIS PETREIKA (NEPAŽĪSTAMAJAM). Ar tams-ta suprantate, ką reiškia tėvynės netektis? Ne, nesuprantate. Reikia pagyventi svetur, kad pajustum šitą kirminą, kuris giliai graužia.

NEPAŽĪSTAMASIS. Nesuprantu, bet numanau.

ABU SĖDASI ANT SUOLIUKO PO LIEPA

MISTERIS PETREIKA. Gimiau aš čia, Aukštaitijoje. Prieš karą atsidūriau Amerikoje. Daug lietuvių ten gyvena. Labai padaugėjo po Antrojo karo. Ir mano žmona, amžiną atilsį, po karo su tėvais tenai atkeliavo. Susipažinome, vedžiau... Daugiausia lietuvių gyvena Čikagoje. Visko turim, visko užtenka, bet Lietuvos nėra. Suprantate, draugas tamsta, tėvynės netektis yra žmogaus išbloškimas iš savo egzistencinės erdvės, iš turėto taško, į kurį rėmeisi visa savo būtimi.

NEPAŽĪSTAMASIS. Suprantu: laiškus gaudavau, tai liga...

MISTERIS PETREIKA. Taip, draugas tamsta. Tą ligą kiekvienas savaip išgyvena. Ypač sunki tėvynės netektis tiems, kurie emigravo po Antrojo pasaulinio karo, kaip kad mano žmona. Jus egzilais vadino. Tai buvę depukai, blaškyti po įvairias perkeltųjų asmenų stovyklas — nužemintųjų generacija. Tokį vieną pažinau visai neseniai. Visai išsekęs, niekur nepritapęs, nusigyvenęs, pusinteligentis... Ir žinote, juo labiau jie tolsta nuo tėvynės, juo labiau jos siekia... Aš savaip sergu ta liga. O mano žmona... vargšė... Aldona...

NEPAŽĪSTAMASIS. Aldona?

MISTERIS PETREIKA. Taip, Aldona. Jos visos jaunystės godos ir meilė pirmoji pasiliko Lietuvoj...

Nepažįstamasis atsistoja, lyg nori kažkur eiti, lyg ką pasakyti, bet nesiryžta. Gyvena savais prisiminimais.

MISTERIS PETREIKA. O tas pusinteligentis, pasirodo, nemažai metų gimnazijos suolą trynęs, apsišvietęs... tragiška figūra. Kai bolševikai užėjo, šautuvą užsidėjo, į mišką išėjo. Kai atsitiktinai susitikome, išsipasakojo, pasirodo, iš šių vietų esąs. Priglaudžiau pas save. Gaila buvo jo klausyti, kaip prieš mirtį kalbėjo (žinojo, kad aš ruošiuos į Lietuvą). Norėčiau, kalbėjo jis, prieš mirtį atsigerti liepžiedžių arbatos. Tu, sako jis, prisikink liepžiedžių nuo to mūsų medžio... Aš savaip sergu ta ilgesio liga.

NEPAŽĪSTAMASIS. Aš susirašinėdavau laiškais. Daug ką žinau apie jūsų gyvenimą.

MISTERIS PETREIKA. Daug ką mes turime. Net sukūrėm

mikro Lietuvą. Gimė tokia mintis prieš keliolika metų. Surinkę nemažą sumą dolerių, nupirkome žemės kemsyną. Išrovėm kelmus, nusausinome, paskui supylėme kalnelius, apšodiname giraitėmis, išvedžiojome upelius, lietuviškais vardais pakrikštijome; pavadiname tą žemės lopinėlį DAINAVA... Suvažiuoja ten įvairiomis progomis mūsų tautiečiai ir gėrasi, džiaugiasi: Dzūkijos kampelis, ko daugiau bereikia... O man verkti norisi, kad viskas netikra...

Pasigirsta garsus gegutės kukavimas

MISTERIS PETREIKA. Gegutė! Šitame medyje. (Žiūri į liepą)

NEPAŽĪSTAMASIS. Tikrai gegutė. Keista — tokiu laiku. Lyg jau baigėsi kukavimo metas.

Už scenos pasigirsta Aušrinės balsas: Father, ar girdi — ku-kū, gegutė! (Į sceną įbėga Aušrinė)

AUŠRINĖ. Gegutę girdėjau!

MISTERIS PETREIKA. Ir aš girdėjau. (Nepažįstamajam) Pas mus ten, kur mes gyvename, gegučių nėra. Ir mūsų vadinamojoje Dainavoje gegutės nekukuoja. Aš dukrai vis pasakodavau apie jas ir apie gimtąjį kaimą, garsų gegučių kukavimu.

Nepažįstamasis, pamatęs Aušrinę, sutrinka, nori kažką sakyti, bet Petreika jį pertraukia.

MISTERIS PETREIKA. Mano žmona Aldona labai mėgdavo jai pasakoti, kaip skamba tas gegutės kukavimas, kai raiboji savo balseliu perskelia tylą, suvirpina orą, išjudina beržynėlį, ir šis visais Lietuvos paukščių balsais ima dainuoti. Nėr gražesnės muzikėlės.

AUŠRINĖ. Ar dar kukuos gegutė?

MISTERIS PETREIKA. Nežinau.

Įeina Papiėvienė

PAPIEVIENĖ. Ar girdėjote — vidurvasarį gegutė! Ne prieš gera.

Atskuba Giedrius

GIEDRIUS. Ar man pasigirdo, ar iš tikrųjų gegutė kukavo?

PAPIEVIENĖ. Kukavo.

MISTERIS PETREIKA. Bet taip aiškiai...

AUŠRINĖ (tęsdama). Ku-kū, ku-kū!

PAPIEVIENĖ. Seni žmonės pasakoja, kad būna tokių atsitikimų, kai gegutė ne laiku užkukuoja, pranešdama nelaimę.

MISTERIS PETREIKA. Ideali mintis kilo: sugauti porelę gegučių ir nuvežti į mūsų Dainavą užjūryje. Juk ten gegučių

kaip tik ir trūksta. Tai visi kalbėtų: Petreikos atvežtos iš Lietuvos gegutės kukuoja.

Įeina Lašelis

LAŠELIS. Ko čia tiek žmonių?

MISTERIS PETREIKA. Ar girdėjote: gegutė šitoje liepoje užkukavo. Kur ji kukuotų, jei liepa būtų nukirsta?

LAŠELIS. Gegutė vidurvasarį? Ar tikrai liepoje kukavo?

AUŠRINE. Yes, ku-kū!

LAŠELIS. Tai bus kokia nors staigmena, ar žinią netikėtą išgirsime. (Prisiminęs) A! juk misteris mums siurprizą žadėjo.

MISTERIS PETREIKA. Žadėjau, ir bus. Tik reikia, kad visi savi būtumėte. (Pažiūri į Nepažįstamąjį).

NEPAŽIŠTAMASIS. Tai aš ir eisiu. (Pastovi, pažiūri į Aušrinę). Tad aš ir eisiu. (Išeina)

AUŠRINE. Ir aš nedalyvausiu. Bai!.. Labanakt, Giedriau!

Aušrinė išeina, ją palydi Giedrius ir tuoj grįžta

LAŠELIS. Tai kokį siurprizą?

MISTERIS PETREIKA. Tuoj sužinosite, tuoj pamatysite.

PAPIEVIENE. Kokie siurprizai čia gali būti?

LAŠELIS. Gal kas panašaus į seksą?

MISTERIS PETREIKA. Ką jūs, draugas tamsta. Jokiu būdu, ne. Neatspėjote, ir niekas neatspės.

Visi įtemptai laukia

MISTERIS PETREIKA. Daug kam bus staigmena. Gerai, kad ir antrasis Papievis būtų.

LAŠELIS (šaukia). Ei, Baly! Ar tau neįdomus amerikoniškas siurprizas?! Tavęs laukiam!

Įeina nedrąsus Balys

BALYS (teisindamasis, Lašeliui). Juk sakiau, kad dėl avarijos esu nekaltas, o mašiną sutaisys.

LAŠELIS (rodydamas savo galią). Katras kaltas, dar pažiūrėsim. Kaip tas sakė: pažiūrėsma, kai dugną dėsma. (Petreikai) O man ar būti, ar išeiti? Aš iš šių namų, ne pašalinis.

BALYS. Dėdė — savas.

MISTERIS PETREIKA. Žinoma, žinoma, jūs — savas. Matote, gal kai kam bus ir ne staigmena, o ilgai slėpta paslaptis.

BALYS. Nesuprantu, kokios paslaptys ar staigmenos gali būti mūsų šeimoje?

MISTERIS PETREIKA. Kaip čia pradėti?.. Žinote — Čikagoje gyvena daug lietuvių.

LAŠELIS. Taip ir aš girdėjau, net ištisos gatvės vien lietuvių apgyventos.

MISTERIS PETREIKA. Yra tokių gatvių. Mes net panašų

į Lietuvą kampelį sukūrėm. Viskas kaip tėviškėje. Tik gegučių kukavimo nėra... (Pauzė). Ten suvažiuoja įvairiomis progomis daug tautiečių. Būna koncertų... Ir vieną kartą... visai neseniai, kai mes jau ruošėmės važiuoti į Lietuvą... Buvo ten, mūsų Dainavoj, meninė dalis. Aušrinė smuikavo Dvariono „Prie ežerėlio“ ir kitus kūrinius. Tai buvo Aušrinės koncertas prieš išvykstant į Lietuvą... (Pauzė). Prieina prie manęs toks išvargęs, liguistas žmogelis. Man iš karto krito akin jo laikysena. Akys blizga... Girtas negirtas.

LAŠELIS. Ir prašė išmaldos.

MISTERIS PETREIKA (tęsdamas tuo pačiu tonu). Taigi prieina prie manęs... elgeta ne elgeta... veidas ištišęs, akys blizgančios. (Degasi cigarą). Vėl užgeso. Nepratęs prie jūsų degtukų... Veidas persikreipęs...

LAŠELIS. Sakėte, ištišęs...

MISTERIS PETREIKA. Užkalbino mane lietuviškai, aukštaitiška tarme. Keista jo išvaizda...

BALYS. Tikriausiai girtas buvo?

LAŠELIS. Kad pats srebi be saiko, manai ir kiti taip daro.

GIEDRIUS. Leiskite pasakoti.

MISTERIS PETREIKA. Ir užkalbino mane. Ale taip gražiai, aukštaitiška užkalbino, kaip prie Anykščių šneka... Akys blizga...

PAPIEVIENĖ. Tikriausiai nelaimingas žmogus buvo.

MISTERIS PETREIKA. Ir žinote, ko jis paklausė?

LAŠELIS. Daug ko galėjo paklausti.

MISTERIS PETREIKA. Aš norėčiau sužinoti, ar tamsta būsite iš tų Petreikų, kur Gegučių kaime gyvenote?.. Ir atpažinome vienas kitą... ir bučiavomės, ir verkėm...

LAŠELIS. Tai ir visas siurprizas?

MISTERIS PETREIKA. Jis žinojo, kad mes važiuojame į Lietuvą. Klausia jis manęs: ar užsuksite į Paliūnes, ar būsite prie ežero?.. Tada patylėjęs pasakė: jie galvoja, kad manęs nebėra, palaidojo mane gyvą...

LAŠELIS (nekantraudamas). Tai kas jis buvo? Sakykite pavardę, gal ir mes jį pažįstame?

MISTERIS PETREIKA (delsia, kartais pažvelgia į Papievienę). Jo balsas virpėjo, visas persimainė... Ištarė: jinai išdavė mane, paskui užmiršo, gyvą palaidojo, o aš dar ilgai vaikščiojau žeme... aš... Papievis Gediminas, Stepono...

Scenoje kyla sąmyšis. Papievienė suklinka, rankomis tarsi ginasi nuo vaiduoklių, susiima už galvos ir sukniumba ant suolo.

LAŠELIS. Po tiek metų!

BALYS. Aš jį vos vos prisimenu.

GIEDRIUS (tarsi atsikvošėja, pamato sukniubusią motiną, pribėga prie jos). Mama, mamut, nesijaudink... Per staigi žinia. Nesisielok, džiaugtis reikia. (Ieško nosinės, kad nušluostytų jai veidą. Neradęs pakelia jos galvą, delnu nušluosto ašaras ir bučiuoja skruostą).

MISTERIS PETREIKA. (tęsdamas pasakojimą). Po koncerto Aušrinę apipylė gėlėmis — didžiulis pasisekimas... O Gediminas Papievis, Stepono sūnus, kalbėjo: jūs važiuojate į Lietuvą, o man niekuomet nebeteks. Matote, kaip aš atrodau... (Pauzė)

LAŠELIS. Aš jį prisimenu gerai... į mišką išėjo žmogus kovoti su valdžia.

MISTERIS PETREIKA. Supratau, kad jis ligonis. Greit mirsiu, kalbėjo jis. Smakras trūkčiojo... susijaudinęs... Taigi (pauzė)... Atkišo Gediminas man šitą dienoraštį. (Išsiima iš portfelio ir rodo) Sako, viską surašiau, nieko neslėpdamas: kodėl tiek metų tylėjau, kaip per stebuklą išlikau gyvas ir kaip atsidūriau Užjūryje. Parašiau ir kas išdavė mane... Paskui, sako Gediminas Papievis, atiduok šį mano dienoraštį sūnums.

BALYS. Kodėl jis tiek metų tylėjo?

MISTERIS PETREIKA. Sako: perduok mano vaikams.

PAPIEVIENĖ (pamačiusi, kad dienoraštį paima Giedrius, isteriškai suklykia). Viešpatie, kodėl man uždėjai tokią sunkią našta — mano pečiai nepakels, mano širdis neišlaikys!

U Ž D A N G A

ALLEGRETTO

Ta pati naktis. Giedriaus kambarys. Pianinas, stalas, kėdės, sofa. Ant sienos — Bethoveno paveikslas. Įeina Giedrius su tėvo dienoraščiu rankoje. Tuo laiku pasigirsta Godos balsas.

GODA (už scenos). Girdėjau klyksmą. Kas atsitiko?

GIEDRIUS (persisvėręs per balkoną). Goda, tai tu dar nemiegi? (Paslepia dienoraštį). Aš tuoj. (Išeina pasitikti Godos)

GODA (abu įeina į sceną). Triukšmą girdėjau. kažkas verkė. Man taip neramu. Kas atsitiko?

GIEDRIUS. Nieko baisaus. Juk kiekvienoje šeimoje visko būna. Gyvenimas pilnas netikėtumų. Ir nežinai, kada ir kaip jis tau iškrės staigmeną.

GODA. O aš išsigandau — tavo mamos balsą girdėjau (stebi Giedrių). Tavo rankos virpa, tu susijaudinęs, Giedriau.

GIEDRIUS. Trupučių. Praeis... Netikėta žinia namuose. Nepasakysiu, kad nelaimė, gal net džiaugsmas, bet staigus, netikėtas... Gyveni žmogus ir nepastebi, kol viskas stovi savo vietoje,— kad čia liepa, ten krūmokšnis, čia namai, kuriuose gyvena žmonės. O pabandyk pakeisti ką nors. Net medį nukirtus daug kas pasikeistų. Gal nepastebimai, nematomai. O ką jau kalbėti apie žmogų, jeigu jis atsiranda netikėtai, iš numirusiųjų prisikelia. Aš tau viską papasakosiu rytoj, kai pats sužinosiu tiksliau, kas dėjosi po karo...

GODA. Ir aš tau rytoj papasakosiu. Tada gal suprasi, kodėl mano tėtis neatvažiavo. Giedriau, aš prieš jo valią čia atsiradau...

GIEDRIUS. Gerai, kad tu esi čia. Nusiramink, ir tau, ir man bus geriau. Rytoj papasakosiu.

GODA. Rytoj, rytoj. Rytoj turėtų būti labai graži diena — laimingiausia mūsų gyvenime.

GIEDRIUS (eina prie pianino). Paskambinsiu Bethovena... „Mėnesienos“ sonatos II-ją dalį. (Sėdasi prie pianino). ALLEGRETTO... nerimas, įtampa liko pirmoje daly. Dabar ateina paslaptinga ramuma. Ramybės šventė... Reikia tik įsiklausyti, įsigilinti, įsibrauti į šį garsų srautą — ramybė ateis ir į mūsų širdį.

GODA (glosto jo plaukus, rankas). Skambink, Giedriau, skambink... Aš myliu tavo rankas, tavo pirštų jautrumą... (Staigiai) Giedriau, o iš kur randas ant tavo rankos?

Giedrius neatsako, pradeda skambinti. Gęsta šviesa jo kam-

baryje. Užsidegus šviesai, atsiduriame Petreikos kambary. Scenoje — Aušrinė ir Petreika.

AUŠRINĖ. Supratau aš dabar, kodėl mama, kol buvo gyva, taip troško pamatyti Lietuvą. Supratau, tik paviešėjus kelias dienas šiame krašte. Ji netgi norėjo visai parvažiuoti prieš mirtį, kad būtų palaidota čia. Ant to kalnelio, sakė, kur beržynėly gegutė kukuoja...

PETREIKA. Ne viskas išeina taip, kaip širdis geidžia. Mes prirakinči prie daiktų.

AUŠRINĖ. Prie daiktų... Girdžiu ne pirmą kartą. (Pauzė) Gal motinos širdis many atbudo, gal jos kraujas šaukia — jaučiu, kad prie šitų vietų mane kažkas pririšo ir nebepaleidžia. O kai susitikau su juo... Nuo Leningrado „Baltųjų naktų“ viskas persimainė. Nesupratau anksčiau, kad taip galima mylėti žmogų. Nors žinau, kad jis supainiotas, kitos moters meilės surištas... Ką gi man daryti, father, patark? Kaip jį laimėti?

MISTERIS PETREIKA. Vien jausmais čia nieko nepadarysi. Reikia gudrumo ir net klastos.

AUŠRINĖ. Tai kokia gi bus meilė, per apgaulę pasiekta?

MISTERIS PETREIKA. Ne taip supratai. Situacijos, aplinkybės kitą kartą gali pastūmėti į mylimojo glėbį... Dabar Papielių šeimoje susidarė tokios aplinkybės. O kai perskaitys tėvo dienoraštį, viskas susipins. Kai kam atsivers praraja. Reiks pakeisti gyvenimo kryptį. Vargu, ar Giedrius galės gyventi Lietuvoje. O aš žinau ne vieną atsitikimą, kai vedybos su sveitimšaliu atvėrė naujus horizontus... Tu turi būti aktyvesnė. Ir net Lašeliui būk meili — nuo jo daug kas priklauso.

AUŠRINĖ. Meilė per apgaulę — ne meilė.

MISTERIS PETREIKA. Betgi aš matau, kad ir jis tau neabejingas. Ir kažin kaip būtų, jei ne ši generolo duktė. Patikėk manim. Ne vieną dešimtį metų pragyvenau...

AUŠRINĖ. O jeigu taip būtų!

Pasibarbena ir įeina Lašelis

LAŠELIS. Jūs mane kvietėte?

MISTERIS PETREIKA. Taip. Pasikalbėti norėjau svarbiu reikalu.

LAŠELIS. Vėloka, nepatogu įeiti į svetimą kambarį. Mis Aušrinė tikriausiai nori ilsėtis po kelionės.

AUŠRINĖ. Nieko, nieko, dar pailsėsiu.

LAŠELIS. O mums smagiau, kai tokia ledi greta. Pabūkite su mumis.

MISTERIS PETREIKA. Jei ji bus reikalinga, pakviesime.

AUŠRINĖ (daro reveransą). Bai... (išeina).

LAŠELIS. Bai, bai, mis Aušrine. (Jai išėjus) Aušrinė!.. Gražus vardas.

MISTERIS PETREIKA. Motina išrinko. Pagal dainą (dainuoja):

Tik vieną dainą vakarinę
Širdis pamilo taip karštai.
Ir neberimstu, kol aušrinę
Užtemdys brėkštantys rytai.

Ir Amerikoje šviečia aušrinė žvaigždė. Bet mano žmonai Aldonai Lietuvos aušrinė visai kitokia.

LAŠELIS. Gražus vardas ir ji pati nuostabi. Yra gi pasauly tokių gražių moterų! Visą pyktį kaip ranka nuėmė... įsiutinę buvo mane Papieviai. Neleisime, pasakė, Papievių liepa!

MISTERIS PETREIKA. Prisėskite. Vis tiek gal dar būtumėte nemiegojęs?

LAŠELIS. Kur čia miegosi. O dar Gediminas Papievis lyg iš žemių išlindo. Ką jis dar užgiedotų, čia pasirodęs!

MISTERIS PETREIKA. Ligonis. Sakykim, kad jo jau nebėra.

LAŠELIS. O aš jau maniau, kad pasirodys čia ir pareikš pretenzijas į Paliūnes. Sakau sau, gal jaunieji Papieviai nujautė, kad jų tėvas gyvas, jog taip suižūlėjo?

MISTERIS PETREIKA. Nieko nenujautė, todėl ta žinia taip pribloškė visus.

LAŠELIS. Ta žinia ir man pyktį nuėmė. Įsiutęs buvau. Mano toks organizmas: kai įnirštu, viskas viduj kunkuliuoja, rodos, žarnos maišosi... O šiaip aš ramus žmogus. Tik nereikia manęs erzinti. Ramus aš... prisėdu ir jau snaudžiu. O jeigu noriu, kad neužmigčiau, šį bei tą pakramsnoju ir vėl žvalus.

MISTERIS PETREIKA. Tai gal ką nors užkąstumėt ar išgertumėt dėl žvalumo, kad miegas neimtų?

LAŠELIS. Šį vakarą ir taip miegas neima. Niekas nemiega po tokio siurprizo. Papievienė, mačiau, slankioja lyg šešėlis, Balys įlindo kažkur — nusigers, ko gero. Ir Giedriaus langas žiburiuoja.

MISTERIS PETREIKA. Paklausti noriu, kaip Papievių šeimoje?

LAŠELIS. Gerai, o kas?

MISTERIS PETREIKA. Reiškia, skandalų nebūna?

LAŠELIS. Pasitaiko rietenų, kaip ir pas visus. Balys smarkiai išgeria, su žmona išsiskyrė. Motina mane kaltina. Kuo aš čia dėtas? Aš verčiuosi, sukuosi ir šį bei tą turiu. O Balys irgi nori turėti, todėl šliejasi prie manęs. Ir valdišką darbą turi, ir prie manęs glaudžiasi. Kaip tas sakė: glaudus veršis dvi

karves žinda (juokiasi). Šį bei tą iš valdžios, šį bei tą iš manęs.
MISTERIS PETREIKA. O Giedrius?

LAŠELIS (nutraukdamas). Giedrius visų gerbiamas, rimtas, blaivininkas.

MISTERIS PETREIKA. Ne to norėjau paklausti. Ar jis su taja...

LAŠELIS. Su Goda?

MISTERIS PETREIKA. Ar dar nevedęs?

LAŠELIS. Dar ne. O kaip jie ten — gyvena ar negyvena, nežinau. Ko nežinau, tai nežinau.

MISTERIS PETREIKA. Oficialiai, vadinasi, nevedęs?

LAŠELIS. Tikrai ne. (Juokdamasis). O šiaip — ką gali žinoti? Nestovėjau prie jų lovos ir po antklode rankos nekišau.

MISTERIS PETREIKA. Tai gal ruošiasi vedyboms?

LAŠELIS. Atrodytų. Bet ką šiais laikais supaisysi. Daug kas ruošiasi. Ir aš ne vieną kartą ruošiausi, net bekoną buvau nudūręs vestuvėms. O išėjo prieš... Taip ir su jais nežinai, kaip baigsis. Kaip tas sako: ilga žarna greitai trūksta.

MISTERIS PETREIKA. O materialiai kaip jie stovi?

LAŠELIS. Stovi, o kas?

MISTERIS PETREIKA. Ar nejaučia pinigų stygiaus?

LAŠELIS (juokdamasis). Misteri, čia lyg į tardymą panašu.

MISTERIS PETREIKA. Teiraujuosi, netardau. Girdėjau, kad jūs pykstatės, kad žadate juos išvaryti.

LAŠELIS. Kaip čia pasakyti? Jei atvirai — tai jie nieko neturi.

MISTERIS PETREIKA. Kaip nieko? O mašina? O vila? O anas namas?

LAŠELIS. Kai Papieviai išbėgo iš namų, trobesiai kelis metus tušti stovėjo. Reikia dėkoti, kad mano tėvas nupirko iš valdžios. Ir gerai, kad giminei atiteko namai. Dar paskui Papievienei pamokėjo šiek tiek... Dabar namą Papievienei užrašiau. Žinote, pas mus vienas žmogus negali daug turėti. Jei turtingas — tai išnaudotojas. O jei žmogus ir turtingas, bet valdžia to nežino, — viskas tvarkoj, jis tarybinis. Taip ir su manimi. Aš jums atvirai pasakysiu: iš kur aš, gaudamas po šimtą rublių, visa tai turėčiau... Dirbu restorane. Sukuosi, krutu ir šį bei tą turiu.

MISTERIS PETREIKA. Čia man patinka. Jau panašu į biznį... Visi nori turėti. Tai eina iš pačios žmogaus prigimties. Turtas — žmogaus darbo ir sumanumo vaisius.

LAŠELIS. Ir aš taip galvoju.

MISTERIS PETREIKA. Turto ir neturto klausimas yra kaip sveikata ir nesveikata, gabumas ir negabumas, darbštumas

ir tingėjimas.

LAŠELIS. O ką aš sakau? O aną dieną pristojo prie manęs vienas toks ir aiškina, moko: Lašeli, per plačiai išsižiojai, dantys gali išbyrėti, iš kitų sąskaitos lobsti...

MISTERIS PETREIKA. Privačią nuosavybę pats Dievas saugo.

LAŠELIS. O lektorius aną dieną, buvo toks svarbus viso rajono susirinkimas, tai tasai lektorius aiškina: kapitalistai lobsta iš darbininkų prakaito. Kaip paaiškinti?

MISTERIS PETREIKA. Amerika — visiems vienodų galimybių šalis. Ir darbininkas, jeigu tik sugeba, gali tapti milijonieriumi.

LAŠELIS. Tas lektorius su akiniais daug ką aiškino, į daugelį klausimų neradau atsakymo. Bet kai gerai išsižiūrėjau, pamačiau, kad jo akiniai importiniai (juokiasi). O po to susirinkimo buvo didelis balius suomiškoj pirty. Visi viršininkai, visa valdžia kad kirto ikrą, kad gėrė brangiausius gėrimus, kad pasakojo anekdotus. Ir tas lektorius su importiniais akiniais neatsiliko, į daugelį klausimų radau atsakymą: gyvenkim kaip gyvenę, kalbėkim kaip kalbėję, o savo darykim. Svarbiausia — nesipykti su valdžia, nekritikuoti jų. O jau kokių gėrimų ten buvo! Ir rask tu man tiek pinigų...

MISTERIS PETREIKA. Tai gal ir mes paragausim panašaus gėrimo kaip toj suomiškoj pirty? (Išsiima iš bufeto stiklius, konservus ir viskio butelį). Paragausim po lašelį.

LAŠELIS. Geriau sakykite, po šlakelį.

MISTERIS PETREIKA (pripildamas stikliukus ir atidarydamas konservus). O koks skirtumas: lašelis ar šlakelis?

LAŠELIS. Lašelis — tai aš. (Juokiasi). Į burną netilpsiu. Keistoka pavardė, bet ką darysi, ne aš ją pasirinkau. Į sveikatą! (Išgeria) Tai stiprumėlis — kaip parakas. Va gėrimas — išgėrei, nusipurta. Žinai, ką burnoj turėjęs.

MISTERIS PETREIKA. Užkąskite.

LAŠELIS (ragaudamas). O konservai kokie! Skanu, nieko nepasakysi. (Valgydamas gardžiuojasi). Gardumėlis — nors ausis nusidraskyk! Pas mus tokių konservų su žiburiu nerasi, nors aš ir prekyboj dirbu. Burnoj tirpsta.

MISTERIS PETREIKA. Tai aš šituos konservus Lietuvoje pirkau.

LAŠELIS. Lietuvoje? (Pakelia dėžutę ir skaito) Klaipėdos žuvies konservų fabrikas... Aaaa... taigi žiūriu, jaučiu, lyg ko trūksta (Neturi ko sakyti). Aha, pipirų ar druskos mažoka... Tai per ją, per degtinę, skonį praradau (abu juokiasi).

MISTERIS PETREIKA. Matau, kad mes suradom bendrą

kalbą.

LAŠELIS. Aš mėgstu biznį ir myliu komersantus, kurie ieško, lenda visur, turtėja ir visada švarūs. Kad ir aš. Be didelio mokslo (tiesa, devynias baigiau), bet gyvenu, nedejuoju. Va, šie namai mano, „Žiguliai“ — irgi, mano ir kišenė ne tuščia. Popieriuose aš — neturtingas, niekas neprisikabins.

MISTERIS PETREIKA. Dar po lašelį.

LAŠELIS. Po šlakelį, misteri. (Išgeria). Ot yra tokių žmonių, kurie mėgsta erzinti: po lašelį, po lašelį. Ir dar kompanijoje prie svetimų. Ką tu jiems!

MISTERIS PETREIKA. Daug kam niežti liežuvį pasijuokti iš artimo. Štai prieš keliolika metų kažkas paskleidė gandą, kad Aušrinė — ne mano dukra...

LAŠELIS. Ot yra žmonių!.. Jūs minėjote Gediminą Papievi... O žmona visą laiką tylėjo, slėpė, kad vyras su ginklu po mišką šlaistėsi. Aš apie tai tik neseniai sužinojau. Ir Giedrius nieko nežinojo, o gal irgi slėpė, nes kitaip būtų nepasiekęs mokslo ir į užsienį kojos neiškeltų — bandito sūnus!

MISTERIS PETREIKA. Dar išgerkime!

LAŠELIS (išgeria, nusipurto). Kuo tolyn pasiutėlė, tuo stipryn. Nesu girtuoklis, bet kai pasiūlo, nespjaunu, išgeriu. Negi pilsni ant grindų.

MISTERIS PETREIKA (pasitraukia arčiau). Noriu paklausti jūsų nuomonės: kaip jūs pasielgtumėte štai tokioje situacijoje?

LAŠELIS. Sakykit situaciją. Aš greit susigaudau įvairiomis aplinkybėmis.

MISTERIS PETREIKA. Sakysime, jums yra galimybė išvažiuoti į Ameriką, į Čikagą.

LAŠELIS. Kokių būdu?

MISTERIS PETREIKA. Vedate amerikietę ir su žmona — į Štatus.

LAŠELIS (džiaugsmingai). Ar tik ne Aušrinę turite galvoj? (Šukuojasi, tvarkosi).

MISTERIS PETREIKA. Sakysime, taip. Ar jūs sutiktumėte išvykti? Ten užtikrintas gyvenimas.

LAŠELIS. O ką, juk aš neblogai atrodau, pačiam stiprume. Ir amžius dar tinkamas vedyboms. Tik per keturiasdešimt persiritau.

MISTERIS PETREIKA. Pas mus merginos per daug į metus nežiūri.

LAŠELIS. Ar nežiūri? Tada sutinku. O tos mūsų ožkos: senbernis, senbernis. Sutinku: nors ir šiandien, tai yra šianakt. O kaip Aušrinė?

MISTERIS PETREIKA (publikai). Kiekvienas iš jų sutiks. (Lašeliui) Viskas bus sutvarkyta. Žinoma, pradžioj reikės šiek tiek pinigų.

LAŠELIS. Aišku. Aš jų turiu. O be to, gausiu iš Papievių. Negi važiuodamas į užsienį, aš jiems paliksiu viską. Namus galiu kaip mat parduoti. Arba jie tegu pakloja, jei nori čia pasilikti gyventi. Juk ir aš turiu teisę į šeimyninę laimę... Liepos neduoda nukirsti. Neleisime, pasakė. Parodysiu, kas yra Lašelis! Eisiu ir pradėsiu veikti.

MISTERIS PETREIKA. Taip, draugas tamsta, juos reikia paspausti. O kol kas šis mūsų pokalbis tegu lieka tik tarp mūsų.

LAŠELIS. Žinoma, pavydas galingesnis už patį velnią. (Stojasi, eina, bet vėl greitai grįžta). Aš čia daug visko prikaltėjau. Gal ir be reikalo. Atleiskite, jeigu kas pasimatė...

MISTERIS PETREIKA. Nieko, nieko viskas savo vietoje.

LAŠELIS (išeidamas). Jeigu kas pasimatė... (Išėina)

Gęsta šviesa Petreikos kambarį. Užsidegus šviesai, vėl atsideriame Giedriaus kambarį. Giedrius stojasi nuo pianino.

GODA. Aš esu girdėjusi Vaną Klaiberną, Emilį Gilelsą, Sviatoslavą Richterį, bet tu nepanašus į juos. Giedriau (Ji eina, Giedrius ją lydi). Nėra didesnio meno kaip tavo muzika. (Abu išėina).

Papievienė visą laiką sekė, kol Giedrius išeis iš kambario. Dabar atsargiai įeina. Baikščiai verčia Giedriaus knygas, ieškodama dienoraščio.

PAPIEVIENĖ. Gal dar ne jis, ne jo rašyta. (Nukrinta knyga ir dienoraštis. Išsigąsta. Pakelia abi knygas). Radau. Tik pažiūrėsiu, ir bus aišku. (Skaito) „Prie altoriaus ji prisiekė mane mylėti. Kodėl neišlaikė priesaikos? Žinoma, kas aš jai tapau — ginkluotas valkata, banditas. O jai reikia gyventi. Jaunystė...“ Netiesa, Gediminai, tu nieko nežinai. „Bet kam ji nuėjo išdavystės keliu...“ Netiesa, Gediminai, ne taip buvo... Dievulėliau, ką daryti?! Paslėpti dienoraštį! Dingo ir viskas. Maža kas dingsta. Juk keisčiausių dalykų pasauly atsitinka. O čia popiergalio gabalas. Paslėpti! O gal sudeginti?

Pasigirsta žingsniai. Papievienė, pagriebusi dienoraštį, išbėga

Grįžta Giedrius

GIEDRIUS. Pagaliau aš vienas. Niekas netrukdytų. (Užsiraikina kambarį. Užsidega stalinę lempą. Ieško dienoraščio). Buvau padėjęs po knyga, kad Goda nepastebėtų. Ant dienoraščio dar storą knygą uždėjau. Keista. (Nervingai ieško, bėga prie pianino, rausiasi tarp natų. Neranda. Valandėlę stabteli). Balys galėjo paimiti. (Bėga laiptais žemyn)

Pasigirsta triukšmas ir balsai už scenos
GIEDRIUS (už scenos). Buvai kambary?

BALYS. Nebuvau, ko man pas tave ieškoti?

Abudu įeina į sceną

GIEDRIUS (stebi Baly). Tu išgėręs, Baly. Visą dieną išsilaikai, o naktį prisigėrei. Baly, Baly!

BALYS. Graudu pasidarė, tėtį prisiminiau... Tu buvai kokių trejų metų, o aš ketvirtus ėjau. Prisimenu jį. Gal tai ir yra mano seniausias prisiminimas... Mama pasakė: tėtį aplankysim, labai nori pamatyti tave. Važiuom arkliu, atsimenu. Pamiškėj išlipom iš vežėčių. Prie mūsų prisistatė ginkluotas vyras ir nuvedė į pačią tankmę. Iš krūmų išlindo barzdotas vyras ir puolė ne prie mamos, o prie manęs. Net verkti pradėjau, nes išsigandau. Bet iš balso atpažinau... Jis bučiavo mane, mėtė į dangų... Daugiau aš jo nebemačiau. Dingo. Mama prisakė, kad tylėčiau, apie jį niekam nepasakočiau. Kai tik prasitardavau, užsipuldavo: ką čia niekus paisai ...O dabar jis atsišaukė...

GIEDRIUS. Jo dienoraščio nerandu.

BALYS. Ypač prie žmonių neduodavo išsižioti. O jau kai tu pasidarei garsus, tai net užsiminti neleisdavo. Ir dingo mūsų tėvas, iš atminties prapuolė.

GIEDRIUS. Tėčio dienoraščio niekur nerandu.

BALYS. Kai reikėdavo anketas užpildyti, rašydavome: beardamas lauką, ant minos užėjo. Mūsų palaukėje rado suplėšytą ūkininką. Paskleidė žinią, kad tas žmogus... mūsų tėvas.

GIEDRIUS (garsiai). Dienoraščio nerandu.

BALYS (lyg atsibudęs). Kokio dienoraščio? (Ima suprasti). Dienoraščio?

GIEDRIUS. Taigi. Niekur nerandu. Buvau padėjęs čia po knyga.

BALYS. Tėčio, iš Amerikos atvežto?

GIEDRIUS. Po knyga pakišau.

BALYS. Surask, kaip sau nori, bet surask.

GIEDRIUS. Vadinasi, neėmei?

BALYS (įsižeidęs). Pamatei mane išgėrusį ir nutarei, kad aš prapuldžiau. Tėčio dienoraštį. Oi, Giedriau, kuo tu mane laikai? Aš — vyresnis, aš pirmas turėjau jį perskaityti. O dabar mane apkaltinai, kad dienoraštį prapuldžiau. (Griežtai). Turi surasti. (Išbėga)

Giedrius vaikšto po kambarį, vėl peržiūrinėja knygas

Balys atitepia Lašelį

LAŠELIS. Paleisk, pasiutėli, ...vėl prisilakei.

BALYS (Giedriui). Jis galėjo paimti.

LAŠELIS. Paleisi ar miliciją kviesti?!

BALYS (paleidžia Lašelį). Dienoraščio neėmei?

GIEDRIUS. Ant stalo buvau padėjęs.

BALYS. Tėvo dienoraščio, mūsų tėčio?

LAŠELIS (labai užsigavęs). Kaip jums į galvą galėjo šauti tokia kvaila mintis?! Aš paėmiau, vadinaisi, pavogiau. Ar taip? Lašelis, išeina, vagis! Pirmą kartą gyvenime apvagintas, vagiu pavadintas! Ir dar kaip apvagintas — iš savų pavogiau, ne iš valstybės! Tai jau per daug akiplėšiška ir...

GIEDRIUS (nutraukdamas). Nekaltiname, nusiraminkite.

LAŠELIS. Ak, nusiraminkite. Apšaukia vagim, o paskui nusiraminkite. Tiek metų juos sayo namuos laikiau ir — še tau, boba, pyragai per Velykas... Žinote, ką pasakysiu?! Seniai ruošiausi — jums reikės iš mano sodybos išsinešdinti. Nė dienos daugiau nelaikysiu, arba... paklokite 10 tūkstančių pradžiai.

GIEDRIUS. Dėde, rimtai?

LAŠELIS. Juokų nemėgstu.

BALYS. Motinos vardu namai užrašyti, iš jos prašykite. (Išeidamas). O gal motina paėmė dienoraštį? (Išeina)

GIEDRIUS. Iš kur gausim staiga tiek pinigų?

LAŠELIS (truputį atslūgęs). Su manim kai gerai, tai gerai. O kai pasiuntu, viską galiu padaryti. Tokia mano natūra, organizmas toks. O dabar kalbu rimtai: reikia, kad jūs išsikrausytumėte, arba pinigų klokite. Pasakyta, kaip kirviu nukirsta.

Lašelis eina pro duris, Giedrius iš paskos

GIEDRIUS. Mamai nieko nesakykite.

LAŠELIS. Visi turi žinoti. Motina, ne motina — visi (abudu išeina).

Papievienė, girdėjusi triukšmą ir mačiusi, kas dedasi Giedriaus kambary, grįžta ir palieka dienoraštį.

PAPIEVIENĖ. Tegu skaito... Gal dar ne viskas sugrius. O juk gali kas nors atsitikti ir kitaip būti. Gal liks ir man bent trupinėlis laimės (Pakelia akis į dangų). Dievulėliau, Dievulėliau, tu gi viską matei ir viską žinai... Tai kam gi uždėjai šitą sunkų, ažuolinį kryžių ant mano pečių?! (Išeina)

Grįžta Giedrius, vėl verčia knygas ir suranda dienoraštį

GIEDRIUS. Štai, kur jį įkišau! Vis per tą jaudinimąsi. (Atsiverčia dienoraštį ir pradeda skaityti iš pradžių pašnibždomis, paskui vis garsiau). „Po tos išdavystės aš turėjau pasitraukti iš Lietuvos. Iš niekur pagalbos nebesulaukėm, mūsų gretos tirpo ir tirpo. Likom tik keli,— ką išdavė, ką nušovė...“

TĖVO BALSAS. Pats nežinau, kas manęs laukia. Bėgu pirmyn nežinodamas, kur nubėgsiu. Tik aiškiai suvokių, kad iš Lietuvos bėgu. Iš krašto bėgu, kurį taip mylėjau. Skaudžiausia, kad laisvės neapgyniau, kad tiek aukų pareikalavo kova...

GIEDRIUS. Tvanki naktis (šluostosi prakaitą). Nėra kuo alsuoti. (Atidaro langą). Motina nemiega, slankioja. Balys prie jos priėjo, uždėjo ranką ant peties. Seniai bebuvo toks meilus. Pasakysiu jiems, kad dienoraštis atsirado. (Šaukia per langą) Dienoraštį radau.

Bėga laiptais žemyn.

Pirmojo veiksmo dekoracija.

Scenoje Giedrius, motina ir Balys. Gilumoje pasirodo tėvo apšviestas veidas.

TĖVO BALSAS. Mano vaikai dabar jau dideli. Ar beprisimena mane, ar bent sapne susapnuoja?

BALYS. Aš tave dažnai sapnuodavau. Kodėl taip ilgai tylėjai, tėve?

GIEDRIUS. Ateik, per vandenynus atplauk, aš tau paskambinsiu „Mėnesienos“ sonatą...

PAPIEVIENĖ. Gal dar ne viskas sugrius... Viešpatie, kam uždėjai ažuolinį kryžių ant mano silpnų pečių...

TĖVO BALSAS. Vieną kartą reikia pasakyti tiesą, kad mano vaikai suprastų, kodėl dingau ir kas kaltas dėl to... Jei anksčiau būčiau atsišaukęs, būčiau užtraukęs bausmę jums visiems: nenorėjau, kad jus vadintų bandito sūnumis. Vis dar tikėjau, kad nuslinks nuo Lietuvos ta neganda. Bet taip ilgai užtruko tas laukimas... jūsų motina daug kuo kalta...

PAPIEVIENĖ. Netiesa. Jis ne viską žino...

TĖVO BALSAS. Mane išdavė.

PAPIEVIENĖ. Ne aš.

GIEDRIUS (priėjęs prie motinos). Tu visa drebi. Imk švarką, mamut, gal ne taip virpėsi.

TĖVO BALSAS. Ir aš visas virpu — pasenau ir labai pavargau. Nebegaliu svetur. O prisiminimai vis labiau ir labiau užgula mane: iki smulkmenų galiu išvardinti, kur koks medelis augo, kur šaltinėlis tryško... Būčiau gal nebėgęs iš krašto, bet mane išdavė, parodė bunkerį...

PAPIEVIENĖ. Ne aš kalta...

TĖVO BALSAS. Jūsų motina išdavė.

PAPIEVIENĖ (suklykia nesavu balsu). Išprotėsiu! Išprotėsiu!.. Kodėl netiki manimi?.. Ar randas ant Giedriaus rankos tau nieko nesako?!

TĖVO BALSAS. Jūsų motina mane išdavė.

PAPIEVIENĖ (iškėlus rankas į dangų). Viešpatie, Viešpatie, kaip tu gali tylėti, matydamas mano nukryžiovimą..! Padaryk stebuklą, jei gali..!

U Ž D A N G A

TREČIAS VEIKSMAS

PRESTO AGITATO

Pirmojo veiksmo dekoracija. Ta pati naktis. Pasigirsta tėvo balsas.

TĖVO BALSAS. Niekam nelinkėčiau tokio gyvenimo. Vaikų užmirštas, žmonos išduotas, be tėvynės... Pavargau, išsekau. Aš kaip medis be lapų ir be šaknų, kaip šulinys be vandens...

Giedrius ima aistringai skambinti Bethoveno „Mėnesienos“ sonatos III-ją dalį Presto agitato. Tuo metu scenoje be garso vyksta veiksmas. Jį lydi Bethoveno muzika

Pasirodo Papiėvienė. Visa jos išvaizda rodo vidinę įtampą. Ji stabteli ir skubiai išeina. Grįžta su lagaminu. Verčia savo daiktus, lyg ko ieškotų. Iš judesių matyti, kad ruošiasi išvažiuoti iš Paliūnių. Pasirodo Balys. Motina, pamačiusi jį, krūpteli. Balys stebi ją, lyg klausytų: kurgi tu, mama, išsiruošei tokiu laiku, kai dar nė vienas traukinys neina? Ir kur išėsi iš Paliūnių, kur dingsi be mūsų, mamut? Balys prieina prie jos. Motina užsidengia veidą rankomis, ima kūkčioti, sukniumba ant suoliuko. Prisigėrusio sūnaus ir nelaimingos motinos jautri scena. Balys ramina motiną. Atsiklaupia ir bučiuoja jos ranką. Nuo pabučiavimo ji lyg įgelta pašoka ir išbėga.

Balys atidaro lagaminą, pakylėja motinos vestuvinę suknelę, peržiūri nuotraukas. Vėl viską Sudeda į lagaminą. Pasirodo Lašelis. Balys nenori jo klausyti, pasiima lagaminą ir išeina. Lašelis, kažką jam kalbėdamas, išseka iš paskos. Motina vėl įbėga į sceną pasiimti lagamino. Bet jo neranda — Balys išsinešė. Kur jai eiti, pati nežino. Pažvelgia į balkoną — ten Giedrius skambina. Ir muzikos klausyti nebėgali. Todėl išeina.

Pasirodo Goda. Nors ji ir nežino, kas čia įvyko, bet vaikšto nerami. Išgirdusi Giedriaus skambinimą, atėjo pasiklausyti iš arčiau. Atsistojo prie liepos ir klausosi.

Muzikos pakerėta po sceną slankioja Aušrinė. Tai įeina, pasiklauso ir vėl nutolsta. Pamato Godą. Jų žvilgsniai susitinka, ir Aušrinė pasitraukia iš scenos.

Tuo laiku Giedrius staiga liaujasi skambinęs ir, lyg nujausdamas, kad jo klausosi Goda, pažiūri nuo balkono.

GIEDRIUS (nulipdamas žemyn) Tai tu, Goda? Jaučiau, kad tu klausaisi.

GODA. Nerami naktis. Negaliu miegoti. Jaučiu — artinasi kažkas baisaus.

GIEDRIUS. Gyvenimas kupinas netikėtumų, ir nežinai, kas gali užklupti.

GODA. Aš tau dar nesakiau, kad mano tėvelis... Dar tau nepaaiškinau, kodėl jis neatvažiavo kartu su manim.

GIEDRIUS. Gal darbai, gal negaluoja.

GODA. Kokie jam darbai. Jau pensijoje... Pasakysiu atvirai: jis nenori, kad mes susituoktume.

GIEDRIUS. Kodėl?

GODA. Nenori, ir viskas. Kad susitiktume, irgi nenori. Slapta nuo jo atvažiavau.

GIEDRIUS. Bet kodėl gi?

GODA. Pastaruju metu vis klausinėjo apie jūsų šeimą, viską iki smulkmenų sužinojo. Paskui iš savo buvusios darbovietės — jis dirbo Vidaus reikalų ministerijoje — grįžo niūrus, susierzinęs ir pasakė: ne!

GIEDRIUS. O kaip tu, Goda?

GODA. Be tavęs negaliu gyventi, prasmės nerandu...

(Jie pamato Aušrinę).

GODA. Einame iš čia. Nenoriu, kad ji... (išeina).

AUŠRINĖ. Negaliu užmigti. Eisiu, tariau sau, prie ežero. Koks reginys! Kokia tyluma! (Pauzė) Kad dar nors kartą užkukuotų gegutė... Vargšė mama... dažnai man kalbėdavo apie šitokias naktis, išpasakojo man vienai visas savo paslaptis... kad Lietuvoje paliko žmogų, kurį labai mylėjo. Laiškais su juo susirašinėjo iki paskutinės savo gyvenimo dienos. Parašė paskutinį laišką, tik išsiųsti nebespėjo... Kas žino, gal sutiksiu tą žmogų, kurį mama iki mirties mylėjo... Giedrių taip myliu, kaip mama mylėjo savąjį... (Šaukia) Papa, papa! Father, tėveli!

Įeina misteris Petreika

MISTERIS PETREIKA. Ką, vaikeli? Nerimauji, visą naktį nemiegi?

AUŠRINĖ. Negaliu... papa...

MISTERIS PETREIKA. Visi kaip nesavi. Ne tu viena. O Giedrius kaip jaučiasi? Taip sukrėstas žmogus visada lengviau pasiduoda kito valiai.

Pasirodo Giedrius.

GIEDRIUS (praeidamas). Mama, kur tu esi? (Pastebi Aušrinę ir Petreiką) Jos nematėte?

MISTERIS PETREIKA. Ne... Stabtelėkite minutėlei.

AUŠRINĖ. Giedriau...

MISTERIS PETREIKA. Iš mano pusės bus viskas sutvarkyta. Pabūkite abu, pasikalbėkite. Aš netrukdysiu. (Pasitraukia į šalį).

AUŠRINĖ. Giedriau... Nuo Leningrado „Baltųjų naktų“ nebegaliu tavęs užmiršti. Nė minutėlei. Kur bebūčiau, kuo bekeliaučiau — lėktuvu, laivu ar traukiniu — tu visur su manim. O ausyse skamba tavo muzika. Giedriau, pats likimas pastūmėjo mane į tavo pusę. (Giedrius gyvena tarsi kitame pasauly, nieko negirdi) Visiems tavęs pavydžiu, net broliui, net motinai.

GEDRIUS (išgirdęs motinos vardą, visas sukruoto) Motina? Mama — kur ji? (Nori išeiti).

AUŠRINĖ. Dar valandėlę...

GEDRIUS. Meilė? Kas iš jos tokios!.. Jūs amerikietė, išvažiuosite... Ne, ne neįmanoma.

Petreika įsikiša į jų kalbą.

MISTERIS PETREIKA. Viskas įmanoma, viskas galima.

AUŠRINĖ. Giedriau... Papa gerasis, paaiškink jam.

MISTERIS PETREIKA. Jūs kaip meteoras pasirodysite Amerikos padangėje. Būsime muzikos žvaigždė, visi keliai atsivers. Į visus kontinentus. O čia, kai visi sužinos apie jūsų tėvą, viskas užsidarys... Ir Lašelis veja iš namų, motinai nėra kur dingti. Pasiimtume ir ją į Jungtines. Baliui padėtume, viską pats sutvarkyčiau...

GEDRIUS. Nesuprantu, ką aš turiu daryti?

MISTERIS PETREIKA. Imkite Aušrinę už žmoną. Dabar šeimų neskiria, ir jums nesunku bus išvažiuoti.

GEDRIUS. Išvažiuoti iš Lietuvos? (Pastovi, pasvarsto ir be atsakymo išeina)

AUŠRINĖ (eina prie tėvo). Ką jis pasakė?

MISTERIS PETREIKA. Nei taip, nei ne. Nieko neatsakė. Tai gi galima veikti (Sau), visi Amerikos laikraščiai sensacingai rašys: garsusis pianistas pasitraukė iš Tarybų Sąjungos! O mums lietuviams — dar vienas saviškis. Kad ir visa Lietuva persikeltų į Jungtines!..

Įeina Lašelis

MISTERIS PETREIKA (Aušrinei). Mes dabar su draugu ponu Lašeliu šnektelėsime. Jei tavęs prireiks, pasišauksim. (Aušrinė išeina).

LAŠELIS. Aš dar vis gerai nesuprantu, kas atsitiko, kad tas tėvo Papievio dienoraštis tokią košę užvirė.

MISTERIS PETREIKA. Reikia įsiskaityti. O aš perskaičiau kelis kartus, išstudijavau... Suprantate — tėvas buvo partizanas...

LAŠELIS. Girdėjau, tik nežinojome, kad jis gyvas.

MISTERIS PETREIKA. Miškinis, banditas, kaip valdžia juos vadino.

LAŠELIS. Šita mūsų valdžia kiekvieną gali pavadinti ir

banditu, ir liaudies priešų, ir kapitalistų.

MISTERIS PETREIKA. Kitiems gal ir nesvarbu pavadinimas, bet Giedriui, garsiam pianistui, kuris po užsienius važinėja,— viskas užsidarys.

LAŠELIS. Jeigu iš tikrųjų taip įvyktų...

MISTERIS PETREIKA (nutraukdamas). O kas ji, partizaną Papievi, išdavė?

LAŠELIS. Apie jokią išdavystę negirdėjau.

MISTERIS PETREIKA. Negirdėjote, tai dabar išgirsite: jo žmoną Marija Papievienė.

LAŠELIS. Argi gali būti?! Šito tai nežinojau, ir niekas net nenujautė.

MISTERIS PETREIKA. Be to, tame dienorašty yra užuomina, kad ji buvo susidėjusi su sribų vadu... na, lyg meilė buvusi tarp jų.

LAŠELIS. Dabar supratau, kodėl Papievienė, kiek atsimenu, visus metus vengė apie savo vyrą kalbėti. Vardą jo tarsi pamiršo. Nebuvo žodžio Gediminas ant jos liežuvio... Užtat dabar taip paveikė ši žinia ją. Ne tiktai ją, bet ir visus... O... kaip jūs sakėte: ar Aušrinė sutiktų? Na, žinote, už manęs tekėti?..

MISTERIS PETREIKA. Draugas tamsta Lašeli, čia nuo jūsų sugebėjimų viskas priklausys. Štai ir ji. Kalbėkite su ja. (Pats pasitraukia į nuošalę).

LAŠELIS (Aušrinei). Mis Aušrine, aš norėjau paklausti, ar tiesa, ką jūsų tėvas, tai yra misteris Petreika, kalbėjo?

AUŠRINĖ. Jis visuomet tiesą sako.

LAŠELIS (sau). Tai ko bereikia? Tik energingiau ir aktyviau veik, misteris Lašeli! (Aušrinei) Vadinasi, jūs pasiruošusi?

AUŠRINĖ. Aš visuomet pasiruošusi visiems netikėtumams.

LAŠELIS. Ačiū. (Sau) Daug nekalbėti, šaltai išsakyti pačią dalyko esmę. Dabar aš visai nebemikčioju. Gal Dievas duos, ir toliau taip kalbėsiu. Tik šalčiau. Nereikia norėti, kad viskas iš karto pasisektų. Čia tau ne saldinių suvalgyti. Tokia ledi! (Petreikai) Noriu su jumis abiem atvirai pakalbėti, kad geriau suprastumėte, koks aš žmogus esu. Geras aš. Gal truputį ir keistokas, kaip ir daugelis žmonių. Raskite žmogų, kuris visai be trūkumų būtų... Turiu tokią ypatybę — kai tik atsisėdu, tai turiu arba valgyti, arba tuoj užmingu. Keistokas mano organizmas. Bet dėl to šeimoje galima gyventi. Arba dar, kai tik imu jautriau kalbėti, tuoj užsikertu. Gal todėl ir likau nevedęs. O dabar, patys matote,— visai normaliai šneku.

MISTERIS PETREIKA. Pas mus į tokias smulkmenas moters nekreipia jokio dėmesio.

LAŠELIS. Tikrai? Ir aš taip manau. O yra tokių, kurie šaiposi, juokiasi. Yra tokių žmonių!

MISTERIS PETREIKA. Merginoms tas visai nesvarbu.

LAŠELIS. O mūsų šarkos!., ai, ai, ai! Aš jom parodysiu (rodo špygą). Va joms... Tai aš ir pradėsiu. Ar jau galima, misterii?

MISTERIS PETREIKA. Netrukdysiu jums (Išeina).

AUŠRINĖ (gyvena Giedriumi, kalba su savim ir negirdi Lašelio). Nebegaliu daugiau gyventi be jo.

LAŠELIS. Ir aš negaliu. Mes be vienas kito negalim.

AUŠRINĖ. Bet ar jis myli mane?

LAŠELIS. Myli, myli. Jūsų tėvas sakė, kad aš jums patinku. O ką! — aš pačiam stiprume... Išstarkite tik žodį vieną ir pažiūrėkit į akis.

AUŠRINĖ. Nuo Leningrado „Baltųjų naktų“, kai jį pamačiau...

LAŠELIS. Mis Aušrine, jūs maišote. Mes ne Leningrade susitikome. (Sau) Iš meilės ji iš proto eina. Viskas maišosi.

AUŠRINĖ. Aš jam dar ne viską pasakiau.

LAŠELIS. Tai sakykite, ko laukiate. Aš viskam pasiruošęs. (Sau) Ji labai sutrikusi, kaip ir visos moterys tokiais atvejais. Reikia man imtis iniciatyvos. (Aušrinei) Jūs žavi, jūs nuostabi. (Pradeda užsikirsti) Nnnnniekur tokios ddddar nnesutikau. Tik pažiūrėk į akis, tik vvvvvienas žodis, ir... ddddangus ir ppppragaras nnnnebaigus. Tiesiai sakykit, ar mmmmmmmylite mmmmmmane? Tik žodis iš jūsų... Mmmmmmmmmman bbbbaigtas ggyyvenimas...

AUŠRINĖ (išsigandusi). Kas jums? Gal greitąją iškviešti?

LAŠELIS (purto galvą, rankomis rodo, kad ją labai myli, o paskui nebeužsikirdamas staiga sako). Organizmas nori ženyti!

AUŠRINĖ nusišypso, bet tyli.

LAŠELIS (atslūgęs piktai nusispjauna ir kalba sau). Išpjauti tokį liežuvi ir atiduoti šunims suryti. Keturiasdešimt metų neišmokstu kalbėti!

AUŠRINĖ (galvodama apie Giedrių). Giedriau, Giedriau, kad tu suprastum, kaip aš tave myliu...

LAŠELIS. Išeina, kad ne mane, o Giedrių myli.

AUŠRINĖ (Lašeliui). Tik dėl jo aš taip ilgai kalbinau tėvą, kad važiuotų į Lietuvą, dėl jo vieno taip veržiausi čia. Viskas susimaišė, protas aptemo, dingo nuotoliai ir laikas sustojo. (Išeidama) Giedriau, Giedriau...

LAŠELIS (likęs vienas). Ir čia užbėgo už akių. Aš jiems parodysiu... Liepos nukirsti nedavė. Dabar ją paveržė. Juk mis-

teris aiškiai davė suprasti, kad ji man neabejinga. Giedrius turi kitą iš Vilniaus parsikvietęs. Bet ne, kad tik ne Lašeliui. Mes dar susitiksime su jūsų gimine. (Šaukia) Papievien, Papievien! (Išbėga ir greitai grįžta, tempdamas Papievienę)

LAŠELIS. Ko slapstaisi palėpėse? Lauk iš mano namų!.. Ko žiūri paklaikusiomis akimis?! Iš namų lauk, sakau! Neverk ir nelaužyk rankų — nieko nepadės! Viską apie tave sužinojau. (Griebia lagaminą, kuris atsidaro. Pabyra daiktai. Lašelis pagriebia vestuvinę suknelę ir plėšo ją) Saugojai vestuvinę, o pati su sribais susidėjai!

Įbėga Giedrius ir Balys

GIEDRIUS. Mamute mano!

BALYS (griebia ir purto Lašelį). Sutraiškysiu kaip siurbėlę!

LAŠELIS. Ką darai, pasiutėli!

BALYS. Nebus tau ramybės ir po žeme!

LAŠELIS. Milicija! Laikykite žvėrį!

BALYS. Pasmaugsiu, jei dar išsižiosi. (Paleidžia Lašelį)

LAŠELIS (išeidamas). Atsirūgs jums visiems. Banditai, fašistai! (Giedriui) Užsidarys tau važinėjimui po užsienius, kai sužinos, kieno sūnus esi (išeina).

Niekas nekalba, visi tyli. Pasigirsta tėvo balsas

TĖVO BALSAS. Mane išdavė... Tą dieną... liepos 13-tąją sužinojom, kad mūsų mišką supa enkavedistai.

PAPIEVIENĖ. Tą dieną aš su Giedriuku buvau pas močiutę už penkių kilometrų nuo Žaliosios girios.

TĖVO BALSAS. Jų buvo labai daug. Beprasmiška buvo priešintis. Vienintelis išsigelbėjimas — slėptuvė. Dešimt vyrų sulindome į bunkerį.

PAPIEVIENĖ. Aš tik vieną kartą buvau tame bunkeryje.

TĖVO BALSAS. Dvi dienas enkavedistai „šukavo“ mišką — nesurado. Paliko pasala galvodami, kad mes išlįsime.

PAPIEVIENĖ. Atvažiavo pas mus enkavedistai su sribų vadu ir pasakė: važiuosime į Žaliąją girią. Ir Giedriuką įsodino. Tai buvo liepos 15-oji. Lygiai prieš 25 metus.

TĖVO BALSAS. Liepos 15-tąją išgirdome šunų lojimą. Supratome, kad mus išdavė, kad jie nepasitrauks mūsų nesuradę.

PAPIEVIENĖ. Parodykite Aro bunkerį! — užriko ant mašės. Nežinau, atsakiau. Ir smogė man, ir parpuoliau ant žemės... Nieko neišgavo. Meldžiau ant kelių atsiklaupusi: nelieskite vaiko! O jie sukūrė ugnį... Dieve mano, paėmė degantį pagalį ir priartino prie Giedriuko: kur bunkeris!

TĖVO BALSAS. Žingsniai visai priartėjo prie mūsų bunkerio, išgirdome rusiškus keiksmus...

PAPIEVIENĖ. Giedriukas suspiegė... pasklido degančios mėsos kvapas. Viešpatie maloningasis, kodėl aš tada nenumiriau... Kur banditų urvas?! — užriko sribų vadas Dovidonis.

BALYS. Kas užriko?

GIEDRIUS. Dovidonis?

TĖVO BALSAS. Šautuvų buožėmis ėmė stuksenti bunkerio lubas... pabiro žemė ant mūsų galvų...

Įeina Lašelis, tempdamas Godą

LAŠELIS. Suradau ją. Dar ji nieko nežino. O reiktų ir generolo dukrai žinoti, kokį ji jaunikį išsirinko.

GODA. Giedriau, kas atsitiko?

Giedrius nieko neatsako

PAPIEVIENĖ. Kuri motina būtų kitaip pasielgusi, išgirdusi savo kūdikio klyksmą?.. Maldavau, prašiau: deginkite man kojas ir rankas, tik vaiko nelieskite... Bet sribų vadas...

TĖVO BALSAS. Tarp žolių buvo gerai užmaskuota skylė orui įeiti. Ir staiga pro tą skylę į bunkerį įlindo durtuvas...

PAPIEVIENĖ. Rankytę jam nudegino... ir aš parodžiau...

TĖVO BALSAS. Bunkeris buvo užminuotas. Gyvi nepasiduosime, pasakė Klajūnas. Reikėjo tik tįmptelėti virvutę. Uosis ištarė: dar palauk, dar spėsime mirti. Valdemaras paėmė už virvutės galo. Dešimt vyrų atsiklaupė ant kelių, persižegnojom ir — staiga ugnis ir trenksmas... Kai sąmonę atgavau, pamaciau, kad mes išvilkti laukan. Mano draugai kraujuose — negyvi. Tik aš per stebuklą išlikau.

PAPIEVIENĖ. Tarp tų nuplėštų rankų, kojų maniau, kad ir manasis nebegyvas.

TĖVO BALSAS. O aš išlikau gyvas... Mačiau, kaip ji su Dovidoni nuėjo.

GODA. Su kuo?

LAŠELIS. Su sribų vadu Dovidoni.

PAPIEVIENĖ. Šaukiau tam sribui: tegu prakeikimas gula ant tavęs ir ant tavo vaikų galvos! (Apalpsta)

Balys puola prie motinos.

GIEDRIUS. Gydytoją!

NEPAŽĪSTAMASIS (netoliese buvo ir viską stebėjo). Aš visuomet nešiojuosi validolį (Duoda vaistus)

LAŠELIS. (Godai). Dabar jums aišku, kad Giedriaus tėvas buvo banditas, o jūsiškis — sribas?

GIEDRIUS (motinai, atgavusiai sąmonę). Mama, sakyk, ar ten tikrai Dovidonis buvo?

PAPIEVIENĖ. Jis ant tavo rankos paliko amžiną žymę. Tegu prakeikimas gula ant jo vaikų galvos...

Papievienė keliasi, Giedrius padeda jai eiti. Goda sulaiko Giedrių.

GODA. Giedriau!

Giedrius sustoja, motiną išveda Balys, Lašelis ir Nepažįstamasis

GODA. Giedriau, Dovidonis — mano tėvas... Kodėl taip atsitinka, kodėl tėvų nuodėmės būtinai turi kristi ant vaikų galvos? ...Už ką tokia bausmė?!

GIEDRIUS. O kodėl žmogus toks bejėgis prieš likimą? Kodėl jam duotas toks menkas protas, kad jis nepajėgia suprasti nelaimių ir kentėjimų prasmės?.. Kodėl jam duota tokia jautri širdis, kuri nesutalpina skausmo?..

TĖVO BALSAS. Už ką Lietuvai tokia bausmė? Rėvose, žvyruobėse, turgaus aikštėse priguldė šimtus lavonų, išniekino, subjaurojo... Dievą atėmė, viską atėmė, atims iš mūsų tautos ir atmintį... ir mano vardo niekas neminės — nueisiu į užmarštį, į juodą nežinią...

GIEDRIUS. Kodėl aš taip retai prisimindavau tėvą? Nepagalvodavau, už ką jis kovojo ir kokia tos kovos prasmė? Kodėl randas ant mano rankos nedegino man širdies?..

GODA. Giedriau, atleisk man už tėvą... (Nori išėiti, Giedrius ją sulaiko)

GIEDRIUS. Dar neišeik, Goda, norėjau tavęs paklausti: kodėl tavo tėvas...

GODA (nutraukia Giedrių). Mūsų keliai turi išsiskirti.

MISTERIS PETREIKA (visą laiką klausėsi jų pokalbio). Taip, jūs — ne pora. Jūsų tėvai — amžini priešai, meilės tarp jūsų nebus, nes jūsų kraujuje teka amžina neapykanta. Jeigu jums gimtų vaikai — jie būtų keršto ir neapykantos ženklų pažymėti, ir kaip Kainas Abelį...

GODA. Atleisk, Giedriau, sudie!... (Išeina)

GIEDRIUS (labai susijaudinęs, laikosi už liepos, kalba pro ašaras). Kai Kristus nešė kryžių... į Golgotą... (susijaudinęs nutyla)

MISTERIS PETREIKA. Nusiraminkite. Viskas praeis... Didžiausios žaizdos žmogui užgyja, surambėja. Nesigraudinkite. (Pats ima vis labiau jaudintis) Man visko gaila, net liepos... O kai vyras verkia, akmuo gali plyšti... Suminkštėjau ir aš, senis, sūnus palaidūnas... Gaila Lietuvos, gaila dukters... Važiukim iš čia! Visiems kartu bus lengviau. Jums atsivers visi keliai. Pagalvokite. Ar sutinkate? Kam taip graudentis, kam taip raudoti? Su tokiomis rankomis ir tokia širdimi — kvies į Paryžių, Londoną, Romą... Žinoma, šiandien jums labai sunku... Nuvažiuosiu į ambasadą, į Leningradą. Lėktuvu. Pats

viską sutvarkysiu.

- GIEDRIUS. Ne, niekur nevažiuosiu.

MISTERIS PETREIKA. Į Sibirą išveš...

GIEDRIUS. Keliais pareisiu namo.

MISTERIS PETREIKA. Namų jūs jau nebeturite. Lašelis veja lauk.

GIEDRIUS. Visa Lietuva — mano namai.

MISTERIS PETREIKA. Atims iš jūsų sceną. Jūsų muzikos niekas nebeklausys. Bandito sūnus...

GIEDRIUS. Ne, ne... negundykite manęs jokiais pažadais, kaip kad šėtonas Kristų tyruose gundė...

Už scenos pasigirsta balsas: Papievienė miršta!

GIEDRIUS (lyg atsikvošėjęs). Mama, mamut! (Išbėga)

MISTERIS PETREIKA (išbėgančiam Giedriui). Dar pagalvokite!

Įeina Aušrinė, iš paskos jai seka Nepažįstamasis. Jis nori ją užkalbinti. Pasiveja ir sustoja

NEPAŽIŠTAMASIS. Aldona!

Aušrinė stabteli, pasižiūri į Nepažįstamąjį, bet, nesupratusi, į ką kreiptasi, eina prie Petreikos

AUŠRINĖ (Petreikai). Father, aš noriu būti netoli nuo jo. Todėl pasiliksiu Lietuvoje, nevažiuosiu į Ameriką.

MISTERIS PETREIKA. Nieko neišeis. Lietuva ir tu — skirtingi dalykai... (Staiga prisimena) Žiūrėk, ką tau parodysiu (Išeina iš scenos)

NEPAŽIŠTAMASIS. Aldona!

AUŠRINĖ. Jūs mane sumaišėte su kita moterimi. Aš — ne Aldona, mano vardas — Aušrinė.

NEPAŽIŠTAMASIS. Žinau, bet burna pati atsivėrė, ir aš kaip jaunystėje sušukau: Aldona!.. Jūs — gyvas jos atvaizdas.

AUŠRINĖ. O iš kur jūs žinote apie mane ir apie mano mamą?

NEPAŽIŠTAMASIS. Aš — tas pats, kuris ją taip mylėjo ir kuriam ji tiek metų laiškus rašė. Tik paskutiniojo nebesulaukiau. Nei mirusios, nei gyvos nebeišvydau, tik jus — tartum gyvą ją.

AUŠRINĖ. Tai jus, tai jūs tas..?

NEPAŽIŠTAMASIS. Aš — tas pats, kuris ją lydėjo per Lenkiją, per Vokietiją, kai ji su tėvais bėgo iš Lietuvos. Bet jos tėvai manęs nenorėjo... Tik vieną naktį be tėvų žinios praleidau su ja ir grįžau...

AUŠRINĖ. Štai mamos paskutinis jums laiškas. (išsiima iš rankinuko ir paduoda)

NEPAŽIŠTAMASIS. Jis tiktai man priklauso, niekam ki-

tam. (Paima laišką ir, pasitraukęs į nuošalę, skaito)

Grižta narveliu ir pintinėle nešinas Petreika

MISTERIS PETREIKA. Žiūrėk, ką tau parodysiu. (Dirbtinai džiaugiasi) Gavau gegučių porelę. Ar matai, Aušrine?.. Graži ir mūsų Dainava tenai už vandenyno. O kai gegutė užkukuos..

AUŠRINĖ. Netiesa. Žinai pats, kad nekukuos, kad mirs be Lietuvos. Tik mane ir save ramini. Jos mirs tenai iš ilgesio, kaip mano mama mirė... Viską supranti, bet darai savaip. Ir kam gi dar veži tą pintinėlę su liepžiedžiais (parodo į pintinėlę), jeigu žinai, kad Papievis Gediminas jau mirė?..

Petreika liūdnai žiūri į pintinėlę

AUŠRINĖ (ryžtingai). Aš pasiliksiu čia, Lietuvoje. Žinau, tikiu, kad Giedrius pamils mane.

MISTERIS PETREIKA. Ką tu sugalvojai, dukrele?

AUŠRINĖ. Nuprendžiau galutinai.

MISTERIS PETREIKA. Kaip tu be manęs, be tėvo, gyvensi?

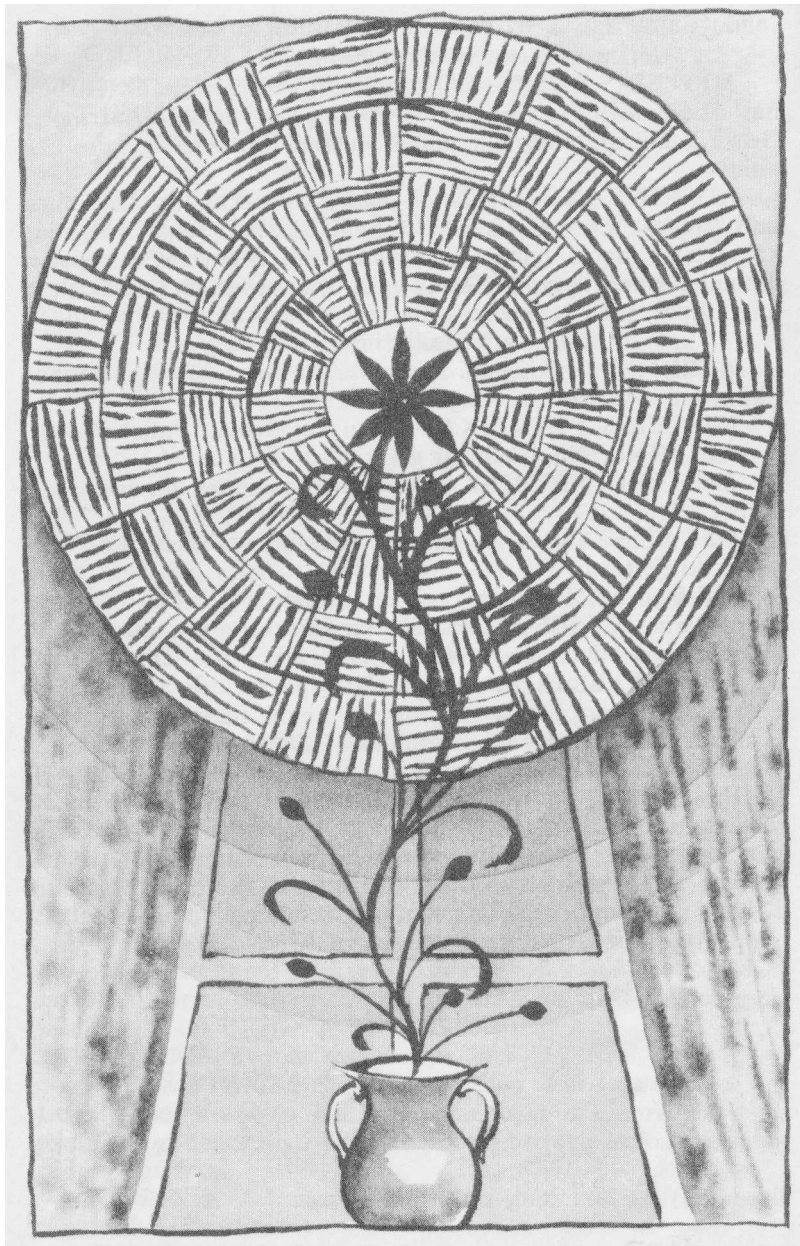
NEPAŽĪSTAMASIS (girdėjęs pokalbį). Ji Lietuvoje suras savo tikrąjį tėvą.

Tai išgirdęs, Petreika lyg nuo smūgio pašoka ir bėginėja nuo Aušrinės prie Nepažįstamojo, tarsi norėdamas įminti Nepažįstamojo pasakytus žodžius. Tuo laiku pasigirsta Tėvo balsas.

TĖVO BALSAS. Mano palaikus parvežkite į Lietuvą... (lyg aidu pakartoja) ir palaidokite netoli nuo liepos... (vos girdimai), kad girdėčiau, kaip dieną naktį ežeras šniokščia... į Lietuvą parvežkite...

Pasigirsta Bethoveno „Mėnesienos“ sonatos III-osios dalies muzika. Petreika sustoja, žiūri į narvelį, atidaro ir išleidžia gegutes į laisvę. Nepažįstamasis skaito laišką. Lagaminu nešina įeina Goda. Ji stabteli ir klausosi muzikos. Tuo laiku pasirodo Balys. Jis atsineša suplėšytą motinos vestuvinę suknelę. Laikydamas ją, sustoja scenos vidury... Aušrinė apkabina liepą... Iš balkono sklinda Bethoveno muzika

U Ž D A N G A

I V

DAINOS BEI GIESMĒS

DVIEJŲ TALENTŲ SAVININKAS

Antaną Paulavičių gamta apdovanojo dviem talentais — literato ir muziko. Todėl daugumą savo dainų jis sukūrė, pasitelkdamas savo poetinius tekstus. Dainas rašė chorams ir ansambliams. Kūrė ir giesmes, kurias anksčiau pasirašinėdavo A. Liepos slapyvardžiu. Jas gieda bažnytiniai chorai tiek Lietuvoje, tiek išsivijoje.

Kadangi A. Paulavičius iš pat jaunų dienų vadovavo įvairiems chorams ir ansambliams (Krasnojarske, Raseiniuose, Kaune), tai ir jo muzika prieinama visiems kolektyvams: melodinga, skambi, dainininkų ir klausytojų mėgstama. Jis kūrybingai sudarydavo ir meistriškai atlikdavo koncertų bei rajoninių Dainų švenčių programas. Daugelį metų sėkmingai vadovavo Kauno farmacininkų moterų vokaliniam ansambliui, gavusiam liaudies ansamblio „Salvija“ vardą.

Prieš keletą metų A. Paulavičius subūrė Kauno tremtinius į darnų choro kolektyvą, kuris tapo populiariu ir reikšmingu įvykiu kultūriniame gyvenime,— jo pavyzdžiu visoje Lietuvoje ėmė kurtis tremtinių chorai. Kauno tremtinių choras dainuoja daug patriotinių dainų, kurių daugumai muziką ir žodžius parašė pats vadovas.

Keletas jo dainų yra išspausdintos, reikšmingesnės buvo premijuotos („Kelionė šaukia“, „Prie Nemuno užaugome“). Beveik visos A. Paulavičiaus dainos lyriškos, patriotinės. Kai kurios išplėtos iki baladės ar kantilenos („Kūryba“ — Just. Marcinkevičiaus tekstas, „Kritusiems Lietuvos partizanams“, „Sanctus“, „Už Lietuvą tėvynę motiną“). Melodinga, kupina imitacijų, prasminga jo daina mišriam chorui „Ypatingai“ (B. Brazdžionio tekstas).

Dainų akompanimentai neperkrauti, patogūs groti, visur palaikantys vokalo funkciją. Tiesa, kai kur faktūra galėtų būti išradingesnė, ornamentiškesnė.

Dėl daugelio minėtų ir nemintų savybių A. Paulavičiaus dainos populiarios tarp vokalistų, ypač mėgstamos kaimo vietovėse, skamba įvairių renginių metu. Čia publikuojamos dainos vertos platesnės analizės ir recenzavimo. Dabar gi pasitenkinau keletu žodžių.

Kompozitorius V. Bagdonas

PRIE NEMUNO UŽAUGOME

Moderato

1. Vy-rai,dai-ņā mes už - trau - kim! Ne_mu_nokrantais nu -

plauks ji. ei > Kur ji be-ai-dēs, Ne_munas gir-dēs.

The image shows a musical score for the song "Prie Nemuno užaugome". It is written in a key with three flats (B-flat, E-flat, A-flat) and a common time signature (C). The tempo is marked "Moderato". The score is arranged for voice and piano. The piano accompaniment consists of two staves: a right-hand staff with chords and a left-hand staff with a rhythmic pattern of eighth notes. The vocal line is on a single staff with lyrics in Latvian. There are two systems of music. The first system includes the first line of the vocal melody and the first two lines of the piano accompaniment. The second system includes the second line of the vocal melody and the next two lines of the piano accompaniment. The lyrics are: "1. Vy-rai,dai-ņā mes už - trau - kim! Ne_mu_nokrantais nu -" on the first system, and "plauks ji. ei > Kur ji be-ai-dēs, Ne_munas gir-dēs." on the second system. The word "ei" is written above the vocal line in both systems, with an accent mark (>) above it.

už - trau.kim

Vy_rai,dainą mes už -

1. už_trau.kim
2. gra.žu - mas
3. a_tei_ki

Kur ji be_ai_dės,

Ne.munas girdės.

Vy_rai,dainą mes už - trau.kim.

Prie

Ne - mu - no už - au.go.me,

bė - gio.da.mi kran -

-tais ir Ne - mu - na kaip drauga mes pa - mi - lo - me karš -
 -tai pa - mi - lo - me karš - tai - tis

1. *Vyrai, dainą mes užtraukim,
Nemuno krantais nuplauks ji.
Kur ji beaidės, Nemunas girdės.
Vyrai, dainą mes užtraukim!*
*Priedainis: Prie Nemuno užaugome,
Bėgiodami krantais
Ir Nemuną kaip draugą mes
Pamilome karštai.*
2. *Koks gražumas Nemunėlio,
Kai krantuos pražysta gėlės! –
Žiedlapiai glėžni maudos vandeny.
Koks gražumas Nemunėlio!*
*Priedainis: Prie Nemuno pražydome
Ir mes lyg putinai,
Prie Nemuno pragydome
Lyg vyturiai linksmi.*
3. *Tu ateik į panemunę,
Kai baltai žydės ramunės.
Paklausyt dainos iš širdies manos
Tu ateik į panemunę.*
*Priedainis: Prie Nemuno pamilome
Mes mėlynas akis,
Prie Nemuno su mylimom
Klajojom per naktis.*

KŪRYBA

Just. Marcinkevičiaus žodžiai

Andante cantabile *p a tempo*

Pa - si - è. mè ma. ne lau -

pp *rit.* *p* *a tempo*

Pa - si - è. mè ma. ne lau - kai

cresc. *cresc.*

- kai pa - si - è. mè ma. ne lau -

- kai. Aš ne - ga - lè - jau ne - pa - klus - ti aš

1. Ne - ga - lė - jau ne - pa - klus - ti
 2. dai - na - vo dai - na - vo
 4. kar - to - jo kar - to - jo   è -

ne - ga - lė - jau ne - pa - klus - ti   ne - pa - klus - ti   a -

-jau ir dai - na - vau be   žo - džių
 a - - - è - jau ir dai - na - vau be

- kai
 zo - džių   ža - liai, melsvai, rausvai, pil - kai   za -

- liai, mels_vai, raus_vai, pil - kai. 2. Tiek _vu
più mosso

più mosso - ži_no_jau
 3. Ži_no_jau pats, jog dar ne - su ži_no_jau

pats, jog darne - su dai - na_vės taip ge_rai lig

taip ge-rai lig vi_sa gam_

šo_lei, dai - na_vēs taip lig šio_lei:

-ta vi-su bal - su

vi_sa ganta, vi-su bal_su, visais dan_gausir že - mēs

to - lais, vi_sa gam - ta, vi-su bal - su, visais dan_

- gaus ir že - mės to - liais kũ - ri - ny
 - ny kũ -

- rė jo mir.tį kũ - ri - ny

rit *D.C.*
rit *p*
D.C.

*Pasiēmē mane laukai.
Aš negalėjau nepaklusti.
Ėjau ir dainavau be žodžių:
žaliai, melsvai, rausvai, pilkai.*

*Tiek atspalvių ir tiek spalvų
tą dieną manyje dainavo,
tiek daug žaliavo, mėlynavo,
rusvai tekėjo nuo kalvų!*

*Žinojau pats, jog dar nesu
dainavęs taip gerai lig šiolei:
visa gamta, visu balsu,
visais dangaus ir žemės toliais.*

*Ir buvo jie manęs pilni,
ir manyje pasikartojo,
ir mano lūpomis giedojo
kūrėjo mirtį kūrinį.*

KELIONĖ ŠAUKIA

Maršo tempu

1. Šaukia mus kelionė lygšvie.

1. ke_lio_nė
2. To_liau_sias.

- si sva_jo_nė, šau_kia to_liu ir ne.vaikš_čio_ti ta -
sva_jo_nė, šau_kia to_liai ir ta -
ke_liau_siu Pie_tuo_se aukš_tikal -

- kai. E_že_rai ir jū_ra širdį man už_bū_rė, ne ke -
-kai ta_kai e_že_rai už_bū_rė, ne ke -
-nai kal_nai Juodo_joj aš_lais_vė, o pas -

The image shows a musical score for the song 'Kelionė Šaukia'. It is written in a three-staff system (treble, grand, and bass clefs) with a key signature of two flats (B-flat and E-flat) and a common time signature (C). The tempo is marked 'Maršo tempu' (March tempo). The score includes a vocal line with lyrics in Lithuanian and piano accompaniment. The lyrics are: '1. Šaukia mus kelionė lygšvie. 1. ke_lio_nė 2. To_liau_sias. - si sva_jo_nė, šau_kia to_liu ir ne.vaikš_čio_ti ta - sva_jo_nė, šau_kia to_liai ir ta - ke_liau_siu Pie_tuo_se aukš_tikal - - kai. E_že_rai ir jū_ra širdį man už_bū_rė, ne ke - -kai ta_kai e_že_rai už_bū_rė, ne ke - -nai kal_nai Juodo_joj aš_lais_vė, o pas -'. The piano accompaniment features a rhythmic pattern of eighth and sixteenth notes, typical of a march.

- liaut šiandieną ne ga liudrau - gai. Trau ki - nys vin giuo - ja, miestai

- liau sian dien, drau - gai, vin giuo - ja,
- kui ma - ne spar - nai, iš to - lių

mir - gu liuo - ja ir at - si - vė - rė be kraštė pla - tu - ma. Ra - tai

- vin giuo - ja, ir be - kraš - tė pla - tu - ma pla - tu - ma
na - mo - lio dar jau - kes - nė ši - lu - ma ši - lu - ma

dun - da, rieda žė mės gro - ži gie da i - spu - džių pa nū du - si šir - dis jau -

vis dun - da ir gro - ži i - spu - džių šir - dis jau -
gra - žu - mas ir me - las ir ko - kia ta - za - lu -

- na pa pa papa pa pa pa papa pa tu ku tu ku

- na pa pa pa pa
- ma

pa papapa pa pa pa papapa tu ku tu ku pa papa pa pa pa

pa pa pa pa pa pa pa tu!

tu ku tu ku tu ku tu!

1. Šaukia mus kelionė
Lyg šviesi svajonė,
Šaukia toliai ir nevaikščioti takai.
Ežerai ir jūra
Širdį man užbūrė.
Nekeliaut šiandieną negaliu, draugai.
Traukinys vingiuoja,
Miestai mirguliuoja,–
Ir atsiveria bekraštė platuma...
Ratai dunda, rieda,
Žemės grožį gieda
Įspūdžių panūdusi širdis jauna.
2. Į šalis toliausias
Greit aš iškeliausiu:
Pietuose priglaus mane aukšti kalnai.
Ten, Juodojoj jūroj
Duosiu laisvę burėms,
O paskui į Šiaurę neš mane sparnai.
O kada iš tolią
Grįšiu vėl namolio,
Dar jaukesnė bus namų man šiluma.
O koks gražumėlis melsvo Nemunėlio
Ir kokia Dubysos slėnių žaluma!

MOKYKLOS VARPELIS

Linksmi

1. Kiek ..

- vie - na ru - de - nj, drau - gai, gels - vū ber - že - liū

- ly - di - mi, mes griž - tam i kla - ses pul - kais, mes

grįž - ta me links mi. Var - pe - lio ai - din -
s-----

- ti dai - na, skam - biau - sia už vi - sas -Din -
s-----

-Din -

- din, din - din, din - din, din -
- din, - su - tin - ka ji ma - ne ir šau - kia į kla -

- din.   Din - đin, - su - tin - ka   ji ma - ne ir

- ses.   Din - đin,   đin - đin,   ir

1. 2.

šau - kia i kla - ses.   2. †

Din - đin, di - lin, đin - đin, di - lin, đin - đin, di - lin.

3.

// - dēs.   Din - đin,   đin - đin,   đin - đin.

- L Kiekvieną rudenį, draugai,
Gelsvų berželių lydimi,
Mes grįžtam į klases pulkais,
Mes grįžtame linksmi.
    Varpelio aidinti daina,
    Skambiausia už visas,
    – Din-din,— sutinka ji mane
    Ir šaukia į klases.*
2. *Į suolus sėdasi visi,—
Ir vėl nutyla mokykla.
Nurimsta klasėj klegesys,
Ir vėl kurti tyla.
    Girdėsi, kaip širdis virpės
    Jausmingai kažkodėl...
    – Din-din,— varpelis suskambės,
    Ir triukšmo bus daug vėl.*
3. *Džiaugsmų ir nerimo pilni
Prabėgs čia pamokų šimtai,
Praskries ir metai tekini,
Ir štai diena ateis:
    Kada pavasarį margai
    Vėl pievos sužydės;
    – Din-din,— varpelis mus, draugai,
    Į kelią išlydės.*

RATNYČĚLĚ

Andantino

N.Merkytės žodžiai

8

Introduction for piano, marked Andantino. The music is in 3/4 time and G major. It begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The first measure contains a whole note chord of G4, B4, and D5. A fermata is placed over this chord, with the number '8' written above it. The piano then continues with a series of chords and moving lines in both hands.

Te - ka te - ka srau - ni Rat - ny -

First system of the vocal and piano accompaniment. The vocal line is in the treble clef, and the piano accompaniment is in the bass clef. The lyrics are: "Te - ka te - ka srau - ni Rat - ny -". The music continues with a series of chords and moving lines in both hands.

- čė - lė, bė - ga dzu - ku lau - kais

Second system of the vocal and piano accompaniment. The vocal line is in the treble clef, and the piano accompaniment is in the bass clef. The lyrics are: "- čė - lė, bė - ga dzu - ku lau - kais". The music continues with a series of chords and moving lines in both hands.

Sku - ba sku - ba i Ne - mu - no glé - bi pu - šy -
 - né - liais za - liais, pu - šy - né -
 Rat - ny - ěé - le, Rat - ny -
 - liais za - liais. Rat - ny - ěé - le

- è - le, Ne - mu - no duk - ra!

Rat - ny - è - le Ne - mu - no duk -

Rat - ny - è - le, Rat - ny - è - le,

- ra, Rat - ny - è - le, Rat - ny - è - le,

a - ša - ra ty - ra

a - ša - ra ty - ra, a - ša -

1. 2. 3.

-ra ty - ra. //ra.

7 8

Detailed description: This is a musical score for voice and piano. The top staff is a vocal line in treble clef with a key signature of one sharp (F#). It features two first endings, labeled '1. 2.' and '3.'. The lyrics '-ra ty - ra.' are written under the first ending, and '//ra.' is written under the second ending. The piano accompaniment consists of two staves: a right-hand treble clef staff and a left-hand bass clef staff. The right-hand piano part includes a melodic line with a trill marked '7' and an eighth-note figure marked '8'. The left-hand piano part provides harmonic support with chords and single notes. The score concludes with a double bar line.

*Teka teka srauni Ratnyčėlė,
Bėga dzūkų laukais.
Skuba skuba į Nemuno glėbį
Pušynėliais žaliais.*

Priedainis:

*Ratnyčėle, Ratnyčėle,
Nemuno dukra!
Ratnyčėle, Ratnyčėle,
Ašara tyra!
Saulei leidžiantis Raigardo slėny,
Mėlynuoja šilai,
Kur Čiurlionis, tiek grožio pasėmęs,
Nuskambėjo plačiai.*

Priedainis

*Sučiurlenki ir vėl tėviškėle,
Nemunėliais tyrais.
Tegu teka skaidri Ratnyčėlė,
Lyg daina vyturiais.*

Priedainis

GINTARINE LIETUVA

Andantino

N. Merkytės žodžiai

mf *rit*

kur Ne - mu - nas vin.giuo.ja
ber - žų ša - kas šu - kuo.ja

a tempo

1. Kur Bal - ti - ja ban.guo.ja, kur Ne - mu - nas
Ten vē - jas švel.niai mo.ja, ber - žų ša - kas

a tempo

ir go - jai kur za.liuo.ja, te - nai šir - dis ma.na.
ir a - žuo - lai siū - buo.ja, - to - kia tik tu vie.na.

Priedainis

O Lie - tu - va, tu man šven - ta, nes tu tē -
Ne - keis - čiau j jo - kius tur - tus dan - gaus mē -

ma - no - ji mei - lē tu pir - ma
ne - keis - čiau j jo - kius kraš - tus
- vy - nē, ma - no - ji mei - lē tu
- ly - nēs, ne - keis - čiau j kraš - tus

ir pas - ku - ti - nē ta - vēs, gim - ti - nē
ta - vēs, gim - ti - ne. *D.C.*

1. *Kur Baltija banguoja,
Kur Nemunas vingiuoja
Ir gojai kur žaliuoja,-
Tenai širdis mana.
    Ten vėjas švelniai moja,
    Beržų šakas šukuoja,
    Ir qžuolai siūbuoja,-
    Tokia tik tu viena.*

Priedainis:

- O Lietuva, tu man šventa, nes tu tėvynė,
Manoji meilė tu pirma ir paskutinė.
Nekeisčiau į jokių turtus dangaus mėlynės,
Nekeisčiau į jokių kraštus tavęs, gimtine.*
2. *Rugiu čia žemė kvepia,
Šermukšnis lietu geria,
Ir saulė tyliai slepias
į ežero gelmes.
    O rytmetį ankstyvą,
    Rasos karoliams byrant,
    Lietuviškai prabyla
    Širdis čia kiekviena.*

Priedainis

BIRŽELIO VAKARAI

(Vyrų ansambliui arba chorui)

Neskubant, svajingai *rit*

p *mf*

a tempo

T. I
II

B. I
II

1 Ges - ta sau - lė, tem - sta so - das, snau - džia

a tempo

p

lie - pos, jo - va - rai... Be ta - vės, vai,

The musical score is written in 2/4 time with a key signature of two flats (B-flat and E-flat). It begins with a piano introduction marked 'Neskubant, svajingai' (Andante, dreamily) with dynamics *p* and *mf*. The vocal parts enter with the instruction 'a tempo'. The lyrics are: '1 Ges - ta sau - lė, tem - sta so - das, snau - džia lie - pos, jo - va - rai... Be ta - vės, vai,'. The piano accompaniment features a steady eighth-note bass line and chords in the right hand.

bus nuo - bo - dūs man bir - ze - lio va - ka -
 - rai. Be ta - veș, vai, bus nuo - bo - dūs
 man bir - ze - lio va - ka - rai va - ka - rai

The score is written in B-flat major (two flats) and 4/4 time. It consists of a vocal line and a piano accompaniment. The lyrics are in Romanian. The first system contains the first two lines of the lyrics. The second system contains the third and fourth lines. The third system contains the fifth and sixth lines. The fourth system contains the seventh and eighth lines. The fifth system contains the ninth and tenth lines. The sixth system contains the eleventh and twelfth lines. The seventh system contains the thirteenth and fourteenth lines. The eighth system contains the fifteenth and sixteenth lines. The score includes various musical notations such as treble and bass clefs, key signatures, time signatures, and dynamic markings. There are also first, second, and third endings indicated by brackets and numbers 1.2 and 3.

*Gęsta saulė, temsta sodas,
Snaudžia liepos, jovarai...
Be tavęs, vai, bus nuobodūs
Man birželio vakarai.*

*Tu ateik per lauką žalią,
Nubarstyta dobilais.
Atskubėk vingriais takeliais,
Kai saulutė nusileis.*

*Tamsumoj baltuos tik sodas,
Sušlamės dar jovarai...
Su tavim nebus nuobodūs
Man birželio vakarai.*

YPATINGAI

B. Brazdžionio žodžiai

S.
A.

1. Kaž_kur sau_lė, kaž_kur ū_kas,

T.
B.

Kaž_kur sau_lė, kaž_kur ū_kas,

Detailed description: This system shows the first two lines of the musical score. The top line is for Soprano (S.) and Alto (A.), and the bottom line is for Tenor (T.) and Bass (B.). The key signature has two flats (B-flat and E-flat), and the time signature is common time (C). The lyrics are: "1. Kaž_kur sau_lė, kaž_kur ū_kas,". The music features a melody in the upper voice and a supporting bass line.

kaž_kur ža_lios gi_rios gau_džia. Kaž_kur žy_din_čios pa_

Detailed description: This system shows the second two lines of the musical score. The lyrics are: "kaž_kur ža_lios gi_rios gau_džia. Kaž_kur žy_din_čios pa_". The musical notation continues with the same key and time signature.

_kran_tės kaž_kur že_mė kru_vi_na -

Detailed description: This system shows the third two lines of the musical score. The lyrics are: "_kran_tės kaž_kur že_mė kru_vi_na -". The musical notation continues with the same key and time signature.

y_pa_tin_gai, y_pa_tin_gai, y_pač ma_no šir_dį.

Detailed description: This system shows the final two lines of the musical score. The lyrics are: "y_pa_tin_gai, y_pa_tin_gai, y_pač ma_no šir_dį." The musical notation concludes with a double bar line and repeat dots.

spau - džia at - mi - ni - muo - se pa - kly - dus

Pabaiga

tė - viš - kės - lau - ku dai - na... Kauno ka - ted - ros var - pai.

*Kažkur saulė, kažkur ūkas, kažkur žalios girios gaudžia,
Kažkur žydinčios pakrantės, kažkur žemė kruvina –
Ypatingai, ypatingai, ypač mano širdį spaudžia
Atminimuose paklydus tėviškės laukų daina...*

*Ir einu tolyn, kaip vaikas, mielą motiną praradęs,
Be takelio ir be kelio kryžkelėm didžiom einu,
Kaip gimtų namų pakluonėje audros išrautas medis,
Niekur, niekur neprigijęs gyvenu negyvenu.*

*Ypatingai, ypatingai, ypač vienu vieno trokštu –
Kad pavargus nepriglaustų mūsų svetimi kapai,
Kad išvysčiau saulę tekant ant baltų Pažaislio bokštų
Ir kaip gaudžia aleliują Kauno Katedros varpai.*

ETAPAS

J. Gražulio žodžiai

Adagio *p*

S.
A.

1. Tvy-ro ste-pė - lyg di-džiu-lis ka-pas,

T.
B.

mp

pra-si-žio-jęs mi-ru-sius pra-ryt. Per pus.ny-nus

rai-to-si e-ta-pas- nei pradžios, nei ga-lo ne.ma-tyt!

mf più mosso

2. Sau-lė kė-lės, juo-kė-si ir sė-dos, ir al-sa-vo

a tempo

ste-pė bu-ra-nu. Li-ko to-liuos už-pus.ty-tos

pè - dos ir sva - jo - nès to - li - mu die -

- nu. Ir sva - jo - nès to - li - mu die - nu.

mp *p*

1. *Tvyro stepė – lyg didžiulis kapas,
Prasižiojęs mirusius praryt.
Per pusnynus raitosi etapas –
Nei pradžios, nei galo nematyt!*

*Saulė kėlės, juokėsi ir sėdos,
Ir alsavo stepė buranu.
Liko toliuos užpustytos pėdos
Ir svajonės tolimų dienų.*

2. *– Eikit, eikit... Man išseko jėgos,
Ir mirażai dega akyse...
Vyšnių žiedu moja stepių sniegas
Pamiegot minkštučiuos pūkuose.*

*...Pasakykit Lietuvai sugrižę,
Kad jos vardą mirdamas tariau--
Ir kantrus nešiau jos sunkų kryžių,
Kad kitiems gyventi būt geriau--*

3. *Sudejavo tyliai atsigulęs
Ir užmerkė mėlynas akis:
Ko jis verkė, – žino tik sniegulės,
Bet jos niekam, niekam nesakys...*

*Tyliai miega vėjo blokštas lapas,
Užliūliuotas snaigių patalų ---
Nuvingiavo tolumon etapas,
Ir aplinkui taip tylu, tylu!..*

KRITUSIEMS LIETUVOS PARTIZANAMS

Iškilingaj susikaupus *p*

S. A. 1. Parti - za - nai, Lie - tu -

T. B.

f *p* *p*

- vos par - ti - za - nai, kri - tę mū - šiuos už tē - viš - kės

The image shows a musical score for a song. It consists of three systems of staves. The first system has vocal staves for Soprano (S. A.) and Tenor (T. B.) and a piano accompaniment. The vocal parts start with the lyrics '1. Parti - za - nai, Lie - tu -'. The piano accompaniment features a forte (*f*) dynamic followed by piano (*p*) dynamics, with triplets and an eighth-note rest. The second system continues the vocal lines with the lyrics '- vos par - ti - za - nai, kri - tę mū - šiuos už tē - viš - kės'. The piano accompaniment continues with triplets. The third system shows the final part of the piano accompaniment with triplets.

mf
 lais - vė. Par - ti - za - nai, Lie - tu - vos par - ti -
 - za - nai, jūs krau - ju gim - tą že - mę ap - lais - tėt. Par - ti -
 - za - nai, Lie - tu - vos par - ti - za - nai, jūs krau -
 Par - ti - za - nai,
p

-ju gim.ta že-me ap-lais-tēt.   nē-sim.   Par-ti-

-za-nai,   Lie-tu-   vos par-ti-   za-nai,   jūs var-

Par-ti-za-nai,

-dus am-ži-nai mes mi-nē-sim,   Jūs vardus am-ži-nai mes mi-nē-sim.

The score is written in E-flat major (three flats) and includes piano accompaniment with triplets and dynamic markings. The lyrics are in Latvian.

1. *Partizanai, Lietuvos partizanai,
Kritę mūšiuos už tėviškės laisvę,
Partizanai, Lietuvos partizanai,
Jūs krauju gimtą žemę aplaistėt!*

Priedainis:

*Partizanai, Lietuvos partizanai,
Jūs krauju gimtą žemę aplaistėt.*

2. *Partizanai, nelygioj kovoj kritę,-
Turgaus aikštėj išniekinti kūnai,
Partizanai, duobėse suguldyti,
Jūs tėvynės narsiausieji sūnūs!*

Priedainis:

*Partizanai, Lietuvos partizanai,
Jūs tėvynės narsiausieji sūnūs!*

3. *Partizanai, prisikėlė tėvynė
Iš nakties, iš nelaisvės griuvėsių.
Partizanai, maldoje kasdieninėj
Jūs vardus amžinai mes minėsime!*

Priedainis:

*Partizanai, Lietuvos partizanai,
Jūs vardus amžinai mes minėsime!*

NE GĖLĖS RAUDONAI PRAŽYDO

Andante

p *f*

The piano introduction is in 3/4 time with a key signature of two sharps (D major). It begins with a piano (*p*) dynamic and a half-note chord in the right hand, followed by a series of chords and a melodic line in the left hand. The piece concludes with a fortissimo (*f*) dynamic.

Choro grupė

1. Ne vilkas gūdžia nak - tį stau - gė, ne
vėt-ra aud-ro-je ten gau - dė, ne

p

The vocal line for the first chorus line is in 3/4 time. It starts with a piano (*p*) dynamic and features a melodic line with lyrics. The piano accompaniment consists of chords and a rhythmic pattern in the left hand.

mf

žir-gas žven-gė ant kal-vo-s, - Tą - nakt si-re-nos vi - sos
krūp-čio-jo žai-bais nak-tis Tai žmo-gų jie te-nai su -

mf

The vocal line for the second chorus line continues in 3/4 time. It features a melodic line with lyrics. The piano accompaniment consists of chords and a rhythmic pattern in the left hand. The dynamic is marked mezzo-forte (*mf*).

kau - ké ir šau_kė gin_tī Lie - tu - vos ir
 šau - dė, kad žo - dį lais_vė ta - rė jis kad

Choras

S. A.
 šau_kė gin_tī Lie - tu - vos. Ne jis. Tik
 žo - dį lais_vė ta - rė

T. B.

vie_ną žo - dį Lie - tu - va jis priešui mir.da.mas kar -
 Lie_tu.va

- to - jo, tik vie.na zo.dj: bus lais_ va té -
 bus lais_va

- vy - né Lie - tu - va! Tik _va!

D.C.

*Ne vilkas gūdžių naktį staugė,
Ne žirgas žvengė ant kalvos,
Tą naktį sirenos visos kaukė
Ir šaukė ginti Lietuvos.*

*Ne vėtra audroje ten gaudė,
Ne krūpčiojo žaibais naktis,–
Tai žmogų jie tenai sušaudė,
Kad žodį LAISVĖ tarė jis.*

Priedainis:

*Tik vieną žodį Lietuva
Jis priešui mirdamas kartojo,
Tik vieną žodį: bus laisva
Tėvynė Lietuva!*

Ne gėlės raudonai pražydo

Tą naktį sausio vidury.

Tai nečiulbėjo, nepragydo

Virš bokšto pilkas vyturys –

Tai traiškė pikto priešo gaujos

Vikšrais lietuvių krūtines,

Tai dėmės mūsų brolių kraujo,

O ne raudonos gėlės, ne.

Priedainis:

Tik vieną žodį LIETUVA

Jie priešui mirdami kartojo,

Tik vieną žodį: bus laisva

Tėvynė Lietuva!

TAVĘS IEŠKOJAU

Andante

8

S.
A.

1. Il.gaiTa _

_vęs sioj žė.mė.je ieš - ko_jau, klu.pauvėl kė - liaus ir è_jau to_

The image shows a musical score for the song "Tavęs ieškojau". It is set in a key with two flats (B-flat and E-flat) and a common time signature (C). The tempo is marked "Andante". The score consists of three systems. The first system shows the piano accompaniment with a treble and bass clef. The second system introduces the vocal line, with the soprano (S.) and alto (A.) parts. The lyrics are in Lithuanian. The third system continues the piano accompaniment and the vocal line. The lyrics are: "_vęs sioj žė.mė.je ieš - ko_jau, klu.pauvėl kė - liaus ir è_jau to_". There is a first ending bracket labeled "1. Il.gaiTa _" above the vocal line in the second system.

S. A.

_liau. Pa_var_ges kryž_ke_lėj pla_čioj su_sto_jau., Kur Tu e_

T. B.

Pa_var_ges kryž_ke_lėj pla_čioj su_sto_jau., Kur Tu e_

Pa_var_ges kryž_ke_lėj pla_čioj su_sto_jau., Kur Tu e_

_si, o Vieš.pa.tiē, šau_kiau „Kur Tu e_si”, šau_

1. „Kur Tu e_si”, šau_kiau. „Kur Tu e_si, o Vieš.pa.tiē, šau_

S. A. 1.2. 3.

- kiau. 2. Aš žvaigždė - //si
3. Kai man bur -

T. B. - kiau.

8

8

S. A. a - - -

T. B. Aš žvaigždė - se, aš kiek vie - noj pla - ne - toj, e - su aš

aš žemėj žy-din-čioj gy-voj. Šir-dy as iš - ne-šio-tas, iš kent-
 že - mėj žy-din-čioj gy-

-tė - tas rūpin-to - jė - liais ry-mau Lie-tu - voj,
 aš ry-mau Lie - tu - voj, rū-pin-to-

aš ry.mau Lie - tu - voj   aš ry.mau Lie - tu -
 -jē - liais ry.mauLie.tu - voj.   Rū.pin - to - jē - liais ry.mauLie.tu -
 -voj.   aš rymau Lie - tu - voj.
 -voj.   Rū.pin - to - jē - liais ry.mauLie.tu - voj.

1. *Ilgai Tavęs šioj žemėje ieškojau,
Klupau, vėl kėliaus ir ėjau toliau.
Pavargęs kryžkelėj plačioj sustojau.
– Kur Tu esi, o Viešpatie! – šaukiu.*
2. *– Aš žvaigždėse, aš kiekvienoj planetoj,
Esu aš žemėj žydinčioj, gyvoj.
Širdy aš išnešiotas, iškentėtas
Rūpintojėliais rymau Lietuvoj.*
3. *Kai man burna išdžiūvo be tėvynės
Ir kai širdis vaitojo ilgesy,
Tu man buvai gaivinantis šaltinis
Ir neišblėstanti viltis šviesi.*
4. *– Aš žvaigždėse, aš kiekvienoj planetoj,
Esu aš žemėj žydinčioj, gyvoj.
Širdy aš išnešiotas, iškentėtas
Rūpintojėliais rymau Lietuvoj.*

ŠLOVĖ VIEŠPAČIUI

(Sanctus)

Iškilmingai

S. A. T. B.

1. A. tē

f *sempre legato* *mf*

-jai i Lie.tu.vąo Kris.tau, lauk.tas šimt.me.čiais il -
 -jai i Lie.tu.vą tē vy - nė per kan - čias ir per skaus

-gais. A - tè - jai per mū.sū šven-ta kriks-ta ir pas
 mus a - tè - jai ir už.de.gei krū-ti - ne am-ži -

mus gy-vent li - kai. Pa - li - kai pa - li -
 - ny - bės troš-ki - mu troš-ki - mu troš-ki -
 pa - li.kai

pa - li - kai
 troš - ki - mu

1. 2.

- kai. A - tē - mu. Šlo - vē, šlo - vē, šlo -

- vē pa_sau.lio Vieš_pa.čiui šlo_vē, šlo - vē ka -

f

p

Pabaigai

_ra_liai Lie - tu - vos ka - ra_liai Lie - tu - vos.

1. *Atėjai į Lietuvą, o Kristau,
Lauktas šimtmečiais ilgais,
Atėjai per mūsų šventą krikštą
Ir pas mus gyvent likai.
Atėjai į Lietuvą tėvynę
Per kančias ir per skausmus.
Atėjai ir uždegei krūtinę
Amžinybės troškimu.*

Priedainis:

*Šlovė, šlovė, šlovė pasaulio Viešpačiui!
Šlovė, šlovė karaliui Lietuvos!*

2. *Parymai prie kelio, Dieve mano,
Rūpestėliais parymai.
Dėl manęs likai prie namo seno
Tu ant kryžiaus amžinai.*

*Dėl Tavęs į dangų kyla bokštai,
Dėl Tavęs širdis gyva,
Dėl Tavęs laukuos javai prinoksta
Ir gyvena Lietuva.*

Priedainis:

*Šlovė, šlovė, šlovė pasaulio Viešpačiui!
Šlovė, šlovė karaliui Lietuvos!*

UŽ LIETUVĄ TĖVYNĘ MOTINĄ

Adagio $\text{♩} = 100$ *p*

S. A. 1. Už

T. B.

f *p*

vis - ką pa - sau - ly: už ryt - me - čio
 pie - vū ža - lu - mą, dan - gaus mė - ly -

sau - łą - de - ko - ju, Die - ve, Tau, de -
 - nu - ma - de - ko - ju, Die - ve, Tau, de -

- ko - ju, Die - ve, Tau. Uż Tau. Uż té - viš - kės lau - ku ży -
 - ko - ju, Die - ve,

- de - ji - ma už vie - ver - sio danguj ėiul -
 ży - de - ji - ma

mf
mf
ff

- bé - ji - ma - - - - - dé - ko - ju, Die - ve, Tau dé -
 ėiul - bé - ji - ma - - - - - dé -

1. *Pabaiga*
 - ko - ju, Die - ve, Tau. Tau, dé - ko - ju, Tau.
 - ko - ju Tau. *D.C.*

D.C.

Pastaba: paskutinį priedainį kartoti du kartus

1. Už viską pasauly:
Už rytmečio saulę
Dėkoju, Dieve, Tau,
Dėkoju, Dieve, Tau.
Už pievų žalumą,
Dangaus mėlynumą
Dėkoju, Dieve, Tau,
Dėkoju, Dieve, Tau.
- Priedainis: Už tėviškės laukų žydėjimą,
Už vieversio danguj čiulbėjimą
Dėkoju, Dieve, Tau,
Dėkoju, Dieve, Tau.
2. Už gimtą palaukę,
Pastogę tą jaukią
Dėkoju, Dieve, Tau,
Dėkoju, Dieve, Tau.
Kad leidi gyventi
Ant Nemuno kranto,
Dėkoju, Dieve Tau,
Dėkoju, Dieve, Tau.
- Priedainis: Už Lietuvą tėvynę motiną,
Skausmų ir ašarų prisotintą,
Dėkoju, Dieve, Tau,
Dėkoju, Dieve, Tau.

TURINYS

Autoriaus žodis	6
I. EILĖRAŠČIAI	9
Anykščiai	10
Pareik, sūnau	11
Aukštaitija	12
Baigias vasara	13
Užgimt sunku	14
Prie Dubysos	15
Škrenda paukščiai	16
Šventasis Karalaiti	17
Apginkim Nemuną	18
Parvežkite kaulus	19
II. PRISIMINIMAI	21
Leiskit į Tėvynę (dokumentinė apysaka)	22
Istorijos pamoka	111
Etapas	121
III. „MĖNESIENOS“ SONATA (trijų veiksmų drama) ...	127
IV. DAINOS BEI GIESMĖS	171
Dviejų talentų savininkas	172
Prie Nemuno užugome	173
Kūryba	177
Kelionė šaukia	183
Mokyklos varpelis	187
Ratnyčėlė	191
Gintarinė Lietuva	196
Birželio vakarai	199
Ypatingai	202
Etapas	205
Kritusiems Lietuvos partizanams	208
Ne gėlės raudonai pražydo	212
Tavęs ieškojau	216
Šlovė Viešpačiui	222
Už Lietuvą Tėvynę Motiną	227

PAULAVIČIUS A.

Pa 392 MALDA UŽ TĖVYNĘ: eilėraščiai, proza, drama,
dainos bei giesmės.— „ŽODIS“. 1991.—

Ši knyga — tai savotiška Antano Paulavičiaus rinktinė: čia skaitytojas ras eilėraščių pluoštą, keletą dokumentinės prozos kūrinių, dramą „Mėnesienos sonata“ ir kelio-liką dainų bei giesmių. Visoje knygoje plaka jautri ir poetiška autoriaus—tremtinio ir patrioto — širdis, pro mūsų akis slenka tragiška XX a. Lietuvos dabartis.

© Antanas Paulavičius, 1991

Antanas Paulavičius

MALDA UŽ TĖVYNĘ

Redaktorius Vyt. Venclova

Men. redaktorė E. Jakubčionytė

Techn. redaktorė M. Klibavičienė

Duota rinkti 1991.10.01. Pasirašyta spaudai 1992.01.28. Formatas 84X 108 1/32. Popierius spaudos Nr. 2 Tiražas 10 000 egz. Užsakymas Nr. 1594. Sutartinė kaina—ŽODIS“, 3041 Kaunas^ Partizanų 116—54

Spausdino „Spindulio“ sp. 3000 Kaunas, Gedimino 10